FİDEL İLE GECE SÖYLEŞİLERİ

frei betto

FREİ BETTO

KAVRAM

FİDEL İLE GECE SÖYLEŞİLERİ

KAVRAM YAYINLARI/10
Birinci basım: Ekim 1988
Kapak fotoğrafı: Patricio Guzman
Kapak düzeni: Yusuf Urfalı

Kitabın özgün adı: **Nachtgespräche mit Fidel**

Kavram Yayınları
Molla Fenari Sok. No: 5/2 Cağaloğlu/İstanbul
Tel: 513 89 60
Dizgi - baskı - cilt: Acar Matbaacılık Tesisleri
Tel: 526 84 42

FREİ BETTO

FİDEL İLE GECE SÖYLEŞİLERİ

Özyaşamöyküsü — Kuba — Sosyalizm
Hıristiyanlık — Kurtuluşun Tanrıbilimi

Çevirenler
GAMZE ONGAN
MURAT ÇELİKEL

KAVRAM

BİR BULUŞMAYA GİDEN YOLLAR

Elinizdeki kitabın tasarısı 1979 yılında oluştu. Din kardeşim, yayıncı Enio Silveira'ya «Sosyalizm'de İnanç» adını taşıyacak bir kitap düşüncesi önermiştim. Bu tasarıyı gerçekleştirebilmek için sosyalist ülkelere gitmek ve materyalist-ateist olarak tanımlanan bir yönetim altında yaşayan Hıristiyan topluluklarıyla ilişkiye girmek gerekiyordu. Karşıma çıkan çok sayıda güçlük bu düşüncemden vazgeçmeme neden oldu. Ayrıca bu tasarının gerçekleştirilmesi çok da pahalıya gelecekti.

Sandinist Devrimin yengisinden hemen sonra Nicaragua'daki dini merkezlerden, köylülerle bir araya gelme ve onları eğitme konusunda danışmanlık öneren bir davet aldım. Dini eğitimlere katılmak, «İncile giriş» kursları vermek ve Hıristiyan topluluklarına dini yaşamları ve politik etkinlikleriyle ilgili tartışmalarında yardımcı olmak için her yıl iki ya da üç kez bu ülkeye gittim. CEPA'nın (Tarımsal Eğitim ve Özendirme Merkezi) da desteklemesiyle El Crucero'da Diriamba dağlarında köylülerle yedi dini buluşmayı içeren bir izlence uyguladım. Bu geziler beni Nicaragua Halk Yönetimine hizmet eden papazlarla yakınlaştırdı. 19 Temmuz 1980 günü Devrimin 1. yıldönümünü kutlama törenlerine resmi konuk olarak katıldım. Aynı günün akşamında Dışişleri Bakanı, papaz Miguel D'Escoto, beni Cumhuriyetin bugünkü Başkan Yardımcısı Sergio Ramirez'in evine götürdü. O günün sabahı bir halk topluluğu önünde konuşma yapmış olan Fidel Castro ile ilk kez orada konuştum.

Fidel'e, 1971 Kasım'ında yaptığı bir Şili gezisinde papazlara sunduğu bildirinin o zamanlar üzerimde uyandırdığı etkiyi anlattım. Bu bildirinin metnini, o zamanlar «Ulusal Güvenlik» nedeniyle 4 yıllık bir ceza çekmekte olduğum, politik tutukluların konduğu Sao Paola hapisanesinde okumuştum.

Fidel bildirisinde şöyle demişti: «Bir devrimde belirleyici bir dizi törel etken vardır. Ülkelerimiz insanlara özdeksel zenginlikler sunmak için çok yoksul olsa da, onlara eşitlik duygusu, insanlık onuru sunamayacak kadar yoksul değildir.» Fidel'e, Santiago de Chile'de Kardinal Silva Henriquez'e yaptığı bir protokol ziyaretinde, «Kurtuluşun nesnel koşullarının varolduğundan ve bu amaca ulaşmak için Hıristiyanları ve devrimcileri bir araya getirmenin gerekliliğinden» söz ettiğini ve şöyle sürdürdüğünü anımsattım: «Bu Kuba'da söz konusu değildi, çünkü bizim ülkemizde bu tür sorunlar yoktu, ama Latin Amerika bağlamına baktığımızda, devrimcilerin ve Hıristiyanların, —ki bunların çoğu halktan, basit kadın ve erkeklerdir, görevi ve tek çıkar yolu kaçınılmaz bir kurtuluş savaşında safları sıklaştırmaktır.»

Bunun üzerine Kardinal, Kuba liderine bir İncil armağan etti ve şöyle dedi: «Eğer karşı değilseniz.», «Niçin karşı olayım ki?» diye yanıtladı, Fidel. «Eğer bu, daha çocukken okuyup incelediğim büyük kitapsa, şimdi, ilgimi çeken birçok konuyu tazeleyebilirim». Papazlardan biri Fidel'e din adamlarının politika sahnesinde yer almaları konusunda ne düşündüğünü sordu. «Bir insan toplumun dini lideri, onun özdeksel, insanca ve ölümcül önem taşıyan sorunlarını görmezden gelemez. Bu özdeksel ve inanç sorunları tarihsel süreçten bağımsız olabilir mi? Toplumsal varlıklardan bağımsız olabilirler mi? Biz bütün bunları yaşadık. Bu bağlamda hep köleciliğin ilk dönemlerini anımsıyorum. Hatta Hıristiyanlık da bu dönemde ortaya çıktı.» diye yanıtladı Fidel. Fidel'in gözlemine göre, Hıristiyanlar: «Kovalananlar oldukları dönemi ardlarmda bırakıp kovalayanlar oldukları bir baş-

ka döneme geçmişler ve bu engizisyon dönemi, insanların diri diri yakıldığı bir karanlık - bilgisizlik dönemi olmuştu». Hıristiyanlık bugün «Acı çeken insanlara, aldatıcı tinsel bir teselli olma yerine, sınıfların ortadan kaldırılması ve komünist bir toplumun oluşması için gerçek bir öğreti olabilir. Bunun Hıristiyanlıkla çelişkisi nerededir ki? Hıristiyanlık, başlangıç döneminde olduğu gibi, inancında en adil, en insanca, en törel biçimine yeniden kavuşmayı başarırsa, durum bunun tam tersidir.» dedi.

Fidel Şilili din adamlarına yatılı Katolik okulunda öğrencilik dönemlerini hatırlattı: «Katolik dininde neler oluyordu? Büyük bir uyuşukluk yayılmıştı ortalığa. Biçimciydi ve bütünüyle içerikten yoksundu. Ve hemen hemen bütün eğitim bu içeriksiz biçimcilikle donatılmıştı. Ben Cizvit okuluna gittim. Cizvitler dürüst, disiplinli, titiz, zeki ve karakterli insanlardı. Bunu hep söylerim. Ancak bu eğitimin usdışılığının farkına vardım. Ama size burada yineliyorum, Hıristiyanlık için söz konusu olan amaçlar ile, biz komünistlerin izlediği amaçlar arasında çok büyük bir ortak nokta vardır, Hıristiyan öğretisindeki alçakgönüllülük, saygı, özveri, insan sevgisi bütün bunlar bir devrimcinin yaşam nedeni ve davranış biçimi olarak tanımlayabileceğimiz şeyler arasındadır. Biz halka bunlardan başka ne öğretiyoruz ki? Öldür mü diyoruz? Çal mı diyoruz? Bencil ol mu diyoruz? Başkalarını sömür mü diyoruz? Durum bunun tam tersidir. Değişik güdülerden yola çıksak da, yaşam karşısında savunduğumuz davranış ve tutumlarımız birbirine çok benzer. Öyle bir zamanda yaşıyoruz ki, politika, insan ve insan davranışıyla ilişkisinde neredeyse dini bir alana adım attı. Diğer yandan da insan öyle bir döneme ulaştı ki, bu dönemde dinin, insan ve onun özdeksel gereksinimleriyle olan ilişkisi gündeme geldiğinde politik arenaya giriverdiği inancındayım. Din öğretisinin hemen hemen bütün emirlerinin altına imzamızı atabiliriz. Öldürmeyeceksin, çalmayacaksın...»

Kapitalizmi eleştirdikten sonra Fidel şöyle sürdürdü konuşmasını: «Hıristiyanlığın komünizmle ortak yan-

ları, kapitalizmle olabileceğinden bin kez daha çoktur... Biz insanlar arasında çatlaklar oluşturmayacağız. İnançlara, dünya görüşlerine saygı duyacağız, bir konumu, bir inancı olan herkese de. Herkesi ilgilendiren ve herkesin görevi olan bu insanca sorunlar alanında, işte tam bu alanda daha çok çalışmalıyız.» Hastanelerde çalışan Kubalı rahibelerden söz ederken de bu kadınların yaptığı işlerin tam bir komünistten beklenen işler olduğunu vurguladı: «Onlar cüzzamlıları, veremlileri ve diğer bulaşıcı hastalıkları taşıyanları baktıklarında bizim bir komünistten beklediğimiz şeyi yapıyorlar. Kendini bir düşünceye ya da bir işe adayan, kendini başkaları için feda edebilecek durumda olan insan, bizim bir komünistten beklediğimizi yapmaktadır. Bunu bütün içtenliğimle söylüyorum.»

Kuba'da Hıristiyanlık

Sierra Maestra devrimcisi ve Şilili rahipler arasındaki bu konuşmayı Sergio Ramirez'in kitaplığında yaşadım. Bu konuşmayı Kuba'da ve Latin Amerika'da din sorunu üzerine yapacağımız düşünce alışverişine bir temel olarak kullanmak istiyordum. O zaman Şili'de topluluktan biri Fidel'e kendisinin inanç bunalımını devrimden önce mi yoksa devrim sırasında mı yaşadığını sormuştu. Fidel ise onu hiçbir zaman inandıramadıklarını söylemişti: «Hiçbir zaman inanmadım diyebilirim. Bütün bunlar mekanikti, akılcı değil.» Sonra da dağlarda gerilla topluluklarıyla olan deneylerini aklına getirerek, «Hiçbir zaman bir kilise inşa edilmedi. Ama oralara Presbileryenlerin ve diğer benzer mezheplerin misyonerleri gelerek kendilerine müritler edindiler. Müritlerine şöyle dediler: 'Hayvansal yağ yemeyeceksiniz. Beni dinleyin, yağ yemeyin!' Bitkisel yağ da olmadığı için bütün bir ay boyunca ağızlarına hiç domuz yağı koymadılar. Misyonerin emriydi bu ve buyruğa uyuldu. Bütün bu küçük topluluklar inançlarına çok, ama çok bağlıydılar. Öyle sanıyorum ki Katolik Amerikalılar bile, dinle olan ilişkilerinde daha pratikler. Toplumsal açıdan

değil elbette. Çünkü eğer Domuzlar Körfezi çıkartmasını, ya da Vietnam'daki savaşı ya da benzerlerini düzenlemeyi becerebiliyorlarsa inançlarına bağlı olamazlar. Söylemek istediğim, varsıl sınıflar dini gizemleştirerek kendi hizmetlerinde kullandılar. Bir papaz nedir ki? Büyük bir toprak ağası mı? Ya da sanayici mi? Don Camillo ve İtalyan komünistlerinin kavgalarını okumaktan hep zevk almışımdır. Belki de o buz gibi havanın kırılması için atılan ilk adımlardan biridir bu.» dedi. Kuba örneğinden yola çıkan bir rahip Fidel'e Hıristiyanların ne ölçüde devrimin motoru ya da freni olduklarını sordu. «Hıristiyanların fren olduklarını kimse söyleyemez!» dedi Fidel, «Hıristiyanlar kavgada sonuna dek Hıristiyan kalarak yer aldılar, bu arada birkaç kurban bile verdiler. Pinar del Rio'nun kuzeyinde Belén Kolejinden üç ya da dört genç öldürüldü. Kendi istekleriyle bize katılan rahipler de vardı, Pater Sardinas gibi. İlk zamanlarda fren olan sınıf sorunuydu, bunun da dinle bir ilgisi yoktu. Bu toprak ağalarının ve varsılların diniydi. Sosyo-Ekonomik çatışma ortaya çıktığında da dini devrime karşı kullanmaya kalkıştılar. Bu, uğraşmak ve çözmek zorunda olduğumuz bir gerçekti. Çelişkilerin bir nedeni de kilisedeki din adamlarının bir sürü gerici İspanyollardan oluşmasıydı.» Şilili rahiplerle yaptığı uzun söyleşi sırasında Fidel Castro, Hıristiyan ve Marxcılar arasındaki bağlaşmanın salt taktik işi olmadığını vurguladı. «Biz stratejik bağlaşıklar olmak isterdik, yani uzun dönemli ortak amaçlı bağlaşıklar.» (1)

Jamaica'daki Hıristiyanlar

Allende döneminde gerçekleşen Şili yolculuğundan hemen hemen altı yıl sonra Kuba Komünist Partisi genel sekreteri yeniden din konusunu ele aldı, bu kez de

1) Fidel Castro burada, «Unidad Popular» döneminde (1970-1973) Şili'de, tek tek, günlük politik anlaşmazlıkları destekleyecek taktik bir birlik yerine, Hıristiyanlar ve Marxçılar arasında, amacı yeni bir toplumun birlikte kurulması olan stratejik bir birlik üzerine yapılan tartışmayı amaçlıyor.

Ekim 1977'deki Jamaica ziyareti sırasında. Bir öncekinden farkı bu kez Protestan ağırlıklı bir topluluğun önünde konuşmasıydı. «Kuba devrimi asla karşıdinci duygularla belirlenmemiştir. Bizim yürekten inandığımız çıkış noktamız toplumsal devrim ile halkın dinsel istemleri arasında ille de bir çelişki olması gerekmediğiydi. Kavgamız sırasında da aralarında çok sayıda Hıristiyanların da bulunduğu halk bizden yana oldu.» (2) Fidel, devrimin ne kendi halkına ne de dünyaya karşı bir din düşmanı olarak görülmemesi için özellikle dikkat ettiğini belirtti. «Çünkü eğer böyle olsaydı,» diye ekledi, «İşte o zaman gerçekten yalnız Kuba'da değil bütün Latin Amerika'daki gericilere ve sömürenlere yardım etmiş olurduk.» Yine o zaman kendine sık sık şunu sorduğunu söyledi: «Niçin toplumsal adalet düşleri dinsel inançla uzlaşmazlık içinde olsunlar? Ben Hıristiyanlık ilkelerinden ve İsa'nın öğretisinden az çok haberdarım. İsa'nın büyük bir devrimci olduğu inancındayım. Bu benim inancım. O ve öğretisi bütünüyle yoksulları hedefleyen, sömürüyü, adaletsizliği ve insanın alçaltılmasını yok etmeyi amaçlayan bir adamdı. Onun öğretisinin özü ve içeriği ile sosyalizm arasında birçok ortak nokta olduğunu iddia ediyorum.»

Tekrar Hıristiyanlar ve devrimciler arasındaki bağlaşma konusuna dönünce de şöyle dedi: «Dinin amaçları ve sosyalizmin amaçları arasında aykırılıklar yoktur. Yoktur bunlar! Şilililere bir bağlaşma oluşturalım dedim, ama yalnızca taktik olsun diye değil» Şili yolculuğunu anımsayarak bu deyişini bir kez daha doğruladı: «Bana sordular bu taktiksel bir bağlaşma mı, stratejik bir bağlaşma mı olacak diye. Ben de, din ve sosyalizm arasında stratejik bir bağlaşma dedim.»

Belleğimdeki bu açıklamaları temel alarak, Fidel'e kilisenin temel topluluklarının gelişmesini ve acı çeken inanç sahibi halkın şimdi daha iyi bir yaşamın kavgasını vermek için gerekli enerjiyi nasıl kendi inancında,

2) Jamaica'daki konuşmanın ve bunu izleyen görüşmelerin tam metni: Junge Kirche 39 (1978) 363-376'dadır.

Tanrının buyruğunu düşünerek ve ayinlere katılarak bulduğunu anlattım. Benim gözümde Latin Amerika, Hıristiyanlar ve Marxçılar diye değil, devrimciler ve ezen güçlerin yandaşları diye ikiye ayrılmıştır. Çok sayıda komünist parti, kendilerini inançları çok güçlü yoksullardan uzaklaştıran akademik bir Tanrıtanımazlık sunduklarından başarısızlığa uğradılar. Kuramsal ilkeleri ya da kitaplarda yazan bilgelikleri üzerine tartışmaları temel alan bir bağlaşma kurulmadı daha. Pratikte bu tür sorunlardan arınmış bir alanda inançlarına bağlı Hıristiyanlar ve inançlarına bağlı Marxçılar biraraya gelecekler ya da gelmeyeceklerdir; çünkü nasıl Hıristiyanlar arasında sermayenin çıkarlarını gözetenler çoksa, kendilerine komünist diyenler arasında da hiçbir zaman burjuvaziden kopmayacak olanların sayısı çoktur. Ayrıca kilisenin bir üyesi olarak Kuba'daki Katolik kilisesine özellikle ilgi duyuyordum. Bu konuda söylediklerimiz bu kitapta yer alan söyleşide tekrarlanmıştır.

Nicaragua'daki Hıristiyanlarla :

Managua'daki konuşmada geçen birçok konu söyleşide yeniden ele alındı. Zamanla Fidel bende her türlü soruya açıklık getirebilecek açık, duygulu bir adam etkisini yarattı. Her ne kadar kendisi hiçbir zaman gerçek bir dini inanç sahibi olmadığını yinelerse de yine de Katolik özel okullarda aldığı eğitim ve Hıristiyan bir ailenin çocuğu olması onu dine karşı bütün bütün ilintisiz bırakmamış. Sergio Ramirez'in evindeki konuşmamızdan beş gün sonra aralarında benimde bulunduğum Nicaragua'nın çeşitli rahipleri ve rahibeleriyle yapılan bir toplantıda Şili'de savunduğu ve Jamaica'da bir kez daha altını çizdiği temel düşünceleri yineledi. Bu Hıristiyan grubu daha sonra, belki Fidel'in bile öngöremediği bir ilerleme gösterdiydi. Sandinist devrim geleneksel dindar bir halkın eseriydi ve halk devrimi patrikhanenin de kabul edeceğinden emindi. Hıristiyanlar, inançlarıyla güdülenip, çobanlarınca desteklenerek, tarihte ilk

kez bir ayaklanma sürecine etkin olarak katılıyorlardı. Nicaragualı din adamlarının vurguladıkları gibi salt bir stratejik bağlaşma da değildi söz konusu olan. Hıristiyan ve Marxçılar arasında, bütün halk arasında bir birlik vardı. Kuba devriminin komutanı şöyle diyordu: «Bence İncilin içeriği son derece devrimcidir. İsa'nın öğretilerinin büyük ölçüde devrimci olduğuna ve bir sosyalistin, bir Marxçı-Lenincinin amaçlarıyla bütünüyle uyum sağladığına inanıyorum.» Kendini de eleştirerek şunları kabulleniyordu: «Doktrinci olan çok Marxçı vardır. Ve bence doktrinci bir davranış biçimi bu bağlamda sorunu güçleştirir. Bence bu dünyadaki devleti düşünmeli ve öbür dünyadaki cennet söz konusu olduğunda ortaya çıkan soruların oluşturduğu çatışmalardan kaçınmalıyız. Bu tür doktrincilerin hâlâ var olduklarını görüyorum, ki bu da bizim için hiç kolay değil. Bizim kiliseyle olan ilişkilerimiz böyle bir sürü etmene karşın yine de giderek düzelme yolunda. Bilinemezci bir konumdan bütünüyle normal ilişkilere geçiş dönemindeyiz. Kuba'da kapatılan tek bir kilise bile olmadı. Üstelik Kuba'da araç-gereç, gereken ödenek ve inşaat tekniğinde bir işbirliği düşüncesini ortaya koyduk. Bu da diğer toplumsal kurumlarda çoktandır uygulanan biçimiyle kiliselere parasal yardım amacını taşıyor. Ama bu tür öneriler getirmiş olsam da, bizim ülkemiz bir örnek-olaya dönüşmek isteyen bir ülke değil. Ama şu andaki durumun daha da gelişeceğine inanıyorum. Ancak bu durum daha da çok Nicaragua'da ve daha olumlu El Salvador'da gelişiyor; öyle ki, bizim ortaya koyduğumuz şeyler yaşamın pratiğinde ve tarih sürecinde çoktan gerçekleşmeye başladılar bile. Bu ülkelerde kilisenin etki alanının Kuba'dakinden çok daha geniş olacağına inanıyorum; çünkü kiliseler halkın kurtuluşu, ulusun bağımsızlığı ve toplumsal adalet için verilen kavgada çok önemli bir öğe durumuna geldiler.»

Vedalaşmadan önce Kuba hükümet başkanı beni ülkesine davet etti. İlk kez 1981 Eylülünde büyük bir Brezilya delegasyonunun üyesi olarak «Bizim Amerikamızın Halklarının Egemenliği İçin 1. Aydınlar Toplantı-

sı»na katılmak üzere Kuba'ya gittim. Bu toplantının yanı sıra «Latin Amerika Üzerine İncelemeler Merkezi» (CEA) ve şimdiki «Dini Konular Bürosu»nun Dr. Carneato'nun başkanlığında düzenlediği Latin Amerika'da din ve kilise üzerine bir dizi konuşmaya katılmak üzere davet etmişlerdi. Kuba'dan ayrılmadan önce başlanan diyalogları sürdürmek için ilk uygun zamanda geri dönmemi önerdiler. Bu öneri bende hem Katolik kilisesinin hem de Kuba Komünist Partisinin Tanrıbilimsel ve dini kurumlarla ilgili sorunlarda hâlâ daha devrimin başlarında oluşan çatışma ve çelişkiyi yaşamakta oldukları izlenimini yarattı. Bu da Latin Amerika kilisesinde ikinci zirveden bu yana (1963-1965) varolan dikkate değer ilerlemelerle uyum sağlayacak daha açık bir bakış biçimini zorlaştırıyordu. Bu davete Kuba Katolik topluluğunun da hizmetinde olabilme koşulunu koydum. Karşı çıkılmadı ve 1983 Şubatında El Cobre'de, Kuba'nın koruyucu azizesi «Özgeci Meryem»in kutsal yerinde, Kuba Bişoflar konferansına özel konuk olarak katıldım. Yani bişoflar bu ülkedeki dinsel eylemlerimi destekliyorlardı.

Yayımcı Cai Graco Prado'ya «Primeiros Pasos» yayınevinden çıkan «*Kilisenin Temel Kurumları Nelerdir?*» adlı kitabının elyazması metnini verdiğimden ve ona Kuba yolculuklarımdan söz ettiğimden bu yana komutan Fidel Castro ile dinsel sorunlar üzerine bir söyleşi yapma düşüncesini kafasına koymuştu. 1981 Eylülünden bu söyleşinin gerçekleştiği ana dek adaya 12 kez gidip geldim, bu yolculuklarımın masraflarını Kanadalı ve Alman Katoliklerin desteğiyle ancak karşıladım. Kültürel amaçlı görüşmelerimin finansmanını Kuba hükümeti ödüyordu. Bu yolculuklardan birinde bu söyleşi tasarısını ve kitap düşüncesini yazılı olarak gerekli yerlere ilettim ancak bir yanıt alamadım.

1985 Şubatında «Casade Las Americas»ın verdiği edebiyat ödülünün jüri üyesi olarak geri döndüm. Fidel Castro'nun da bulunduğu özel bir topluluğa davet edilmiştim. Kuba'da birbirimizle ilk kez konuşuyorduk. Managua'da değindiğimiz konuyu yeniden ele aldık, bu kez

Kurtuluşun Tanrıbilimi'ne yapılan saldırılar sorununa da değindik. Kuba liderinde uyanan ilgi, bu ikili söyleşinin ilerdeki günlerde de sürdürülmesini sağladı. Kuba ve Latin Amerika'daki din sorununu konu edinen konuşma dokuz saat sürdü. Söyleşi düşüncesini yeniden ortaya attım, bu kez daha sonraki bir zamanda gerçekleştirmek üzere onayladı. Yayımcı düşüncenin gerçekleşmesi için hiç bir çaba ve masraftan kaçınmıyordu.

Mayısta adaya geri döndüm. Din konusu üzerine, bu kitabın yazarı ve komutan Fidel Castro 23 saatlik bir konuşma yaptı. Bu konuşmayı bu kitapla okurlara sunuyoruz. Özellikle konuşmaların kaydında ve çözümlenmesindeki değerli işbirliği için Chomy Miyar'a ve bu söyleşiye beni özendiren Kültür Bakanı Armando Hart'a teşekkür etmek isterim.

Frei Betto
Havanna, 29 Mayıs 1985

BİR GÖRÜŞMENİN ZAMAN DİZİNİ

I

10 Mayıs 1985 Cuma. Cezayir Cumhurbaşkanı Şadli Bincedid Kuba'yı ziyaret ediyor. Aynı gece Fidel Castro Cumhurbaşkanı onuruna Devrim Sarayı'nda bir resmi şölen veriyor. Konuklar arasında bir önceki gün Kuba'ya ayak basan küçük bir Brezilya delegasyonuda var: Gazeteci Joelmir Beting, babam Antonio Carlos Vieira Christo, annem Maria Stella Libanio Christo ve ben. Bu üçü ilk kez Kuba topraklarına ayak basıyorlar. Kilisenin hizmetinde ya da kültürel amaçlarla daha önce birkaç kez Kuba'ya gelen bense, bu kez tek bir amaçla geliyorum: Fidel ile söyleşi yapmak.

Bizi ağırlayan Sergio Cervantes, Brezilya tavırlı bir zenci, şölende kravat takmanın zorunluluğuna değindi. Onyedi yıldır boynuma kravat geçirmemiştim. Bir tek takım elbisem bile yoktur. Mafalda ve Porto Alegre'de Erico Verissimo'yu ziyaretlerimden birinde *O Tempo e o Vento* adlı kitabın yazarı bana yıllar önce bütün kravatlarını yaktığını anlatmıştı. Bunun üzerine ben de kafamda aynı şeyi yapmıştım. Ve şimdi birden Havana'da duraksıyorum! Protokol kurallarını hiçe sayıp yanımda getirdiğim iki blue-jean'den birini mi giymeliyim? Daveti sosyalist formaliteleri protesto etmek amacıyla geri mi çevirmeliyim? Ne mene bir alışkıdır ki bu hem Kuba'da Devrim Sarayı'nda, hem de Brezilya'daki Ulusal Kongre'de bir kez boyuna dolanmış baskılı bir paçavra «iyi giyim»in göstergesi sayılır! Akıl yürütmelerime ve kafamdan çıkmayan içsel karşı çıkışlarıma karşın sende-

liyorum ve Kubalı bir arkadaş olan Jorge Ferreira'dan ödünç aldığım takım elbiseyi giyip, kravatı takmayı kabul ediyorum. Joelmir'in sırıtmaları altında bütünüyle paketlenmiş olarak şölene gidiyorum.

Devrim Sarayı aynı adı taşıyan bir alanda, Jose Marti Anıtı'nın arkasında yer alıyor. Batista döneminden kalma etkileyici bir yapı. Brezilya'daki Birinci Vargas hükümetinin faşist mimarisini anımsatan sonu gelmeyen dış merdivenler Maracana Stadyumunun oturma sıralarını anımsatıyorlar. Şeref kıtasınca korunan giriş kapısında davetiyelerimizi gösteriyoruz. Salona ayak bastıktan hemen sonra olduğumuz yerde kalıp, Kuba ve Cezayir ulusal marşlarının çalınmasını bekliyoruz.

Doğal bitkiler, renkli pencereler ve soyut duvar resimleriyle süslü mermer ve taştan yapılmış dev salonda bulunanlar, Fidel'in Şadli Bincedid'e ülkenin en önemli nişanı «Jose Marti» madalyasını takacağı anı hazırlayan İspanyolca ve Arapça konuşmaları dinliyorlar. Konuk kurullar dışında, diplomatlar topluluğu ve Kuba'nın ileri gelenleri —politbüro üyeleri, merkez komite üyeleri ve bakanlar— de bulunuyorlar. Onurlandırma işlemleri bittikten sonra küçük gruplar arasında kokteyl ve meyva suyu tepsileri dolaşmaya başlıyor. Kültür Bakanı Armonda Hart'a yanaşıyorum, düşünce ve duyarlığı birbirinden ayıramayan bir adam, çok az rastlanan bir özellik. Birlikte Ali Gomez Garcia'nın ölümüne yanıyoruz. Bir gün önce savaşta Nicaragua'yı Reagan'ın paralı askerlerine karşı savunmak isterken ölen 33 yaşında bir Venezuellalı. Geçen Şubat ayında Ali'nin «Casa de Las Americas» Edebiyat Yarışmasına soktuğu *Falsas, Maliciosas Y Escandalosas de un Nangara* kitabına en iyi İspanyolca çalışma metni ödülünü veren jürinin üyesiydim.

Fidel'in en küçük kardeşi, Savunma Bakanı Raul Castro yanımıza geliyor, Hart bizi tanıştırıyor. Din adamı olduğumu öğrendiğinde şöyle diyor:

«Özel okullarda o kadar yıl geçirdim ki, yaşamımın geri kalan bölümüne yetecek kadar ayinde bulundum. —La Salle kardeşlerin— ve Cizvitlerin öğrencisi oldum.

Düşünün okula Santiago de Kuba'.da gittim ve 1953 Moncada Kışlası saldırısına katıldığımda kenti tanımadığımı farkettim... Kilisede kalmasam da İsa'nın ilkelerine bağlı kaldım. Bu ilkelerden vazgeçmiyorum. Bana kurtuluş umudu veriyorlar; çünkü devrim İsa'nın ilkelerini, varsılların ellerini boş bırakıp açlara ekmek vererek gerçekleştiriyor. Burada herkes kurtarılabilir, çünkü varsıl yok. İsa, 'Bir devenin iğne deliğinden geçmesi bir varsılın cennete gitmesinden daha kolaydır...'

Raul bunu büyük bir gülmeceyle (humorla) söylüyordu. Çok canayakın bir insan, ancak Kuba dışında inatçı olarak tanınıyor. Emperyalizmin keyfiliği güçlü iletişim araçlarıyla kafalarımızda düşmanlarının karikatürünü oluşturuyor. Raul'u sekter, John Kennedy'yi iyi çocuk olarak çiziyor. Ama 1961'de Domuzlar Körfezi çıkartmasını planlayan, organize eden, destekleyen ve finanse eden, Kuba halkının egemenliğini açık açık hiçe sayarak, Jaquelin'in genç, gülümseyen, demokratik ve Katolik eşiydi. Kişisel ilişki kurulduğunda Raul Castro rahat ve konuşurken gülümseyebiliyor, buna kapitalist politikacılarda pek rastlanmaz, çünkü onlar hep ciddidir. Peki companero(1) Vilma Espin gibi yumuşak, ince bir kadına karşı nasıl sert olabilir ki?

Fidel konuklar, kameramanlar ve fotoğrafçılar tarafından öyle kuşatılmış ki, selamlaşmanın olanaksız olduğunu düşünüyorum. Daha küçük ve samimi bir salona geçmemiz öneriliyor. Daha biz kapıda dururken komutan gala üniformasının içinde Şadli Bincedid'le yanımızdan geçiyor. Bizi gördüğünde yanımıza geliyor. Utangaçlığı farkedilebiliyor. Onun boyutlarında, Sam Amcanın sakalında şeytan oynatan, 4 saatlik konuşmalar yapan adam, kendisi olmak için neredeyse izin isteyecek. Ona Joelmir Beting'i, annemi ve babamı takdim ediyorum.

«Siz iki devrim yaptınız. Birincisi Kuba devrimiydi, ikincisi babamın ömründe ilk kez Brezilya'dan ayrılmasını gerçekleştirmeniz, hem de uçakla.»

---

1) «Companero»: Burada politik kavga arkadaşı, yoldaş anlamının yanında özel ilişkiyi ve yaşam yolundaki birlikteliği vurgulamaktadır.

«Sakın sorun etmeyin, trenle geri dönmenizi sağlayacağım.» diyor Fidel.

Şubatta özel sekreteri, doktoru ve fotoğrafçısı Chomi Miyar'ın evinde birlikte olmuştuk. Ona «Bobo de Camarao(2) tarifini vermiştim.

Ama Küba'da baharatların içinde pişeceği hurmayağı yoktur. Ona hurmayağını yollayabilecek bir kuryeyi ancak martta bulabildim. «Karides tarifinizi denedim» diyor, «iyiydi ama eksiksiz demiyorum, çünkü Dende yağı (hurmayağı) eksikti. Daha sonra bu ünlü yağ elime geçti, tarifi de biraz değiştirdim. Bu değişiklikleri sizle tartışmak istiyorum.»

Dona Stella bu durumu, «Bobo de Camarao» konusunda, onunla benim aramda düşünce ayrılığı olduğunu belirtmek için kullanıyor. Her ne kadar Dona Stella benim için, sayesinde hâlâ yaşamda kaldığım, dünyanın en iyi aşçısı ise de onun *Quentese Frios*'da Bobo tarifi benim Vitoria'da öğrendiğime uymuyor.(3) «Capixabas»ın sırrı pişmiş Maniok'un karideslerin haşlandığı suyla karıştırılmasındadır. Bu Maniok tadını azaltıp karides tadını arttırır.(4)

Damak zevki üzerine tartışmamızın ortasında Fidel kendisini bekleyen Cezayir başkanına eşlik etmek için kibarca izin istiyor. Biz köşemizde kalıyoruz. Cezayir devlet başkanının rahatı sağlanınca komutan tekrar yanımıza geliyor. Kuba'da ne kadar kalacağımızı bilmek istiyor. Sonra Joelmir'in gelecek çarşamba yola çıkacağına, perşembe Brezilya'ya varıp cuma Almanya'ya uçacağına üzülüyor. Fidel pazartesiye dek Şadli Bincedid ile meşgul olup, salı günü de İkinci Dünya Savaşı bağlaşıklarının yengisinin 40. yıl dönümü kutlamalarına

---

2) «Bobo de Camarao»: Bir Brezilya yemeği. Karides cinsi bir deniz ürünü, artı hindistan cevizi sütü, artı dendé yağı ve Bahiya palmiyesinden çıkarılan özel yağa katılmış manyok kökü ezmesi.

3) **Quentes e Frios** (Sıcak ve Soğuk Mutfak): Frei Betto'nun annesi Stella Libanio Christo'nun bir yemek kitabının adı.

4) «Capixabas»: Brezilya'nın doğu kıyısında yer alan Espiritio Santo eyaletinde yaşayan halka verilen isim.

katılacak. Küçük bir puroyu tutuyor parmakları arasında, düşünceli, sağ baş parmağı gri sakalları arasında nerdeyse kaybolan dudakları üzerinde geziniyor. Kafasını «Hayır» diyen biri gibi sağa sola salladıktan sonra hemen karar veriyor: «Bir şekilde çözülecek. Üstelik Joelmir benle konuşmak istemiyor, ama ben onunla konuşmak istiyorum. Pazartesi akşam görüşebiliriz ve mutlaka salı günü de görüşeceğiz bir ara. Zamanımı ona göre böleceğim.»

Annem ve babamla çevrelenmiş olarak bir fotoğraf çektirdikten sonra onlara soruyor: «Bu şölene ilişkin ne düşünüyorsunuz? Şölenler iyi yemeklerin bulunduğu yerlerdir. Ama ben konuklarımla ilgilenmek ve daha sonra da biraz jimnastik yapmak için bunlardan hiç tatmam.»

Cervantes'e dönüp bizim için hazırlanan izlenceyi soruyor. Dostumuz özetliyor: Hemingway Müzesi'ni ziyaret, Orta Havana'daki sayrılarevi, Alamar mahallesi vb. Fidel'in tepkisi: «Bunlar turistler için. Evet sayrılarevi önemli ama bu ülkeyi daha iyi tanımalılar. Gençlik Adası'na (Isla de la Juventud) gidip orada Afrika ve diğer kıtalardan gelen 10.000'den fazla burslu gencin nasıl öğrenim gördüklerini görmeliler. Cienfuegos'u, atom reaktörünü ziyaret etmeliler. Ve küçük bir köye de gitmeliler. Askeri savunma için bile nasıl donandıklarını görmek için. Uçağımı kullanımınıza sunuyorum, konforlu değildir ama güvenlidir.»

Sekreteri Chomi'yi çağırıp önerdiği izlenceyi not etmesini rica ediyor. O sabah Merkezi Planlama Kadrosunu ziyaret edip yoldaş Alfred Ham tarafından kabul edildiğimizi anlatıyoruz. Planlama Kadrosunun yıllık planları, 5 yıllık planları ve 2000 yılına dek olan öngörüleri hazırladığını anlattı. Bu kadar iyi planlanınca da gelecekteki toplumsal ve ekonomik planların yatırımlarında pek sürprizle karşılaşılmıyor Kuba'da. Ülke şu anda şeker kamışı hasatı için yılda 600'den çok makina üretiyor, bu makinalar Kuba üretiminin % 55'inin çoğundan sorumlu. Joelmir planlamanın yukarıdan aşağıya mı yürütüldüğünü soruyor. Alfredo, Bakanlar ku-

rulundan ve Halk İktidarı'nın Ulusal Birliği'nden onay almadan ve her beş yıl yeniden seçilen milletvekillerince de denetlenmeden hiçbir şeyin kesinleşmediğini söylüyor. Öte yandan Kuba, kapitalist pazarın vurgunculuğundan arınmış olduğu için gelişme sürecini belirli bir güvenlik erkinliği içinde planlayabiliyor. Ekonomik ilişkilerin % 85'i sosyalist ülkelerle kurulmuş ve «Karşılıklı Ekonomik Yardım Birliği»nce (COMECON) korunmakta, Kuba bu birliğin üyesi ve Vietnam ya da Moğalistan gibi koruma önlemleri altında.

Kuba Üçüncü Beş Yıllık Planı 1986'da yürürlüğe girdi. Devrimin ilk yıllarında şeker, tütün, rom ve kahve dışsatımı yapılıyordu. Şimdi dışsatım listesinin ilk sıralarında şeker, narenciye ürünleri, nikel ve balık var. 1971-1981 arasındaki son on yıl süresinde ne iç pazarda yer alan temel ürünlerin fiyatında ne de Kubalı işçilerin asgari ücretlerinde bir değişiklik olmamış.

1981'de yapılan bir reform asgari ücreti 85 peso olarak belirliyor; 1 Kuba pezosu 1.13 Amerikan doları değerinde. Ortalama gelir 185 peso. En yüksek ücret 600 peso civarında, yani hiç kimse asgari ücretin yaklaşık on mislini bile almıyor. Ev kiraları devlete ödeniyor ve konut tipinden bağımsız olmak üzere, asgari ücretin % 10'unu bile bulmuyor. Temel gıda maddelerinin dağıtımı «Libreta» tarafından düzenleniyor, —Libreta; bir dağıtım ya da paylaşım defteri— böylece Kuba'nın 10 milyonluk nüfusu dünya nüfusunun ve Latin Amerikalıların çoğunun tanıdığı trajediyi; açlığı tanımıyor. Üretim fazlası, Libreta'nın yanında oluşan, resmi bir pazarda daha yüksek bir fiyata satılıyor. «Libreta» yoluyla 1 kilo sığır etinin fiyatı 1 peso 35 centavos, 1 litre süt ise 25 centavos.

1981'deki son nüfus sayımına göre halkın % 52'si 30 yaşın altında. Devrimin ilk yıllarında nüfus artış oranı yılda % 2'ydi ve çok yüksek bulunuyordu. Bugün yılda % 0.9 dolayında. 1959 yılında 2000'den az öğrenci üniversiteyi bitirirken bu sayı 1984'de 28.000 öğrenci olarak belirleniyor. Şu anda Kuba'da 20.500'den fazla doktor var, bu da 488 Kuba'lıya 1 doktor demek! Ülkede has-

talıkların giderek azalması, Kuba'nın 28 ülkeye tıbbi yardımda bulunmasına olanak sağlıyor.

Alfredo Ham konuşmasını sürdürerek tüketimin ve hizmet sektörünün büyüme hızının kişi başına yıllık % 2.5-3 dolayında olduğunu söylüyor. Enflasyon yılda % 3. Ama bu enflasyon kapitalist ölçütlerle ölçülemez; çünkü ülkede finans spekülasyonu yok, buna karşın devletçe yürütülen bir ayarlama var, böylece işçi ücretlerinin gerçek değeri hiç düşmüyor. Ülke bütün işgüçlerine iş sağlayacak durumdadır; çok az da olsa, var olan işsizlik oranının —çalışan nüfusun % 6'sı— nedeni de, göreceli yüksek gelirlerin, ailelerin kimi üyelerine beğendikleri bir iş buluncaya dek, belli bir zaman için işsiz kalmalarına olanak sağlamasıdır. Bu durum örneğin genç doçentlerde ve 2. sınıf kalifiye teknik elemanlarda görülüyor. Bunlar beğendikleri bir işi aramayı, (bir mühendisin asgari ücretine eşit ücret alsalar da) başka bir işi kabul etmeye yeğliyorlar. Ortalama günlük kalori tüketimi 3000 ile 3500 arasında, bu FAO'nun belirlediği en az kalori tüketimi 2240 kaloriden epeyce yüksektir. Brüt toplumsal ürün tutarı 4 milyar doların üzerindedir. Endüstrinin buradaki payı % 50'dir.

II

13 Mayıs 1985 Pazartesi akşamı küçük Brezilya delegasyonu Fidel Castro tarafından Devrim Sarayı'ndaki çalışma odasında kabul edildi. Yazı masasının çevresinde dolup taşan kitap rafları, kasetler ve transistörlü bir araç. Masanın üstünde kağıtlar, bir kavanoz dolusu bonbon ve komutanın sevdiği kısa purolarla dolu yuvarlak bir kutu. Camilo Cienfuegos'un zarif fırça darbeleriyle yapılmış portresini taşıyan dev tablonun altında bir deri koltuk ve gençlik adasından mermer bir masa. Daha arkada, her iki yanında dörder ve başlarda iki sandalye ile uzun bir toplantı masası. Genç öğrencilerin tarlada çalışmalarını gösteren bir başka dev yağlıboya tablo. Çalışma Odası büyük, rahat, serin ve her türlü lüksten

arınmış. Fidel, bizi zeytin yeşili üniformasıyla karşılıyor ve uzun masada yerlerimizi almamızı rica ediyor. Fidel en çok, bizden daha önce Brezilya'ya dönmek zorunda olan, Joelmir Beting'le konuşmak istiyor.

Joelmir'den işi hakkında bilgi ediniyor, günlerini nasıl bölümlediğini, araştırmaları için ne kadar zamana gereksinim duyduğunu ve bu kadar çok ekonomi bilgisini kafasında depolayabilmek için ne yaptığını soruyor. Gençlik adasına ve Cienfuegos'a yaptığımız gezileri de soruyor ve yorum yapıyor: «Cienfuegos Atom Reaktörü çok sıkı güvenlik önlemleri altında inşa ediliyor, öyleki deniz sarsıntılarına, yer sarsıntılarına hatta bir yolcu uçağının üstüne düşmesine bile karşı koyabilecek.»

Annem Kuba mutfağını ve öncelikle deniz ürünlerini övüyor. Castro'daki aşçı Fidel kulak kabartıyor buna: «En iyisi pavuryaları ve karidesleri kaynatmamak, çünkü suyun kaynama devinimi etini ve tadını azaltıyor ve de et kolayca sertleşiyor. Pavuryaları 5 dakika şişte kızartmak yeterli. Karidesler için ise fırında 11 dakika ya da odun kömürü ateşinde, şişte 6 dakika. Yanına, yalnızca tereyağ, sarmısak ve limon. İyi bir yemek basit olmalı. Uluslararası aşçılar, benim için hammadde tüketicilerinden başka bir şey değiller. Bir et suyunda kullanılan malzemenin, yumurtanın kabuğuna varıncaya dek, büyük bir bölümüne yazık ederler! Oysa yalnızca yumurta akını kullanıp, geriye kalan et ve sebze börek içinde ya da bir başka biçimde kullanılmalıdır. En tanınmış aşçılardan biri Kuba'lıdır. Birgün bir delegasyon ziyareti nedeniyle rom içinde balıkla birlikte çeşitli malzemeler hazırlamıştı. Ben yalnızca kaplumbağa çorbasının tadına varabildim, tabii ki içindeki o nefis artıklarla.»

Fidel, Joelmir Beting'e dönüyor: «Günlük çalışma ritminiz nasıldır?»

«Her sabah birbuçuk saat radyo dinlerim, bunu akşamları yarım saat televizyon izler. Ve her gün, 28 Brezilya gazetesinde yayımlanan, bir sütunluk, bir ekonomi yorumu yazarım.»

Fidel bir kez daha soruyor: «Peki bu arada okumaya ve bilgilenmeye nasıl zaman ayırabiliyorsunuz? Ben hergün birbuçuk saatimi hemen hemen bütün ajansların uluslararası haber metinlerini okumaya ayırıyorum. Bunlar bir dosya içinde daktilo edilmiş ve içindekileri gösterir bir çizelgeyle elime geliyor. Telexler konularına göre düzenleniyor, önce Kuba'yla ilgili olanlar, sonra dışsatımımız için belirleyici olan şeker sorunu, Kuzey Amerika politikası vb. Herhangi bir ülkede yeni bir ilaç bulunduğunu ya da çok yararlı olabilecek yeni bir tıbbi donatım oluşturulduğunu okursam hemen bu konuda bilgi toplanmasını isterim. Sözkonusu olan bilgilerin yayınlanması için yarım ile bir yıl arasında zamana gereksinmeleri olan tıp dergilerini izlemem. Bu hafta Fransa'da böbrek taşlarını ses dalgalarıyla parçalayan yeni bir gereç geliştirildiğini öğrendim, üstelik bu Batı Almanya'da üretilenden çok daha kullanımlı ve ekonomikmiş. İki gün sonra yoldaşlardan biri bilgi edinmek için Paris'e yola çıkmıştı. Ayrıca enfarktüs sağaltımında kullanılan yeni bir ilaca ilişkin bilgi edinmesini de rica ettik. Toplum sağlığı, büyük ilgiyle izlediğim konulardan biri, aynı biçimde gerek Kuba'da, gerek dışarıdaki bilimsel araştırmalar ve ulusal ve uluslararası ekonomik sorunlar da. Ne yazık ki bütün ilginç bilgileri edinip bunları çözümlemeye zamanım yok. Sizinle bu konuşmayı yapmak için son gelişmeleri öğrenmek istedim ve son iki ayın bütün önemli uluslararası ekonomi haberlerini derlettim. Her biri 200'er sayfalık 4 cilt geldi elime! Olayların akışına ayak uydurmak kolay değil, hele dolardaki dalgalanışlara ve bunun doğurduğu sonuçlara, dünya ekonomisine ve ABD'nin o uğursuz ekonomi politikasına.»

Joelmir Beting tepki gösteriyor: «Dolar bugün bir müdahale kuru, lider bir kur değil. Yani bizim ülkelerimizde silahlı müdahalenin bir çeşidi. Doların değerinin artışı ABD ekonomisinin umutsuzluğunu yansıtıyor. Bugün dünyayı satın alan bu birim bir bakıma sahte bir değer. ABD'nin dışında dolaşımda olan dolar sayısı bir sır.»

Fidel pazartesi gününün uluslararası telekslerini içeren bir dosyanın sayfalarına göz atıyor. Ve Fidel, politikacıların ve gazetecilerin hafta sonları çalışmalarından, dosyanın ince olduğunun farkına varıyor.

«İnsanın kafasındaki bilgisayarı kimse tanımıyor» diyor. «Kendime sık sık soruyorum, niçin bu kadar çok insan kendini politikaya adıyor, diye. Zor iştir politika. Ancak yararlı bir şey için yapılıyorsa, herhangi bir sorun gerçekten çözülebilecekse uğraşmaya değer. Bugünkü gibi konuklarla yapılan söyleşilerde öğrenmeye çalışırım. Dünyada ve daha önemlisi Latin Amerika'da olan biteni algılamaya çalışırım.»

«Başkomutan olarak Kuba'nın yönetiminden ve uluslararası ilişkilerden siz sorumlusunuz.» diyor Joelmir Beting. «Bunun için iki komutan gerekmez mi?»

«Burada herşey yerinden yönetimle ve çok iyi düzenlenmiş planlara göre yürütülüyor. Yönetimi destekleyen bir anakadro var. Önceleri daha çok serbest güreşi andırıyordu; her organ, her bakanlık planlama örgütüyle bütçe olanaklarının tartışılmasında çekişme halindeydiler. Şimdi herşey herkesin sorumluluğunda. Planlamanın temel ilke kararlarında eğitim bakanı da yer alıyor, sağlık bakanı da, diğer hizmet organları da, ekonomi bakanı da. Kararlar kısa zamanda ve bürokrasi saf dışı edilerek alınıyor. Çok önemli bir konu, ya da benim kişisel olarak üstlendiğim bir alan —halk sağlığı gibi— olmadıkça benimle konuşmalarına da gerek yok.

«Ya da atom reaktörü gibi heyecan ve ilgi yaratan bir tasarıda» diye soruyor Brezilyalı gazeteci.

«Bu tasarının ilerlemediğini farkettim. Denetim yöntemi sorunu. Sorumlu kadro her üç ayda bir değerlendirme birleşimleri yapıyordu. Örneğin işçilerin beslenme, ulaşım ve diğer yaşam koşullarının yeterli düzeyde olmadığını öğrendim. Bunun üzerine çalışma arkadaşlarımla birlikte işçileri ziyaret ettim. Onlara çalışma koşulları, iş giysilerinin niteliği, ayakkabıları, onları ailelerine kavuşturan ulaşım, iş yerine ilişkin gereç iletimi ve çalışma birliklerinin eksikleri vb. konularda sorular sordum. Beni ilgilendiren insanın erincidir.

Eğer bir işçi iyi koşullarda yaşıyorsa, eğer bizim onun emeğine verdiğimiz değeri ve onun ekonomik ve insanca sorunlarına gösterdiğimiz kaygıyı duyumsarsa işine daha çok sevgi duyuyor. Memleketlerine kamyonlarla taşındıklarını gördüm ve sordum: Kaç otobüse gereksinmeniz var? Otuz mu? Bunları sağlamaya çalışacağız. Yedek akçamızın tümünü buna harcayacağız. Onlara önerilerde bulundum, hatta ailelerin gelip kalması ve yakınlarıyla iş yerinin yakınında dinlenebilmeleri için çadırlardan oluşan bir kamp kurma düşüncem vardı. Bu işi üstlenen organların paraya ve doğrudan desteğe gereksinimleri vardı, bunu da elde ettiler.»

Fidel gümüş kaplamalı gaz çakmağıyla küçük purosunu ateşliyor. İnce parmaklarıyla kır sakalını tarayıp devam ediyor: «Ben doğrudan 20 yoldaşdan —compañero— oluşan birlikte çalışıyorum, bunlardan 10'u kadın. Özellikle çok güç durumlarda yardım sağlayacak olan bir eşgüdüm öbeği oluşturuyorlar. Herbiri ülkenin belli başlı üretim alanlarında olan bitenden haberdar olma uğraşı içindedirler. Bu kadro bakanlıklarla tartışmaya girmeden kararların akışkanlığını kolaylaştırıyor. Bunlar insan, koltuk değil. Üç aylık toplantıları duyduğumda bu işin sürdürülmesinin bir ay bile ertelenemeyeceğini vurguladım, değil ki üç ay! Toplantılar en kısa zamanda çözülmesi gereken sorunların dökümüydü. Bugün reaktörle ilgili işlerin gidişi üzerine hangi sorunların var olduğu ve benzeri konularda günlük bu 20 kişilik kadroyla rapor verilmek zorunda. Kadronun bu alanda uzmanlaşmış bir üyesi düzenli olarak reaktörü ziyaret ediyor. Diğer önemli ve belirleyici kuruluşları da aynı yöntemle yürütüyoruz.»

«Komutanın her adımını izlediğini bilmenin işçiler için büyük bir güdülenme olduğunu Cienfuegos'da duyumsadım.» diyor Joelmir Beting.

Fidel, «Dünyada benimkinden daha az kişiyle çalışan büro yoktur. Sen kaç kişiyle çalışıyorsun?» diye soruyor, Fidel'in doğrudan çalışma arkadaşı ve devlet danışma kurulu sekreteri olan Chomy'ye.

«Altı kişiyle» diye yanıtlıyor Havana Üniversitesi eski müdürü.

Brezilyalı gazeteci sormayı sürdüyor: «Para konusunda karar verme gücü kimin?»

«Eskiden planlama komitesinindi. Şimdi bu güç yoğun bir biçimde Yerinden Yönetime verildi. Halk İktidarı okulları, sayrıevlerini, ulaşımı ve ticareti, kısaca bütün yerel hizmetleri yönetiyor. Örneğin, Santiago de Cuba gibi bir eyaletteki bir sayrılarevi yöneticisini Halk İktidarı seçiyor. Tabii Sağlık Bakanlığına da danışıyorlar, bakanlık onlara profesyonel kadro'lar ve çalışma yöntemleri sağlıyor.» (5)

«Yerinden Yönetim yeni bir şey mi?»

«Hayır, biz işlevleri ve yetkileri hep bölüşürdük.»

«Bu Kuba Modeli mi?»

«Bu Modelde Kuba'dan çok şey var. Örneğin seçim yöntemi bütünüyle Kuba'ya özgü. Ortalama 1500 kişiden oluşan her seçim bölgesi Halk İktidarına girecek olan kendi delegesini seçiyor. Parti işe karışmadan komşular adayları belirleyip oylarını veriyorlar. En çok 8, en az 2 aday olmak üzere adayları kendileri öneriyorlar. Parti bu süreçte hiç araya girmiyor, parti olsa olsa kuralların ve biçimin doğru uygulanmasını sağlıyor. Her ikibuçuk yılda bir seçim günü oyların %50'sini toplayan aday seçiliyor, bu koşul sağlanamazsa seçimler yineleniyor. Seçilen delegeler yerel yönetimi oluşturuyorlar ve yerel yönetimin yürütme yarkurulunu seçiyorlar. Daha sonra bu yerel delegeler Parti ve kitle örgütleriyle birlikte eyalet meclisine delege seçimi ve ulusal meclise milletvekili seçiminde bulunuyorlar, ulusal meclis 500 parlamenterle tamamlanıyor. Ama ulusal meclisin üyelerinin yarısı Halk İktidarından, tabandan geliyor. Seçim bölgesine göre değişen düzenli toplantılar yapılıyor, bu

5) «Halk İktidarı» (Poder popular): Kuba özyönetimine verilen addır. Doğrudan halkın belirlediği ve seçtiği temsilcilerin biraraya gelmesiyle oluşur ve partinin yanısıra bağımsız bir organdır. Halk İktidarı'nın yerel organları (yerleşım birimleri, kent düzeyi) iki seçim aşamasında eyalet düzeyindeki temsilcileri seçerler, bunlar da millet meclisinin 455 delegesini belirlerler. Daha fazla bilgi için bkz: M. Franzbach, **Kuba Materialien zur** Landeskunde, Frankfurt 1986, 67.

toplantılarda komşular seçtikleri delegelerin yanında çalışmalarının yeterli olup olmadığını tartışıyorlar. Eğer yeterli değillerse delegeleri görevlerinden alma yetkileri de var.

«Bir sayrılarevini gezerken annelerin sayrılı çocuklarının yanında kalabildiklerini gördüm» diyor Joelmir Beting.

«Sayrılı bir çocuk için dünyanın en iyi sayrı bakıcısı annesidir» diyor Fidel Castro. «Önceleri sayrılarevine girmeleri yasaktı annelerin. Kapıda kalır, korkuyla çocuklarından haber beklerlerdi. Annelerin eksik tıbbi bilgileri yüzünden bakımı zorlaştıracakları düşünülürdü. Ama biz yıllardır karşıt sistemi başarıyla uyguluyoruz. Bütün çocuk sayrılarevinde annenin sayrılı çocuğuna eşlik etme hakkı var, sayrılarevi için gerekli giysileri ve yemeği ücretsiz alıyor. Bu yılın mart ayında yapılan son Kubalı Kadınlar Kongresinde kadınlar aynı hakkın babalara da verilmesini istediler. Başka çocukları da olan bir annenin sayrılı çocuğuna eşlik etmesi için evden ayrılması zor. Bu istek inceleniyor. Kadınların bir başka isteğini de inceliyoruz, bu istek çocuklara, kardeşlerinin ya da aile üyelerinden herhangi birisinin eşlik etme hakkı. Bu hak şimdiye dek yalnızca kadınlara tanınmıştı. Ancak bu uygulamada ev işinin neredeyse tümünün onların üstüne kaldığını, bunun da mesleki görevlerini aksattığını ve toplumsal gelişimlerini zorlaştırdığını öne sürdüler. Şu anda ülkenin nitelikli işgücünün %53'ünü kadınlar oluşturuyor.»

«1986-1990'ın yeni Beş Yıllık Planı, içerik olarak yenilikler getiriyor mu?»

«Evet. Bu plan daha özenle yapıldı. Planda ekonomik alan ve öncelikle dışsatım ürünleri önem kazanıyor. Bir yörenin tiyatro ya da spor salonu yapmak istemesi de olası kuşkusuz. Ama yine de dışsatımı arttıracak bir fabrika yapımına öncelik veriliyor. Mümkün olur olmaz tiyatro ve stadyum da inşa edilecektir, ama ekonomik öncelik taşıyan bir tasarı ertelenemez. Bu planın hiç bir noktası yerel yönetimle düşünce ayrılığı sonucunda oluşmamıştır. Evrensel, çok yönlü düşünülmüş ve bütün

organlarca kabul görmüş bir politika uygulanıyor. Örneğin, eğitim bakanlığı ile planlama merkezi arasında bir anlaşmazlıktan kaçınılıyor. Plan belli sektörlere öncelik vererek kaynaklarm dağılımını yapıyor, planlamaya uyuyor. 26 yıl süresince eğitim, sağlık, kültür ve spor alanlarında gerekli toplumsal kurumların hemen hemen hepsini kurduk. Bu bize şimdi toplumsal ilerlemeden özveride bulunmadan, ekonomik tasarımlara ağırlık verme hakkını tanıyor. Daha belli sayıda kurumlar açılacaksa da, toplumsal hizmet alanındaki büyüme bundan böyle yeni kurumların sayısıyla değil, niteliğiyle kendini gösterecektir.»

Sakin ve anlaşılır bir sesle soruyor Joelmir Beting: «Kuba'da toplumsal tasarım gerçekleştirildi mi?»

«Evet, büyük ölçüde» diye yanıtlıyor bakanlar kurulunun başkanı.

«Sağlık alanında kullanılmayan kullanıma hazır güç var mı?»

«Gösterdiğim gibi, nitelik arttırımına yatırım yapıyoruz, örneğin çocuk sayrılarevinin yapımına. Bir mahalledeki aileler kümesiyle doğrudan ilgilenen «Aile Doktoru»nu kurumlaştırdık. Bu sayrıları sağıltan bir doktor değil, sağlıkla ilgilenen bir doktor, çünkü aileleri sayrılığı önleyici önlemler üzerine aydınlatıyor. Ziyaret ettiğiniz Isla de la Juventud'da 22 değişik ülkeden öğrenciyi barındıran liseler var. Önceleri bunların ülkemizde kökü kazınmış sayrılıkları ya da tanımadığımız sayrılıkları beraberlerinde getireceklerinden korkuyorduk. Ancak çok başarılı olduk, bu da Afrika'da ya da diğer kıtalarda süreğen olarak nitelendirilen sayrılıkların tıp bilimi ve çağdaş ilaçlarla bütünüyle denetim altına alınabileceklerini gösterdi. Ülkeye ayak basmadan önce gerekli tıbbi kontrole karşın sayrılığıyla gelen hiç bir öğrenci ülkesine geri gönderilmedi. Kuba'da sağaltılıp, iyileştirildi. Şansımıza bizim ülkemizde bu sayrılıkların çok büyük bir bölümünün belirtileri görülmemekte. Tropik sayrılıklar enstitümüz bu alanda büyük ilerlemeler yaptı, bu elbette Üçüncü Dünya ülkelerinde çalışan Kubalıları korumakta da yardımcı oluyor.

Isla de la Juventud'da beslenme değerleri ülkenin diğer okullarının ortalamasının üstünde. Bu önlemler aracılığıyla hiç bir zaman bir öğrenciyi sağlık sorunları yüzünden ülkesine geri göndermek zorunda kalmadık. Eksiksiz sağlıkları nedeniyle sevinçli ve güçleri yerindedir.»

«Nicelik elde edildiğinde, niteliğe mi yatırım yapıyorsunuz?»

«Devrim özdeksel tabanı oluşturdu. Kimi düzelmeler görülse de, konutlarda olduğu gibi henüz büyük yatırımlara gereksinme duyan yetersiz sektörler var. Şu anda yılda 70.000'den fazla konut yapılıyor.»

«Ulaşım araçlarının durumu nasıl?»

«Devrimin ilk 10 yılında otomobil dışalımı yapmadık. Ülkemize konulan ekonomik ve ticari ambargo ve kendi öncelikli sorunlarımız varolan kaynaklarımızı sağlık ve eğitim gibi alanlara yöneltti. Eğer otomobil dışalımı yapacaksak bu diğer toplumsal gereksinmelerin zararına olmamalı. Şu anda yılda ortalama 10.000 otomobil dışalımı yapıyoruz, bunları satın alma önceliğini de uzmanlara, teknikerlere ve kendilerini kanıtlamış işçilere veriyoruz.»

«Ya kamu ulaşım araçları?»

«Motorları, ya da parçalarını dışardan alıp otobüslerin geri kalan bölümünü burada üretiyoruz. Motor üretimini daha iyi duruma getirmek üzereyiz. Buraya gelen her üç otomobilden ikisi, doğrudan üretimde ya da hizmet sektöründe çalışan işçilere satılmak için ayrılır. Maliyet ederini 7 yıla dek süren bir süre içinde düşük faizle öderler. Her işletmenin işçi meclisi otomobilleri kimin hakettiğine karar verir. Dışalımı yapılan otomobillerin bir bölümü otomobil kiralama şirketlerine ve devlet yönetimine ayrılır.»

«Ülkede özel mülkiyet var mı?»

«Evet, hâlâ daha aşağı yukarı 100.000 bağımsız çiftçimiz var. Kahve, patates, tütün, sebze, biraz şeker kamışı ve diğer ürünleri ekiyorlar. Üreticinin yarısından fazlası üretim kooperatiflerince örgütlenmiş, bağımsız üreticidir, —eskiden bunların sayıları 200.000'di— so-

nuçlar çok iyi. Kazançları yüksek. Kooperatife üye olmaları bütünüyle kendi isteklerine bağlıdır. Bu hareket kendine çok sağlam bir temel oluşturuyor. Böylece eskiden olduğu gibi hasat zamanı devletin işgücünü devreye sokması gerekmiyor. Diğer yandan kooperatifler çiftçinin yaşam niteliğini yükseltip, okul inşaatları, akar sulu, elektrikli vb. yeni konutların yapımını kolaylaştırıyor. Ülke konutlarının %85'i elektrik ağı içindedir. Krediler ve alış fiyatları hükümetçe üreticiyi tatmin edecek biçimde belirleniyor. Üretim fazlası daha yüksek bir fiyatı hedefleyip, serbest pazara çıkıyor. Çiftçilerden vergi isteminde bulunmuyoruz, aileleri de —her Kubalı gibi— ücretsiz sağlık hizmeti ve eğitim hakkına sahip. Kooperatiflerin kazancı yılda 3.000 ile 6.000 dolar arasında, yani bu kazanç, kooperatif dışı tek tek bölümlenmiş topraklarda üretim yapan ve üretim maliyetleri yüksek, üretim hareketliliğinin makineleşmesi daha güç olan tek üretici birimlerinden daha çoktur. Daha devrimin başından bu yana Kredi ve Hizmet Birlikleri kurduk. Hizmetten anlaşılan; traktör, silo, kamyon, biçer-döver vb. iş gereçlerinin sağlanması geliyor. Ama bu üretim araçlarının mülkiyeti üretim kooperatiflerinindir.»

«Bir çiftçi yanında normal işgücü çalıştırabiliyor mu?»

«Devletin işçiyi koruma yasasına uyarak çalıştırabilir. Makineleşmenin gelişmesi sayesinde yılda 70 milyon tondan fazla şeker kamışı ekmek için yalnızca 70.000 şeker kamışı kesicisi yeterli. Daha 15 yıl önce bu sayı 350.000'di. Bu işgücünün büyük bir bölümünü tarla işçilerinin kendileri oluşturuyordu. Gönüllüleri devreye sokma gereği kalmadı gibi, yıllardır bu görev için asker ya da öğrencileri örgütlemeye de gitmiyoruz. Kuba'da sorunumuz işsizlik değil. Tam tersi, çoğu yöremizde işgücü eksiği var.»

«Öğrenciler üretime sokulmuyorlar mı artık?» diye soruyorum.

«Köy okullarında evet. 300.000'den fazla öğrencisi ve sayısı 600 olan bu tür okulumuz var. Olağandışı bir başarı sağlıyorlar. Kentlerdeki öğrenciler orta öğretim-

den sonra gönüllü olarak her yıl 30 gün köylere gidebiliyorlar. %95'den fazlası da yapıyor bunu. Sebze, narenciye, tütün ve benzeri ürünlerin hasadında yardım ediyorlar. Bir toplum öğrenim hakkını genelleştirdiğinde, çalışma hakkını da genelleştirmek zorundadır, yoksa bedensel çalışmaya ve özdeksel üretime yabancılaşmış bütünüyle entellektüelleşmiş bir halk oluşur. Öğreti ve iş bağımlılığının bir örneği Isla de la Juventud'daki okullardır. Orada gerçekleştirilenlerden çoğu benim kendi deneyimime dayanıyor. 12 yılımı özel yatılı bir okulda geçirdim. Yalnızca üç ayda bir evime gidebiliyordum. Okuldan hiç ayrılmazdık, pazarları bile. Karışık eğitim yoktu. Şimdi Isla de la Juventud'daki okullarda kızlar ve erkekler birlikte okuyorlar. Bulundukları yer açık, duvarları yok, her gün üretken, sportif ya da kültürel etkinliklerinin peşinden koşabiliyorlar. Kendilerini yalnızca derslerine adamak zorunda değiller, benim zamanımdaki gibi, bu kimi zaman dayanılmaz bir can sıkıntısı verir ve akademik verimin düşmesine neden olurdu. Öyle ki, bu öğrencilerin uğraşlarının asıl amacı üretimsel değil eğitbilimseldir. Şu anda liselerde 1 milyon öğrenci okuyor. 6 ile 16 yaş arasındaki gençlerin %92'si okula gidiyor. Bunları tamamlayıcı okulların doluluğu da —6 ile 12 yaş çocuklarının %100'ünün gittiği ilkokullar— gibidir.

Araya giriyorum: «Sosyalizm ekonomik karşıtlıkları yok ederek çeşitli toplumsal sınıfları ortadan kaldırıyor, bu nesnel bir olgu. Ama öznel bir açıdan bakıldığında da toplumsal ayrımları azaltmıyor, kesinkes kendini yalnızca entellektüel çalışmaya adayan biri üretimdeki yeri salt işçi olanlardan üstün görebilir kendini.»

Fidel tekrar söze başlıyor: «Evet, işte elişinin herkesin görevi olmasının nedeni de bu ya. Düşünmenin yanı sıra insanlar nesnelerin nasıl yapıldığını da bilmeli. Bir şeyi söylemenin en iyi biçimi onu yapmaktır! savındaydı Marti. Bu yüzden öğrenciler 30 gün kentten köye gidiyorlar. Eskiden 42 gün giderlerdi, şimdi nereye yollayacağımızı bilemeyeceğimiz kadar çok sayıda öğrenci var. Gidenler gönüllüler zaten. Buna karşın oran %95.

10 milyonluk bir nüfusta eğitim ve sağlık hizmetinde 600.000'den fazla işçi çalışıyor. Bu oran Brezilya'da aynı alanlarda 8 milyon kişiyi içerir. Çoğunluk kadınlardan oluşur. Yani her 100 yurttaştan 6'sı eğitim ve sağlıkla uğraşıyor.»

«Kuba'da doktor fazlası var mı?» diye öğrenmek istiyor Joelmir Beting.

«Bunu yanıtlamadan önce tüm ülkede toplam 3 milyon işçinin, ayrıca her 12 öğrenciye bir öğretmen ve yalnızca öğretmen yetiştiren okullarda 30.000 öğrencinin olduğunu eklemek istiyorum. 15 yıl önce orta öğretimde görev yapan öğretmenlerin %70'i eğitim görmemişti. Bugün hepsi diploma sahibi. Bu zaman süresinde orta öğrenim öğretmeni artığı yarattık. 10.000 öğretmen derslere girmiyor, maaşlarını almayı sürdürüp üniversitedeki kurslarda kendilerini yetiştiriyorlar. Bir öğretmen 9 yılını temel okulda, 4 yılını bunu tamamlayıcı okulda geçirdikten sonra, okulda çalışmaya başladığında, yarım ya da tam günlük kurslar alarak 6 yıl daha üniversite öğrenimi görebilir. Üstelik öğretmenlik lisansını alana dek iki yıl süresince öğretmen ücretini de alır. Gelecekte bütün temel okul öğretmenlerine üniversite eğitimi vermeyi planlıyoruz. 20.500 doktorumuz var, gelecek 15 yıl içinde 50.000 kişi daha doktorluk öğrenimini bitirecek. Şimdiden bunların her birinin nerede görev yapacağını biliyoruz. Doktorlar için bir dinlenme yılı getirmeyi de düşündük: Her yedi yılda bir öğrenim yılı. Hırslı bir sağlık programı izlendiği ve teknik kadroların hizmetleri ve yetiştirilmeleri için uygun bir program olduğu sürece doktor fazlası olması olası değil.»

«Bürokrasi sosyalizmin doğurduğu bir sayrılık mı?» diye soruyor Brezilyalı gazeteci alaycı ve iğneleyici bir biçimde.

«Bürokrasi her iki sistemin de derdidir; sosyalizmin de, kapitalizmin de... İnsan kaynağını daha verimli kullanmayı öğrendiğimiz gün bu savaşı kazanacağımızı sanıyorum. Bence kapitalizmin en usdışı yönü işsizlik gerçeği. Kapitalizm teknolojiyi geliştiriyor, insan kay-

nağına gereksinimi kalmıyor. Sosyalizm insan olanaklarını sonuna dek kullanmıyor olabilir ama kesinlikle insanları işsizlik düzeyine alçaltmıyor, işin niteliği ve üretkenliğiyle ilgili olarak da ilerledik.»

Saat gece yarısından sonra biri geçti. Fidel, Brezilyalı konukla daha fazla konuşabilmek için ayağa kalkıp yüksek sesle önündeki günü nasıl düzenleyebileceğini düşünerek odada dolaşmaya başlıyor —Joelmir Beting'in Kuba'daki son günü— Beting'le biri öğleden sonra, diğeri akşam olmak üzere iki buluşma planlıyor.

III.

14 Mayıs 1986, Salı. Öğleden sonra saat 16.00'ya doğru Joelmir Beting ve ben, Fidel Castro tarafından Devrim Sarayı'nm 3. katındaki çalışma odasında kabul ediliyoruz. Devlet kurulunun başkanı bizi uzun koridorlardan geçirerek eşgüdüm ve yardımcı kurmaylarının çalıştığı odaları gezdiriyor. Bizi hemen herkese takdim edip her birinin sorumluluk alanını belirtiyor. Brezilyalı gazeteci ülkenin enerji sisteminde en önemli ham madde olan petrol dışalımını soruyor.

«Elektrik enerjisinin bir bölümünü hasat zamanı şeker kamışının Bagasse'siyle elde ediyoruz» (6) diyor

6) Kuba, şeker sektörünün modernizasyonu için büyük uğraş vermektedir. Bu uğraşta enerji artırımı önde gelmektedir. Önceleri şeker fabrikaları odunla, sonra mazotla işletiliyorlardı. 1984'den bu yana şeker sektörü enerji konusunda bağımsız ve kendi enerjisini kendi üretiyor. Şeker fabrikalarını işleten elektrik ve buhar bütünüyle şeker kamışının lifli bölümlerinin (bunlara «Bagasse» adı veriliyor) yakılmasından, yani biyomaddeden sağlanıyor. Şeker kamışının endüstriyel işlenmesinde şekerin yanı sıra (%10-15), önceden çevre kirlenmesine yol açan, bir dizi yan ürün elde ediliyor. Şekerin türüne, iklime ve işlenme biçimine göre 100 kg şeker kamışına, 28 kg Bagasse, 3 kg filtre (küspe), 13 kg Melasse ve 44 kg su düşüyor. Bugün, su üretim sürecinde tekrar kullanılıyor, Melasse'den hem alkol ve rom yapılıyor, hem de Melasse

Fidel. «Şeker kamışı fabrikalarının hepsi şeker kamışı Bagasse'si ile çalışıyor. Ülkemizde 20 milyon ton Bagasse üretiliyor, bu da 4 milyon tondan fazla petrole eşit. Bagasse'nin %100'ünü kullanıyoruz. Bagasse ile tahta üreten 5 tahta fabrikamız var. Başka fabrikalarda Bagasse'den kâğıt yapılıyor. Biz burada gezi arabalarını doyurmak için alkol üretmeyeceğiz.(7) Melasse'yi hayvan yemi olarak ve protein üretiminde kullanıyoruz; ham madde bunun dışında ev ya da endüstride kullanılan rom ve alkol üretimine yarıyor.»

«Ya filtre küspesi» diye soruyor Bandeirantes TV kanalının yorumcusu.

«Hayvan yemi olarak kullanılıyor. Filtre küspesini yıkayıp, güneşte kurutuyorlar ve hayvanlara veriyorlar. 10 fabrika filtre küspesinden hayvan yemi üretiyor. Özel bir mayalama süreciyle %50'ye kadar protein elde ediliyor. Bu kümes hayvanları, domuzlar ve sığırlara yem olarak veriliyor. Bu hayvan yeminin bir tonunu DDR'den 1 ton süt tozuyla değiş tokuş ediyoruz.»

---

mayalanıyor ve hayvan yemi olarak işleniyor. Filtre çamuru gübre olarak tekrar tarlalara ulaştırılıyor. Şeker kamışının yan ürünleri eskiye oranla önemli ölçüde verimli özellikler gösteriyorlar, ancak kullanılmaları hâlâ gelişim sürecinde. Bagasse'den kâğıt, tahta levhalar, selüloz ve yemek pişirmek için bütan gaz da elde edilebiliyor. Melasse'nin ve filtre küspesinin değerlendirilme süreçleri henüz başlangıç aşamasında. Bununla ilgili bkz. W. Huismann/H. J. Kröger, **Cuba Ein politisches Reisetagebuch**, Hamburg 1985, 188.

7) Fidel Castro, petrol dışalımının bağımlılığını, otomobillerde benzin yerine kullanılacak, şeker kamışından Äthanol'un elde edilmesiyle azaltmaya yönelik Brezilya projesini kastediyor. Yenilebilir hammaddelerden enerji kazanımını amaçlayan düşünce temelde doğru olsa da, bunun için şeker kamışının seçilmesinin yanlışlığı kanıtlandı ve yağlama niteliği vurgulandı. Kuba otomobillerde kullanmak için Äthanol üretimini 3 nedenle reddediyor: 1) Net enerji kazanımı %10 oranıyla olağanüstü düşük, 2) Teknik donanım kurulması ve bu donanım için gerekli parçaların dışalımı çok pahalıya gelmekte, 3) Aynı şey gereksinilen su ve artık ürünlerin çevreyi kirletmesi için de geçerli.

«Bir çevre koruma yasası uyarınca, 1986'dan başlayarak Birleşik Devletler'de bütün otomobiller litresi 45 cent olan Maniok(*) alkolü ile çalışacaklar. Brezilya Birleşik Devletler'e litresi 30 centten alkol satabilecek durumda ama yasalar bunu iç endüstriyi korumak adına engelliyor. Brezilya bugün hektar başına 2.500 litre alkol üretiyor, bu bir otomobilin yıllık tüketimine eşittir.»

Sözü Fidel alıyor: «Düşünebiliyor musunuz bu kadar çok otomobil için kaç hektar toprağa gereksinim olduğunu! İnsanları beslemek yerine, otomobilleri yemlemek için bir sürü ülkenin emek tükettiğini düşünmek bile üzünç ve acı veriyor insana.»

Yol arkadaşım açıklıyor: «Yılda 10 milyar litre alkol üreten 4 milyon hektar şeker kamışı, bu da ülkenin ekonomisine yılda 600 milyon dolar getiriyor.»

«Kuba 1 milyon 800.000 hektarlık bir alanda yılda 8 milyon tondan fazla şeker kamışı üretiyor. Bu alanı 200.000 hektar daha büyütmek amacındayız.»

«Brezilya buğday dışalımı yapıyor» diyor Joelmir. «Bu da alkol üretiminden kazanılanın iki katını, yani yılda 1.200 milyon dolar yutuyor. Brezilya'da 1 milyon hektar toprağa buğday ekilse; alkol için ekilen 4 milyon hektar şeker kamışından elde edilenden daha çok birikim sağlardık. Gerçekleşmeyen buğday tasarısı alkol tasarısından daha kazançlı olurdu. Ne yazık ki makinelerin enerjisi insanların enerjisinden daha önemli Brezilya hükümeti için.»

«Kuba'da ise öncelikle insan enerjisine yatırım yapıyoruz. Şu sırada sağlık sektöründe 157 yeni tesis inşa ettiğimizi eklemek istiyorum. 20.000 tıp öğrencimiz var. Her yıl 5.500'ün üstünde genç tıp öğrenimine başlıyor.»

Başkomutan bizi çalışma odasının yanında yer alan küçük odaya davet ediyor. Burada, IBM bilgisayarlarıyla çevrilmiş, bir karı-koca çalışıyor. Kuba yönetiminin elektronik beyni burada bulunuyor. Bütün veriler, hatta

---

(*) ç. n.: Tropikal bir bitki türü. Köklerinde asit hidro siyanik taşır, pişirilir, kızartılır ya da kurutulmuş haliyle yenebilir

ülkenin en iyi 500 doktorunun adı ve uzmanlık alanları burada kurallara uygun olarak depolanmış, Fidel'in ricası üzerine bilgiişlem üzerinde çalışan bayan yoldaş uzun ve ince parmaklarıyla tuşlara basıyor. Veriler çeşitli renklerde beliriyor ekran üzerinde: Bugün Havana'nın nüfusu 1.902.173. Kuba'nın başkentinin hizmetinde 7.856 doktor, 10.481 sayrıbakıcı ve 11.336 sağlık uzmanı var. Her 242 yurttaşa 1 doktor, her 182 yurttaşa bir sayrıbakıcı. Ülkenin tamamında 9.952.699 yurttaş için 20.403 doktor görev yapıyor. Yalnızca 1.880 çocuk doktoru var, 1.500 çocuğa 1 doktor düşüyor.

Bilgiişlem odasından ayrıldıktan sonra Fidel bizi kısa bir süre için ekonomi sektörü bakanlarının toplandığı salona davet ediyor. Bizi takdim ettikten sonra, üçüncü 5 yıllık planın hazırlanmasıyla ilgili bilgi alışverişinde bulunuyor. Devrim Sarayı'ndan ayrıldığımızda saat 18.00'e geliyor. Komutan bir kaç dakika sonra Sovyetler Birliği Büyük Elçiliğinin yeni binasında yapılan 2. Dünya Savaşı bağlaşıklarının zaferinin 40. yıldönümü kutlama töreninde yer almak zorunda.

IV

Akşam saat 22.30'a doğru bir kez daha Fidel Castro'nun çalışma odasına kabul ediliyoruz. Joelmir Beting ertesi sabah Kuba'dan ayrılmak zorunda, bu ikisinin konuşmaları için bu yolculuktaki son olanak. Çalışma odasında ayrıca ekonomi alanından 8 bakan ve devlet kurulunun başkan temsilcisi Carlos Rafael Rodriguez var. Dikdörtgen çalışma masasının karşısındaki duvarın önüne Brezilyalı gazeteci için bir karatahta ve tebeşir hazırlamış ev sahibi. Joelmir Beting konuşmaya hazırlanmak için Üçüncü Dünya ülkelerinin ve özellikle Latin Amerika'nın dış borçlanmalarıyla ilgili Castro'yla yapılan en yeni söyleşileri, bunların arasında Meksika dergisi Exélcior'la yaptığı ve söyleşinin sonunda komutanın borçların ödenemezliği noktasına geldiği söyleşiyi de okudu.

Ekonomi dalında uzman gazeteci şöyle diyor: «Dış borçlanmanın politik çözümü ABD ve Avrupa'nın finans yasalarında ve alacaklılar bloğundaki değişimleri gerekli kılıyor. Parlamentoların katılımı son derece önemlidir. Bu nedenle Fidel önerilerini parlamentolara sunmalıdır. Kuba dış borçlanma sorununa ilişkin bir belgesel çalışma yayınlamalıdır. Hükümetler arası görüşmeler yerine hükümetle alacaklılar bankası arasında görüşmeler yapıldığı sürece bu sorun çözümlenmeyecektir. Şu anda görüşmeler Brezilya ile Washington arasında değil, Brezilya'yla Wall Street arasında yapılmaktadır. Bu yöntem sonucu Kuzey Amerika hükümeti aradan sıyrılıp aklanmakta ve yalnızca bankaların denetleyicisi durumundaki Uluslararası Para Fonu yoluyla devreye girmektedir. IMF hükümetlerin karşılıklı düşünce alışverişinde bulunabilecekleri bir alan olmalıdır. Bugün dolar artık bir lider para değil, dünya ekonomik ilişkilerinde bir müdahale aracıdır. Dolar aslında Amerikan ekonomisinde artık bir temeli olmadığından sahte bir paradır. Değeri artık ABD'nin gayri safi yurt içi üretimiyle karşılanmaktadır. ABD dünyayı sahte bir parayla satın almaktadır, diyebiliriz. Bu kapitalizmin bile henüz gerektiği gibi kavrayamadığı bir olgudur. Bu gidişe en son karşı koyan General De Gaulle olmuştu, o da başarı kazanamadı.»

Fidel çay fincanını çay tabağına koyuyor:

«Latin Amerika dolarları düşük kurdan borçlandı, şimdi yüksek kurdan geri ödemek zorunda.»

«Bu —abartmadan söylenirse— finans korsanlığıdır.» diye tepki veriyor Joelmir Beting. «Yeni bir ekonomi düzeni önerisi hem ticareti hem de borçlanmayı kapsamalıdır; ancak buna şu sıralarda Bonn'da toplanan kapitalist dünyanın 7 büyüklerince izin verilmedi. Ayrıca Üçüncü Dünya ülkeleri zengin ülkelerin teknoloji tekeli karşısında da korunmalıdırlar. Brezilya pazarını etkili biçimde korumak amacıyla enformasyon tekniği konusunda bir yasa çıkardı.»

«Ne demek oluyor bu?» diye soruyor Fidel.

«Bu hiç bir yabancı endüstrinin Brezilya'da mikrobilgisayar için fabrika kuramayacağı anlamına geliyor. Bu sadece ulusal sermayeyle olası.»

«Bu yasa ne zaman yürürlüğe girdi?»

«Geçen Eylül ayında.»

«Ne amaçla?»

«Teknolojik gelişme ve iç pazarı ulusal endüstri için koruma amacıyla.»

Brezilyalı konuk tahtaya 12 sayısını yazıyor ve konuşmasını sürdürüyor: «Brezilya bu yıl, yani 1985'te, yalnızca 12 milyar faiz ödemek zorunda. Borcun yarısı «yeni para» yani paraya dönüşmüş sermaye olabiliyor, o zaman yalnızca geri kalan kısmını sağlamak gerekiyor. Hepsini ödemek yerine bu faizler Çokuluslu Şirketlerin yapmayı düşündükleri yatırımlarda Çokulusluların sermaye rizikolarını oluşturabiliyor. Bir örnek: Çokuluslular, Brezilya'da bir otomobil fabrikası kurmak istiyorlar. Buna doğrudan para yatıracaklarına sermayeleşmiş faizin bir bölümünü kullanmak isterler. Böylece bu Çokuluslu Şirketler Brezilya'da bir otomobil fabrikası kurar kurmaz Brezilya'nın borcu el değiştirmiş oluyor.»

«Bu durumda Brezilya ödemek zorunda olduğu faizleri ödemeyecek. Bunun yerine bu faizler Çokulusların Brezilya'daki yatırımlarına dönüşüyorlar. Öyle mi?» diye soruyor Fidel.

«Evet.»

«Alfonsin'in Chicago'da dediğini duydunuz mu? Arjantin'de ulusun borçları karşılığı ödemek zorunda olduğu faizler ülkenin içinde yeniden yatırılmalı, diyor. Aynı şeyi mi söylüyor bu?»

«Evet. Ama burada bir sorun çıkıyor ortaya: Faiz oranını ABD belirliyor. Bankalar faiz oranını belirliyor, aynı zamanda bu faiz oranları sermaye geri akışının oranı anlamına geliyor. Bu dönüşüm sermaye riskinin bütününü oluşturuyor olsa, kazançların ödeme sınırını bankalar değil, Brezilya belirleyecekti.»

«Şu anda Brezilya kazancın ne kadarının geri akışına izin veriyor?»

«Varsayalım İtalyan FİAT fabrikaları Brezilya'da 680 milyon dolarlık bir yatırım yapmış olsun; ama doğrudan yatırım olarak değil ana şirketin bir banka aracılığıyla Brezilya'daki şube şirketine verdiği ödünç

para olarak. Üçlü bir ilişki. Bu borçlardan yola çıkarak FİAT şube şirketi ara şirkete faiz öder ve bu nedenle Brezilya'ya yalnızca %12,6 kazanç vergisi öder.»

«Faiz ödemeleri yalnızca %12,6 mı?» diye soruyor Kuba hükümet başkanı.

«Evet. Eğer FİAT kazancını ana şirket karşısında faiz yükümlülüğü olmaksızın tutabilseydi, Brezilya'ya %35,7 tutarında vergi ödemek zorunda kalacaktı. Kazanç ve sermaye riski vergileri %35'tir. Borçların faiz oranı ise yalnızca %12. Eğer Brezilya vergi yasasını, vergilerin lehine değil, sermayenin lehine değiştirirse, FİAT böylece borçların değişim koşullarını sermayeye dönüştürecektir.»

«Sorun vergileri hafifletmek ve olabildiğince az ödeme yapmak» diye yorum yapıyor Fidel.

«Elbette. Eğer vergi yükü ana şirket sermayesine bindirilirse faizlerin sermayeye dönüşmesi mümkün olur. Çünkü doğrudan yatırımlarda vergi alımı kazancın %35'i tutarında, kredilerin geri ödenmesinde ise %12.»

«Brezilya geri akan sermayeye sınır getirmiyor mu? Vergiye tabi mi bu?»

«Elbette.»

«Bu 680 milyon dolarda kazanç ne kadar olabilirdi?»

«Yılda %5 ile 8 arasında.»

«Bu düşük» diyor Fidel Castro. «Bu kimseyi yatırıma özendirmez.»

«Şubenin finansmanı ana şirket için çok yüksek olduğundan, düşük, FİAT ana şirkete faiz ödemek zorunda. Bu maliyetleri de Brezilya'da muhasebeleştiriyorlar.»

«Bugünkü koşullarla ne kadar kazanç sağlanabilir bununla? Ortalama 600 milyon dolarlık bir yatırım ana şirkete ne kadar geri akış sağlayabilir? Biz doğrudan yatırımları bankaların etkisi olmaksızın kabul ediyoruz.»

«FİAT'ta aşağı yukarı %8 toplam satıştan.»

«Toplam satıştan mı?» diye tepki veriyor ev sahibi. «680 milyon dolara oranlandığında ne ediyor bu? %10'dan az mı?»

«%10'dan az. Ortalama net %8.»

«Peki Çokuluslulari yatırılan sermayenin bu kadar düşük geri akımına karşın Brezilya'ya çeken ne?»

«Çekici olan pazarın kapılması, hiç olmazsa ilk dönemlerde. Dünyada hâlâ kullanılmamış kullanıma hazır pazar var, Brezilya ise Latin Amerika'nın önemli bir satış alanı, bu kıtanın geri kalan bölümü için bir atlama tahtası olabilir. Brezilya yasaları yabancı sermaye konusunda çok liberal. Faiz masrafları örtülü, gizli bir kazanç yolu çünkü sermayenin geri dönüşü borçların ödemesi biçiminde gerçekleşiyor. Ana şirket için geri akan sermaye aynı. Ana şirket şube şirketin borç alacaklısı. Bu uluslararası kapitalizmin Brezilya'daki yeni bir buluşu. Çokuluslulların şube şirketleri ana şirketlerine yalnızca Brezilya'da bankalar aracılığıyla 18 milyar dolar borçlular.»

«Bu dış borçlara dahil değil mi?» diye soruyor Fidel, küçük bir puro yakarken.

«Evet dahil, bu borçların 1/5'ini oluşturuyor.»

«Peki bu paranın borç alındığı varsayılırsa mı?»

«Evet, ana şirketten bankalar yoluyla şube şirkete.»

«Bu 600.000 dolar Güney Kore'de ne getirirdi?»

«Üç katını.»

«Neden Çokuluslular orada bu kadar çok yatırım yaptılar? Neden Taivan'da ve Güney Kore'de bu kadar çok yatırım yapıyorlar?»

«Bu ülkeler bir tür vergisiz bölge oldukları için.»

«Orada yatırdıklarının %20'sinden fazlasını kazanmaları olası mı?»

«Belli bir zamandan sonra daha da çoğunu» diye onaylıyor Joelmir Beting.

«Brezilya'da ise çok daha az?»

«Çok daha az.»

«Peki o zaman Çokuluslular niçin son yıllarda bu kadar çok yatırım yaptılar? Güdülenmeleri neydi?»

«Güdülenmeyi pazarın potansiyelinde aramak gerek. Bu pazarın geniş bir yelpazesi var. Brezilya bir «BELİNDİEN» yani Belçika ve Hindistan; bir zıtlıklar adası. Brezilya'da 32 milyon tüketicinin kişi başına geli-

ri, Belçika'dakilerin tüm gelirine eşit düşüyor. Bu büyük bir pazar. Yılda 1 milyon otomobil üretiliyor. Bu da dünyanın 7. büyüklükteki otomobil pazarı demek.»

«Lüks otomobiller» diye vurguluyorum.

«Televizyonlar ve ev aletleri üretiliyor. 133 milyonluk nüfusun 32 milyonu tüketici.»

«Tüketiciler nüfusun %25'ini bile oluşturmuyorlar» diyor komutan. «Bana nüfusun %10'unun ulusal gelirin %50'sinden fazlasını elinde tuttuğu söylendi. Bu da Brezilyalıların dörtte birinin kitle tüketim mallarının önemli pazarında yer alması demektir. Kaç kişi bu pazarın dışında kalıyor?»

«Geri kalanı.»

«100 milyon mu?»

«Evet, 100 milyon kişi sözcüğün tam anlamıyla dışlanmış?»

«Peki bu 100 milyonun kaçı yoksulluk içinde yaşıyor?»

«30 milyon kişi yoksulluğu katıksız yaşıyor. Bunlara göre daha az yoksulluk yaşayan 40 milyon. Eh bu da 70 milyon yapıyor zaten. Tepedeki 32 milyon uluslararası ölçülere uygun bir pazar oluşturuyor. 70 milyon yoksul ve 32 milyon tüketici arasında da yaşamak için gerekenden fazlasına sahip olamayan işçi sınıfı yer alıyor. 70 milyon yoksul sistemin 70 milyon politik tutuklusu durumunda. Bu katıksız yoksulluk durumu Hindistan'ın en kötü yönlerine eş: Açlık, sayrılık, sürekli işsizlik. Brezilya'da evsiz ve ailesiz 18 milyon çocuk var. Sokak köpekleri gibi yaşayan terkedilmiş çocuklar bütün Brezilya'ya dağılmış durumda.»

Ben bir sayı daha ekliyorum: «Brezilyalıların 64 milyonu 19 yaşın altında.»

«Bu terkedilmiş çocuklar o 30 milyon işçi ailelerinden mi?» diye soruyor huzuru kaçan Fidel.

«Hayır, hepsi 70 milyon yoksul ailelerden.» diye açıklıyor ekonomist gazetecisi.

«18 milyon terkedilmiş çocuk oradan geliyor, öyle mi?»

«Evet, bu 'Hindistan'dan. Ama diğer 32 milyonunu

'Belçika'sında Arjantin'in, Uruguay'ın ya da Mexiko' nunkinden daha büyük bir tüketim malları pazarı var. Latin Amerika'nın en büyük pazarı.»

«Brezilyalı doktorlar ve teknikerler nerede?»

«32 milyonun içinde.»

«Ya öğretmenler?»

«Onlar da 32 milyonun içinde.»

«Bir öğretmen ne kazanıyor?»

«Ortalama 80 dolar.»

«Katıksız yoksulluğu yaşayan 40 milyonun içinde bir öğretmenin de olması olası mı?» diye soruyor Kubalı devlet adamı.

«Son beş yılda yaşanan dış borçlanma krizinde % 27'lik bir satınalma gücü yitişi oldu.»

«32 milyon için de mi? — Ya 30 milyon işçide?»

«% 12'lik bir düşüş.» Ben bir istatistik daha sunuyorum: «Şu anda Brezilya'da 12 milyon işsiz var.»

Fidel bir sonuç çıkarır gibi: «O zaman şu anda Brezilya'da Çokuluslular için güçlü yatırım çekiciliği var denemez.»

«Evet, dış borçlanma darboğazı, hükümet değişimi ve uluslararası karışıklıklar olasılığı yüzünden.»

«Çokuluslu ların bütün dünyadaki yatırımları ile ilgili sayılar var mı elinizde? Bence 600 milyar dolar civarında bu.»

«Hayır, 930 milyar dolar.»

«930 milyar dolar, ha?»

«Evet, bu Üçüncü Dünya ülkelerinin dış borçları.»

Fidel açıklıyor: «Ah, hayır, borçları sormuyorum, doğrudan yatırımları soruyorum.»

«1982'de 640 milyara ulaşmışlardı.»

«Bunların % 75'i endüstrileşmiş ülkelerde.»

«Evet» diye onaylıyor Joelmir.

«150 milyarı da Üçüncü Dünya ülkelerinde.»

«Evet, aşağı yukarı öyle.»

Bir kahve molası veriliyor ve hemen ardından Fidel Castro Brezilyalı gazeteciyle yoksul ülkelerin dış borçlanma sorunlarının çözümü için Kuba'nın bu konudaki önerilerine ve çözümlemelere ilişkin uzun bir özel

söyleşiye başlıyorlar. Ben not almadan dinliyorum. Bu metnin açıklanması, bana Kubalı liderle konuşmasının birinci bölümünü burada yazma iznini veren, gazeteciye kalıyor.

Sabahın beşbuçuğu. Evsahibi doğruluyor. «Şimdi biraz spor yapmalı ve birşeyler yemeliyim. 15 saattir ağzıma bir şey koymadım.»

Bir kapıya doğru ilerliyor ve bizim de izlememizi söylüyor. Birlikte Devrim Sarayı'nın bodrumundaki garaja inen özel asansöre biniyoruz. Komutan için hazır duran Mercedes-Benz'e binip, bu saatte henüz aydınlanmamış olan Havana caddelerinden geçiyoruz, ilkbahar sonu. Arkamızdan güvenlik görevlilerinin bulunduğu bir başka mercedes geliyor. Araba az sonra kaldığımız evin hemen kapısında duruyor. Fidel iniyor, 2 saat içinde havaalanında olmak zorunda olan Joelmir Beting'le içten vedalaşıyor, ben de el sallıyorum. Bu uzun buluşmanın etkisi altında Joelmir'le evin mutfağında önce birer yudum viski içip Kuba peyniri yiyoruz. Dışarıda gökyüzü yavaştan kızıla boyanıyor, gece günün gizliden gelişi karşımda geri çekiliyor.

V.

Joelmir'in Brezilya'ya dönüşünden sonra komutanla söyleşmek için telefon bekliyorum. Uzun bir bekleyiş, uzayan ve beni huzursuz kılan bir bekleyiş, her bekleyiş gibi. Ailem ve ben günlerimizi Havana'da ziyaretlerle dolduruyoruz. Vilmar Espin tarafından sevgiyle karşılandığımız Kadınlar Birliğini, çocuk yuvasını ve Devrimi Savunma Komitesinin (CDR) (8) eşgüdüm merkezini

8) «Devrimi savunma komiteleri» Kuba'nın en büyük kitle örgütleridir, 1960'da karşı devrimin saldırılarına yanıt olarak kurulmuşlardır. Yaklaşık 4,8 milyon üyeleri vardır. En küçük hücreleri kentlerde apartman bloklarıdır. (Komşuluk ilkesi) Örneğin, bir oy bölgesi üyelerinin (bir bölge en fazla 300 kişiyi içerir) «Halk İktidarı» için doğrudan adaylarını belirledikleri toplantıları düzenlerler, mahallenin sağlık hizmetini örgütlerler, halkın eğitimiyle ilgilenirler v.b.

ziyaret ediyoruz. Kent merkezinde dolaşıp dünyanın en iyi dondurmacısı «coppelia»da dondurma yiyoruz. Burada dondurma yapımında sadece doğal maddeler kullanılıyor. Yalnızca turistlerin girebildiği ve ödemelerin dolarla yapıldığı uluslararası otellerin mağazalarından alışveriş ediyoruz. Havana Başpiskoposu Jaime Ortega'yı ziyaretimizde annem, üstünde Kuba'nın koruyucu meleği «Virgen de la Caridad» (özgecilik simgesi bakir Meryem)'in resmi olan olağan üstü güzel bir pul alıyor. Birçok Latin Amerikalı Meryemler gibi kara tenli ve 1607'de «Aparecidalı kadınımız» gibi o da su üzerinde yoksul balıkçılara görünmüş.

Fidel Castro ile hafta sonu söyleşebileceğimi sanmıyorum. Cumartesi öğleden sonra ailem Kuba'nın en güzel kumsalı Varadero'ya gidiyorlar. Akşam Dominikanların toplantısında herkese açık bir konuşma yapacağımdan onlarla gidemiyorum. Konu: İsa'nın Tinselliği. Aşağı yukarı 70 kişi geliyor, aralarında bir kaç komünist dost da var. Brezilyalı Helio Dutra ve karısı Ella; Şilili Marta Harnecker; Marxizmin Temel İlkeleri üzerine bir çok kitabın yazarı; «Casa de las Americas» dan Jorge Timossi. İki sevgili dost daha var; Tina ve Cintio Vitier, en iyi Kubalı şairlerden biri. Din adamları arasında Pater Carlos Manuel de Cespedes'in sempatik görünüşü dikkatimi çekiyor, Cespedes Havana Piskoposluk Baştemsilcisi ve Kuba Piskoposlar Kurulu Sekreteri. Salonda meslekten olmayan ilgililer, gençler, yetişkinler,rahibeler ve dinokulu öğrencileri var. Dominikanların Kuba'da yaşadıkları zamanın anılarını canlandıran manastırın konferans salonunda konumu açıklıyorum: Bartolomeo de la Casas, Kızılderili haklarının savunucusu ve 1728'de Havana Üniversitesi'ni kuran Dominikanlar. Bugün adanın tümünde yalnızca 5 papaz var, bunlardan ikisi Vedado Manastırı'nda.

İsa'nın Tinselliği

«Tinsellik» kavramını duyduğumuzda, dini ta-

pınmalar, ıssız, sakin yerler, deniz kıyısında ya da su yüzeyinin parıldadığı göllerde gün batımlarıyla aziz görüntüleri geliyor gözümüzün önüne. Tinsel yaşam, bedensel ve özdeksel yaşamın karşısında yer alan ve dünyadan, güncel akıştan kopmayı gerektiren bir şey. Yaşamdan soyutlanmış manastırların içine dönüklüğünden yararlanamayan zavallı ölümlüler için ender bir ayrıcalık görüntüsü veriyor. Kilise içinde sayısız farklı «tinsellikler» var: Dominik, Fransiskan, İgnasyan, Meryem tinsellikleri, «Hırisyanlık Eğitimi etkinliği» vb. Peki ama, Tanrıbilimsel açıdan bakıldığında, bir tinselliğin varolması, ne anlama geliyor? İsa'yı izlemenin bir türünden başka bir şey değil. Bu İsa'yı, Assisi'den bir Fransiskus, ya da Avila'dan bir Theresa, bir Thomas von Kenren, ya da bir Teilhard de Chardin gibi izleyebiliriz. Her ne kadar Latin Amerika halkında geniş bir yerli tinsellik biçimleri yelpazesi oluşmuşsa da özgeci Meryem ve Guadalupe ya da Aparecida Meryemleri gibi zenci ya da koyu renk derili Meryemlere ibadet ve hac ziyaretleri gelişmişse de, yine de kurumlaşmış kilise düzeyinde Avrupa'dan getirilmiş tinsellik biçimleri egemen olmuştur, Tanrıbilimin tamamının da Avrupa'dan geldiği gibi. Tarikat okullarında, salt bizim, tartışılmaz toplumsal çelişkilerle biçimlenmiş gerçekliğimizle çelişmekle kalmayan, İncil'in gerektirdikleriyle de tam bir çelişki gösteren bir Avrupalı ve burjuva İsa'yı izleme biçimi öğretildi. Roma'nın Kurtuluşun Tanrıbilimini anlayabilmekte çektiği güçlük, kilisede Avrupa'da biçimlendirilmiş Tanrıbilimin dışında, kilisenin bir başka Tanrıbiliminin olduğunu kabullenmeyi beceremememelerinden kaynaklanıyor.

Bir kilisenin içinde farklı Tanrıbilimsel görüşler olabilir mi? Ben Vitoria'da Santa Maria tepesinde oturduğum sıralarda, bir işçi olan komşum, İsa'nın yaşamını anlatan bir kitap istedi benden. Ona yeni İncil'in bir baskısını verdim. Yeniden karşılaştığımda sordum ona: «Nasıl gidiyor Antonio, İsa'nın ya-

şamını okudunuz mu?» Günün birinde şöyle dedi bana: «İncildeki bütün görüş açılarını okudum ve bir çok şey öğrendim, Betto. Ama size itiraf ediyorum: Bence İsa üzerine anlatılanlar durmadan yineleniyor.» Bu görüşler bile dört ayrı din yorumu olduğunun iyi bir kanıtı: Matthaus, Markus, Lukas ve Johannes. Din inancın belli bir gerçeklikte yansımasıdır. Matthaus Yahudilere yönelirken, Lukas evangelist bildirisini yazıp dinsizlere çıkışıyor. Kilisede Tanrıbilimiyle uğraşan kim? Bütün Hıristiyanlar; Tanrıbilimi bir Hıristiyan topluluğunun gerçeklerinden yola çıkarak inancını yansıtmasının bir ürünüdür. Böyle bakıldığında her Hıristiyan Tanrıbilimiyle uğraşıyor, her ev kadının pazar yerinde ekonomiyle uğraştığı gibi. Ancak nasıl her ev kadını ekonomist değilse, her Hıristiyan da dinbilgini değildir. Dinbilginleri, Tanrıbiliminin bilimsel temellerine egemen olan ve aynı zamanda toplumun inancının yanısamasını alıp sistemli bir biçimde inceleyenlerdir.

İkinci Vatikan konsülünün ardından Latin Amerika kilisesi kendi Tanrıbilimini üretmeye başladı. Tanrıbilimi artık Avrupa'dan alınmıyordu. Daha önceleri her rahip adayı, Congar, de Lubac, Guardini ya da Raliner'in eserlerini okuyup öğrenebilmek için Fransızca bilmek zorundaydı. Bu kitanın Hıristiyan anatopluluklarında, ezilenlerin Hıristiyan dininden istemlerin bir sonucu olarak ortaya çıkan Tanrıbilimimiz Gustave Gutiemer ve Leonardo Boff gibi kişilerce sistematik olarak geliştirildi. Bu Tanrıbilimi yöntembilimiyle bile Avrupa'nın liberal Tanrıbiliminden ayrılır. Eğer Tanrıbilimi gerçekliğin karşısında inancın yanıtıysa, bu yüz yılda Avrupa'nın en önemli olaylarının ne olduğunu sormak zorundayız. Kuşkusuz iki dünya savaşıydı bu en önemli olaylar. Bu olaylar Avrupa kültüründe, varoluş, insanın değeri ve yaşamın anlamı üzerine korku dolu sorular sorulmasına neden oldular. Husserl ve Heideggerin, Sartre ve Karl Jas-

pers'in felsefeleri, Albert Camus ve Thomas Mann' ın yazını, Bunuel ve Fellini'nin filmleri hep bu soruya bir yanıt bulma deneyleridir.

Tanrıbilim de bu deneylerin dışında kalmaz. Kilise Avrupa gerçeğiyle karşı karşıya kaldığında odaknoktası insan olan bireyci felsefenin yolunu açmıştır.

Peki bu yüzyılda Latin Amerika'nın ortada olan durumu nedir? Kolektif ve kitlesel milyonlarca aç insanın varoluşudur. Bizim sorunumuz insan diyemeyeceğimiz insanlardır. İnsan diyemeyeceğimiz insanların böylesine birlikte ve kitlesel varoluşunun politik ve yapısal nedenlerini anlayabilmek için tek başına Tanrıbilim ve felsefe yeterli değildir. Marxizm dahil olmak üzere sosyal bilimlere başvurulmalıdır. Bu işbirliği Latin Amerika'daki Hıristiyanlık inancının kurtarıcı ve evangelist yaşama biçimine uygun olan Kurtuluşun Tanrıbiliminin yöntembilimi için temeldir. Marxizmden korkmak, Pythagoras'ın etkilerinden çekinildiği için matematikten korkmakla aynı anlama gelir... Bugün kimse Marx'ın sistemli olarak geliştirdiği kavramları göz ardı ederek dürüstçe toplumsal çelişkilerden söz edemez. Bunların Marxçı kavramlar olup olmamalarının hiç önemi yoktur, belirleyici olan gerçeğe ulaşmada bilimsel bir yol göstermeleridir. II. Johannes Paul bile insan emeği üzerine Laborem Exercens adlı genelgesinde, sınıf gerginliklerinden ve toplumsal eşitsizliklerden söz ederken Marx'ın katkılarına başvuruyor. Kendini ateist olarak tanımlıyor diye Marxizmden korkmadan önce, Hıristiyan olarak tanımlanan bir dünyada ne tür bir «eşit» toplum yarattığımızı sormalıyız kendimize.

Tinsellik salt bizim tinsel yaşamımızla ilgili değildir. İnsanın tin ve ten bütünlüğüyle ilgilidir. İbranilerde özdek ve tin ayrımı yoktu henüz. Hatta aziz Paulus, bize tam bir zıtlık gibi gelen «tinsel gövde»den söz eder. İncildeki tinsel bilgi, deneylere dayanan bir bilgidir. İnsan salt gerçekten yaşadığı

şeyi bilir. Tin-gövde ayırımı bize, dördüncü yüzyıldan beri Hıristiyan Tanrıbilimini etkileyen Yunan felsefesiyle ulaştı. Yunanlılara göre, fiziksel, gövdesel ve özdeksel gerçeklikten kendimizi soyutlamayı ne denli başarırsak, o kadar Hıristiyanız. Tinsellik İncil'de tinde bir yaşam olarak belirlenen insanın varoluşunun bütünüdür. Tinsellik, Tanrı'nın varlığını «duyumsamak» değildir, inanmak da değildir. «'Tanrım, Tanrım' diyen değil, babamın dediğini yapan ulaşacaktır cennete» der İsa. Öyleyse tinsellik bir yaşama biçimidir, tine göre yaşamaktır. Büyük ulusal kahraman ve Kuba'nın kurtuluşunun öncüsü Jose Marti, «Bir şey söylemenin en iyi biçimi, onu yapmaktır» demişti. Bir Hıristiyan için inanmanın en iyi biçimi, inandığını yaşamaktır. Eylemsiz bir inanç, inanç sayılmaz, der Aziz Jakobus, «Kardeşler, eylemleri yoksa, inanıyorum demesi neye yarar insanın? İnancı kurtarabilir mi onu? Kardeşlerinizden biri çıplak ve açsa ve sizden biri: Barış içinde ısıtın ve doyurun kendinizi! der, ama hiç biriniz ona yaşamak için gereksindiği şeyleri vermezseniz — neye yarar? İşte salt inanç da, gösterecek eylemleri yoksa ölüdür.» (Jak. 2, 14-17)

Yaşam biçimimizi oluşturan inandığımız şeydir. Kilise olma biçimimiz, bizdeki Tanrı görüntüsünün aynasıdır. Bir kiliseyi tanımanın en iyi yolu, şu soruyu sormaktır: Bu kilisenin inananları Tanrı hakkında ne düşünüyorlar? Bütün inananların aynı Tanrıya inandıklarını düşlemek bir yanılsamadır. Benim inandığım Tanrıyla Reagan'ın inandığı Tanrı arasında hangi benzerlik var diye, çok sık soruyorum kendime. Eski İncil peygamberlerinin öncelikle putperestlikle, insanların kendi çıkarlarına göre yarattığı Tanrılarla uğraştıklarını unutuyoruz. Bugün hâlâ her yerde bu putperestlerden var. İspanyollar ve Portekizliler «Tanrı Adına» Latin Amerika'ya girdiler ve milyonlarca Kızılderiliyi katlettiler. Milyonlarca köle Tanrı adına Afrika'dan ülkelerimize sürüklendi. Tanrı adına burjuva egemen-

liği tasarısı kuruldu kıtada. Fetihçilerin, kölecilerin ve kapitalist ezenlerin söz ettiği Tanrının, İsa'nın söz ettiği yoksulların Tanrısı olması olası mı? Müzisyen, doktor ve dinbilgini Albert Schweitzer'in dramı geliyor aklıma. İsa'nın tarihselliği üzerine yapılan Protestan incelemelerin etkisiyle Nazaretli İsa'sının bu kadar erken öleceğini bilmediği ve kendine karşı yapılan komplodan son derece şaşkınlığa düştüğü sonucuna vardı. Bir Tanrı asla yanılmaz. O halde İsa, ölümünü önceden göremediyse, bunu Tanrı olmadığı için görememiştir diye sonuca ulaşıyor, Schweitzer. Bir kaç yıl önce evangelist rahip Robinson bestseller olan bir kitap yayınladı. *Honest to God,* Tanrıya Dürüstçe. Yazar bu kitapta Tanrıya karşı dürüst olmamız ve onu tanımadığımızı kabul etmemiz gerektiğini yazıyor. Bizim tanıdığımız salt karikatürler — resmi törenlerde, yaşamın güç anlarında ya da politik konuşmalarda adı anılan Tanrı. Bir insanı nasıl tanıyabiliriz? Onun hakkında düşündüğümüzle mi, yoksa onun kendini göstermesiyle mi? Eğer gerçek tanıma kendini göstermesiyle oluyorsa, onu en iyi Jesus Christus'da, Tanrının tarihsel varoluşunda tanıyabiliriz. Her ne kadar ortaçağ Tanrıbilimi İsa'yı herşeyi bilen, her zaman var olan ve herşeye gücü yeten olarak tanımlasa da, İncili okuduğumuzda, yoksullar arasında yaşayan, bir dostun ölümüne ağlayan, açlık duyumsayan, havarilerle tartışan, yobazların öfkesini uyandıran, Herodes'i(*) azarlayan, şeytana uymayı tanıyan ve hatta Tanrının kendisini terkettiğini yaşadığında korku içinde bir inanç bunalımı yaşayan ender bir yaratık olarak çıkıyor karşımıza.

Albert Schweitzer, İsa'nın tanrısallığının, kafasında herşeyi önceden bilebilmesine yarayan bir tür bilgisayar taşımasıyla kanıtlanmayacağını an-

(*) Ç. n. İsa'nın yaşadığı dönemin kralı.

lasaydı, İsa'nın tanrısallığına olan inancını yitirmezdi belki. İncilde Tanrının en önemli niteliği sevgidir. Johannes ilk mektubunda çok açık belirtir bunu: «Kardeşler, birbirimizi sevelim, çünkü sevgi Tanrıdan gelir ve seven herkes, Tanrıdan doğmuştur ve Tanrıyı tanır. Sevmeyen, Tanrıyı tanımamış demektir. Çünkü Tanrı sevgidir.» (1 Joh. 4, 7). Ortaçağdaki Tanrı yorumunu etkilemiş olan Yunanlılar için sevgi asla Tanrının eşanlamı olamaz; tam tersine sevgi, sevilenle kurulan bir ilişkinin ölçüsü kadar bir eksiktir. Ama İsa tam bu anlamda Tanrıdır, salt Tanrının sevdiği gibi sevdiği için, ve bu nedenle de günahsızdır. Kendine yoğunlaşmış bir insan değil, Tanrıya ve halka dönük bir insandı İsa. Bir kilise bu Tanrı-Sevgi modelinden yola çıkarak kardeşlik, arkadaşlık ve iletişime dayanarak büyür. Bu, bütün Hıristiyanların, inançları olmasa bile sevmeyi bilenlerin de Tanrıyı bulmalarını sağlayan bir modeldir. Kendini tarihsel olarak, sevgimize en çok gereksinim duyanlarla özdeşleştirir; ezilenlerle: «Açtım, siz bana yemek verdiniz, susuzdum, siz bana içecek verdiniz...» der İsa Matthaus'un 25. bölümünde. Sevgi gerekli kurtarıcıdır.

Eğer bu Tanrı-Sevgi modeli anlaşıldıysa, İsa'nın tinselliği üzerine, eşitlik isteyen ve yoksulların haklarını savunan bir Tanrıdan yola çıkarak daha kolay konuşabiliriz. Evangelist mesajları okuduğumuzda İsa'nın tinselliğinin bir dünyaya sırt çevirme tinselliği olmadığını, güncelliğe Tanrıya daha çok hizmet edebilmek için, güncelliğe sırt çevirme ya da dünya gerçeklerini yadsıma anlamına gelmediğini görürüz. Johannes 17, 15'de İsa Tanrıdan yoldaşlarının, dünyadan almaksızın kötüden korunmasını diler. İsa'nın varoluşunun bütünü, ideolojik bir çatışmaya, ezilenlerden yana ya da ezilenlere karşı çeşitli düşüncelerin ve istemlerin çatıştığı bir alana girmek olmuştur.

İsa'nın tinselliği bir törelcilik tinselliği de değildi. Bu törelcilik, törelci erdemlerinden azizlik

kampanyası gibi bir şey yapan yobazların tinselliğiydi. Çok sayıda Hıristiyan bu yönde biçimlendirilmiş ve örnek aldıkları yobazların törelciliğine ulaşmayı başaramadıklarından inançlarının gücü azalmıştır. Sanki Tanrı bir dağın tepesinde yaşamaktadır, tinsellik ise ilgilenen Hıristiyanların güçlükleri yenebilmek için kullanabilecekleri bir dağcılık el kitabı gibi sunulmaktadır. Ama doğamız zayıf olduğundan tırmanmaya hep en baştan başlıyoruz. Bu Sisyphus'un taşı habire yeniden dağın tepesine doğru taşıdığı sonsuz Sisyphus söylencesiyle aynı. İsa'nın anti-törelciliğinin en iyi örneği Samarialı kadınla karşılaşmasının öyküsüdür. Törelci açıdan bakıldığında toplum dışında yaşayan bir kadındı bu: Hem Filistin'in Samaria bölgesinden hem de birinin metresi olduğundan. Yine de İsa'nın üstlendiği Mesih görevini ilk açığa vurduğu insan bu kadın oldu. Aralarında çok anlamlı şu diyalog geçti: «Kadın ona dedi ki: 'Bana bu suyu ver ki, artık susuz kalmayayım, su bulmak için buraya gelmek zorunda olmayayım.' İsa ona dedi ki: 'Git, kocanı çağır ve tekrar buraya gel.' Kadın yanıtladı: 'Kocam yok benim.' İsa ona dedi ki: 'Doğru söyledin kocam yok diye. Çünkü senin 5 kocan oldu, şimdi seninle olan da **kocan değil.** Böylece gerçeği söyledin.' Kadın ona dedi ki: 'Görüyorsun ki sen bir peygambersin. Babalarımız bu dağda Tanrıya taparlardı; ama siz tapılacak yerin Kudüs'te olduğunu söylüyorsunuz.' Jesus ona dedi ki: 'İnan bana kadın, Tanrıya ne bu dağda, ne de Kudüs'te tapacağınız saat gelmekte. Gerçek duacıların Tanrıya tinde ve gerçekte tapacakları saat geldi artık, çünkü Tanrı böyle dua edilmesini istiyor.» (Joh. 4, 15-23)

İsa kadını asla yaşamında 6 erkek oldu diye suçlamıyor. Onu ilgilendiren, kadının dürüst olduğundan emin olmak. Kadın yalan söylemiyor, ikiyüzlülük etmiyor yobazlar gibi ve öznel olarak Tanrıya karşı açık ve gerçeğe karşı nesnel olması nedeniyle de «tinde ve gerçekte» dua edebilecek durumda.

Böylece İsa Hıristiyanca yaşamın, insanın Tanrıya yönelik bir hareket olmadığını gösteriyor, insan Tanrıya yönelmeden önce Tanrının sevgisi insana yönelir. Tanrı bizi sevgisini değiştirmeden sevecektir. Ortaya çıkarılması gereken, bizim bu sevgiye kendimizi ne kadar açacağımızdır. Çünkü her sevgi ilişkisi karşılıklı olmak ve koşulsuz özgürlük gerektirir.

Hıristiyan töreli, günahsız olmak istememizin yobazca niyetlerimizin sonucu değildir. Tanrıyla olan sevgi ilişkimizin bir sonucudur. Evli bir çiftte olduğu gibi, sevgi bağlılığı gerektirir. Kayıp oğul öyküsü, Tanrının sevgisinin bir armağan, bir kayra olduğunun iyi bir örneğidir. «Baba, onun uzaktan gördüğünü gördü ve acıdı. Oğluna doğru koştu, boynuna sarıldı ve öptü onu» (Lukas 15, 20). Babanın bağışlaması ve sevinci, oğlunun ona geri dönmesi gibi basit bir olayla gösteriliyor — daha oğlu açıklamalar yapıp af bile dilemeden. Tanrının bize olan sevgisi de aynı bunun gibidir.

O halde İsa'nın tinselliği, tarihi çatışmalar içinde, babaya ve halka olan sevgi birliği içinde «Tinde yaşam»ı simgeliyordu. Tanrının armağanı için kendini açmasından ve ezilenlerin yaşam uğraşılarına bağlanmasından geliyordu bu tinsellik. İsa için dünya, yobazların dediği gibi, günahsız ve günahkâr insanlara ayrılmamıştır. Dünyada yaşamdan yana olan ve ölümden yana olanlar vardır. Yaşamdan yana olan herşey, bir sevgi gösterisinden, toplumsal bir devrime kadar, Tanrının çizgisiyle aynı çizgidedir: Tanrının varsıllığının kurulması. Çünkü yaşam Tanrının bize verdiği en büyük armağandır. Her doğan, Tanrıda doğmuştur, çünkü yaşama girmektedir. İsa'nın tinselliği, yobazların tapınma koşullarından, görevlerden, keşişliklerden ve disiplin kurallarından oluşan tinselliğine de avkırıdır aynı zamanda. Yobazların tinselliğinde tinsel yaşamın merkezi inanandır, İsa'nın tinselliğinde ise Tanrıdır bu. Yobazların tinselliği kültürel ölçütle-

rin uygulanmasıyla ölçülür, İsa'nın tinselliği ise insanın, Tanrının sevgisine ve merhametine açılımıyla ölçer kendini. Yobazların tinselliğinde azizlik insani bir kazanım, İsa'nın tinselliğinde ise Tanrının, lütuflarına açık olanlara verdiği bir armağandır. İsa'nın tinsel gücü, «Abba», Baba, diye adlandırdığı Tanrıyla olan yakınlığından oluşmuştur. (Markus 14, 36). Bütün inananlar gibi İsa'nın da kendi inancı vardı. Bu inancı beslemek için saatlerce dua ederdi. Lukas, İsa'nın tininden Tanrının tininin aktığı bu anları kaydediyor: «Issız bir yere çekildi dua etmek için» (5, 16). «Dua etmek için bir dağa gitti. Ve bütün geceyi Tanrıya dua ederek geçirdi.» (9, 18). Tanrıyla olan bu birliğinde yaşam projesi için savaşma ve ölümün güçlerine karşı koyma gücünü buldu. Ölümün gücü yobazlarca öne çıkarılıyor, ve İncil buna karşı iki açık manifesto getiriyordu. (Mt. 23 ve Lk. 11, 37-57). Bu anlayışa göre yaşam için savaşan herkes Tanrının tasarısı içindedir, inançları olmasa da. Böylece iyiler soracaklar: «Efendimiz, seni ne zaman aç gördük de yemek verdik, susuzdun da içecek verdik...» Bunun üzerine kral yanıtlayacaktır: «Amin, size söylüyorum: En yoksul kardeşlerimden birine yaptıklarınız, bana yapılmış demektir.» (Mt. 25, 37-40)

Tanrı yamndakilerce, özellikle yaşamı eksik olan yamndakilerce sevilmek ve desteklenmek ister. İsa kendini bu insanlarla özdeşleştirmiştir. O halde adalet için savaşmakla, Tanrmın isteğini gerçekleştirmek arasında bir çelişki yoktur. Biri, diğerini gerektirmektedir. O halde Tanrının bu tasarısında yaşamdan yana olan herkes İsa'nın kardeşi olarak görülecektir. (Mk. 3, 31-35). Bu, özellikle bugünün Latin Amerika gerçeğinde, İsa'yı izlemenin örnek bir yoludur. Söylemek istediğim, İsa bir çelişkinin tinselliğini taşıyordu, yani demek istiyorum ki, ona iç barışı sağlayan yoksullara ve Tanrıya olan bağlılığının tutkusuydu. Gerçek barışa duvarlarla ulaşılmaz, o Tanrıya olan güvenden gelir. Korkunun

karşıtı yüreklilik değildir, inançtır. Bu inanç İsa'ya yaşam tasarısını gerçekleştirmesi için gerekli gücü verdi, baskı, adaletsizlik gibi ölümün güçleri ve ölçüleriyle, tapınma koşullarıyla donmuş bir din karşısında yaşamını gözden çıkarmış olsa da.

Konuşmanın sonunda çok az soru soruluyor. İzleyiciler tutuk. Akşamın geç saatleri, Jorge Timossi ve Mercela ile Marta Harnecker'in evine rem içmeye gidiyorum.

VI.

19 Mayıs 1985, Pazar öğleden sonra, Kuba'daki manastırımızda ikinci konuşmamı yapıyorum. Bir öncekine oranla daha çok katılım var, belki 50 kişi. Konu: İsa'nın yaşam tasarısı.

İsa, Tanrının istemini, yaşam tasarısına bağlılığıyla gerçekleştirdi. Bu Markus'un şu anlattıklarında çok belirgindir:

«Bir kutsal Sabat* günü, buğday tarlalarından geçerken, müritleri başakları yoluyordu. Yobazlar ona: 'Ne yaptıklarına bak! Pazar günü yasaktır bu' dediler. O yanıtladı: 'David ve yanındakiler açken ve yiyecek birşeyleri yokken ne yaptı David, okumadınız mı hiç? — ruhani lider Abjatar zamanında, Tanrının evine gidip rahiplerden başkasının yiyemeyeceği kutsal ekmekleri yediğini ve yanındakilere de verdiğini?' Ve İsa ekledi: 'Sabat, insan için vardır, insan Sabat için değil. Bu nedenle insanoğlu Sabat'ın da efendisidir'» (Mk. 2, 23-28).

Bu haber İsa'nın grubuyla, yobazlar grubu arasındaki bir anlaşmazlığı gösteriyor. İsa ve müritleri Tanrı yasasına göre yasak olan şeyi yapmış-

(*) Ç. n.: Yahudilerin (Cumadan başlayıp Cumartesi akşamına dek süren, çalışılmayan) Cumartesisi.

lar, başakları yolmaya başlamışlardı, çünkü bu gün kutsaldı ve işin her türü yasaktı. İsa bunu biliyordu ve her zaman olduğu gibi, kendini haklı çıkarmaya çalışmadı. Bunun yerine, yobazların büyük saygı beslediği başka birinin, David'in yaptığına işaret etti. David'in yaptığı İsa ve müritlerininkinden daha kötüydü görünüşte. Salt Sabat'a değil, Tanrının evine, tapınağa da saygısızlık etmişti. Salt başakları toplamakla kalmadı, adak ekmeklerini de aldı —bugün olsa hamursuz fodla derdik— yedi ve yanmdakilere de verdi. İsa, David'in davranışının da dini normlara karşı olduğunu biliyordu. İsa'yı salt David'in davranışını haklı çıkarmaya değil, kendinin de aynı şeyi yapmasına iten hangi önemli nedendi? Yanıt 25. dizededir: «David'in, kendi ve eşlik edenler açken ve yiyecek şeyleri yokken ne yaptığmı okumadınız mı hiç?» Bu şu anlama geliyor: İsa için yaşamın asal temelinde insanın özdeksel gereksiniminden daha kutsal bir şey yoktur. Putperestlik kutsallığı insandan almış ve bunu dini tören kuralları ve tapmaklar gibi kült kurumlarına saygı göstermeye yöneltmişti. İsa'ya göre, özdeksel varoluş koşulları olmaksızın tinsel yaşamdan söz edilemezdi. Tanrının tam benzeri olan insandan, daha kutsal birşey yoktur. Bir insanın açlığı, yaratana bir hakarettir. Kendi dini kurumlarının sözde kutsallığına özen gösteren, ama öte yandan tinin gerçek tapınakları olanlara sırtını çeviren bir din hiç bir işe yaramaz. Sao Bernardo do Campo'da, benim metal işçileriyle çalıştığım kentte, her grev olduğunda ve hükümet sendikaları baskı altına aldığında ana kilisenin rahipleri metal işçilerinin toplantılarını yapabilmeleri için kapılarını açarlar. Diğer rahipler bunu bir skandal ve tapınağın kutsallığını bozmak olarak görüyorlar. İsa'ya göre yaşama hakkından daha kutsal bir şey olmadığını anlamıyorlar. Bir grev, bir sendika toplantısı daha iyi yaşam koşullarma ulaşmak için ortaklaşa bir uğraştır. Bu nedenle Markus'un anlatısında İsa'nın

çıkardığı sonuç şöyledir: «Kutsal Sabat insanlar için vardır, insanlar kutsal Sabat için değil.» Kutsal Sabat insan yaşamının isteklerinin hizmetinde olmalıdır, tersi, değil. Kurumun çıkarlarını halkın yaşamının isteklerinden ve adaletin gerektirdiklerinden önde gören bir kilise, kesinlikle insanı kutsal Sabat'tan aşağı gören ve yobazlar gibi, Evangelist önceliklere sırt çeviren bir kilisedir.

Uygulamasında İsa, tinsel gereksinimleri, insan yaşamının maddi gereksinimlerinden ayırmamıştır. Bu ekmeği çoğaltma öyküsünde çok belirgindir. (Mk. 6, 34-44) Bir insan topluluğu, 5.000 kişi, İsa'nın vaazini dinlemişlerdi. Müritleri İsa'ya geldiler ve ona dediler ki: «Burası ücra bir yer, vakit de geç oldu. Onları gönder ki, çevredeki köylerine ve çiftliklerine gidip yiyecek birşeyler satın alabilsinler.» Tinsel yaşam üzerine vaaz veren biri için halkın açlığı sorun olmazdı. Ama İsa şöyle tepki gösterdi: «Onlara yiyecek verin!» Aç bir insan topluluğunu kendi hallerine bırakmadı. Sizin de ele almanız gereken sorun bu aslında. Müritlerin «satın alma» sözcüğünü, İsa'nın ise buna karşı «vermek» sözcüğünü kullanması ilginçtir. Müritler İsa'nın gözlemini henüz anlamamışlardı: «Gidelim, 200 dinara ekmek alalım ve yemeleri için onlara mı verelim?» Kimi insanlar, halkın gereksinimlerini gidermek için paranın yeterli olduğunu sanırlar. Bu pasta kuramıdır(9) Önce pasta büyümelidir (çok sermaye biriktirilmelidir) ki sonra herkese dağıtılabilsin. İsa onları yanıtladı: «Sizin kaç ekmeğiniz var? Gidin ve bakın!» Müritlerin yanlarında ne kadar paraları olduğunu değil mal olarak, ekmek olarak neleri olduğunu soruyor. Sosyal demokrat ülkele-

9) «Pasta Kuramı» Brezilya askeri yönetiminin ekonomi politikasında uygulandı. Ekonomi pastasının (gayri safi hasıla) halkla paylaşılabilmesi için önce büyümesi gerektiği ilkesini temsil ediyordu. Gerçekte ise askerlerin arasında gelir farklılıkları büyüyor, geniş kitlelerin toplum dışı kalışları sıçrayarak artıyordu.

rin amaçladığı bir toplumdaki yaşam gereksinmelerinin giderilmesine kazançların paylaşımıyla ulaşmakla, Kuba'nın yaptığı gibi malların paylaşımıyla ulaşmak arasında çok fark vardır. Paylaşıma geçmek ve yeterli kaynakları yığmaya, işçilerin bile yüksek bir yaşam düzeyine sahip olduğu İsveç gibi ülkelerin yine Üçüncü Dünya ülkelerini sömüren Çokuluslu Şirketlere ihtiyaçları var. Elinde olan az sayıda malı toplumsallaştırmak ve sefaleti kökten yok etmek için Kuba'nın bir başka halkı sömürmesine gerek yok. —Markus sürdürüyor anlatmasını ve havarilerin 5 ekmek ve 2 balık bulduklarını söylüyor. «Yüzer, ellişer kişilik gruplar halinde oturdular.» Halk sorunlarını çözmek için örgütleniyor. İsa ekmekleri ve balıkları alıyor, «gökyüzüne çevirdi başını, şükür duasını etti, ekmekleri böldü ve insanlara dağıtmaları için müritlere verdi.» İncilde, ekmeğin dağıtılması Tanrının iyiliği ve kardeşliğin oluşturulmasınm bir işaretidir. Besin, yaşamın bereketiyle ilgilidir. Karaan'ın düğününde ve dirilen İsa'nın Emmaus müritleriyle karşılaşmasında da böyledir bu. «Ve hepsi yediler ve doydular. Müritler ekmek ve balık artıklarını topladıklarında 12 sepet doldu.» Sonunda artıklarla dolu 12 sepet kaldıysa, bu insanlara kaç sepet dolusu ekmek verilmiş olabilir? Bu tür bir insan topluluğunun bir araya geldiği her yerde, sandviç satıcıları, içecek ve tatlı satıcıları çıkar ortaya. İsa'nın zamanında yiyecekler sepetlerde taşınırdı. Öte yandan 5 ekmek ve 2 balık yedi sayısını oluşturuyorlar. İncilde ise 7, «çok» anlamına gelir, bizim yatay sekizimizin (∞) sonsuz anlamına geldiği gibi. Bu nedenle günahlarımızın salt 7 kez değil 77 kez bağışlanacağı söylenir. O halde çok sayıda ekmek ve balık vardı. Bu bir mucize anlamına gelmez mi? Evet, bir mucize olabilir bu, ama büyü değil. Büyü, 5 ekmeği bir tarafa, 2 balığı öbür tarafa koyup, her ikisinin üstüne bir örtü örttükten sonra «Abrakadabra» denildiğinde, bir tarafta bir

fırın, öte tarafta bir balıkçının ortaya çıkması olurdu. Peki mucize nedir? Mucize, Tanrınm, fenomenlerin doğal yönünü değiştirme gücünde yatar. Bu güç herşeyden önce insan yüreğinde vardır. O gün, varlığı olan herkes bunu hiç bir şeyi olmayanlarla paylaşmıştı, bu herkesi doyurmaya yettiği gibi arttı da. Bu anlatı aynı zamanda kıyamet gününün, yeniden dirilişin koşullarının da gösterilmesidir. Arta kalan yiyeceklerle dolu 12 sepet, İsrail'in 12 sayısıyla, tarihte, Tanrının tasarısının baş oyuncularıyla ve 12 havariyle, kilisenin sütunlarıyla da bağlantılıdır.

İsa'nın tinselliğinin kaynağı, yaşam tasarısını seçip savaşması için onu iten güç, duayla beslenen Tanrıya olan yakınlığıydı. İncil İsa'nın dualarından söz eder ve bu alandaki öğretilerini sunar. Bize, Tanrımızı —Vater Unser(*)—, Rica ve Şükran dualarını öğretir. Metinler, İsa'nın dua ederek geçirdiği uzun zamanlardan söz ederler. Benim görüşüme göre batı dünyasınm Hıristiyanca tinselliği ve bizim inancımızın yüzeyselliğinin kritik noktalarından biri burada yatıyor. Bizim tapınmamızın gerçek derinliği yok. Yakarabiliriz, şükredebiliriz, meditasyon yapabiliriz. Ancak bütün bunlar tapınma yaşamına giriştir salt. Ancak İsa'yı harekete geçiren mistik güce kavuşmak. Bunun çok daha ötesinde olasıdır. Bu öğrenme sürecinde yapılacak en iyi şey, Tanrıyla yakınlığı çok yoğun yaşamış ve bize izlerini bırakmış olan Hıristiyanların deneyimlerine başvurmaktır.

Biz Tanrıya kendimize olduğumuzdan çok daha yakınız, der aziz Augustinus. En derin tapınma duyguların ve tinin sessizliğinden çıkan ve tinin açığa çıkması için yüreği genişletendir. Tinimiz zayıflığımızı da böyle kabullenir. Çünkü biz ne için dua etmemizin doğru olduğunu bilmiyoruz; Ancak tinin kendisi bizim yerimize, bizim sözcüklere dökemedi-

(*) ç.n. Hıristiyanların temel duasının adı.

ğimizi inlemeleriyle ortaya döküyor. Ve, yürekleri keşfeden Tanrı, tinin amacını biliyor: «O, Tanrının istediği gibi, azizlerden yanadır.» diye yazıyor aziz Paulus Romalılara bir mektubunda (8, 26-27). İçimizdeki tine dua ettirmek, Tanrıyla olan ilişkinin armağan niteliğini gerektiriyor, bir karı-kocanın ilişkisinde de olduğu gibi. — İnancımıza tohumlarını veren bu anlatılamaz varlığı duyduğumuz iç sessizlik anları. Böyle bir deneyde köklenerek büyüyor Hıristiyan yaşam. Bu düzlemde Hıristiyan yaşamı salt toplumbilimsel bir gereklilik, ilke olarak Tanrıtanımaz ideoloiive karşı çıkan bir tür dini ideoloji olarak görmekten kurtarıyoruz kendimizi. Hepimiz Tanrıtanımaz olarak doğduk. 2. Vatikan Konsülünün «Gandium et Spes»de dediği gibi, çağdaş Tanrıtanımazlık, Hıristiyanların tanıklıklarındaki eksikliğin bir sonucudur. Bence Tanrıtanımazlık bizi, İsa'nın taşıdığı ve onun kişiliğinde insan olan Tanrıyla hiç ilgisi olmayan çeşitli inançlardaki putperestler kadar ürkütmemeli. Bu, örneğin sermayeyi, sömürgeciliği, toplumsal ayırımcılığı ya da ırk ayrımını, işçilerin ezilmesini savunmak için Tanrının adını kullananlarda görülüyor. Hıristiyanlarla Marxçılar arasında oluşturulması gereken diyaloğun düzlemi, inanç gerçeklerinin düzlemi değil, kurtarıcı uygulamanın, adaletin ve herkesin yaşamında kendi çıkarlarını gözetmeden hizmet vermenin düzlemi olmalıdır. Bu sevginin düzlemidir —insan olarak gerçekleşmemizin ve kurtuluşumuzun, temel ölçütüdür. Paulus diyor ki, inanç gücümüz olsa da, bununla dağları yerlerinden oynatsak da, sevgi yoksa, bu gürültücü bir davuldan ya da madenlerin gürlemesinden öteye gitmez, işe yaramaz (1. Kor. 13, 1-13). Kurtarıcı uygulamada, Tanrı adına yaşam tasarısı için savaşanlarla, ölümün partisine yazılanlar arasındaki ayrılık çıkıyor ortaya. Aynı uygulama, yaşamın varlıklarının eşit olarak dağıtıldığı kardeşçe bir toplumun kurulması için çalışan Hıristiyanları ve Tanrıtanımazları bir-

birlerine yaklaştırıyor. Bu Tanrıtanımazların inancın çağrısına olası açılımları kuşkusuz Hıristiyanların tanıklıklarına ve inanırlıklarına bağlıdır, ki Tanrmın Armağanı —tohum gibi— hazırlanmış toprağa düşsün.

Çok az soru soruldu. Bir genç bu konuşmanın daha iyi duyurulmamış olmasından yakındı. Bir bey buna tepki gösterdi ve bir dizi duyuru yapıldığını söyledi. Belki de Hıristiyanlığın böyle anlaşılması anlayışı bu tür bir izleyici topluluğu için fazla alışılmamıştı. ABD'nin Kuba'ya karşı uyguladığı ambargo bir biçimde adanın Hıristiyanlarmı da yalıtmıştı. Çoğu, emperyalizmin yanında kaldı ve kurumlaşan ve Tanrıtanımazlığı kabullenen sosyalizme karşı oldu. Yine de bir kaç yıldır Kuba kilisesinde yeni bir rüzgar esiyor. Dini uygulamayı düzeltmek ve yeni çizgiler oluşturmak için bütün güçler harekete geçirildi, öyle ki şu anda Kuba'da kilise yeni bir küçük paskalya yaşıyor.

VII.

20 Mayıs 1985 Pazartesi günü ada yeni bir emperyalist saldırının şaşkınlığıyla uyanıyor: ABD'de «Jose Marti» adlı radyo istasyonu orta dalgada yayınına başlıyor. Anti-Kuba bir istasyonun devrimin başlatıcısı ve en saygın ulusal kahramanının adını taşıması halkın duygularını yaralıyor. Radyo istasyonu günde 14 saat boyunca —Amerika'nın Sesi— nin haber ve yorumlarını, müzik ve Reagan'ın politikasını övüp Kuba yönetimine saldıran konuşmalar yayınlıyor. Kuba yönetimi hemen tepki gösteriyor. Aynı günün sabahı komünist parti merkez komitesi resmi yayın organı «Granma»da «Halka bilgi» yayınlanıyor.

Bu bildiri, hükümet üyelerince imzalanmış olup geçen yılın 14 Aralığında New York'ta her iki ülkenin delegelerince oluşturulan Kuba'ya göç konusundaki anlaşmayı askıya alıyor. ABD'de yaşayan Kuba vatan-

daşlarmın Kuba'ya girişi yasaklanmıştı bu anlaşma uyarınca, «hümanist nedenlerle izin verilenler dışında». Bundan başka iki ülke arasındaki iletişimle ilgili önlemlerden de vazgeçilmişti. Sonunda «Kuba hükümetinin Kuba'nın, ülkesinin sorunlarına ve uluslararası politikaya bakışı konusunda bilgi vermek için orta dalga üzerinden ABD'ye radyo yayını yapabilme hakkına sahip olması»na karar veriliyor. Yavaş yavaş kendime sormaya başlıyorum: Bir kez daha Kuzey Amerika hükümetinin saldırıları karşısında korkusuzluğuyla dikkatleri üzerine çeken bu adamla söyleşmek olası olacak mı diye. Bu kuşkum nedeniyle artık evden ayrılmıyorum ve çalışma arkadaşlarından telefon bekliyorum. O gün bir türlü gelmiyor, çalmıyor telefon. İncelemeye çalıştığım kitap, aralarına koyduğum işaretler, tinimi taşıran sonsuz düş ambargolarını kırıp geçemiyor.

Salı akşamı 22.30'da telefon çalıyor. Komutanın sekreterliği evden ayrılmamamı bildiriyor. Geceyarısına doğru İçişleri Bakanlığından bir askerin kullandığı küçük bir Alfa-Romeo evden alıyor beni. Sanki bütün sorun kırmızıya dönüşmeden her yeşil trafik ışığını yakalamakmış gibi çılgınca, önce «Quinta Avenida»dan sonra Paseo'dan geçiyoruz...

Fidel Castro beni çalışma odasında kabul ediyor. Yanında merkez komite üyesi Jesus Montane Oropesa ile Diktatör Batista'ya karşı 26 Temmuz harekâtında Fidel'in yanında yer alan en eski kavga arkadaşlarından biri var. Puroların hafif, neredeyse tatlımsı kokusu odayı dolduruyor. Sığır derisiyle kaplı bir iskemleye oturup boğazım sıkışarak komutanın hakaret edici biçimde Jose Marti'nin adını taşıyan Kuzey Amerika radyo istasyonunun yayma başlaması ve birçok başka iş nedeniyle şu sıra söyleşinin belki de gerçekleşemeyeceğini içeren sözlerini dinliyorum. Ya Kuba'da kalışımı uzatmalı ya da bir kaç hafta içinde geri dönmeliyim. Brezilya'da beni bekleyen sıkışık randevularımı geçiriyorum kafamdan. Daha uzun süre adada kalmak, ya da gelecek aylar içerisinde geri dönmek olası değil.

Bu fırsatı kullanmakta diretiyorum. Karşı koyuyor

ve din gibi duyarlı ve önemli konuda bir söyleşiye kendisini daha iyi hazırlamak istediğini söylüyor. Söyleşiden önce Leonardo Buff'un «Kurtarıcı İsa» ve «Karizma ve Güç» isimli İspanyolcaları masasında duran 2. Vatikan konsülünün ve Medellin'in metinlerini okumak istiyor. Gustavo Gutierez'in kitaplarını da incelemek istiyor. Papa II Johannes Paul'ün 1985 Şubatındaki Latin Amerika yolculuğunda yaptığı konuşmaların tümünü okumak için daha zamana gereksinimi var. Kendime Kuba liderinin bu denli yoğun bir çalışma izlencesini ve sayısız devlet işlerini, birçok değişik konulara duyduğu aydın merakı ve söyleşi sevgisiyle nasıl bir arada gerçekleştirebildiğini soruyorum. Yaşamımda daha önce hiç bu kadar keskin zekâlı ve kişisel sohbete hazır kişiyle karşılaştığımı anımsamıyorum. Bu konuda konuştuğumuzda Joelmir de Fidel'in her şeye değer verdiğini, konuşulan her konuya, yemek tarifinden dış borçlanmaya kadar, neredeyse yücelik derecesinde bir önem verdiğini söylemişti. Suskun karşı koyuşum üzerine hazırladığım ilk soruları okumamı rica ediyor. İlk beşini dinledikten sonra keyfi yerine geliyor. Bunlar özel yaşam öyküsü ve aldığı Hıristiyanlık eğitimiyle ilgili sorular. Belki de bir dizi Tanrıbilimsel soruyla ya da literatürle hazırlanmak gereken sorularla karşılaşmayı bekliyordu. Daha iyi çalışabilmemiz için en azından iki gün daha fazla Kuba'da kalmamı öneriyor. Sorunu öncelikle, gelecek perşembe ülkeye ayak basacak Latin Amerikalı konuklardan oluşan bir delegasyonu kabul edecek olması. Ama yine de söyleşiye başlayabilmemiz için boşluklar bulmaya hazır.

22 Mayıs 1985'de beklenen delege topluluğunun gelişini ertelediğini öğreniyorum. Bu haber rahatlatıyor beni. Akşam yemeğinden sonra o gece komutanla buluşmak üzere çağırıldığımı öğreniyorum. Üstü kapalı Mercedes Benz kapıda durduğunda saat 23.45.

«Anneniz, babanız nerede?» diye soruyor Fidel. Biraz önce yattıklarını, ancak uyandırabileceğimi söylüyorum. Buna izin vermiyor ve beni kentte dolaşmaya davet ediyor. Fidel'in kişisel daveti üzerine Kuba'da bulunan

Nicaragua ve Honduras papalık elçisi Monsenyör Cordero Lanza de Montezemolo onuruna Apostolisose Nuntiaur'da verilen bir akşam yemeğinden geliyor. Nicaragua'da kilisenin durumu üzerine konuşuyoruz; Kuzey Amerika hükümetince desteklenen, saldırganlığın doğrudan ve açık açık mahkûm edilmesine izin verilmesinin piskoposlarca, çobanlarının kendilerini desteklemediğini hisseden birçok Nicaragualı Hıristiyanın inanç dünyasını küçümsediğine ilişkin düşüncemi açıklıyorum. Özellikle gençliğin durumu böyle. Anti komünist ön yargılar, köylüleri ve çocukları öldürmek için Honduras'dan Nicaragua topraklarına giren paralı askerler karşısında piskoposluğun susmasına neden oluyor. Kurbanlar arasında bir kurs yöneticisi Barreda çifti de var. Onları 1981'de Esteli'deki bir papazlar toplantısmda tanımıştım. Tarihin akışı boyunca kilise, sözde öğreti ilkelerinin savunması adına, defalarca insan yaşamının hunharca yok edilmesi karşısında susma yanlışını yapmıştır. Ancak Sandino'nun ülkesinde Hıristiyan halk topluluklarıyla kurduğum ilişki daha her şeyin yitirilmediğini gösterdi bana. İnanç güçlenmiş olarak yeniden doğuyor, belki de bu sınamalar ve kilisenin yalnız piskopos ve papazlardan değil Tanrının çobanlarla, halkın hizmetinde olan çobanlarla birlik olan bütün halkından oluştuğu bilincinden güçleniyor. Komutan beni dinliyor. Kuba üzerine konuşmaya başlamadan belirtiyor: «Kilisenin iç sorunlarına karışmamayı yeğliyorum.»

Gece geç vakit dönüşte anne ve babamı uyandırmakta diretiyorum. Gecelik ve pijamayla şaşkın şaşkın selamlıyorlar Fidel'i evin mutfağında. Fidel, Brezilya'ya dönerken Meksiko üzerinden uçacağımızı öğrenince bu ülkenin başkentinde yaşadığı zamanı anımsıyor. Annemle Meksiko mutfağının baharatları, lezzeti üzerine tartışmaya başlıyor.

SÖYLEŞİ: 23 - 26 MAYIS 1985

23 Mayıs Perşembe akşamı saat 21.00'den hemen sonra Devrim Sarayı'na ayak basıyorum. Havana'ya yağan şiddetli yağmur son günlerin kuru iklimini yumuşatıyor. Komutanın odasında Fidel'le görüşmesi o anda sona eren Küba Kadınlar Birliği başkanı Vilme Espin'le karşılaşıyorum.(1)

Dikdörtgen toplantı masasında yerlerimizi alıyoruz. Fidel diğer tarafta karşımda oturuyor. Omuzlarının ortasında 2 palmiye dalıyla çevrelenmiş beyaz bir yıldız olan, siyah-kırmızı baklava şeklinde bir amblem taşıyan zeytin yeşili üniformasını taşıyor üstünde. Solunda puro kutusu, sağında ise kenarı altın yaldızlı küçük beyaz bir çay fincanı var. Söyleşiye başlıyoruz, konuşurken düşüncelerini sıraya koymakta yardım alır gibi bir bloknotun sayfalarını çiziktiriyor. Tarihte ilk kez bir devlet başkanı din konusunda bir özel söyleşiye razı olmakta. Ve en önemlisi söz konusu olan devrimci, Marxçı-Leninci bir devletin, sosyalist bir ülkenin hükümet başkanı.

Frei Betto: Komutan, hiç kuşkum yok ki, sosyalist

1) 1960'da kurulan Kuba Kadınlar Derneğinde (FMC) 2,7 milyon kadın (toplam 4,8 milyon kadından, 1985'de yapılan bir istatistiğe göre) örgütlenmiştir. Bu 14 ile 65 yaş arasındaki kadınların %83,5'ini oluşturmaktadır. Kadınlar, halkın temsil edildiği bütün birimlerdeki (belediye, eyalet ve millet meclisi) delegelerin %20'sinden biraz fazlasını oluşturmaktadırlar. FMC'nin ana amacı kadınların tam eşitliğidir. Programları bu amaç doğrultusunda, eğitim, yüksek öğrenim, sağlık ve kamusal çalışmalara katılım yönünde belirlenmiştir.

bir ülkenin devlet başkanı din konusunda özel bir söyleşi yapmaya ilk kez razı oluyor. Bu ilişki bağlamında dinle ilgili tek öncü belge Sandinist Kurtuluş Cephesinin ulusal yönetimince 1980'de dağıtıldı. Bu, iktidarda olan devrimci bir partinin bu konuda yayınladığı ilk belgeydi, çünkü daha önce, tarihsel olarak da baktığımızda, bu konu üzerine bilgilendirici ve derinlikli hiç söz söylenmedi. Latin Amerika'da dinin çok belirleyici ve ideolojik bir rol oynadığı şu günden, Guatemala'da Kızılderililerin, Nicaragua'da çiftçilerin, Brezilya'da ve diğer birçok ülkede işçilerin yer aldığı sayısız dini topluluklardan, Santa Fe(2) belgesinden beri Kurtuluşun Tanrıbilimi yoksulların yanında olan kilisenin kuramsal görünüşü olarak görüp, bununla doğrudan mücadeleye giren emperyalizmin saldırısından yola çıkarak, bu söyleşiyi ve sizin bu konuyla ilgili tutumunuzu çok önemli bulmaktayım. Gelin tarihi bölümle başlayalım: Hıristiyan bir aileden geliyorsunuz.

Fidel Castro'nun Ailesi

Fidel Castro: Siz girişi yaptığınıza göre ben bu soruyu yanıtlamadan önce bir açıklama yapmak istiyorum; bu girift ve duyarlı konuda söyleşi yapma arzunuzu duyduğumdan beri birkaç belge daha karıştırmak, konu üzerinde biraz daha düşünmek için daha fazla zamanım olsun isterdim. Ancak benim çok yoğun bir çalışma dönemimin sizin yoğun işlerinizle ve ülkenize en kısa zamanda geri dönme zorunluluğuyla çakışınca hazırlıksız, doğaçlama konuşmayı kabul ettim. Durumum bana ha-

2) Söz konusu olan 1980 Mayısında Interamerika Güvenlik Konseyi için hazırlanan «Santa Fe Komitesi gizli belgesi 80'li yıllar için yeni bir Interamerika politikası»dır. Belgede Birleşik Devletler hükümetine Kurtuluşun Tanrıbilimi ile ilgili şu öneriler yapılmaktadır: «ABD dış politikası, Latin Amerika'da 'Kurtuluşun Tanrıbilimi'nin din adamları tarafından uygulanan, Kurtuluşun Tanrıbilimi ile karşı çıkmakla başlamalıdır işe (salt sonradan tepki göstermekle değil).»

zırlanmaya zaman bulamadan bir sınav vermek zorunda kalan bir öğrenciyi, ya da önceden bilgisini derinleştirmek, konularla tanışıklık kazanmak için olanağı olmadan konuşma yapmak zorunda kalan bir konuşmacıyı, ya da konuları bir kez daha gözden geçirmek için bir dakikası bile olmadan ders vermek zorunda kalan bir profesörü anımsatıyor. Bu konuşmaya girmekle aynı duruma düşüyorum.

Sizin son derece egemen olduğunuz bir konu söz konusu olan, bunu biliyorum. Bu bağlamda benden daha üstünsünüz. Tanrıbilim ve Marxizm öğrenimi gördünüz. Ben biraz Marxizmden ve gerçekten çok az da Tanrıbilimden anlarım. Bu nedenle sorularınızın son derece sağlam ve ciddi olacağını da biliyorum ve Toplumbilimci değil poiltikacı olan ben sanıyorum düşüncelerini hep en açık biçimde söyleyen devrimci bir politikacıyım aynı zamanda- bütün dürüstlüğümle yanıtlamaya çalışacağım bana yönelteceğiniz soruları.

Dindar bir aileden geldiğimi iddia ediyorsunuz. Ben bu iddiayı nasıl yanıtlayabilirim? Önce dindar bir ulustan ancak ondan sonra dindar bir aileden geldiğimi söyleyebilirim. En azından annem çok dindar bir kadındı, gerçekten koyu dindardı, babamdan daha çok.

Betto: Anneniz köylü kökenli miydi?

Castro: Evet

Betto: Kubalı mıydı?

Castro: Evet Kubalıydı, köylüydü.

Betto: Ya babanız?

Castro: Babam da köylüydü, Galiçyalı çok yoksul bir çiftçiydi. Ama annem dini bir eğitim gördüğü için dindardı denilemez.

Betto: İnançlı mıydı?

Castro: İnanmış olduğuna hiç kuşku yok. Ayrıca annemin ben yetişkin biri olduktan sonra okuma-yazma öğrendiğini de eklemek isterim.

Betto: Adı neydi?

Castro: Lina.

Betto: Ya babanızın?

Castro: Angel. Annem okuma-yazma bilmezdi, tek

başına öğrendi okumayı ve yazmayı, en azından ben anımsamıyorum bir öğretmeni olduğunu. Bu konuda konuştuğunu da hiç duymadım, ama buna karşın büyük çabayla öğrenmeye çalışırdı. Okula gittiğinden söz ettiğini de hiç duymadım. Özöğrenimliydi. Okula da gidememişti, kiliseye de, bir başka yerden dini eğitim de almamıştı. Sanıyorum dindarlığı belli bir aile geleneğinden, ailesinden, özellikle annesinden, aynı biçimde çok dindar olan anneannemden geliyordu.

Betto: Bir tür «ev dindarlığı» mıydı bu, yoksa düzenli olarak kiliseye gider miydi?

Castro: Düzenli olarak kiliseye gidemezdi, çünkü benim doğduğum yerde kilise yoktu, yerleşim merkezi değildi.

Betto: Kuba'nın neresinde?

Castro: Ben eski Oriente Bölgesinde doğdum, bölgenin kuzey merkezinde, Nipe köyünün yakınında.

Betto: Yerin adı neydi?

Castro: Bir köy değildi ki, kilisesi bile yoktu.

Baba Evi

Betto: Bir çiftlik miydi peki?

Castro: Evet, çiftlikti.

Betto: Adı tam olarak..?

Castro: Birán, bir sürü binadan oluşuyordu. Ailemin evi de oradaydı, evimizin yanındaki binada da birkaç küçük büro vardı. Evimiz İspanyol biçeminde inşa edilmişti. Niçin, Kuba biçemine uydurulmuş bir İspanyol biçemi mi? Babam, köyünde geleneksel olarak tarlacılık yapılan, Galiçyalı bir İspanyol olduğu için. Kışları, aslında hemen her mevsim, hayvanlar evin altına sığınırlardı. Domuz ve inek beslenirdi. Evim Galiçya biçeminde inşa edilmişti, tahta kazıklar üzerinde dururdu.

Betto: Niçin? Su yüzünden mi?

Castro: Aslına bakılırsa gereksizdi bu, suyla sorunumuz yoktu. İşin tuhafı yıllar sonra Kuba'da köylerde tamamlayıcı okullar tasarısında yine küçük kazık-

lar kullanıldı. Nedeni başkaydı bunun, amaç arsayı düzletmek amacıyla toprağı sarsmaktan kaçınmaktı. Arsa eğimli olduğunda farklı yüksekliklerde beton sütunlar dikilerek ev tabanının aynı düzeye oturtulması sağlanırdı. Kendime hep sormuşumdur evimin niçin bu kadar yüksek sütunlar üzerinde durduğunu, öyle ki kimileri 1,5 metreyi geçiyordu. Arsası düz değildi, mutfağın bulunduğu eve eklenen geniş bölümde sütunlar daha kısa, biraz eğim olan bir başka bölümde daha uzundular. Ama bu demin söz ettiğim toprağın deviniminden kaçınmak için değildi. O zamanlar bu sütunlara ya da Galiçya yapı tarzına hiç kafa yormamış olsam da eminim bundan. Hem neden ki? Anımsıyorum, ben küçükken, üç, dört, beş ya da altı yaşındayken inekler evin altında uyurdu, akşam olduğunda oraya çekilirlerdi -20 ya da 30 ineklik bir sürü- orada uyurlardı. Yine orada sütunlara bağlanır ve sağılırlardı.

Evin ne beton, ne çimento ne de tuğladan olduğunu söylemeyi unuttum. Tahtaydı ev. Sütunlar çok sert tahtadan yapılmıştı, bunların üzerinde evin tabanı uzanırdı. Dikdörtgen olarak gözümün önüne gelen evin birinci katı yan taraftan başlayıp küçük odalara giden bir koridora sahipti. Birinci odada ilaçların durduğu raflarla dolu bir oda vardı, ilaç odası derdik. Sonraki oda banyo görevini görüyordu, onun yanında da küçük bir kiler vardı. Koridor mutfağın yanındaki yemek odasında sona eriyordu. Yemek odası ile mutfak arasında bahçeye inilen basamaklar vardı. Sonraları eve bir bina daha eklendi: Büro olarak kullanılan bir bölüm. Yani toplam olarak bütün bu eklemelerle sütunlar üzerinde kare bir evdi. Mutfak anımsayabildiğim en eski zamanda bile vardı. Evin anabölümünün üstünde anabölümden küçük bir kat daha vardı. «Dışarıya Bakış» derdik ona. Burada benim dört ya da beş yaşıma dek annem, babam ve ilk üç çocukları yatardı.

Betto: Annenizde dini resimler var mıydı?

Castro: Evet, şimdi oraya geleceğim. Ama önce İspanyol köy mimarisi konusunu bitirmek istiyorum. Babam evimizi kendi bölgesinin geleneklerine göre inşa

etmişti. O da köy kökenliydi ve okula gidememişti. Ama o da annem gibi kendi çabasıyla okuma-yazma öğrendi.

Babam Galiçyalı son derece yoksul bir çiftçinin oğluydu. Geçen yüzyılın sonlarına doğru Kuba'nın bağımsızlık savaşı nedeniyle İspanyol askeri olarak buraya savaşmaya gönderilmiş. Bu 1895'de çıkan İkinci Kurtuluş Savaşıydı(3). Buraya geldiğinde henüz çok gençti, İspanyol ordusunda görev yapmak üzere askere alınmıştı. Savaştan sonra İspanya'ya göçmen gibi bu yüzyılın ilk yıllarında geri döndü. Cebinde bir kuruşu olmadan, kimseden de yardım isteyemeden çalışmaya başladı. Zaman önemli yatırımların zamanıydı. Kuzey Amerikalılar en iyi toprak parçalarını edinmiş, ormanları yok edip şeker arıtımevleri kurmaya, şeker kamışı ekmeye başlamışlardı -bunlar o zaman için çok önemli yatırımlardı. Babam bu arıtımevlerinden, birinde çalışıyordu.

Betto: Bu bağımsızlık savaşı tam olarak ne zamandı?

Castro: Son bağımsızlık savaşı 1895'de başlayıp 1898'de bitti. İspanya yenik düştüğünde Birleşik Devletlerin oportünist müdahalesi başladı. Askerlerini Porto-Rico, Filipinler ve diğer Pasifik adalarını ele geçirmeye ve sonra Kuba'yı işgal etmeye yolladılar. Ama Kuba'yı uzun süre ellerinde tutamadılar, çünkü Kuba'da savaş geleneği çok eskidir. Küçük ve azaltılmış bir kitle de olsa uzun süre yüreklice savaşıldı. Ama Kuba'yı mülkiyetlerine alma düşüncesinden caymadılar. Kuba'nın bağımsızlık kavgası Latin Amerika ve bütün dünyada sempati topladı, çünkü biz -önceleri de yinelediğim gibi- geçen yüzyılın Vietnam'ıydık.

---

3) İkinci Bağımsızlık Savaşı 1895'den 1898'e dek sürdü ve İspanyol sömürgeciliğinin egemenliğine son verdi. İspanya bu savaşta deniz ötesi sömürgelerini (Kuba, Filipinler, Porto Rico) ABD'ye kaptırdı, öyle ki Kuba bunun üzerine İkinci Bağımsızlık Savaşının ardından bir Birleşik Devletler sömürgesi oldu. Bu savaşın başlangıcında, 19 Mayıs 1895'de Kuba'nın ulusal kahramanı, Jose Marti şehit oldu.

Babamın Kuba'ya dönüp çalışmaya başladığını anlatmıştım. Bir grup işçiyi örgütleyip başlarına geçtikten sonra Amerikan firmaları ve emrinde olan adamlar arasında anlaşmalar yapmaya başladı, yanlış hatırlamıyorsam şeker pancarı ekmek ya da rafinerilere yakacak odun sağlamak için ormanları temizleyen bir bölük işçiyle küçük bir firma işletiyordu. Böylece bu küçük firmanın örgütleyicisi olarak biraz para kazandı. Kuşkusuz hep devinim içinde olan çok etkin bir adamdı. İşletmeciydi ve doğal bir örgütleme yeteneği vardı.

Çocukluğuna ilişkin pek birşey bilmiyorum; çünkü sorma olanağım olduğunda bugünkü gibi öğrenme hırsım yoktu. Bugün anımsayabildiğim kadar her adımına ilişkin bilgi sahibi olmayı çok isterdim. Şu anda benimle yapmakta olduğunuzu ben onunla yapamadım.

Betto: Hangi yılda öldü?

Castro: 1956'da, Meksiko'dan «Granma» (4) harekâtından Kuba'ya dönüşümüzden hemen önce öldü, yani ben 32 yaşındayken. Ama bu sorunun yanıtını sürdürmeden önce bırakın ilk sonucumu bitireyim.

Betto: 1959 Ocağında devrim yengiye ulaştığında sizin 32 yaşında bile olmadığınızı sanıyordum.

Castro: Yok, 32'ydim, daha 33 olmamıştım; 1959 Ağustosunda 33 oldum.

Betto: Babanız 1956'da öldüyse o zaman daha gençtiniz, 30 yaşınızdaydınız.

Castro: Doğru, çok haklısınız, iki yılı, savaşı hesaplamayı unuttum. İki yıl sürdü savaş, tam tamına 25 ay. Babam 21 Ekim 1956 da öldü, 30. doğumgünümden 2 ay sonra. 1956 Aralığında Meksika'daki küçük harekâtımızdan döndüğümde 30 yaşındaydım. Moncada kışla-

4) «Granma» harekâtıyla, Fidel Castro ve arkadaşlarının Meksiko'dan yaptıkları bir askeri harekât kastediliyor. 15 Kasım 1956'da harekât bir Kuzey Amerikalıdan elde edilen «Granma» yatıyla ve güvertede 82 adamla denize açıldı. 2 Aralık günü Kuba'ya çıkıldı. Batista'nın askerleriyle yapılan çarpışmaların ardından yaşamda kalanlar, diktatörlüğe karşı savaşı sürdürdükleri Sierra Maestra'ya geri çekildiler.

sına yapılan saldırıda 26 yaşındaydım, hapishanede 27 yaşını bitirdim.

Betto: Ya Dona Lina? O hangi yıl öldü?

Castro: 6 Ağustos 1963'te, devrimin yengisinden 3 yıl sonra öldü.

Bir önceki konuyu kapatmak istiyorum, sorularınız beni konudan saptırdı biraz. Yaşadığımız topraklardan, oraların nasıl olduğundan, anne ve babamın kimliklerinden çok yoksul kökenli olmalarına karşın ulaştıkları kültürel düzeyden söz ediyorduk. Evden ve İspanyol biçeminden bile söz ettim.

Aslında babamın çok fazla dinsel tavır gösterdiğini anımsamıyorum, belki bir kaç şey. Gerçekten dindar, inanmış bir insan mıydı sorusunu bile yanıtlayamam. Annemin ve anneannemin çok inanmış insanlar olduğunu anımsıyorum.

Betto: Pazarları ayine gider miydi acaba babanız?

Castro: Yaşadığımız yerde kilise olmadığını söylemiştim size.

Betto: Noel Bayramları nasıl kutlanırdı evinizde?

Castro: Noeli geleneksel biçimde kutlardık. 24 Aralık «*Noechebuena*» Kutsal gece, her zaman bir bayram günüydü. Sonra yeni yılda, 31 Aralıkta gece yarısından çok geç saatlere dek süren kutlamalar yapılırdı. Sanıyorum 28 Aralık, «Suçsuz Çocuklar Günü» de dini bir bayramdı. İnsanlara şakalar yapılır, bir şeylere inanmalarına çalışılırdı. Daha sonra da: «Aferin seni suçsuz yakaladım» denilirdi.

Betto: Bu dediğiniz Brezilya'da 1 Nisanda yapılır.

Castro: Biz de yıl sonundaydı. Noel Bayramı ve Kutsal Paskalya haftası kutlanırdı. Ama giriş sorunuzu yanıtlamadım daha, ailemin dindar olup olmadığını sormuştunuz. Yaşadığımız yerin bir köy olmadığını, yalnızca bir kaç binadan oluştuğunu anımsatmak zorundayım. Ben daha çok küçükken evin altında bir süt işleme yeri vardı. Daha sonra, başka yere taşındı. Yine evin altında Galiçya'daki gibi domuzların ve kümes hayvanlarının bulunduğu küçük bir ahır vardı. Tavuklar, ördekler, penç tavukları, hindiler ve bir kaç da kaz -ak-

lınıza gelecek her türlü ev hayvanı- ve domuzlar. Sonraları süthaneyi buradan kaldırıp evden 30-40 metre uzağa yeniden inşa ettiler. Çok yakında bir de mezbaha vardı. Karşımızda saban v.b. gibi iş araçlarının onarıldığı bir işlik vardı. Yine evden 30-40 metre uzakta bir başka yönde fırın. Fırının yanında ilkokul, küçük, herkese açık bir okul. Fırının karşı tarafındaki «Kral Yolu»nun yanında -toprak ve çamurdan olan yollar böyle adlandırılırdı- Munizip'in (5) başkentinden gelip güneye devam eden yollara bu ad verilmişti- yine ailemize ait olan dükkan, önünde bol yapraklı bir ağaçla alışveriş merkezi yer alırdı. Dükkandan önce posta ve telgraf merkezi vardı. Bunlar yaşadığımız yerin belli başlı kuruluşlarıydılar.

Betto: Dükkan da ailenizin mülkiyetindeydi öyle mi?

Castro: Evet, postane ve okul dışında kalan her şey ailemizin malıydı. Doğduğumda babam para biriktirmiş, belli bir servete ulaşmıştı.

Betto: Siz hangi yılda doğdunuz?

Castro: 1926'da doğdum, ağustos ayında, tam olarak 13 Ağustos'da. Saatini de bilmek isterseniz, sanırım sabaha karşı ikiydi. Anlaşılan bu gece vakti doğum saati gerilla tinimi ve devrimci eylemimi etkiledi. Doğum saati ve doğanın rolü oluyor mu acaba, incelenmeli bu, acaba gün ve doğa gerçekten insan yaşamına etki ediyorlar mı, sanıyorum ben gün ağarırken doğmuşum, yanılmıyorsam bir zamanlar öyle denmişti. Gecenin yarısında dünyaya geldiğime göre gerilla olarak doğmuşum ben.

Betto: Karıştırıcılığa siz beşikte başlamışsınız!

Castro: Evet. Yeraltı çalışmalarının ve karıştırıcılığın ortamında.

Betto: En azından 26 sayısının yaşamınızdaki rastlantı ve karsılasmalarda büyük önemi var.

Castro: Evet. 1926'da doğdum, bu doğru. Silahlı mücadeleye girdiğimde de 26 yaşındaydım, ayın 13'ünde doğdum. bu 26'nın yarısı. Batis'ta 1952'de darbe yaptı,

5) Munizip: Yönetim bölgesi

bu da 26'nın 2 katı(6). 26 sayısının bir sırrı olması olasıdır.

Betto: Kavga başladığında 26 yaşındaydınız. Moncada saldırısı 26 Temmuz'da oldu(7). Bu da 26 Temmuz Hareketini başlattı.

Castro: Ayrıca 1956'da Kuba toprağına çıktık, bu da 26'dan tam 30 yıl sonra. Her neyse Betto, bırakın bunları da sorunuzu yanıtlamayı sürdüreyim, bu yanıtı borçluyum size hala.

Saydıklarım bu yerde olanların hepsiydi. Bir şey daha var ama. Evin 100 metre uzağında, «Kral Yolu»nun kenarında hasat zamanı her pazar horoz dövüşü düzenlenen horoz dövüşü alanı vardı, boğa güreşi değil. İspanya'da hem horozlar hem boğalar dövüşür, bizde ise bildiğim kadarıyla yalnızca horozlar. Pazar günleri, 25 Aralık'larda ve yeni yıl günlerinde olurdu. Bu bayram günlerinde ilgilenenler burada toplanır, kimileri horozlarını getirir, diğerleri yalnızca bahse girerdi. Kimi yoksullar zaten çok az olan bütün kazançlarını buna yatırırlardı.

Kaybettiklerinde hiç birşeyleri kalmazdı, kazandık-

---

6) General Fulgencia Batisto, generaller heyeti, büyük burjuva oligarşisi ve ABD'nin yardımlarıyla 10 Mart 1952'de bir hükümet darbesiyle iktidara geçti, böylece ülkenin muhalif güçlerinin 1952 Temmuzunda yapılması gereken seçimleri kazanmaları da önlenmiş oldu. Bkz. E. Grinewitsch, **Kubas Weg zur Revolution**, Frankfurt 1978, 67-93.

7) 26 Temmuz 1953'de Fidel Castro gerilla ordusuyla Santiago de Cuba'daki Moncada kışlasına saldırdı. Saldırı hem stratejik hem de askeri açıdan kanlı bir başarısızlıkla sonuçlandı, ancak askeri yönetimin kıyımı (işkenceler, ırza tecavüzler, kurşuna dizmeler) halkta öyle geniş bir dayanışmaya neden oldu ki, daha 1955'de mahkum edilenlere genel af çıkarıldı. Salıverilenler Meksiko'ya gittiler (bkz. dipnot, 4) Fidel Castro'nun 16 Ekim 1953'de Santiago de Cuba'da Olağanüstü Mahkemede yaptığı savunması ünlendi: «Tarih beni aklayacaktır.» Konuşmadan bölümler: A. Rama, **Der Lange Kampf. Lateinamerikas. Texte u. Dokumente von Jose Marti bis Salvador Allende**, Frankfurt 1982, 317-334. de yayınlanmıştır.

larında ise tümünü hemen roma yatırır ya da kutlamalarda harcarlardı.

Bu alanın yakınında bir iki çok yoksul ev vardı. Bu kulübeler palmiye yapraklarından yapılmış olup döşemeleri balçık topraktandı. Burada tarlacılık ve şeker kamışı kesimiyle karınlarını doyuran Haitili göçmenler yaşardı. Çok yoksul insanlardı, onlar da bu yüzyılın ilk onlu yıllarında Kuba'ya göçmüşlerdi. O zamandan beri Haitililer göç ederler. Anlaşılan o zamanlar Kuba'da iş gücü yetersiz olduğundan Haiti'den geliyorlardı. İşçilerin aileleriyle yaşadığı kulübeler değişik yerlerdeydi: Cadde boyunca, diğer sokaklarda, tren yoluna giden yol boyunca ve şeker kamışının taşındığı tren yolu boyunca.

Çiftliğin en önemli kazanç dalı şeker kamışıydı, ikinci sırada hayvancılık gelirdi. Bunların dışında daha az üretilen bir kaç ürün daha vardı. Muz, yumru köklüler, küçük tahıl tarlaları, biraz sebze, hindistan cevizi, çeşitli meyvalar ve narenciye. Evin yakınında 10-12 hektar narenciye alanı vardı; bunun ardında şeker kamışını rafineriye taşıyan tren yolu yakınında şeker kamışı tarlaları yer alırdı.

Kendimi bildiğimden bu yana babamın kendi kiraladığı toprağı vardı. Kaç hektar mı? Kuba'da toprak 13,4 hektara eşit olan «caballerias»la ölçülür ama ben hektar olarak söyleyebilirim. Babamın aşağı yukarı 800 hektar toprağı vardı.

Betto: Kuba hektarı Brezilya hektarının aynı mıdır?

Castro: Bir hektar kenarı 100 metre olan bir kareye eşittir. Bu da 10.000 m² lik bir alan oluşturur.

Betto: Evet, tam 10.000 m².

Castro: Bu bir hektardır. Ayrıca babam bir miktar toprak daha kiralamıştı bu toprağın niteliği aynı değildi ama çok daha büyük bir alandı, aşağı yukarı 10.000 hektar.

Betto: Brezilya için bile çok büyük toprak bu komutan...

Castro: Ama bakın bu toprağı kiralamıştı. Büyük

bölümü dik yamaçlardan, bir kaç tepeden, çam ağaçlarıyla kaplı 7-8 yüz metre yüksekte dev bir yayladan oluşuyordu. Bu yaylanın toprağı kırmızı topraktı, devrim sonraları buraya tekrar ağaç dikti. Yerin altı nikel ve diğer madenlerle doluydu. Çok serin olduğu için severdim yaylayı. Ayrıca 10-12 yaşımdayken atımız hep orada dururdu. Atlar için çok zordu dik yamaçları tırmanmak ama yaylaya ulaşır ulaşmaz terlemeleri kesilir, derileri bir kaç dakika içinde kururdu. İklim tazeleyici, erinç vericiydi, tepeleri yukarlarda birbirine dokunup bir çadır oluşturan yüksek ve geniş kollu çamların arasından sürekli bir meltem eserdi. Derelerin suyu buz gibiydi, çok temiz ve serinleticiydi. Ama bu toprak bizim değildi, kiralamıştık.

Bir kaç yıl sonra yeni bir gelir kaynağı çıktı ortaya: Odunun değerlendirilmesi. Babamın kiraladığı toprağın bir bölümü ormanlıktı, odunu kullanır ve satardık; diğer yerler hayvanların otlatıldığı verimsiz yüksekliklerdi, geri kalan bölüm ise yine şeker pancarı yetiştirilen tarımsal kullanım alanlarıydı.

Betto: Babanız yoksul bir çiftçiden bir toprak ağasına dönüşmüş.

Castro: Galiçya'da babamın doğduğu evin bir fotoğrafı var bende. Şu anda söyleştiğimiz oda büyüklüğünde bir evmiş. 10-12 metre uzunluğunda, 6-8 metre genişliğinde köylülerin evlerini inşa etmek için kullandığı bölgede çokça bulunan düz yüzeyli taştan yapılmış. Ailenin yaşadığı evin görünümü buydu, her şey tek bir odada yapılıyordu, hem yatak odası hem mutfaktı. Hayvanların bile orada yaşadığını sanıyorum. Toprakları ise hiç yokmuş, küçücük bir parça, bir metre kare bile.

Kuba'da 800 hektar toprağı satın almıştı, bu onun özel mülkiyetindeydi, bunun ötesinde bağımsızlık savaşı gazilerince kiralanan toprak da onun yönetimindeydi. Bağımsızlık savaşı gazilerinin bu 10.000 hektar toprağı nasıl ellerine geçirdikleri aslında araştırılmalı ve tarihsel bir inceleme yapılmalı bu konuda. -Elbette, bunlar bağımsızlık savaşından iki liderdi.

Böyle bir araştırma yapmak hiç aklıma gelmedi, ama o zamanlar bunun pek zor olmadığını düşünebiliyorum. O zamanlar toprak boldu. Öyle ya da böyle çok ucuza toprak edinmiş olabilirler. Kuzey Amerikalılar bile en ucuz fiyatlara çok büyük topraklar satın almıştı. Ancak bu bağımsızlık savaşı subaylarının hangi parayla, hangi kaynaklarla bu toprağı edindiğini bilmiyorum. Bu toprakta ekilen şeker pancarının değerinden ve ormanlardan elde edilen odunun değerinden belli bir yüzde alıyorlardı tabii. Havana'da yaşayan ve başka işler de yapan büyük mal sahipleriydiler. Bu insanların o zaman bu paraları nasıl, yasal mı, yasa dışı mı bulduklarını gerçekten söyleyemeyeceğim.

Toprağımızın bu olağanüstü büyüyüşünde iki nitelikte toprak vardı: Babamın malı olan toprak ve ona kiralanan toprak.

Bu dev alanda kaç kişi yaşamaktaydı? İşçi ailelerinin sayısı yüzlerceydi. Çoğunun beslenmeleri için babamın onlara bıraktığı bir parça toprağı vardı. Kendi sorumluluklarında şeker pancarı eken çiftçiler vardı, bunlara «subcolonas» 'işleyen' denirdi. Ekonomik durumları işçilerinkinden daha iyiydi. Toplam kaç aile mi yaşıyordu? İkiyüz, belki de üçyüz. Ben on-oniki yaşındayken bu topraklarda aşağı yukarı 1.000 kişinin yaşıyor olması olası. Doğup yaşadığım çevreyi tanıyın diye bütün bunları anlatmak gereğini duydum. Kilise yoktu orada, küçük bir kapelle bile yoktu.

Betto: Peki hiç rahip de gelmez miydi?

Castro: Gelirdi, yılda bir kez vaftizler için bir rahip gelirdi. 36 km. uzaktaki Mayari'den. Rahip Munizip'in başkentinde yaşardı. Yaşadığım yer Mayari Munizip'inin sınırları içindeydi.

Vaftiz

Betto Nerede vaftiz edildiniz?

Castro: Orada vaftiz edilmedim. Yıllar sonra Santiago de Cuba'da vaftiz edildim.

Betto: Kaç yaşındaydınız?

Castro: Sanıyorum beş ya da altı. Doğrusunu isterseniz kardeşler arasında en geç vaftiz edilenlerden biri bendim. Bu konuyla ilgili bir şey açıklamak zorundayım size: Yaşadığımız yerde ne kilise, ne rahip, ne de dini yönlendirme vardı. Bu yüzlerce ailenin Hıristiyan olup olmadığını sordunuz. Genelinde Hıristiyandılar. Herkesin vaftiz edilmesi kuralı geçerliydi. Vaftizsizlere «Yahudi» denirdi. Ben «Yahudi»nin ne anlama geldiğini anlayamazdım. - Beş ya da altı yaşımdan söz ediyorum. «Yahudi»yi çok kara, çok kurnaz bir kuş sanırdım; bana, sen yahudisin dediklerinde bu kuşu kastettiklerini sanırdım, en azından ilk düşüncem buydu.

Din dersi yoktu. Bizim oradaki okul küçük, laik bir okuldu. Onbeş-yirmi çocuk giderdi okula. Çocuk yuvası olmadığından beni de bu okula gönderdiler. Ben erkek kardeşlerin üçüncüsüydüm, benim yuvam bu okuldu. Beni ne yapacaklarını bilemediklerinden küçücük bir çocukken okula gittim. Yani abilerimle birlikte okula gönderdiler beni de.

Ne zaman okuma-yazma öğrendiğimi ben bile anımsamıyorum, tek anımsadığım beni birinci sırada küçük bir kürsüye oturttukları, buradan tahtayı görüyor ve söylenenlerin hepsini işitebiliyordum. Okuma-yazmayı orada öğrendim ve hesap yapmaya başladım. Kaç yaşında mıydım? Ya dört, ya beş.

Okulda din eğitimi yoktu. Ulusal marşı, bayrağı, anavatanın sancağını ve bu tür şeyler öğrendik. Bir devlet okuluydu işte.

Çiftlikte yaşayan ailelerin inançları çok değişikti. Köyde egemen olan havayı gayet iyi anımsıyorum. Tanrıya ve çeşitli azizlere inanıyorlardı. Bu azizlerin kimi, din kitaplarında yer alan resmi azizlerdi, kimileri değil. Hepimizin bir de isim babası vardı, çünkü herbirimizin adı doğduğumuz günün azizinin adıyla aynıydı: Aziz Fidel de benim günümün aziziydi. Bize bunun çok önemli bir gün olduğu söylenmişti, isim günüme sevinilirdi. Benim azizimin günü 24 Nisandı, Fidel adlı bir aziz

var çünkü. Bunu benden önce bir aziz daha olduğunu bilin diye söylüyorum.

Betto: Bense «Fidel»in «fidelidade» (bağlılık) sözcüğünün de kökeni olan «inanan»dan geldiğini sanıyordum.

Castro: Bu anlamda ismimden hoşnutum, paylaşıyorum, hem bağlılık hem de inanmak olarak, çünkü kimileri dini inanç taşır, kimileri de başka şeylere inanırlar. Ben bir inanç adamı, bir güven ve iyimserlik adamıyım.

Betto: İnancınız olmasaydı bu ülkede devrim yengiye ulaşmazdı belki de.

Castro: Size adımın niçin Fidel Castro olduğunu anlatıyorum, siz gülüyorsunuz. Bu adın kökeninin hiç de öyle gönül açıcı olmadığını göreceksiniz. Çünkü benim kendi adım yok. Biri vaftiz babam olmak zorunda olduğu için Fidel adını verdiler bana. Ama vaftiz konusuna dönmeden size çevrenin tamamını betimlemek istiyorum.

Betto: Unutmayın lütfen, annenize de döneceğiz.

Castro: Evet döneceğiz, ama size önce dini çevreyi açıklamak istiyorum. Köylülerin değişik inanç biçimleri vardı: Tanrıya ve azizlere inanırlardı.

Betto: Ve Bakire Meryem'e.

Castro: Meryem'e de. Bu çok doğaldı. Caridad del Cobre'ye de inanırlardı, Kuba'nın koruyucusu ve Özgeci Meryem'e de. Herkes ona çok güvenirdi. Din kitaplarında olmayan başka azizlere de güvenilirdi, Aziz Lazarus'a örneğin. Aziz Lazarus'a inanmayan yoktu. Bunların yanısıra bir çokları da tinlere, cinlere, perilere inanırdı. Çocukluğumda tin, hayalet ve bir takım görüntülere ilişkin öyküler duyduğumu anımsıyorum. Herkes anlatırdı bu öyküleri. Batıl inançlar çok güçlüydü. Bu öykülerden kimini anımsıyorum: Bir horoz üç kez öter de yanıtlayan olmazsa bu bir felâket işaretiydi. Geceleyin bir baykuş önünüzden uçar da kanat çırpışını ve çığlığını duyarsanız —buna baykuşun şarkısı denirdi— bu da felâket getirebilirdi. Eğer tuz kabı yere düşer de kırılırsa bu kötü bir belirtiydi, yerden bir

tutam tuz alınıp sol omuzun üstünden arkaya atılmalıydı. Çok özgün, çok yaygın batıl inanca dayanan öyküler vardı böyle. Bu açıdan bakıldığında her türlü inancın ve batıl inancın yaşadığı çok ilkel bir dünyada doğmuşum: Tinler, hayaletler, uğursuz hayvanlar v.b. Anımsayabildiğim çevre buydu.

Bu hava bütün ailelerde, kısmen benim ailemde de eserdi. Bu yüzden size oradaki insanların mutlaka çok dindar olmaları gerektiğini söylüyorum. Benim ailemde en başta annemin Hıristiyan, Katolik olduğunu söyleyebilirim. İnandıkları, inançlarının temeli Katolik kilisesininkiyle iç içeydi.

Betto: Anneniz çocuklarına dua etmeyi öğretti mi?

Castro: Kendi dua ederdi. Bana dua etmeyi öğrettiğini söyleyemem, çünkü daha dörtbuçuk yaşında Santiago de Cuba'da okula yolladılar beni. Ama onun dua ettiği farkediliyordu.

Betto: Tesbih duası mı?

Castro: Tesbih duası, selamlanması Meryem'in, Babamız.

Betto: Özgeci Meryem'in resimleri var mıydı?

Castro: Çok resim vardı: Azizlerin, Özgeci Meryem'in, Aziz Josef'in, İsa'nın. Benim evimde kilisenin resmî azizi olmayan bir de Aziz Lazarus'un resmi vardı.

Annem gayretli bir Hıristiyandı, her gün dua eder, Meryem'e ve azizlere mumlar yakar, onlardan bir şeyler ister, yaşamın getirdiği her yeni durumda onlara yalvarır, ailemizdeki her hasta için, ya da başka güç durumlarda adaklar adardı. Bu adakları sadece adamakla kalmaz, yerine de getirirdi. Bu adaklar Özgeci Meryem'in Hac Kilisesini ziyaret, mum yakmak ya da belli bir yardımda bulunmak şeklinde olabilirdi. En çok bu sonuncusu söz konusu olurdu. Teyzelerim ve anneannem de çok dindardılar. Anneannem ve dedem —anne tarafından— o zamanlar bizden bir kilometre uzaklıkta yaşıyorlardı.

Teyzelerimden birinin doğum yaparken öldüğü bir olay anımsıyorum. Cenaze törenini anımsıyorum. Tarihini tam olarak çıkarabilseydim ilk kez ölümü gözümün

önünde canlandırdığım anı da belirleyebilirdim. O büyük üzüntüyü, bol gözyaşlarını ve daha çok küçük olmama karşın İspanyol bir işçiyle evli teyzemin bir kilometre uzaktaki evine beni de götürdüklerini anımsıyorum.

Betto: Hem anne hem çocuk mu ölmüştü? Yoksa yalnız anne mi?

Castro: Yalnız anne; kızı —bir kız çocuğuydu— bizimle birlikte büyütüldü. Ölüme ilişkin ilk anım bu teyzeden kaynaklanır.

Anneannem ve dedem de (anne tarafından) çok yoksul bir aileden geliyorlardı. Dedem arabacıydı, bir öküz arabasıyla şeker kamışı taşırdı. O ve annem batıda doğmuşlar, Pinar del Rio bölgesinde. Bu yüzyılın ilk yıllarında ailesini toplayıp eski eyalet Oriente'ye göçmüş, bir at arabasıyla bin kilometre, ve bu bölgeye gelmiş.

Betto: Kim göçmüş?

Castro: Dedem, ailesiyle birlikte annem, dayılarım ve teyzelerimle. Annemin iki erkek kardeşi de arabacıymış. Annemin ve anneannemin dini bağlılıkları ailenin geleneğinden kaynaklanıyordu diyebilirim. Gerçekten koyu Hıristiyandılar.

1959'da devrimin yengisinden sonra bu iki dayıyı o sırada bulunmakta oldukları Havana'da görmeye gittiğimi anımsıyorum. Anneannemin sağlığıyla ilgili bir iki sorunu vardı, odaları azizler ve adaklarla doluydu. Savaşın risklerle yüklü her döneminde annem de, anneannem de yaşamımız ve güvenliğimiz için akla gelebilecek her türlü adağı adamışlardı. Bu kavgadan canlı çıkmamız gerçeği de kuşkusuz inançlarını güçlendirmiştir.

Evet. O sırada bulundukları yerde görmeye gittim onları. İnanç biçimlerine büyük saygım vardı, bana adadıkları adaklardan ve derin inançlarından söz ettiler. Onları hep büyük ilgi ve saygıyla dinlemişimdir. Ve —başka bir dünya görüşünde olmama karşın— bu sorunların hiç birini onlarla tartışmamışımdır, çünkü onlara bu inancı veren gücü, bu güçten akan cesareti

ve dinî duygularından ve inançlarından aldıkları avuntuyu gördüm. Bunlar kesin anlamda, ya da Ortodoks anlamda şeyler değildi, aile geleneğinden gelen çok özel şeylerdi, çok derinden duyumsanan ve içe işleyen. Bunlar onların duygularıydı.

Babamın daha çok başka şeylerle; politikayla, örgütlenmek zorunda olduğu günlük ağır işiyle ve diğer sorunları çözmeye uğraştığını ayrımsadım. Din konusunda çok seyrek, ya da aslında hiç tavır aldığını görmedim. Belki de din konusunda bir şüpheciydi. Din konusunda ilk kavramlarım, anımsayabildiklerim aşağı yukarı böyle. Bu anlamda özellikle annem ve anneannemden dolayı, dindar bir aileden geldiğimi, söyleyebilirim. Sanıyorum İspanya'daki babaannem ve dedem de dindarlardı, ama onları hiç tanımadım. En çok annemin ve ailesinin dinî görüşlerini tanıyordum.

Betto: Adınızın öyküsünden ve vaftizden söz ettiniz.

Castro: Neden Fidel adını verdikleri çok garip. Köylüler içinde çok önemli bir seremoniydi vaftiz, hiç dindar eğitim görmemiş olanlar için de. Vaftiz çok popülerdi. O zamanlar köylerde ölüm oranı çok daha fazla, yaş ortalaması çok düşük olduğundan köylü aileleri vaftiz babasını çocuğun ikinci babası olarak görürlerdi. Baba öldüğünde çocuğun, ona yardım edecek, destekleyecek kimsesi kalmazdı. Bu çok derin kökleri olan bir duyguydu. En yakın dostlardan seçilirdi vaftiz babası, kimi zaman bir amca ya da dayı tarafından da yapılırdı vaftiz. Bir kez ablama ve ortanca abim Ramon'a sormuştum vaftiz babaları kim diye, ama sanırım amcalarımdan biriydi.

Bizlerin babamın ikinci evliliğinden dünyaya geldiğimizi de söylemeliyim, daha önce de evlenmiş. İlk evliliğinden olan erkek kardeşlerimizle ilişkimiz olduğunu anımsıyorum; ben yedi çocuklu ikinci evliliğin üçüncü çocuğuydum, dört kız üç erkektik.

Evet, vaftiz babam olarak babamın varsıl bir adam olan bir arkadaşı belirlendi. Babamla iş ilişkileri vardı, kimi durumlarda, evimize yatırım yapmak, ya da başka

giderleri karşılamak için babama borç verirdi. Belli bir faiz karşılığı verirdi bu parayı, bir tür ailenin bankeriydi. Çok varsıl bir adamdı, babamdan çok daha varsıl. Milyoner derlerdi onun için, babama böyle diyen yoktu. Milyoner olmak görkemli bir şeydi, başkalarının günde 1 dolar, ya da 1 pezo kazandığı günlerde, bu kadar çok parası olan biri. O halde bir milyoner, bir kişinin bir günde kazandığının 1 milyon kez fazlasına sahip olandı.

O zamanlar babamın varlığı pek fazla görünmüyordu, çok iyi bir durumu olsa da bir milyoner olduğu söylenemezdi. Bu beyi vaftiz babam olarak belirlediler, Santiago de Cuba'da yaşayan ve bölgenin bütün illerinde sayısız işi olan çok varsıl ve meşgul bir adam. Anlaşılan varsıl adamla rahibin aynı anda Birán'da bulunmaları bir türlü gerçekleşemedi. Bu buluşmayı beklemek benim vaftizsiz kalıp «yahudi» diye adlandırılmama neden oldu. «Bu yahudidir» derlerdi. Dört ya da beş yaşındaydım, beni eleştirir, «yahudi» diye çağırırlardı. Ne anlama geldiğini bilmiyordum ama kuşkusuz küçümseyen bir tonlamayla söyleniyordu, vaftizsiz olduğum gerçeği utanılacak bir şeymişcesine. Oysa benim hiç suçum yoktu bunda. Beni vaftiz etmeden önce Santiago de Cuba'ya yolladılar. Öğretmen, ailemi çok çalışkan ve dikkatli, okumaya yeteneği olan bir öğrenci olduğuma inandırmıştı, böylece beş yaşında beni Santiago de Cuba'ya yolladılar. Hiç bir parasal zorluk çekmeden yaşadığım yerden beni koparıp yoksulluğu ve açlığı kendi benliğimde tanıdığım bir kente getirdiler.

Betto: Beş yaşında mı?

Castro: Evet, beş yaşında, açlığın ne olduğuna ilişkin hiç bir şeyden haberim yokken.

Santiago de Cuba'da çocukluk

Betto: Peki, niçin orada bu kadar yoksul yaşadınız?

Castro: Bayan öğretmenin ailesi yoksul olduğu için

ben de yoksulluğu yaşadım, asgari ücret alıyorlardı. 1930-31 ya da 32 yıllarının ekonomik bunalımı yaşanıyordu. Aile iki kızkardeş ve babadan oluşuyordu. Kızkardeşlerin biri her üçü için de çalışıyordu, her zaman geç ödenen asgari ücret üzerinden ödenmesi gerekeni hiç alamadığı da oluyordu. Büyük ekonomik bunalım yüzünden asgari ücretler kimi zaman hiç ödenmezdi, sefalet içinde yaşardı insanlar.

Santiago'ya gittim ve her yağmur yağdığında sulara gömülen tahta bir evde yaşamaya başladım. Bu ev halen duruyor, iyi bakılmış. Öğretmen okul zamanında Birán'da ders vermeyi sürdürüyordu. Ailem benim bakımım için 40 pezo yolluyordu, bu bugünkü satın alma gücüyle 300-400 dolara eşitti. Biz, ablam ve ben, bu yoksulluğun tam ortasındaydık, kimse asgari ücret bile almadığı gibi bir de para biriktirmeye çalışılıyordu.

Çok az yiyecek şey vardı, beş kişinin, hatta sonraları altı, çünkü ablamdan bir kaç ay sonra abim Ramon da gelmişti, yemek zorunda oldukları düşünülürse. Önümüze biraz pirinç, fasulye, patates, muz ya da benzeri şeyler olan bir tencere gelirdi. Bir tencere vardı, bu tencereyle beş, sonraları altı kişi hem sabah hem öğleden sonra yiyip doymak zorundaydı. Anormal iştahlı olduğumu sanırdım, yemeğin tadı harikulâde gelirdi... Ama gerçekte yalnızca açtım. Sahipsiz bir köpek yaşamı sürdürüyordum.

Öğretmenin kız kardeşi Santiago de Cuba'daki Haiti Konsülüyle evlendikten sonra, varsıl vaftiz babamdan da hiç ses çıkmadığından —yani vaftiz töreni hâlâ yapılmamıştı— bu soruna kendim bir çözüm getirmek zorunda kaldım, çünkü artık beş yaşındaydım ve hâlâ dedikleri gibi «yahudi»ydim. «Yahudi» kavramındaki aşağılayıcı tonun daha sonra söz edeceğimiz bazı dinî önyargılarla da ilişkisi olduğuna inanıyorum. Böylece vaftiz edildim, vaftiz babam, bayan öğretmenin kız kardeşi iyi yürekli ve saygın, öğrencisi ve işi olmadığı için piyano dersi veren Bayan Belen'le evlenen Haiti Konsülüydü.

Betto: Babanızın varsıl dostu değildi o halde?

Castro: Hayır, varsıl olan değildi, Santiago de Cuba'da yaşayan Latin Amerika'nın en yoksul ülkesinin konsülüydü. Öğretmenim de, vaftiz annem de melezlerdir.

Betto: Yaşıyorlar mı?

Castro: Hayır, uzun zaman önce öldüler. Öğretmen salt parasal yarar için bana bakmış olsa da kızmıyorum onlara. Ailem her birimiz için ayda kırkar pezo yollardı.

Yaşamımda çok çetin bir dönemdi bu. Bir öğleden sonra beni Santiago de Cuba Katedraline götürdüler. Kesin tarihi söyleyemeyeceğim, vaftiz olduğumda belki de artık altı yaşındaydım, çünkü kutsal suyla yıkanıp vaftiz edildiğim katedrale götürüldüğümde ardımda kaderin silleleri ve çalışmayla dolu bir zaman vardı. Böylece herkes gibi normal bir vatandaş oldum, eh artık sonunda vaftiz edilmiştim, bir vaftiz babam ve vaftiz annem vardı, ama benim için belirlenen Fidel Pino Santos adlı varsıl milyoner değildi bu. Devrimde Companeromuz(8) olan, önemli bir ekonomist, uzman bir işçi yeğeni vardır. Ekonomist ve komünisttir, ilginç olan gençliğinden beri komünisttir, vaftiz babam olması gereken ve bana adını bırakan çok zengin bir adamın yeğeni olmasına karşın. Bu adamı düşünerek bana Fidel adını verdiler. Görüyor musunuz isimlerimiz nasıl rastlantılarla bizim oluyor. O zamanlar aldığım tek adil şey ismim oldu.

Betto: Konsülün adı neydi?

Castro: Luis Hibbert.

Betto: O zaman bugün adınız Luis Castro da olabilirdi.

Castro: Eğer baştan itibaren konsül vaftiz babam olmak üzere belirlenseydi Luis Castro olabilirdi adım. İnsanlık tarihinde büyük önem taşıyan Luis isimli adamlar var.

---

8) «Companero» burada, politik kavga arkadaşı, yoldaş anlamında.

Betto: Evet, bir çok.

Castro: Luis adında bir çok adam, hatta krallar ve azizler de. Luis adında bir papa yok mu acaba?

Betto: Anımsamıyorum. Papalar tarihi konusunda pek bilgim yok. Ama benim Luis adında bir erkek kardeşim var.

Castro: Beni vaftiz ettirmek için altı yıl beklediler ama bir isim vermek için bekleyememişler. Aslında çok varsıl bir adama borçlu olduğum, —İncil'in varsıl gencine değil —adımın kökeni bu. Ölmüş insanlar hakkında konuşmak acı verir ama gerçeği söylemek istiyorum. Aslında vaftiz babam olması gereken adam için cimri denilirdi, hatta olağanüstü bir cimri. İncil'deki adaşıyla bir ilgisi olduğunu sanmıyorum.

Betto: Ben de sanmıyorum bunu.

Eski seçim sistemi

Castro: Bana pek armağan vermezdi, hiç anımsamıyorum. Babama o zamanlar şimdikinden çok daha düşük olan faizlerle borç verirdi. Sanıyorum babamın ödediği faiz %6 civarındaydı. Daha sonra politikaya girdi bu adam, adaylığını bile koydu. Hangi partiden diye sorarsanız, iktidar partisinden elbette. Hep iktidardaki partiden yanaydı, anlıyorsunuz değil mi? Daha sonraları oğlu muhalefet partisinden adaylığını koydu. Böylece herşey çözülmüş oldu. Seçim kampanyalarının başladığında babamın onu desteklediğini anımsıyorum. Bunları, küçük yaştan başlayarak, demokrasiden aldığım dersleri anlayasınız diye anlatıyorum! Seçim mücadelelerinde evimizden çok para geçerdi, babamın arkadaşını desteklemek için ailem de para verirdi. Babam bu adaya yardım etmek için kendi parasını ziyan etti. O zamanlar politika böyleydi işte.

İnsanlarm ne okuma, ne yazma bildikleri yerde babamın toprak sahibi olarak oyların çoğunluğunu denetlediği tartışılmaz. O zamanlar kent dışında birinin yanında yaşamak ve çalışmak bir lûtuf olarak görülür-

dü, bunun sonucunda da köylü, toprak işçisi ve ailesi toprak sahibine gönül borcu duyarlar ve onun desteklediği adaya oylarını verirlerdi. Bunun yanı sıra bir de «seçim avcıları» vardı. Nasıl insanlar mıydılar? Politikada uzmandılar, bununla eğitim almış toplumbilim, hukuk ya da ekonomi danışmanlarını kastetmiyorum. Bunlar hükümette görev alan ve oyları kent meclisi başkanı, belediye başkanı ya da bölgenin iktidarını elinde tutan, orun için belli bir adayda toplama amacıyla, seçim kampanyasının başında kullanımına belli bir miktar para verilen bölgelerin kurnaz köylüleriydi. Ya da milletvekili, senatör ya da başkana oy toplamak için. O zamanlar radyo ve televizyon yoluyla yürütülen kampanya yoktur, ki bunlar ayrıca çok da pahalıdır kuşkusuz.

Betto: Brezilya'da bu hâlâ var.

Castro: Seçim zamanlarının hep böyle geçtiğini anımsıyorum. Sözünü ettiğim on yaşında olup politikada bir hayli yol katettiğim zaman, öyle çok şey görmüştüm ki! Dinlenceleri evde geçirdiğimde —beş yaşımdan beri öğrenim için gönderiliyordum ya— bir de dinlenceler politik bir kampanyayla denk düştüğünde, uyuduğum odada duran metal bavul sorun olurdu. Bilirsiniz çocuklar sabahları uzun uyumayı severler, ama ben uyuyamazdım, sabahları çok erkenden, daha beşbuçuk olmadan rahatı kaçardı evin. Bavul kaçınılmaz metalik bir sesle sürekli açılır kapanırdı. Seçim avcıları gelirdi çünkü, babam da onlara ödüller vermek zorunda kalırdı. Ve bütün bunlar dünyanın en çıkarsız tavrıyla yapılırdı. Babam bütün bunları salt bu adama olan dostluğundan yapardı. Bu adamın, borçlar dışında, sonuçta bütün giderleri cebinden ödeyen babamın hiç bir sorununu çözdüğünü anımsamıyorum. En azından o zaman böyle yapılırdı politika, benim çocuk yaşımda yaşadığım politika bu tür bir politikaydı.

Belli bir oy miktarını denetimlerinde tutan bu tür insanlar vardı, özellikle daha uzaklarda yer alan yerleşim birimlerinde. Yakınlardaki insanlar doğrudan çiftliğin güvendiği kişilerce denetlenirdi. Daha uzaklardan,

otuz ya da kırk kilometrelik yerlerden seksen-yüz oyu denetimi altında tutan seçim avcıları gelirdi. Bu oyların ilgili seçim bölgesinde gerçekten çıkması gerekirdi, yoksa seçim avcısına acınmaz, ödülünü ve işini yitirirdi. O zaman kent dışında böyle yürürdü seçim kampanyaları.

Vaftiz babam olması gereken adam milletvekili oldu. Gerçek vaftiz babam, Haiti Konsülünün ise başı derde girdi. 1933'de bir gün —ben yedi yaşındaydım— Kuba'da devrim Machado(9) tiranlığına karşı yengi kazandı. Bu devrim kendini ilk zamanlarda ulusal karakterli yasalarla gösterdi. Zaman, Havana'da İspanyol tüccarlar yalnız İspanyolları işe alırken bir çok insanın işsiz olup açlıkla savaştığı bir zamandı. Kubalılar için iş bulmada fırsat eşitliği isteyen ulusal karakterde bir kampanya başlatıldı. Bu ilke olarak haklı bir kampanya olsa da belli koşullarda, yabancı olduklarından aynı şekilde yoksul olan ve başka yaşama olanakları olmayan insanlar işsiz kaldığında çok acımasızdı.

Acıyla, çok büyük bir acıyla anımsıyorum Santiago de Cuba'da olan Haitili göçmenleri sınır dışı etmeye başlamalarını. Açlıktan kaçarak ülkelerinden gelen bu Haitililer, şeker kamışı eken ve büyük özverilerle biçen, buna karşılık acınacak ücretler alan bu insanlar köleydiler aslında. İnanıyorum, hiç kuşkum yok aslında geçen yüzyılın kölelerinin yaşam koşulları ve onlara gösterilen özen bu Haitililerinkinden çok daha fazlaydı.

Betto: Ya beslenme ve sağlık?

Castro: Kölelere hayvan gibi davranılırdı, ama en azından yiyecek verilir, yaşayabilsinler, çalışabilsinler, üretebilsinler ve ağır işin sermayesi olarak ayakta kalabilsinler diye ilgilenilirdi onlarla. Buna karşın göçmenlerin sayıları yüzbinlerceydi, çalışsalar da karınlarını doyurabiliyorlardı yalnızca. Yaşıyorlar mı yoksa açlıktan ölüyorlar mı diye kimse ilgilenmezdi onlarla. Bu insan-

9) 1924'den beri Kuba'da, vahşetiyle halkın çoğunluğunda giderek büyüyen bir direniş uyandıran Machado'nun kanlı askeri diktatörlüğü egemendi. 4 Ağustosdaki bir genel grevin ardından 4 Eylül 1933'de askerler, subaylar, işçiler ve öğrenciler ayaklanarak diktatörlüğe son verdiler.

lar sefaletin gerçekten her biçimini çektiler. 1933'ün «sözde» devrimi, ki adaletsizliklere ve kötüye kullanmalara karşı bir kavga, bir başkaldırıyı simgeliyordu, elektrik idaresinin ya da yabancı işletmelerin ulusallaştırılmasının yanı sıra işin de ulusallaştırılmasını istedi. Ve işi ulusallaştırmak adına yüzbinlerce Haitili acımasızca Haiti'ye sürüldü, devrimci düşüncelerimizin ışığında tam insanlık dışı bir eylem. Ne oldular acaba, kaçı yaşamda kalabildi? Anımsıyorum: Vaftiz babam henüz Santiago de Cuba'da Haiti konsülüyken «La salle» adlı dev bir gemi demirledi Santiago limanına, iki bacalıydı. İki bacalı bir geminin gelişi Santiago de Cuba için olağandışı bir şeydi. Bir kez beni de götürdüler Kuba'dan sürülen ve Haiti'ye geri gönderilen Haitililerle dolu bu gemiyi görmeye.

Bundan sonra vaftiz babam işsiz, konsolossuz kaldı, sanırım maaşsız da, hiçbir şeysiz ve bir zaman sonra Haiti'ye döndü. Vaftiz teyzem uzun yıllar boyunca yalnız yaşadı. Çok sonraları konsül Kuba'ya geri döndü —ben bir parça daha büyümüştüm— ve bir sığınak aradığı ve bir süre yaşadığı Birán'da kaldı. Karnını doyuracak hiçbir şeyi yoktu.

Betto: Ne zaman başladınız tarikat okuluna gitmeye?

Castro: İlkokulda[10] ilk yılıma orada başladım.

---

10) Kuba okul sistemi üzerine: 1959 öncesi Anayasasına göre de altı yıllık okul zorunluluğu vardı, ancak 1953'deki bir araştırmaya göre kırsal kesimin %50'si, kentte yaşayanların %20'si hiç okula gitmemişti. 1959 yılında yetişkin Kubalıların %23,6'sı ne okuma ne yazma biliyorlardı. 1961'de başlatılan bir okuma-yazma kampanyasıyla bu sorunun köküne inildi, orta ve yüksek öğrenim öğrencileri kırsal kesimde öğretmen olarak görevlendirildiler. Aynı yıl okuma-yazma bilmeyenlerin oranı %4'ün altına düşürüldü. Bugün Kuba'da bütün Latin Amerika için örnek alınacak bir eğitim sistemi vardır. Temel eğitim üç basamaktan oluşmaktadır: 1 yıllık ana okulu, 6 yıllık ilkokul ve 3 yıllık ikinci temel okul (ortaokul) ardından 3 yıl süren üniversite öncesi eğitimi yapılıyor. Ülkenin en ücra köşelerinin bile bu ortaokullarla donatılmış olması özellikle önem kazanmaktadır.

Betto: Kaç yaşında?

Castro: Bunu kestirmem gerek. Altıbuçuk-yedi yaş arasında olabilir.

Betto: Bruder La Salle okulu mu?

Castro: Evet. Bu uzun bir öyküdür, birazını anlatacağım size. Daha çocukken büyük yoksulluk çektiğim ve sorunlarla karşılaştığım Santiago de Cuba'ya gönderildiğimi anlatmıştım, bir yıl sonra durum biraz daha düzeldi. Günün birinde ailem güçlükleri ayrımsadı, çok öfkelenip beni Birán'a geri getirttiler, ancak öğretmenin karşı koymaları ve açıklamaları sonucu varılan uzlaşmayla bir kez daha Santiago de Cuba'daki eve döndüm. Bu skandaldan sonra durum eskisi kadar güç olmadı. Orada toplam ne kadar kaldım? İki yıldan az değil. Ama başlangıçta okula yollamadılar bile beni. Vaftiz teyzem bana ders veriyordu. Bu ders de bir defterin arka kapağındaki toplama, çıkarma, çarpma ve bölme tablolarını bana ezberletmesinden oluşuyordu. Ezbere bilirdim bunları, öyle iyi öğrenmişim ki sanırım yaşamım boyunca unutmayacağım. Bazen bir hesap makinesi hızıyla hesap yaparım.

Betto: Evet, dün gece ayrımsadım bunu.

«Üç Kutsal Kral» kutlamaları

Castro: Öğrenilecek okul kitabı yoktu, bir o defter, birkaç da dikte. Toplamayı, okumayı, dikte yazmayı ve doğru yazım öğrendim tabii. Herhalde doğru yazım ve el yazımı biraz düzelttim. Ama aslında orada geçirdiğim iki yıl yalnızca zaman yitirdim. Sonuca bakıldığında yararlı tek şey, çok çalışma ve özverilerle geçen ağır ve güç bir yaşam dilimi oldu. Bu ailenin yanında pansiyoner olarak yaşamamın bedelini ve ailemin her ay orada kalmamız için ödediği bedeli karşılaştırdığımda orada bir tür sömürü kurbanı olduğumu düşünüyorum.

Sonra üç kutsal kralı anımsıyorum. —Dinî inanışlardan söz ettiğimize göre—, bizi inandırdıkları ilk şeylerden biri de üç kutsal kraldı. Üç kraldan biri ortaya

çıktığında üç ya da dört yaşındaydım... Krallardan aldığım armağanları anımsıyorum, birkaç elma, küçük bir araba, şekerlemeler ve birkaç ufak tefek şey daha.

Betto: Brezilya'da farklı bu, orada Noel günü armağan verilir, burada ise 6 Ocakta.

Castro: 6 Ocak üç kutsal kralın günüydü, bize bu üç kralın ve İsa'nın doğumu nedeniyle İsa'ya hoş geldin demek için geldikleri, her yıl da çocuklara oyuncaklar vermek için gelecekleri öğretilmişti. Bu aileyle üç kez üç kutsal kral günü geçirdiğimi anımsıyorum, demek ki, ikibuçuk yıldan fazla yaşamışım orada.

Betto: O zamana dek Noel Babanın kapitalist kişiliği henüz girememiş miydi Kuba'ya?

Castro: Hayır, hayır, Kuba'da yoktu o. Burada develerle gezen üç kutsal kral vardı. Çocukların Kral Kaspar, Melchior ve Balthasar'a mektup yazmaları gerekiyordu. Beş yaşımda üç krala yazdığım ilk mektupları anımsıyorum. Neler neler istemiştim: Arabalar, lokomotifler, bir sinema makinesi vb. 5 Aralık günü üç krala uzun mektuplar yazılır, su ve otla birlikte yatağın altına koyulurdu. Ertesi gün de düş kırıklığı gelirdi.

Betto: Ot ne için?

Castro: Üç krallar develerle geldiğinden bir kâseyle hayvanlar için ot ve su hazırlanırdı yatağın altına.

Betto: Karışık mı?

Castro: Evet, suyla ot karışık halde, ya da bir tabakta yan yana.

Betto: Bu çok ilginç, bilmiyordum!

Castro: Develere ot ve su vermek zorundaydık, hele hele iyi armağanlar, mektupta yazdıklarımızın hepsini, getireceklerini umut ediyorsak.

Betto: Ya krallar ne yerdi?

Castro: Krallar mı..? Bilmiyorum. Kimse krallara yemek vermeyi düşünmemişti. Belki de o yüzden bana karşı pek yüce gönüllü değillerdi. Develer otu yiyip suyu içerler, karşılığında da herhangi bir oyuncak bırakırlardı. İlk armağanımın kâğıttan bir borazan olduğunu anımsıyorum, yalnız ucu bir tür metaldi, alüminyum gibi bir şey. — Bir kurşun kalem büyüklüğünde bir boru, bu ilk armağanımdı.

Üç yıl ardarda boru armağan ettiler bana. Müzisyen olmalıymışım, çünkü gerçekten... İkinci yıl bir başka boru armağan ettiler, yarısı alüminyum, yarısı kâğıttan. Üçüncü borunun tuşları bile vardı ve tamamen alüminyumdandı.

Neyse, o ailenin yanında geçirdiğim üç yılın ardından gündüzlü olarak okula yolladılar beni. Ve her şey işte o zaman başladı.

İlkokul

Betto: Hangi okula?

Castro: La Salle okuluna. Bu evde geçirdiğim iki yıldan sonra, birbuçuk da olabilir —kesin söyleyemiyorum, araştırınam gerekir— altı ya da yedi blok ötede yer alan La Salle Kolejine yolladılar beni. Sabahları çok erken derse gider, öğle yemeğine eve geri dönerdim —öğle yemeği vardı yani, aç değildim artık—, sonra yine okula dönerdim. Beni okula yolladıklarında vaftiz amcam Haiti Konsülü henüz bizimle oturuyordu. Bu büyük bir gelişmeydi, en azından düzenli olarak okula gidiyordum.

Okulda sistematik olarak din dersleri, dinî konular, İncil tarihinden bölümler öğretilirdi. Bunların hepsi ilk yılımda, altı ya da yedi yaşındayken oldu, zaten okula geç başlamıştım. Okuma-yazmayı çok erken öğrenmiştim gerçi, ama bu aile yüzünden yaklaşık iki yıl yitirmiştim, üçüncü sınıfta olabilirdim. Daha sonra gündüzlü olarak okula gittiğimde sistemli olarak ders görebilmiştim. Ama herşeyden önce koşullarım daha iyiydi, çünkü öğretmenlerim, derslerim, oynayabildiğim okul arkadaşlarım olmuştu, oysa yalnız bir öğrenciyken, aritmetiği bir defter kapağından öğrenmek zorundayken yararlanamadığım başka bir çok etkinliğim vardı. Bu yeni durum ilk ayaklanmamı —ki çok erken oldu— deneyene dek sürdü.

Betto: Nedeni neydi?

Castro: Salt bu durum canıma yettiği için. Kimi

zaman, terbiyeli davranmadığımda, beni tokatla cezalandırır, yatılı okula yollamakla tehdit ederlerdi. Bu, günün birinde kendi kendime yatılı okula gitmenin en iyisi olacağına karar verene dek sürdü, çünkü yatılı okulda vaftiz teyzemin evinde yaşadığımdan daha rahat edecektim.

Betto: Kim tehdit ediyordu sizi bununla, abileriniz mi?

Castro: Vaftiz amcam, vaftiz teyzem, tatildeysem öğretmen, herkes işte.

Betto: Ah evet, vaftiz teyzeniz ve diğer yetişkinler!

Castro: Evet, onlar.

Betto: Peki ayaklanmanız nasıl oldu?

Castro: Yaşadığım evin üyeleri Fransız terbiyesi almışlardı, gerçekten eksiksiz Fransızca konuşurlardı. Sanıyorum konsülle de bu nedenle ilişkileri olmuştu. —Neden Fransız eğitimi almış olduklarını anımsamıyorum, Fransa'da bulunup bulunmadıklarını, yoksa Haiti'de mi okula gittiklerini bile bilmiyorum. Kusursuz bir eğitimleri vardı. Doğal olarak başlangıçtan beri bütün davranış kurallarını öğrettiler bana. Başka şeylerin yanı sıra, bir şey istemem yasaktı örneğin. Sokaktaki çocukların —çok yoksul olmalarına karşın— şeker ya da limonata, ya da dondurma almak için bir centavo cep harçlıklarının olduğunu anımsıyorum. Ben hiç bir şey isteyemezdim ama, Fransız görgü kurallarına göre yasaktı bu. Bir çocuğa «Bana da bir parça versene lütfen» dediğimde çocuklar bu yaşlara özgü bencillik ve içinde bulundukları umutsuz, çaresiz yoksullukla beni kızdırmak için: «Gör bak, evde dilendiğini söyleyeceğiz» derlerdi, uymak zorunda olduğum kuralları biliyorlardı.

Aile bu kurallara değer verirdi. Bunu eleştirmek istemiyorum. Şunlar şunlar yapılmalı, çok disiplinli olunmalı, çok terbiyeli konuşulmalı, ses yükseltmemeli, asla uygunsuz bir sözcük söylenmemeliydi.

Beni yatılı okula yollama tehditleri ortaya çıktığında da bıkmıştım bütün bunlardan. Uzun süredir bir adaletsizlik kurbanı olduğum ve aç kaldığım dönemler de dahil olmak üzere neler çektiğimin ayrımındaydım.

Size bütün ayrıntıları anlatmadım, sonuçta burada otobiyografi yazmak için değil önerdiğiniz konular üzerine konuşmak için bulunuyoruz. Neyse, bir gün yine okula gittim ve özellikle kural dışı davrandım, bütün kuralları çiğnedim, her disiplini, yüksek sesle konuştum, yasak olduklarını sandığım bütün sözcükleri söyledim, beni yatılı okula yollamalarını amaçlayan çok bilinçli bir ayaklanma sahnesiydi. İlk ayaklanmam böyle yürüdü. Tek ayaklanmam da değildi ama ilkokul birinci sınıfta başladı. En fazla yedi yaşındaydım, arşivlerin birinden bunu kesin olarak denetlemeliyim.

Betto: Ve — yatılı okula gönderildiniz mi?

Castro: Beni yatılı olarak okula yolladılar. Bunu yaptıklarında çok mutlu olmuştum. Yatılı okul bir kurtuluştu benim için.

Betto: La Salle'de kaç yıl kaldınız?

Castro: Hemen hemen dört yıl.

Betto: Kolejin adı Dolores miydi?

Castro: Hayır, La Salle Koleji. Birinci sınıfın ikinci döneminde, ikinci ve üçüncü sınıflarda oradaydım, sonra notlarımın iyiliği nedeniyle doğrudan beşinci sınıfa geçtim, böylece yitirdiğim yılı yeniden kazanmış oldum.

Betto: Din dersi nasıldı? Bu konudaki anılarınız iyi mi, yoksa cehennemden ve Tanrının cezalarından mı söz edilirdi? Konu nasıl işlenirdi?

Ayinlere düzenli gitmeniz, özveriler ve özeleştiriler yapmanız mı istenirdi, yoksa genelde olumlu bir etki mi yaratılırdı? Neler anımsayabiliyorsunuz bugün?

Castro: Çeşitli dönemlere ilişkin anılarım var, çünkü farklı yaşlarda değişik okullarda bulundum. Bu ilk dönemden bir yargıya sahip olmak bugün çok güç. O zamanları anımsamaya çalışmalıyım.

Öncelikle bu zaman süresince ailemden ayrı kaldığımı anımsıyorum. Beni Santiago'ya göndermişler, bu da sorunlar yaratmıştı. Ailemden, evimizden, çok sevdiğim, koştuğum, gezdiğim, kendimi özgür duyumsadığım bölgeden çok uzaklardaydım. Bütün bu zorluklarla karşılaştığım kente yollanmıştım. Somut sorunlar altında eziliyordum, çünkü aileden uzak, akrabalığım olma-

yan insanların baskısı altında olmak yaşamıma zorluklar getirmişti. Bu sorunları çözmeyi çok istiyordum. Evet, bu yaşam üzüyordu beni, bu evden, bu aileden, normlardan bıkmıştım. Benim sorunlarım farklıydı, dinî sorunlar değil, yaşamda kalabilme sorunlarıydı, somut sorunlardı, kesinlikle değiştirilmesi gereken kişisel bir durumdu. İçgüdüsel, daha çok sezgilerimle davrandım ve sonunda yetkelerini bütünüyle çiğnemekte karar kıldım.

Ancak yatılı okula gittiğimde durumum bir hayli düzeldi; dersten sonra diğer çocuklarla oynayabiliyordum, kendimi artık o kadar yalnız duyumsamıyordum. Bizi haftada iki kez futbol sahasına ve sahile götürürlerdi. Santiago de Cuba Körfezinde, bugün bir petrol rafinerisi ve başka endüstri tesisleri bulunan küçük bir yarımadaya giderdik. La Salle rahipleri deniz kenarında küçük bir arsa kiralamışlardı, burada bir plaj ve bir spor alanı vardı. Perşembeleri giderdik oraya, bugünlerde ders olmazdı çünkü, pazarları da olmazdı. Hafta ikiye bölünmüştü, üç gün ve iki gün ders yapılan iki bölüme. Yatılı okulda çok hoşnuttum: Her perşembe sahile gidebilmek, özgür olmak, balık tutmak, yüzmek, yürümek, spor yapmak, bütün bunları pazarları da yapabilmek. En çok ilgimi çeken ve uğraştıran bunlardı beni.

Dini telkin, din öğretisi, ayinler ve çoğu görevler ders ve ön çalışma saatleri gibi günün bir parçasıydılar. Ama o zaman en hoşuma giden, çok yoğun olduğum bu günkü gibi, yine dinlenme, gevşeme saatleriydi. O zamanlar din dersi yaşamın bir parçasıydı, gerektiği biçimde kafa yorma olanağım olmadı.

Betto: Size o zamanlar korku ve dehşet aşılanmaz mıydı? Günah konusunda sorunlarınız yok muydu? Bunlar pek vurgulanmaz mıydı?

Castro: İncil, Kuba tarihi ve dünyanın yaradılışı ile aynı önemdeydi, bunları öğrendiğimiz o erken dönemde değil, bu konularda çok daha sonraları kuşkucu oldum. Bütün bunları doğal veriler olarak kabullenmiştik .Dünyada ne varsa anlatırlardı bize, bu konuda düşünme itisini vermeden ama. Ayrıca zaten benim ilgi-

mi spor, sahil, doğa ve çeşitli konuları öğrenmek çekiyordu daha çok. İşin doğrusu dini anlamda ne özel bir eğilimim ne de isteğim oldu.

Dinlenceler ve Bayramlar

Üç ayda bir dinlence olur ve çiftliğe geri dönerdik. Burası benim için özgürlük demekti. Kutsal gece harikulade bir şeydi, çünkü bu onbeş gün, dinlence, daha da önemlisi evimizde istediğim kadar olan tuzlu çörek, tatlı, acı badem şekerlemesiyle dolu tabla bayram havasında bir onbeş gün demekti. Noel alışverişi sırasında bunlara geleneklere uygun olarak belli İspanyol ürünleri de eklenirdi. Bu günler yaklaştıkça önce tren sonra atla yapacağımız yolculuğa sevinirdik. Çiftliğe ulaşmak için önce trene binmemiz, son istasyonda da atları kullanmamız gerekiyordu. Yollar inanılmayacak kadar çamurluydu. O yıllarda çiftliğin motorlu taşıtı yoktu, elektrik ışığı bile yoktu! Evim daha sonraları elektrik ışığına kavuştu. Köyde aydınlatmada mum kullanılırdı.

Kentte açlığı ve kilit altında olmayı tanımış olan bizler için bu açık yer, bol besin, Noel, kutsal gece, yeni yıl ve Üç Kutsal Kral Bayramlarının havası büyüleyiciydi .Ancak kralların gerçekten var olduklarından kuşkulanıyorduk, bu da ilk kez belli bir kuşku uyandırdı bizde. Kralların var olmadığını, yatağımızın altına oyuncak bırakanların ailemiz olduğunu keşfetmeye başladık. Bizi bu saflıktan bir hayli erken uyandıran da yetişkinlerin kendileri oldu. Bu alışkıya karşı değilim, yargılamak da istemiyorum, ama aldatıldığını çabuk öğreniyor insan.

Noel dinlenceleri mutlu günlerdi. Kutsal Paskalya haftası yine bütün bir haftayı evde geçirmek için harika bir olanaktı. Yaz dinlenceleri de olağanüstü: Irmaklarda yüzmek, ormanlarda koşmak, kementle avlanmak ve ata binmek doğayla yakın ilişkide sınırsız bir özgürlüğü yaşıyorduk. İlk yıllar böyle geçti.

Size daha önce de anlattığım gibi kent dışında doğ-

dum ve az önce anlattığım değişik durumları yaşamadan önceki dönemi orada yaşadım. Ama üçüncü sınıfa gelip sonra da doğrudan beşe geçtiğimde..., insan yavaş yavaş bir çok şeyi daha iyi anlıyor ve çevresini, olayları gözlemlemeye başlıyor.

Köyde Kutsal Paskalya haftası —küçükten beri anımsarım— anma günlerinden oluşurdu. Herkes derin kederler içinde olurdu. —Tanrı Kutsal Cuma gününde öldü— derlerdi, konuşmak, oynamak, en küçük bir sevinç belirtisi göstermek yasaktı, çünkü Tanrı ölmüştü ve Yahudiler onu her yıl yeniden öldürmekteydiler. Kuşkusuz trajedilerin ve tarihsel önyargıların da nedeni olan yakınmalar ve halk inanışları yeniden ortaya çıkardı. Ve bakın yine söylüyorum, bu kavramların anlamlarını bilmediğimden «Yahudi» denilen kuşların Tanrıyı öldürdüklerine inanıyordum başlarda.

Betto: Çok az yenilirdi...

Castro: Her şeyden önce balık. Et yenemezdi. Sonra Kutsal Cumartesi gelirdi, dirilişin Kutsal Cumartesinde olmadığının bilinmesine karşın bu bir bayram günüydü. Ama halk; «Kutsal Cumartesi bayramdır, Kutsal Cumaysa sessizlik ve üzüntü günüdür» derdi.

Köyde Kutsal Cumartesi dükkanlar çok hareketli olurdu, Paskalyada sürdürülen kutlamalar ve horoz dövüşleri pazar günü yapılırdı.

O zamanlar kafamı başka sorular kurcaladığından dini telkinleri gerektiği biçimde değerlendirecek durumda olmadığımı söylemek isterim. Yine de din dersinin hesap dersinden bir farkı yoktu benim için. Bir denklem kurmayı öğrenir gibiydim: 5 kere 5, eşittir 25. Din dersi de aynen böyleydi.

Betto: Rahipler sizce öğretmen gibi miydiler, yoksa tarikat adamları gibi mi? Ya da iyi bir tarikat adamları gibi mi?

Castro: La Salle Brüderleri rahip değildiler, rahip eğitimi almamışlardı, Cizvitlerinkinden daha az seçkin, daha düz bir tarikattılar. Bunu çok sonra Cizvit Kolejine geçtiğimde farkettim.

Betto: Hangi yaşta?

Castro: Evet, Cizvit Kolejine...

Betto: Ortaokula mı?

Castro: Hayır, beşinci sınıfa, öbür koleje beşinci sınıfta geçtim. O sıralar bulunduğum La Salle Brüderlerin Kolejinde anlaşmazlıklar vardı. Böylece ben de kendi açımdan ikinci ayaklanmamı denedim. Dersler kötü değildi ama, düzenleme de kötü değildi, aşağı yukarı 30 yatılı öğrenciydik, üstelik dediğim gibi her pazar ve perşembe gezilere çıkardık. Beslenme kötü değildi genelde.

Betto: Cizvitlerden mi söz ediyorsunuz?

Castro: Hayır, henüz Cizvitlerden söz etmiyorum.

Betto: La Salle'den o halde.

Castro: Evet, La Salle Kolejinden söz ediyorum. Ordaki insanlar Cizvitlerin eğitimini almamıştı. Bu bir yana, bazen çok eleştirilebilecek bir yöntem uygularlardı. Kolejin bazı öğretmen ya da müdürlerinin gerektiğinde öğrencileri dövme alışkanlığı vardı. Oradaki anlaşmazlığımın nedeni buydu. Başka bir öğrenciyle aramda oluşan anlaşmazlığın sonucuydu, o yaşta öğrenciler arasında doğal olan türden basit bir anlaşmazlık. Bugün «yanlış eğitbilimsel önlemler» sınıfına giren; öğrenciye kaba güç kullanımını kendimde yaşadım. Öğrencilerden sorumlu müfettiş-Brüder ilk kez beni bu kadar kötü dövüyordu, iki yanağıma da çok şiddetli tokatlar atıyordu. Bu çok aşağılayıcı ve abartılmış bir yöntemdi. Üçüncü sınıfta olmalıyım o zamanlar, bu yaşanmışlık çok etkiledi beni. Daha sonra, beşinci sınıftayken iki değişik nedenle hafiften iki tokat vurdular bana. Son kez artık sessizce kabullendim ve olay müfettişle aramda kişisel bir güç gösterisine dönüştü. Bundan sonra bir kez daha bu koleje dönmemeye karar verdim.

Bundan başka bu kurumda kimi öğrencilerin kayırıldığını farketmiştim bir kaç kez. Paraya olan düşkünlükleri de dikkatimi çekmişti. Ailemin çok toprağı olduğundan ve varsıl sayıldığından kimi Brüderlerin bize ve ailemize büyük ilgi gösterdiğini belirgin olarak görüyordum. Bu maddi ilgiyi, parayla bağlantılı bu sırnaşmayı gözlemliyordum. Çok iyi kavradım bunu.

La Salle Brüderleri Cizvitler kadar disiplinli değil-

lerdi, daha az katıydılar ve törel açıdan Cizvitlerden daha esneklerdi. Bunu eleştirebilir, ama olumlu yanlarını da onaylayabilirim: Öğrencinin toprakla olan ilişkisi, yaşamının düzenlenmesi, nitelikli dersler ve başka bir çok şey daha; ancak öğrenciyi dövme yöntemleri bayağıcaydı ve onaylanamazdı. Disiplin sağlanmasıydı bizden istedikleri, disipline karşı değilim, sözlerini dinletmeleri gerekiyordu. Ama belli bir yaştan, beşinci sınıftan sonra insan kişisel onurunu duyumsuyor ve işte o zaman güç kullanma ve bedensel terbiye yöntemi bana akıl almaz geliyor.

Cizvit Okulunda

Betto: Gelelim Cizvitlere. Okulun adı neydi?

Castro: Santiago de Cuba'da Colegio Dolores, adı duyulmuş düzeyi yüksek bir okuldu.

Betto: Ne zamandan başlayarak yatılı okudunuz orada?

Castro: İlk başta yatılı bölüme almadıklarından bir dizi sınava girdim.

Betto: Nerede kaldınız bu süre içinde?

Castro: Bir iş adamınm evine gönderdiler beni, babamın bir arkadaşının. Okul değiştirmede orada bir deneyim daha kazandım. Bu çok daha sıkı bir okuldu, en önemlisi de velim olan ailenin anlayışsızlığıyla karşılaşmamdı. Akrabası olmadığı halde dostluk nedeniyle birini evlerine alan türden bir aileydiler. Gerçekte ise hiç de bir eli açıklık örneği değillerdi, bizimle ekonomik açıdan ilgileniyorlardı ve elbette farklı davranıyorlardı bize, onların öz çocukları değildik sonuçta, o halde bize öz çocukları gibi davranamazlardı.

Bir arkadaş ya da aile dostunun evine yollanmaktansa yatılı okulda kalmanın daha iyi olduğundan hiç kuşkum yok, çünkü yanlarında kalınanlar hoşgörülü insanlar değilse, —benim durumumdaki gibi— gerçekten önerilecek bir durum değil bu. Bütün bunları yaşadığım toplum; güçlük çeken ve halktan istenen özverilere

katlanan bir toplumdu. Toplum akıl almaz bir bencillik oluşturmuştu böylece - bunu iddia ediyorum ve düşündükçe gerçekliğine iyice inanıyorum.

O zamanın toplumsal yapısı insanları bencil, her durumda çıkarını kollayan insanlara dönüştürmüştü. İnsanlarda iyilik ve cömertlik duygularını ortaya çıkaran bir dönem değildi.

Betto: Ve bu toplum kendini Hıristiyan sayıyordu?

Castro: Dünyamızda kendini Hıristiyan sayıp korkunç şeyler yapan çok insan var. Bir kaç örnek vermek gerekirse; Pinochet, Reagan ve Botha da kendilerini Hıristiyan sayıyorlar.

Neyse, yanında yaşadığım aile Hıristiyandı, dini görevlerini yerine getirir, düzenli olarak ayine giderdi. Bu ailede özellikle çok olumsuz bir yan var mıydı? Hayır, söyleyemem. Vaftiz teyzem için de kötü bir insandı diyemem, çünkü o da bizimle açlık çekiyordu, üstelik o zaman evi yöneten de o değildi. Sözü geçen, aynı zamanda maaşı ve pansiyon parasını kazanan kızkardeşiydi. Evi o yönetirdi. Gerçekte iyi ve sevimli bir kişiydi, hoş ben de farklı bir ilişki kurabileceği kendi oğlu değildim, o evde yaşayan bir yabancıydım yalnızca.

Beşinci sınıfa geldiğimde bir tüccar ailesinin evine geçtim işte. Bu ailenin bana kötü davrandığını söyleyemem, hayır, gerçekten söyleyemem bunu. Ama kendi ailem değildi; aynı ilgiyi gösteremezdi bana, çok belirli, katı, keyfi ölçüleri vardı. Dediğim gibi yeni okulumla sorunum olup olmadığı ilgilendirmiyordu onları, ya da daha da güç olan bir okulda sınıfı geçip geçemeyeceğim onlar için önemli değildi. Bir okuldan diğerine alışmanın, öğretmenlerin değişmesinin birlikte getirdiği tinsel etmenlerden haberleri bile yoktu. Aynı biçimde şimdi bir öncekinden çok daha fazla şey isteyen bir kurumda olduğum gerçeğine hiç aldırmıyorlar, benden hep en iyi notları almamı istiyorlardı. Arada en iyi notu alamadığımda haftalık cep harçlığımı alamazdım; sinema için on centavo, hafta sonları sinemadan sonra dondurma almak için beş centavo, perşembeleri koleksiyon resimleri almak için beş centavo. Hâlâ anımsıyorum, söz ko-

nusu olan Arjantin'den *El Gorrion* adlı haftalık dergiyle gelen resimlerdi. Dizi öyküler de yayınlanırdı bu dergide, bunlardan biri «De tal Palo, tal Astilla» idi. Beş centavo! Haftada yirmibeş centavo harcıyordum, normal olarak bunu onlardan alınam gerekiyordu. Ama eve en iyi notlarla gelmediğimde beş para vermezlerdi. Bu önlem bütünüyle keyfi ve adaletsizdi, çünkü yeni koşullarımı gerçekten göze almıyor ve 11 yaşında bir oğlan çocuğuna azıcık bile olsa tinsel anlayış göstermiyorlardı.

Neden mi benden çok iyi notlar beklerlerdi? Bunda onur ve büyüklenmenin yanında başka unsurların da rolü vardı. Söz konusu olan belli bir gurubun okuluydu. Yatılı ya da gündüzlü, çocuklarını bu okula yollayanlar büyüklenebilirdi, bir tür toplumsal onurdu bu. İnsan, eğer benim gibi, daha küçük yaştan, yanında ona eşlik eden biri olmazsa, bunlara katlanmak zorundadır. Noel dinlencesinin ardından gündüzlü olarak başladım bu okula, hem de evde karşılıklı sürdürülen bir savaşımdan sonra. Beni tekrar okula yollamaları için diretiyordum. Okuyabilmek için kavga veriyordum, çünkü diğer okuldan iyi geçinemediğimizi bildirmişlerdi aileme, bu keyfi bilgiler de onların kararını etkiliyordu. Benim kararım kesindi: Beni eğitimsiz bırakmalarını kabul etmiyordum. Sorunu, anlaşmazlığın nedenini biliyordum ben, gücü kötüye kullanma, bir şiddeti içeren davranış, bir öğrencinin bedensel terbiyesiydi neden. Sanıyorum daha o zaman bunlar hakkında net görüşlerim vardı, ya bir tür içgüdü, ya da daha küçükken kurbanı olduğum adaletsizliklerle karşılaştığımdan erken kazandığım belli adalet ve onur kavramlarından. Bu arada bir dizi değer daha oluşturmuştum. Ve bu değerler o gün gündemde olduğundan ailemin beni okula yollamasını sağlamalıydım, belki öyle müthiş bir okuma sevgisinden değil, ama bana haksızlık ettiklerini ayrımsamalarını istiyordum. Sonunda annemin de desteğiyle yine okula yollandım, önce onu ikna etmiştim, sonra da babamı. Beni tekrar Santiago'ya gönderdiler, ancak başvurumu gündüzlü olarak yapmışlardı. Santiago'ya vardıktan sonra da biraz önce söz ettiğim güçlüklerle savaşmak zo-

runda kaldım. Sonunda yaz geldi. Kızkardeşim ders almayı sürdürdüğünden yazın beni de Santiago'da bıraktılar. Kızkardeşime ders veren bir bayan öğretmenle tanıştım, Santiago de Cubalı bir kara deriliydi, eksiksiz bir eğitim almıştı. Adı Danger'dı. Dinlencede yapacak işim olmadığından lise giriş sınavına hazırlanan kızkardeşimle birlikte ben de derse gidiyordum, öğretmen buna bayılıyordu. Kızkardeşime ders verdiği konularda sorduğu bütün soruları yanıtlayabilmem de onu çok heyecanlandırıp sevindiriyordu. Liseye alınacak yaşta değildim henüz ama öğretmen hem liseye giriş hem de birinci sınıf için gerekli bilgileri öğrenebileceğim bir plan hazırladı bana. O yaşa geldiğimde iki sınavı da aynı anda verecektim. O güne kadar tanıdığım insanlar arasında beni güdüleyebilen, bir amaç belirleyen ve hırsımı uyandıran ilk insandı o. En baştan başlayarak bana öğrenme heyecanını aşılamayı başardı, insanların daha bu yaştan belli bir amaca yöneltilebileceğine inanıyorum. Kaç yaşında mıydım? On, belki de onbir.

Ardından başka bir dönem geldi. Dinlencede öğretmenle çalışmıştık ama yeni öğrenim yılının hemen başında sayrılarevine yatmak ve apandisit ameliyatı olmak zorunda kaldım. O zamanlar alışkıydı, bütün dünya apandisit ameliyatı oluyordu. Oysa çok az sancım vardı. Ama dikiş yerlerim iltihaplandı ve üç ay boyunca sayrılarevinde kaldım. Öğretmenin yaptığı plan unutulmuştu, temel okulun altıncı sınıfına ancak birinci yarıyılın sonunda başlayabildim.

Bundan sonra yatılı okuma kararını aldım, bu çevre üzüyordu beni. Birinci yarıyılın sonuna doğru yatılı okuyacağımı açıkladım, ya da daha doğrusu ısrarla beni yatılı okutmalarını istedim. Bu konularda uzmanlaşmıştım artık. Beni yatılı okula yollamaktan başka seçeneklerinin olmayacağı bir ortam yaratmaya karar verdim. Böylece birinci ve üçüncü okul yılları arasında üç savaş kazanmak ve üç sorun çözmek zorunda kaldım. Temel okulun altıncı yılında yatılı olarak çok iyi notlar aldım ve daha yedinci yılda sınıfın en iyi öğrencileri arasına girdim. Yaşamımdan çok hoşnuttum, spor

etkinliklerine, kırlara ve dağlara yapılan gezilere katılıyordum. Spor türleri özellikle ilgimi çekiyordu: En çok basketbol, futbol ve beyzbol oynuyordum.

Betto: Futbol da var mıydı?

Castro: Evet, futbol da, severek futbol oynardım.

Betto: Futbolu voleyboldan daha mı çok severdiniz?

Castro: Basketbolu yeğlerdim ama futbolu da çok severdim. Voleybol da oynardım, bütün spor türlerini yaptım. Spor yapmayı hep çok sevdim. Bu bütün enerjimi yatırdığım bir dinlenceydi benim için. Çok sert, çok daha iyi yetiştirilmiş, dini yönleri çok daha güçlü öğretmenleri olan bir okuldaydım artık. Ünleri, kapasiteleri ve disiplinleri diğer okulda olduğundan daha çoktu. Başka bir sınıfın üyeleri arasındaydım, öğrencilerinin kişiliklerini belirlemeyi isteyen insanlar ve öğretmenlerdi bunlar. Bundan başka öğretmenler İspanyoldu. Sanıyorum sözünü ettiğimiz şeylerde Cizvit gelenekleri, tini ve askeri örgütlenmesi İspanyol kişiliğiyle kenetlenmişti. Öğrencileriyle, kişilik ve davranışlarımızla çok gelişmiş bir sertlik ve disiplin anlayışı çerçevesinde ilgilenen insanlardı.

Böylece belli bir törel, yalnızca dini olmayan, belli ölçütler aşılandı bana. İnsanca tavırlarından, öğretmenlerin yetkesinden ve belli şeylere biçtikleri değerden etilenmiştim. Sporu, gezileri, uzun yürüyüşleri, dağcılığı desteklerlerdi - bütün bunlar da bana son derece çekici geliyordu. Bir kez bir dağa tırmanarak bütün ekibi iki saat bekletmiştim. Bu gecikme büyük bir çabanın sonucundan doğduğu için eleştirmediler beni; bunu girişimci ve dayanıklı bir tinin sınavı olarak gördüler. Eylemler rizikolu ve güç olduğunda engellemezlerdi bizi.

Betto: Ama bir gerilla yetiştirdiklerinin ayrımında değillerdi.

Castro: Ben bile bir gerilla olmaya hazırlandığımı düşünmüyordum. Ama bir dağı karşıma aldığımda ona tırmanma, zirveye ulaşma düşüncesi bütün benliğimi kaplıyordu, bir meydan okumaydı sanki bu. Bizi nasıl mı kışkırtıyorlardı? Bu tür şeylerde hiç bir engel koyma-

dılar yoluma sanıyorum. Bir kez ben dönmediğimden otobüs diğer öğrencilerle birlikte iki saat beni beklemişti. Bir başka kez hava birden bozdu, nehir yatakları doldu, yüzerek karşıya geçmek zorunda kaldım ve kendimi tehlikeye attım. Beni beklediler ve eleştirmediler bile. Öğrencilerde hoşlandıkları özellikleri gözlediklerinde, onlara sempati duyarlardı. Örneğin rizikoya hazır olmak, zorluklardan korkmamak, özveriye hazır olmak gibi, bunları özendirirlerdi, korkak öğrenci yetiştirmezlerdi. La Salle'deki öğretmenler de böyle davranırdı ama Cizvitler öğrencilerinin yatkınlıklarıyla daha çok ilgilenirlerdi.

Sonra bir ara, o zamanın egemen olan politik düşüncelerine ve dini telkinin özüne, biçimine karşıtlığım başladı. Size anlattıklarımdan, bana yardım edebilecek bir ustam ya da yönlendirenim olmadan, aşmak zorunda kaldığım güçlüklerden ve sorunlardan, çatışmalardan, ayaklanmalardan yola çıkarak kişiliğimin nasıl oluştuğuna ilişkin sonuçlara ulaşabilirsiniz. Benim için yine en fazla eğitici olan Santiago de Cuba'da ders vererek öğrencileri lise giriş sınavına hazırlayan kara derili öğretmendir kesinlikle. Sonradan kursun başında sayrılanıp, üç ay sayrılarevinde yatmak zorunda kalışımla düş kırıklığına uğramasına karşın, bana bir amaç belirleyen ve coşkumu uyandıran oydu. Böylece temel okulda altıncı yılımda derslerin bir bölümünü kaçırdım. Sonra yatılı olarak okulu sürdürmeye karar verdim. Bu da kendi başıma aldığım bir karardı.

Gördüğünüz gibi yaşamımdaki bu engellemeler üstümde yaratılmaya uğraşılan güçlü dini etkinin yararına olmadı, ancak politik ve devrimci misyonumu büyük ölçüde etkilediler.

Dini Eğitim

Betto: Anlıyorum. Cizvitlerin dini etkinliklerine ilişkin anılarınız nasıl? Bu etkinlikler size olumlu mu yoksa olumsuz mu etki ediyordu? Yaşama mı dönüktüler

daha çok, yoksa öbür dünyaya, tinin kurtuluşuna mı? Nasıldı bu o zaman?

Castro: Şimdi bunu çok daha iyi değerlendirebiliyorum. Ben liseyi de Cizvitlerin bir kolejinde bitirdim, bugün geriye bakıp çözümlediğimde nelerin üstümde pek olumlu etki etmediğini görüyorum, dini telkinin dogmatik karakterini anlıyorum o zaman: Bu böyle, çünkü böyle olması gerekiyor; anlamasak da inanmak zorundayız; anlamasak bile eğer inanmasak bu bir suç, bir günah, cezalandırılması gereken bir davranış biçimidir. Ya da dışavurumun körleştirilmesi: Dışavuruma ve duygunun gelişmesine değer verilmiyordu.

Bence dini inancın da politik inanç gibi temel olarak dışavurum yetisine gereksinimi var. Çünkü düşünme ve duyumsamanın gelişmesi birbirinden ayrılamaz.

Betto: Cizvitler ve Dominikanlar arasında yüzyıldır süregelmekte olan kavgayı derinleştirmek istemeyiz ama, biz Dominikanlar inancın anlaşılmasına daha çok değer veririz, Cizvitler ise isteklere egemen olmaya.

Castro: Kimi kişilerin gerçekten özel bir yatkınlıkları, mistik bir tinleri, güçlü bir dini misyonları ve inanmaya diğerlerinden daha büyük eğilimleri olduğunu kabul ediyorum. Ben dışavurma açıktım ve sanıyorum böylece duygumun olgunlaşmasına da. Yine de fenomenleri açıklama biçimlerinde dogmatik davrandıkları sürece bende sağlam bir inanç uyandırmaları olası olmadı. Şuna ve şuna inanılmalıydı, çünkü bunlara inanılmak zorundaydı; inanmamak büyük bir yanlıştan, korkunç bir cezanın karşılığı büyük bir günahtan kaynaklanıyordu. Eğer söylenildiği gibi tartışılmaksızın ve tepki gösterilmeksizin nesneleri oldukları gibi kabul etmek zorundaysa insan, ayrıca getirdikleri ana karşıt nedenler bir ödül sözü ya da bir ceza tehdidinden oluşuyorsa ve bu bağlamda cezanın rolü ödülünkinden büyükse, o zaman kimi insanlarda ciddi bir dini inanışa temel olabilecek bir düşünce ya da inanç duygusu oluşturmak olası değildir. Geriye baktığımda bunu düşünüyorum.

Betto: Ceza neydi, ödül neden oluşuyordu?

Castro: Ödül çok soyuttu. Bir çocuk için soyut ödül-

lerin anlaşılması cezalardan çok daha güçtü. Kendinden geçmeye dayanıyor ve sonsuzluk için düşlenilecek bir mutluluk döneminden oluşuyordu. Cezayı açıklamak ise çok daha basitti. Bir oğlan çocuğu bu cezaları çekebilmeye daha hazırdı: Cehennem, ağrı, acı çekmek, araf ve bunun gibi şeyler. Ayrıca bu ceza tehditlerinin üstüne daha çok basılırdı. Bunun bir insanın içine derin bir inanç yerleştirmek için olumsuz bir biçim ve yanlış bir yöntem olduğuna inanıyorum. Sonraları kendi inancın olduğunda ve politika alanında bir inanış geliştirmek zorunda kaldığımda çok katı biçimde ve belli değerlere uyduğumda, kimsenin anlayamayacağı ya da korku ya da ödül üzerine oturtulmuş bir şeye dayanabileceğimi hiç düşünmedim.

Hatta sanıyorum insanların dini inançları anlaşılır nedenlere ve insanın kuşku duymadığı şeyin içsel değerine dayanmalıdır.

Betto: Ödüllendirme ve cezalandırmaya bağlı olmaksızın mı?

Castro: Ödüllendirme ve cezalandırmasız. Çünkü bence birşey cezalandırılma korkusu ya da ödül arayışı ile yapılırsa bu ne yüce gönüllülüktür ne de onurla ilgisi vardır, ne övme ne hayranlık ne de değer biçmeye layıktır. Biz insanların çok çetin görevler üstlenip çok zor sınavlardan geçmek zorunda kaldığı devrimci yaşamımızda da böyledir bu; ki devrimciler bütün bunları kendi çıkarlarını hiç düşünmeden yüklenecek düzeydeydiler. Burada en hayran olunacak şey de bu insanların bir ödül ya da bir ceza ile güdülenmiş olmamalarıydı. Kilise yüzyıllar boyunca geçti bu sınavlardan, şehitliği yaşadı, onu da aştı. Benim görüşümce bu yalnızca derin bir —inançla— inanmayla açıklanabilir.

Betto: Bu da korkunun tam karşıtıdır.

Castro: Sanıyorum şehitler çıkaran da bu inanç. Kimsenin ödül beklediği ya da cezadan korktuğu için şehit olduğunu sanmıyorum. Salt bu nedenle kimsenin kahramanca davranacağını da.

Betto: Hep söylerim, korkunun karşıtı cesaret değil inançtır.

Castro: Sanıyorum kilisenin bütün şehitleri salt güçlü bir bağlılık duygusu, çok derinden inandıkları bir şey nedeniyle şehitlerdi.

Tutumlarının ödüllendirileceği bir başka dünyanın düşü yardımcı olmuş olabilir, ama ana güdülenmelerinin bu olduğuna inanmıyorum. Salt korkudan belli bir şey yapan aslında hem ateşten, hem de şehit olmaktan ve işkenceden korkar, bunlar meydan okumaya cesaret edemez.

Salt özdeksel varsıllıklara ulaşmaya çalışan, kafalarında zevk ve ödüllendirilme taşıyan insanlar yaşamlarını korumaya uğraşır onu feda etmeyi düşünmezler bile. Kilisenin tarihi boyunca sahip olduğu şehitlerin onları korku ya da cezadan daha çok coşturan bir olgudan güdülendiklerine inanıyorum. Bunu anlayabilmek herbirimiz için çok daha basit. Evet, elbette biz de insanlardan özveriler, belli durumlarda şehitlik, kahramanlık, yaşamlarını vermelerini istiyoruz. Ölebileceğini bildiği halde yaşamını devrimci bir düşünceye adamak ve savaşmak insan için çok büyük bir kazançtır; ölümden sonra yaşam olmadığına inansa bile bu idealini ve onun törel değerini o denli yüksek tutar ki, onu sevdiği her şey pahasına, —yaşamı dahil— savunur, karşılığında ödül ya da ceza beklemeden.

Toparlayarak söyleyebilirim, bize verdikleri din eğitiminde görüşler son derece zayıftı. Cizvitlerin bizim aramızdan pek çok aziz çıkardığına da inanmıyorum.

Yatılı sayısı fazla değildi bu kolejde toplam 200 öğrencinin otuzu yatılıydı. Ben Cizvitlerin Kolejine geçtiğimde bin öğrenci barındırıyordu okul, bunların 200'ü yatılıydı. Bu bin öğrenciden papaz olanların sayısı onu geçtiyse şaşarım!

Okul Sistemi

Betto: O zamanlar toplumsal sınıflar ya da ırklar aşağılanır mıydı?

Castro: Elbette, bu konuda hiç kuşkuya yer yok. Bu

kuruma para ödeniyordu. Gerçi Cizvitlerin ya da La Salle Brüderlerinin hesapçı bir iş anlayışları olduğunu söyleyemem. Her ne kadar ikincilerde paranın toplumsal saygınlığına gösterilen ilgiyi farketmiş olsam da. Yine de ücret okul için çok değildi. Anımsayabildiğim kadarıyla Santiago de Cuba Cizvitlerinde yatılı barınma ücreti 30 pezoydu. O zamanlar pezonun değeri yaklaşık doların değerine eşitti. 1937'den söz ediyorum, ben 10,5 ya da 11 yaşındayken.

Betto: Ayda 30 pezo.

Castro: Ayda 30 doların değerine eşit. Hiç de kötü olmayan bakım, barınma ve geziler içinde olmak üzere. Ayrıca tıbbi bakım da sunarlardı. Öğrenciler kendi önceciliğiyle tıbbi bir kooperatife de katılabiliyorlardı. Ne derlerdi onlara?

Betto: Sigortalı.

Castro: Tamam, sigortalı. Biz bu derneğe üyeydik. Sorun daha güçse bizi sayrılarevine yolluyorlardı. Bu da ücretin içindeydi. Çamaşırhaneye ve okul kitaplarına ayrıca para öderdik. Ders saatleri, bakım, spor etkinlikleri, hepsi 30 pezoya pahalı değildi: Yemek pişirmek, okul otobüsünü kullanmak ve diğer işler için elemanlara gerek olduğu da düşünülürse 30 pezo çok değil. Bu da rahiplerin maaş almamalarıyla hafifletiliyordu, onlara para ödemek zorunda değillerdi. Bakımlarını sağlamak yetiyordu. Elbette ücret alan öğretmenler de vardı, bunlar pek de yüksek olmayan bir ücret alan kilise dışından gelenlerdi, yönetim çok katıydı. Eh, Cizvitlerin ticarete akılları hiç ermezdi. La Salle Kolejinde de böyleydi bu ama Cizvitlerde daha da belirgindi. Bunlar olanla yetinen, çok titiz, kendilerini adamış iş hayvanlarıydılar. Hiç bir zorluktan kaçınmaz ve böylece maliyetleri düşürürlerdi. Ücretlerinin ödenmesinde direnselerdi kesinlikle orada otuz pezoya yaşayamazdık, o zamanlar paranın alım gücü çok daha yüksek olmasına karşın iki katını ya da üç katını ödemek zorunda kalırdık. Bütün rahipler alacaklarında direnselerdi okul bu denli ucuz olamazdı. Ama otuz pezo bile az sayıda aile için ödenebilir bir tutardı. Gündüzlü öğrenciler sadece sekiz ya da

on pezo öderlerdi. Biz ise gerek duyduğumuz her şeyi salt fazladan yirmi pezo karşılığı alırdık: Okulda yaşar, beslenirdik, yatak takımlarımız, suyumuz, elektriğimiz vardı. Bütün bunları kuşkusuz bu adamların özverilerine ve azla yetinmelerine borçluyduk ki, buna karşın çok az kişi için olasıydı bu.

Betto: Okul arkadaşlarınız arasında kara derililer var mıydı?

Castro: Anlatacağım. Bu kurum özel bir okuldu, benim de olduğum kırsal kesimde ya da bölgelerin içlerindeki küçük kentlerde yaşayan ve ödeme gücü olan bir kaç ailenin özel ayrıcalığıydı. Santiago de Cuba'dan 200 gündüzlü, 30 yatılı vardı. Çok sayıda aile okul ücretini ödeyecek durumda değildi, çünkü çocukların yol parası ve giyim masrafı buna ekleniyordu. Bu da aileler için ayda en az 40 pezo demekti, çünkü çocukların arada bir dondurma ya da şekerleme alabilmek için biraz daha paraya gereksinimleri vardı. Böylece bir çocuğun masrafı 50 dolara kadar çıkabilirdi, bunu ödeyebilecek düzeyde aile sayısı çok azdı.

Bu kurum özel okul olmak niteliğiyle küçük bir azınlığın ayrıcalığındaydı. Yatılı okuyanlar büyük toprak sahiplerinin, iş adamlarının, paralı insanların çocuklarıydılar. Bir işçi çocuğu ya da serbest meslekten birininki gidemezdi bu okula. Belki Santiago'da yaşayan bir serbest meslek sahibinin oğluysa, o da gündüzlü olarak; ama bir öğretmen bile oğlunu bu okula göndermek için gerekli paraya sahip değildi, yalnızca 75 dolar kazanırdı. Bir çok doktor ve avukat da çocuklarını bu okula verecek güçte değillerdi, çok tanınmış bir avukat ya da adı duyulmuş iyi bir doktor olmadıkça. Yalnızca çiftlik ya da fabrika sahibi bir aile, kahve fabrikası ya da ayakkabı endüstrisi olan, bir bira fabrikası ya da önemli bir işyeri sahibi çocuklarını bu okullardan birine gönderebilecek düzeydeydi.

Bütün arkadaşlarımın geldikleri yerleri anımsıyorum, gündüzlülerin de, yatılıların da. Santiago'da yaşayan varsıl bir ailenin oğlunu yatılı okutmak için bir ne-

deni yoktu elbette. Çocuk yarı yatılı olur, her gün evine dönerdi; sabahları bir otobüs onu alır öğleden sonraları evine geri getirirdi. Ancak kendini geçindirebilen bir aile çocuğunu gündüzlü olarak bu okulda okutabilirdi, çünkü sekiz ya da on doları öyle çok tanınmış olmayan bir meslek sahibi bile bir araya getirebilirdi. Ama yatılı olarak gerçekten sadece tanınmış bir doktor, bir avukat ya da varlıklı bir aile okutabilirdi çocuğunu.

Okullar çok ayrıcalıklıydı, belli bir sınıfın okullarıydılar. Bizim okuldaki sınıfın içinde bile iki ayrı grup vardı: Santiago'da yaşayan iş adamları, sanayiciler ve serbest meslek sahiplerinin çocukları ve çok varsıl bir mahalle olan Vista Alegre'de oturanların çocukları. Orta burjuvazi ve çok varsıl burjuvazi gruplaması vardı. İkincisinde diğerinden farklı ondan üstün bir aristokrat tin sezilirdi. Böylece bu okulda da ayrıcalıklılar arasında iki grup vardı, temeli varsıllık olsa da, bu gruplar varsıllıktan çıkarak değil, toplumsal konumdan, yaşadıkları evlerden, geleneklerden doğardı.

Ailemin bu ikinci gruba girmek için gerekli varsıllığı olabilirdi, ama ne mutlu ki ben bu grupta değildim. Neden mi? Ailem kırsal kesimde yaşadığı için. Orada halkla birlikte, işçilerle birlikte yaşıyorduk, hepsi çok basit insanlardı. Hatta hayvanlarla birlikte yaşıyorduk, size anlattım ya hayvanların evin altında yaşadıkları dönemi: İnekler, domuzlar, tavuklar vb.

Ben bir toprak ağasının torunu değildim, torununun torunu da değildim, çünkü normal olarak bir toprak ağasının torununun torunu aristokrat ya da varsıl sınıfın oligarşik kültürünü taşırdı, kendisinin bu alanda pek şansı olmasa da. Ama benim annem de babam kadar yoksul bir köylü olduğundan, sonraları ikisi birlikte belli bir varsıllığa ulaştığından belli bir sermaye topladıklarından benim ailemde yine de varsılların, büyük toprak sahiplerinin kültürü solunamazdı: Biz gün be gün ağır işler yapan, ne toplumsal bir yaşamı olan ne de aynı toplumsal katmandan olan insanlarla ahbaplık kuran insanlardık.

Düşünüyorum da bir toprak ağasının torunu, ya da

torununun torunu olsaydım sınıf kültürünü, sınıf tinini ve sınıf bilincini koruma zorunluluğunun rezilliğini taşırdım ve burjuva ideolojisinden kurtulma ayrıcalığım da olamazdı. Okulumuzda bu burjuva ve aristokrat tinine sahip bir grubun olduğunu anımsıyorum, diğerleri ise daha ılımlı varsıllardı ve birinci grupça hor görülürlerdi. Okul arkadaşları arasında var olan rekabeti görüyor ve bunu dengelemeye çalışıyordum.

Varsıllar arasında da zıtlıklar oluşturan belli gruplar vardı, bunu da net olarak ayrımsamıştım. Bu okulda okuyabilmek için burjuva sınıfının, ayrıcalıklıların tininin solunduğu göreceli varsıl bir sınıftan gelinmeliydi. Bu okul işçiler, proleterya ya da yoksul köylüler için bir okul değildi, çok saygı duyulanların dışındaki serbest meslek sahiplerinin oğulları için bile değildi.

Burada belirtmeliyim, La Salle Koleji'nde birkaç kara derili vardı. Bu bağlamda bu okul daha demokratikti. Dolores Koleji'nde hepimiz beyazdık —bu ön koşuldu zaten. Bu beni yabancılaştırıyordu ve bir çok kez, hem Santiago'da hem de daha sonra gittiğim Havana'daki kolejde niçin kara derili öğrenci olmadığını araştırdım. Bana verdikleri tek açıklamanın, tek yanıtın şöyle olduğunu anımsarım hâlâ: «Çok az oldukları için kara derili bir çocuk burada bu kadar çok beyazın arasında erinçli olamaz.» O halde kendilerini kötü duyumsamalarını önlemek için yirmi, otuz, yüz beyaz arasında bir ya da iki kara derili çocuğun bulunmasını uygun görmemişlerdi. Buydu nedenleri; bir çok kez sormuş, hep bu yanıtı almıştım, açıkladıkları neden buydu. Bunu pek de önemsememiştim. Nasıl önemseyebilirdim ki zaten, daha altıncı sınıftaydım ve ırk sorununu açıklayabilecek olan bir aileden ya da bir işçi ailesinden de gelmiyordum. Böyle bir sorunun var olduğunu bilmiyordum ve ırk ayrımı üzerine de kafa yormuyordum. Neden siyah öğrenci olmadığını da salt meraktan sormuştum. Bana bir açıklama yapılmış, ben de bununla az çok doymuştum.

Bu okulda geçirdiğim yıllar boyunca tek bir kara derili öğrenci gördüğümü anımsamıyorum. Belki de bir

melezi bile kabul etmiyorlardı. Elbette ki öğrenciler okula geldiklerinde Adolf Hitler'in SS'lerinde olduğu gibi bir kan gruplamasma tutulmuyorlardı, ama bir tanesi açık-seçik beyaz olmadığından okula alınmıyordu. Bu durumun kaç kez yinelendiğini bilmiyorum. Bir öğrenciyi salt beyaz değil diye okula almayı reddettiklerini anlama, ayrımsama olanağım yoktu.

Neyse, bu da başka bir sorun. Bunun yeri politik-toplumsal alan. Toparlayacak olursak bunların hepsi ayrıcalıklılar için okullardı. Bugün bütün olumlu ve olumsuz yanlarından önyargısız söz ediyorum; ben kişisel olarak o öğretmenlere ve kurumlara gönül borcu duyuyorum, çünkü en azından bendeki olumlu yatkınlıkları yok etmediler, tersine bunları iyice ortaya çıkardılar. Belli kişisel unsurları büyük ölçüde etkilediklerine de inanıyorum, kişiliği ve kişisel ilişkileri de. Şuna inanıyorum ki, insan kavganın, güçlüklerin ve sorunların çocuğudur. İnsanın taşıdığı özdek ve tin bu kavganın, güçlüklerin ve sorunların içinde biçimlenir, tıpkı bir torna tezgahının bir parça demiri yontması gibi.

Lise

Betto: Biraz da Exerzitie(*)'lerden söz eder misiniz?

Castro: Exerzitieler daha sonraki bir döneme ait. Bu okuldan Cizvitlerin Havana'daki okuluna gönderildim. Onlarla anlaşmazlığım olmamıştı, derslerde de, sporda da büyük başarı kazanmıştım; ne temel okulun altıncı ve yedinci sınıflarında, ne de lisenin birinci ve ikinci sınıflarında hiç bir güçlükle karşılaşmamıştım. Lisenin sonuna dek orada kaldım. Çok bilinçli olarak yeni ufuklar aramaya karar vermiştim. Havana'daki okulun ünü, fotoğrafları, okulu anlatan kitaplar, binaları beni etkilemiş olabilir. Belki de bütün bunlar beni okul değiştirmeye yöneltmiştir. Buna karar verdim ve evde konuştum, okulu değiştirmem onaylandı.

(*) Exerzitie: Dinsel öğretinin deneyleri, denenmesi. (Çev. n.)

Betto Havana'ya mı?

Castro: Havana'ya.

Betto Okulun adı neydi?

Castro: Havana'daki Belen Koleji Cizvitlerin ülkedeki en iyi okuluydu, kadrosu, işleyişi ve tesisleri konusunda ise sanırım bütün okulların en iyisiydi. Çok büyük bir tesisti, Kuba aristokrasisi ve burjuvazinin seçme çocuklarının okuduğu çok saygı duyulan bir merkezdi.

Betto Hâlâ var mı bu okul?

Castro: Evet, devrimin yengisinden sonra okul bir teknik enstitüye dönüştürüldü. Bugün ise askeri teknik alanda bir yüksek okul; Askeri Teknik Enstitüsü. Genişletildi ve dev bir bina oldu. Bir süre teknik okul görevini gördü. Ordunun genişlemesi gerekliliği doğduğunda bu yeri Askeri Teknik Yüksek Okul olarak kullanmaya karar verdik. Benim zamanımda yaklaşık bin öğrenci vardı, yatılılar ve yarı yatılılar. Ücreti biraz daha yüksekti, ayda yaklaşık elli dolar. Profesyonel olmayan memurlar daha çoktu, yer daha geniş, beslenme niteliği çok daha iyi, spor tesisleri eksiksizdi. Benim görüşümle bütün bunlar elli dolara çok ucuzdu. Özellikle dolar diyorum, çünkü günümüzde Latin Amerika'daki yüksek enflasyonda 1 pezonun ne ettiğini kimse bilmiyor. Yineliyorum. Cizvitlerin özverileri ve azla yetinmeleri bu görece düşük maliyeti olası kılıyordu.

Betto Ayda elli dolar.

Castro: Evet ayda. Cizvitlerin özverili tinleri, azla yetinmeleri, sürdürdükleri yaşam bu gruptaki bir okulu bu fiyata olası kılıyordu. Aynı düzeyde bir okul bugün ABD'de ayda 500 dolardan çok eder. Çeşitli basketbol salonları, beyzbol alanları, koşu pistleri ve voleybol alanları vardı, bir yüzme havuzu bile vardı. Gerçekte büyük bir okuldu. Ben artık biraz daha büyümüş, lisenin üçüncü sınıfına gidiyordum.

Daha önce cumhuriyetin başkentine hiç gitmemiştim. Tatilde Birân'daydım, giysi ve başka şeyler almak üzere para vermişlerdi bana. Kayıt ücretlerini, kitapları

ve diğer masrafları da ödeyecektim. Bavulumu topladım ve ilk kez Havana'ya ayak bastım.

Betto Kaç yaşındaydınız?

Castro: Yeni onaltı olmuştum. Ağustos doğumlu olduğuma göre eylülde 16 yaşındaydım.

Betto : Burada dersler eylülde mi başlıyor?

Castro: Evet, eylülde. 13 Ağustos doğum günümdü. Böylece basketbolda ve diğer sporlarda onaltı yaş grubuna katıldım. Şimdi çeşitli spor dallarını etkin olarak yapıyordum; basketbolda, futbolda, beyzbolda, atletizmde, hemen hemen bütün spor dallarında kendimi gösterdim. Önümde bir çok etkinlik seçeneği vardı, bunların arasında benim için en önemlileri spor olanakları ve gezilerdi. Eski sevdam dağlara bağlı kaldım, çadırlara ve diğer benzer şeylere, kendi isteğimle sürdürdüm bunları. Bir grup izci de vardı, anlaşılan öğretmenler yaptığımız ilk gezilerde izciliğe çok uygun olduğumu anlamışlardı, beni özendirdiler ve bu okulun izci başı yaptılar, resmi adıyla «izci generali».

Betto «İzci» ne anlama geliyordu?

Castro: Bu «boy scout» gibi bir ekipti. Üniformaları vardı, açık havada yaşamayı öğreniyor, bir-iki gün çadır kurup, nöbet tutuyorlardı, ben bütün bunlara kendi önceciliğimle, dağcılık ve benzer serüvenler de ekledim. Bu okulda Occidente'nin en yüksek dağına tırmandım. Üç gün ardarda dinlencemiz vardı, üç arkadaşımla Pinar Del Rio Bölgesi'ne bir gezi düzenledik. Tırmanma gezisi üç gün yerine beş gün sürdü, çünkü dağ kuzeydeydi ve yerini tam olarak belirlemeyi başaramamıştım. Böylece önce dağı aramak zorunda kaldık. Trenle güneye doğru gittik, oysa dağ kuzeydeydi. Gece aramaya başladık ve Guajaibôn zirvesini saptayana dek üç gün yol aldık. Tırmanmak çok güçtü ama yine de yukarıya vardık. Böylece iki gün geç geri döndüğümüzde dersler çoktan başlamıştı. Başımıza bir şey geldi ya da yolumuzu şaşırdığımızı sanarak endişelenmişlerdi. Okul süresince öncelikle spor, gezi ve dağcılık alanlarında yoğun bir etkinlik itisi oluştu içimde. Böylece kendimi devrimci kavgaya hazırladığımın bilincinde de-

ğildim —o noktada bunu düşleyebilmek olanaksızdı. Ayrıca da öğrenmekle uğraşıyordum. Bu onur sorunuydu. Örnek öğrenci olduğum sanılmasın, süper bir öğrenci değildim, özellikle de asıl ilgim sporla ve diğer etkinliklere yöneldiği için. Ama yine de derslere tam zamanında girerdim, disiplinli, az çok dikkatliydim. Düş gücüm hep çok güçlüydü. Kimi durumlarda düşüncelerim elimden tutup beni alır, sınıfta kalacağına bütün dünyayı gezerdi. Böyle durumlarda öğretmenin 45 dakika boyunca söyledikleri hakkında en ufak bir bilgim bile olmazdı. Ama sanıyorum öğretmenler de bundan kısmen sorumluydular.

Şöyle olurdu: Oldukça başarılı bir atlet olduğumdan yarışma zamanları derslerde fazla bir şey istemezlerdi benden. Ama daha sonra, şampiyonadaki ünler, madalyalar ve yarışmalar bitince isterlerdi elbette. Bizimki gibi okulların rakipleri vardı. Bu okul tarihinin, ününün ve adının bir parçasıydı.

Bana gösterdikleri bu ilgi yalnızca derslerde geçerliydi, çünkü aslında öğrencilerin gelişimi konusunda çok titizlerdi. Bir kaç tane çok iyi donanmış rahip, politik anlamda kötü bir yol izleseler de, fizik, kimya, matematik ve edebiyattan birşeyler anlayan bilim adamlarıydılar. Sözünü ettiğim 1942-1945 arasındaki zaman dilimi. Ben liseyi 1945'de bitirdim, İkinci Dünya Savaşı sona ermek üzereydi. Birkaç yıl önce İspanya İç Savaşı sona ermişti ve okulun bütün papazları, henüz kutsanmamış ama ders vermeye başlamış olanlar dahil, politik olarak bakıldığında milliyetçiydiler. Daha açık söylersek; ayrımsız, hepsi, Franco yanlısıydı. Çoğu İspanyol kökenliydi, aralarında çok az Kubalı vardı. İspanya İç Savaşı sona erdikten sonra bu savaşın korkunçluğundan çok söz edildi: İdam edilen milliyetçilerden ve savaş divanı kararıyla kurşuna dizilen din adamlarından. Ancak vurulan cumhuriyetçilerden ve komünistlerden hemen hiç söz edilmezdi, oysa her şey İspanya İç Savaşının çok kanlı geçtiğini ve her iki tarafta da korkunç kıyımlar olduğunu gösteriyordu.

Betto Komünizmi ilk kez mi duyuyordunuz?

Castro: Bir süre önce komünizmi çok feci bir şey olarak duymuştum. Komünizmden hep bu anlamda söz ederlerdi. Size şimdilik böyle söyleyebilirim, sanıyorum bir başka zaman daha çok politik görüşlerden yola çıkarak söz edeceğiz bundan. Ama Cizvitlerin tümünün sağcı olduklarından kuşkunuz olmasın. Kuşkusuz aralarında başkaları için dayanışma duyguları besleyen soylu insanlar da vardı, bu tartışılmaz elbette. Ama ideolojileri sağa yönelikti, Franco'cu ve karşıdevrimciydiler. Tek bir kuraldışı yoktu, size güvence verebilirim. Yani, o zamanlar Kuba'da solcu bir Cizvit vardı belki, demenin hiç anlamı yok. Bugün bir çok solcu olduğunu biliyorum ve tarihte de birden çok solcu Cizvitlerin olduğuna da inanıyorum. Ama benim okuduğum yerde İspanya İç Savaşının sonuna doğru solcuların safında tek bir Cizvit yoktu. Bu açıdan tüm zamanların en kötüsüydü. Daha önce söylediğim gibi kendimi tamamen spora adamış, bunlarla pek ilgilenmiyordum ama gözlemliyordum. Derslerimde ilerlemeye çalışıyordum. Gerçekten örnek bir öğrenci olmama karşın sınavları başarmanın törel bir görev olduğunu duyumsuyordum, bu bir onur sorunuydu benim için, genelde notlarım iyiydi, derslerde pek dikkatli olmadığım ve yalnızca sınav zamanı çalışma geleneğim olmasına karşın. Bugün ülkemizde bunu çok eleştiriyoruz ve haklıyız da. Okulda birkaç şeyden sorumluydum, çünkü öğrencilere belli görevler yüklenirdi: Biri şu sınıfı ya da bu etüd salonunu üstlenir, bir diğeri ışığı söndürür, pencereleri ve kapıları kapatırdı. Ben yemekten sonra ve yatmadan önceki zamanımızı geçirdiğimiz ana etüd salonundan sorumluydum. Sınav zamanı yaklaştığında, salonu en son terkeden zaten ben olduğumdan, iki, üç, dört saat daha salonda kalır, konuları yinelerdim. Bu kurallara tam olarak uymasa da ses çıkarmazlardı, belki de kimseye zararı dokunmadığından. Sınav zamanı bütün gün ders çalışırdım, yemekten önce yemekten sonra ve boş zamanlarda. Matematik, fizik, kimya ve biyolojiden öğ-

renmediğim her şeyi kitaplardan çalışırdım —Bütün bu dersleri kendi kendime öğrenirdim. Bir biçimde de bunları anlama yeteneğim vardı —anlaşılan fizik, geometri, matematik, botanik ve kimyanın sırlarını kitaplardan çözmede belli bir beceri geliştirmiştim. Sınavlarda çok iyi notlar almayı başarırdım, çoğunlukla notlarım sınıf ortalamasının üstünde yer alırdı. Resmi öğrenim kurumlarmdan özel olarak öğretmenler gelirdi sınavları yapmaya, bunlarm değerlendirmeleri okul için çok önemliydi.

Betto Kimdi bunlar?

Castro: Yüksek bölüm için resmi eğitim kuruluşları vardı, ülkenin yasaları uyarınca kuşkusuz halkın salt ayrıcalıklı kesimine hizmet veren özel okullarda yönetmeliklere ve resmi izlencelere uymak zorundaydılar. O zamanlar önemli şeyler olduğu unutulmamalı: İkinci Dünya Savaşının, halk cephelerinin zamanıydı, birkaç ülkede eğitim alanında reformlar yapılmıştı. 1940'da yürürlüğe giren anayasamız laik okullardaki derslerle ilgili birkaç ilerici nokta içeriyordu, bunlara özel okullar da uymak zorundaydı. Tek tip bir öğrenim planı vardı ve sınav zamanında resmi yerlerden öğretmenler gelirdi. Bunların belli bir gururu ve saygınlığı vardı, geliş nedenleri bizi sınamak ve Cizvitlerin ve diğer benzer okulların ayrıcalıklı öğrencilerinin ilerlemelerini saptamaktı. Genelde çok zor sınavlar yaparlardı. Kimileri daha zor, kimileri daha kolay. Sanıyorum kimileri bu okula daha çok sempati duyuyordu, kimileri daha az. Yineliyorum, dönem halk cepheleri ve antifaşist birleşme dönemiydi; aynı zamanda Komünist Partinin anayasayı belirleyen kurulda temsil edildiği böylece hükümette belli bir etkisi olduğu ve bu yasa düzenlemelerinden kiminin yürürlüğe girmesinde etkili olduğu bir dönemdi.

Evet, derken sınav günü gelirdi, öğretmenler gelir ve genellikle çok zor sınav konuları sunarlardı. Çoğu öğrencinin başarısız olup gerektiği gibi yanıtlayamadıkları resmi kurumlardan gelen öğretmenlerin sınav-

larına girmek benim güçlü olduğum durumdu. Kimi zaman en güç bilinen derslerde en çok puanı toplardım. Kuba coğrafyasıyla ilgili bir sınavda doksan puanla en yüksek notu aldığımı anımsıyorum. Okul bu öğretmenleri protesto edip, düşük notlandırmadan yakındığında resmi öğretmenler: «Okuduğunuz metinler iyi değil» derlerdi. Öğretmenlerimiz ise «İyi ama, aynı metni kullanıp doksan puana ulaşan bir öğrencimiz var» diye karşı çıkarlardı. Bu benim biraz düşgücümü kullanmamdan ve soruları yanıtlamak için kafamı zorlamamdan ileri geliyordu. Sınavları başarmak bir onur sorunuydu benim için.

Arkadaşlarımla çok ahbaplık ederdim, bir çok dostluk da kurmuştum ve hiç ayrımsamadan ve amaçlamadan aralarında sporcu, atlet, izci, dağcı ve hepsine karşın sonunda yine de yüksek notlar alan biri olarak belli bir tanınmışlık kazanmıştım. Daha o zaman bilinçsiz olarak politik niteliklerin kendilerini göstermiş olmaları olası.

Exerzitieler (Dinsel Öğretinin Deneyleri)

Betto Exerzitielerden söz edecektiniz.

Castro: Evet, o zaman exerzitielerimiz başlamıştı. Bütün bu zaman diliminde dini eğitimin hep aynı kaldığını söylememe gerek yok. Dolores Kolejindekinden bir parça olsun değişmemişti. O yaşta artık mantık ve felsefenin temel ilkelerini öğreniyor olsak da uygulanan sistem hep aynıydı. Düzenli olarak belirlenen exerzitieler vardı. Bunlar okulda ya da okul dışında başka bir yerde olan yılda üç gün kendinden geçmeydi. Öğrencilerin üç gün boyunca dini tartışmalar, meditasyon, kendini dinleme ve sessizlik için kendilerini diğer şeylerden soyutlamalarıydı bunlar. Sessizlik exerzitielerin en acımasız bölümüydü, çünkü birden son derece kesin bir suskunlukta direnmeliydik. Ancak sessizliğin hoş yanları da vardı. Uzun uzun felsefe yapmanın bizi

müthiş iştahlandırdığını anımsıyorum; öğle ve akşam yemeği zamanları en güzel, en çekici ve en hoşnut saatlerdi. Çalışmalar çok erken başlardı.

Bir saniye, bu okullarda her gün ayine katılmak zorunda olduğumuzu da eklemeliyim.

Betto Her gün mü?

Castro: Evet, bununla bana olumsuz görünen bir başka etmenin de altını çiziyorum, öğrencileri her gün ayine gitmeye zorlamak.

Betto Bu hem Dolores'de, hem de Belen'de böyle miydi?

Castro: Evet, La Salle'de nasıl olduğunu anımsıyamıyorum. Ama Dolores'de de Belen'de de her gün ayine gitmek zorunluydu. Bunu anımsıyorum.

Betto Ayinler sabahları mı olurdu?

Castro: Evet sabahları. Hem de aç karnına. Ayine gitmek üzere kalkılırdı, kahvaltı bundan sonra verilirdi. Her gün aynı döngü, zorunlu olarak. Bütünüyle mekanik bir olaydı. Tek sözcükle; Abartılmış. Çünkü ayine gitmenin zorunlu tutulmasının gençlere herhangi bir biçimde yararı dokunduğuna inanmıyorum.

Ayinin yanısıra, bir de dualar vardı. Bunların olumlu bir etkisi olmazdı. Bu konuda söyleyebileceğim en iyi şey: Bir duanın yüz kez yinelenmesi, «Selamlanasın sen Maria» ya da «Babamız»ın mekanik bir biçimde sıralanmasının olumlu bir etkisi olmuyordu. Bu duaları bütün bu yıllar boyunca ne kadar sık yineledim! Acaba bir kez olsun duanın aslında ne anlama geldiğini düşünmek için durdum mu? Sonraları başka dinlerde bir diyalog, bir konuşma biçiminde, öznel, kendiliğinden, kendi sözcükleri ve düşünceleriyle dua ettiklerini gözledim. Böylece bir yakarış ya da bir istem, ortaya koyuyorlar, bir isteği ya da bir düşünceyi belirtiyorlardı. Bize böyle bir şeyi hiç öğretmediler. Yalnızca yazılanı yinelemek zorundaydık, hem de bir kez, on kez, elli kez, yüz kez tamamen mekanik bir biçimde. Bence bu bir dua değildir. Belki ses telleri ya da ses için bir alıştırma,

hatta belki de bir sabır denemesi, hangisini yeğlerseniz —ama bir dua değil.

Betto Bu mekanik bir şey.

Castro: Sık sık da ilahileri Latince ya da Yunanca okumak durumunda kalırdık ve ben «Kyrie eleison(*) ya da «Christe eleison»(*)un ne anlama geldiğini bilmezdim. Biri ilahileri okur diğerleri yanıtlardı; «Ora pro nobis» (Bizim için dua et). Böyle şeyler işte. Bugün bile bu ilahiyi anımsarım. Ne anlamını bilirdik, ne de verdiğimiz yanıtı anlardık, salt mekanik olarak yinelerdik. Yıllar boyunca buna alışmıştık. Sanıyorum, bunu bu konuşmada çok açık olarak söylüyorum; dini eğitimin büyük bir yanlışı burada yatıyor, en azından benim tanıdığım biçimi ile.

Betto Bu bizce de böyle.

Castro: Exerzitieler bizi meditasyona yöneltiyorlardı. Hem de onaltı, onyedi ya da onsekiz yaşlarımızda, bu üç günlük meditasyon boyunca bizimle biraz felsefi, biraz da Tanrıbilimsel meditasyon yaparlardı. Ama, ana nedenleri koşullara bakıldığında bizim için daha olası olan ceza ve ödüllendirme çevresinde dönüyordu. Düş gücümüzü uyandıran bir ödüllendirme ve düş gücümüzü sınırsızlandıran bir ceza.

Cehennem, cehennemdeki sıcak, cehennem acıları, cehennemdeki can sıkıntısı, cehennemdeki çaresizlik üzerine uzun meditasyon vaazlarını bugün bile anımsıyorum. Aslında bize betimledikleri kadar korkunç bir cehenenmi nasıl uydurabildiklerini bilemiyorum. Çünkü günahları ne kadar büyük olursa olsun, bir tek kişi için bu kadar acımasızlığı kavramak olası değil. Ayrıca bu küçük günahlarla hiç de orantılı değildi. İnsanın anlamadığı bir dogmadan kuşkuya düşmesi bile günahtı. İnanmak zorundaydınız, üstelik inanmayan cehennem adayıydı. Bu inançsız döneminde birisi ölse ya da

(*) Ç. n.: Kyrie eleison: «Efendimiz bize acır».
Christe eleison: «İsa bize acır» adlı ayin öncesi okunan dualar.

bir kazaya uğrasa sonuçlarına katlanmak zorunda kalacaktı. Bu sonsuz ceza ve her bir kişinin yanlışları arasında adil bir orantı yoktu. Yani düşgücümüz iyice kışkırtılırdı. Bu exerzitieler sırasında anlattıkları bir örneği anımsıyorum. Sürekli yazılı metinler ya da yorumlar alırdık. Ama bize şöyle derlerdi; «Sonsuzluğun ne olduğunu düşleyebilmeniz için oğullarım, dünya büyüklüğünde bir çelik küre düşünün, (ve ben dünya büyüklüğünde, 40.000 km. çapında bir çelik küre düşünmeye çalışırdım) şimdi bir sinek yanaşıyor bu çelik küreye, küçük bir sinek ve her bin yılda bir burnu ile bu küreye dokunuyor. Dünya büyüklüğündeki bu küre sineğin burnunun dokunmasıyla yok olur da cehennem yine de yok olmaz.» Bu böyle açıklanırdı. Diyebilirim ki bu bir tür tinsel terördü, bu vaazlar sıkça tinin terörize edilmesine dönüşürdü.

Dinleyin, nerdeyse yirminci yüzyılın sonundayız. O zamanlardan bu yana ise çok zaman geçmedi. Bunların bu kadar kısa zaman önce, kırk yıl önce olmuş olması beni neredeyse şaşırtıyor! Ülkemizin en iyi kolejlerinden birinde aldığımız dini eğitim bu türdendi. Bunun dini duygular uyandırmak için etkili bir yöntem olduğuna inanmıyorum.

Betto İncilden çok söz edilir miydi?

Castro: Söz ederlerdi ama çok değil. Bazen bir karşılaştırma, ya da İncil özetinden bir parça açıklanırdı. O zamanlar sürekli İncil tarihini okurduk. Her yıl daha büyük bir metinle birlikte. Küçük bir metinle başlanır, kursun her döneminde görüş açısı genişletilirdi. İncil tarihi masal kitabı niteliği nedeni ile hep ilgimi çekmiştir. Bir çocuğun ya da bir yetişkinin tini için dünyanın yaradılışından tufana dek neler olduğunu öğrenmek olağanüstü bir şeydi!

İncilde, gerçekten böyle olup olmadığını bilmeme karşın, hiç unutmıyacağım bir öykü vardır. Hele de gerçekten İncilde böyleyse daha da iyi çözümleme gereğini görürüm: Tufanın ardından Nuh'un oğullarından biri babasıyla alay eder. Nuh, bir asma dikmiş ve sarhoş olmuştur ve oğlu onunla alay eder. Bunun sonucunda

da Nuh, oğlunu onun çocukları karaderili olsun diye lanetler. İncilde Nuh'un oğlu diye geçiyor bu ama, Kanaan mı bilmiyorum. Nuh'un oğulları kimlerdi?

Betto: Sem, Ham ve Yafet'tiler. İncilde, yani Genesis'in dünyanın yaratılışıyla ilgili kitabında, Kanaan, Ham'ın oğlu olarak görünür ve hemen ardından da Nuh'un en küçük oğlu olarak ortaya çıkar. Ama Nuh'un Kanaan'a laneti tam olarak 'kölelerin en sonuncusu ol'ması şeklindedir. Latin Amerika'da köleler, zenciler olduğundan birkaç eski çeviride «zenci» köleye eş anlamlı olarak kullanılır. Bundan da öte Kanaan'ın nesli hepsi kara tenli olan Mısır, Habeşistan ve Arabistan halklarıydı. Ama İncilde bu kuşak lanetin bir sonucu olarak görülmez, en azından amaçlı bir yorum yeğlenip ırkçılık dini açıdan haklı çıkarılmaya çalışılmadığında.

Castro: Herneyse bana Nuh'un oğullarından birinin kara derili bir kuşağı olsun diye lanetlendiği öğretildi. Acaba bu hâlâ öğretiliyor mu diye araştırılmalı, acaba bir dinin karaderili olmanın, Tanrının bir cezası olduğunu öğretmeye hakkı var mı? İncil tarihinden bu soruyu anımsıyorum. Yine de bir çok şey, bizi şaşırtırdı: Nuh'un gemisinin inşaası, yağmur, hayvanlar, geminin yüzmesi, ordaki yaşam, Musa'nın öyküsü, Kızıldeniz'i yarıp geçmesi, kutsanmış topraklar, İncildeki bütün o savaşlar ve kıyımlar —sanıyorum ilk kez İncilden duydum savaşı. Sonraları savaşçı sanat yapıtlarına karşı ilgim gelişti. Şunu anımsatmalıyım ki, uzun zaman, Yericho'nun kulelerinin Yoshua tarafından yıkılması, kuşatmalar, Samson ve bir tapınağı elleriyle yıkmasını sağlayan Herkül'ün gücü ilgimi çekmişti. Bütün bunlar bizim için büyüleyiciydi.

Eski İncilde yer alan zaman dilimi —Yunus ve onu yutan balina, Babil cezası, peygamber Daniel— bizim için öykülerden oluşuyordu. Başka halkların öyküleri de anlatılırdı ama hiç biri eski vasiyetteki İncil tarihi kadar büyüleyici değildi.

Betto: İmitatio christi adında bir kitap da var mıydı?

Castro: Sanıyorum vardı öyle birşey —İncil tarihinde bunun ardından yeni İncil dönemi ve bunun çeşitli örneklemeleri geliyordu. Bunlar, İncil dilinde açıklanır ve ilgimizi uyandırırlardı. Kuşkusuz, İsa'nın çarmıha gerilme ve ölüm süreci ile buna getirdikleri açıklamaların, çocuklar ve gençler üzerinde büyük etkisi oluyordu.

Yoksullara Bağlanma

Betto Yoksulların sorunlarına olan duyarlılığınız nasıl gelişti?

Castro: Bunun köklerini çocukluğumun deneyimlerinde aramak zorundayım. Doğduğum yerde en basit insanlarla, bunların yalınayak koşuşan çocuklarıyla bir arada yaşardık. Bu gün, bu insanların o zamanlar büyük sıkıntı çekmiş olmaları gerektiğini açıkça görebiliyorum. Şimdi nasıl acılar çektiklerini, kimbilir ne sayrılıkları olduğunu düşünüyorum. O zamanlar bunun bilincinde değildim. Bu arkadaş ve dostlarımla ilişkilerim çok sıkıydı. Onlarla ırmaklara ve ormanlara koşar, ağaçlara tırmanır, atları çiftleştirmeye ve ava giderdim. Dinlence boyunca dostlarımız ve arkadaşlarımızdılar. Kendimizi başka bir sosyal sınıfa ait olarak görmezdik. Bu insanlarla dolaşır, dostluklar kurar, bölgemizde sahip olduğumuz özgürlüğü kullanırdık. Birán'da, yirmi ya da otuz toprak ağasının aileleriyle tek bir grup oluşturdukları burjuva ya da feodal bir topluluk yoktu.

Babam kendini diğerlerinden ayırmış bir toprak ağasıydı. Zaman zaman bir dostu görünür, çok seyrek konuklar gelirdi. Ailemin başka aileleri ziyaret amacıyla dışarı çıkma alışkanlıkları yoktu. Zamanlarının tümünü işe adamışlardı. Tek ilişkimiz, orada yaşayan insanlarlaydı. Sık sık Haitililerin kulübelerine giderdik, bu nedenle azarlandığımız da pek olmazdı. Azarlasalar da oraya gittiğimizden değil, orada kızarmış mısır yediğimizden, sağlığımızdan endişe eder ve kızarlardı. Evde hiç şu ya da bu kişiye gitmemiz konusunda uyarılma-

dık. Bunun sonucu olarak da, kültürümüz, varsıl sınıf ailesinin ya da büyük toprak sahibi sınıfının kültürü olmadı.

Elbette, çok şeye sahip olmanın ve belli bir saygınlık görmenin ayrıcalığının ayrımındaydık. Ama bizi herhangi bir sakınma ya da burjuva kültürüne ya da ideolojisine benzer bir tutum takınmaksızın, insanların arasında yetiştirdikleri de bir gerçek. Bu unsur, beni kesinlikle çok etkiledi.

Okulda aldığımız eğitim ve gerek öğretmenlerimizden gerek kendi ailemizden öğrendiklerimizle birçok törel ilke edindik. Daha küçük yaştan beri yalan söylenmeyeceğini öğrendim. Bu bağlamda hem babamın hem de annemin eğitiminde katı bir törel vardı. Bu felsefi ya da Marxçı bir törel değil dini bir töreldi. Bize iyi ve kötü kavramların anlamını, doğruyu ve yanlışı öğrettiler —Bizim toplumumuzda dinin, törel bir ilkenin ilk izlenimi için temel taşı olduğu çok olası. Bu dini yapı içinde insan, yanısıra uçan ya da yakınan bir baykuşun ya da belli şeyler yapan bir horozun felaket getirebileceğine ilişkin inançlar gibi gerçekdışı şeyler olsa da geleneksel olarak törel ölçütlerden oluşan bir bütünü soluyor.

Sonra yaşam bize, size anlattığım gibi yanlış şeyler yapmanın, bir töreli yaralamanın, bir adaletsizlik ya da bir kötüye kullanma, ya da bir aldatmanın ne anlama geldiğine ilişkin bir önsezi verdi. Böylece yola çıkarken yanımıza yalnızca bir törel değil, bir törelin yaralanmasının ne anlama geldiği deneyimini de aldık. Hiçbir töreli olmayan insanlarla ilişkiler kuruldu. İnsan neyin adil, neyin adaletsiz olduğuna ilişkin bir düşünceye sahip oluyor ve bir kişisel onur düşüncesi oluşturuyor. Bu kişisel onur duygusunun nerden kaynaklandığına ilişkin tam bir açıklama verebileceğimi sanmıyorum. Kimi insanlar, bu konuda daha duyarlı, kimileri ise daha duyarsız. Bunun insan kişiliğine etkisi oluyor —Niçin birisi diğerinden daha isyankâr? Sanıyorum insanın büyüdüğü koşullar daha az ya da daha çok isyankâr olmasının nedeni olabilir. İnsanın ritmi-

nin ve kişiliğinin de bunda etkisi var; kimileri diğerlerine göre daha söz dinler, kimilerinin disipline ve boyun eğmeye eğilimleri diğerlerinden daha güçlüdür. Gerçek olan, insanın yaşam boyunca neyin adaletli, neyin adaletsiz olduğuna ilişkin bir düşünce oluşturmasıdır. Ben bütün yaşamım boyunca gördüklerim ve çektiklerim sonucu neyin haklı neyin haksız olduğunu çok erken anladım. Beni beden eğitimi ve spor da eğitti Sertlik, büyük yükleri taşıyabilme yeteneği, bir amaca ulaşma isteği ve insanın kendinden istediği disiplin.

Öğretmenlerin, özellikle politik düşüncelerinden bağımsız olarak bana kişisel onur duygusu veren İspanyol Cizvitlerinin de payı vardı. Cizvitler de, hemen bütün İspanyollar gibi, kişisel onur duygusunu yüksek ölçüde duyumsarlardı. Kişilik, doğruluk, açıklık, kişisel cesaret, özveri yeteneği gibi değerlere önem verir ve bunların nasıl geliştirileceğini bilirlerdi. Kuşkusuz bizi eğitimimiz boyunca değerleri, örgütlenmelerindeki katılık ve disiplin, adalet anlayışlarıyla etkilemişlerdir. Belki bütün bunlar henüz çok hamdı ama yine de bir çıkış noktasıydı.

Bu açıdan bakıldığında kötüye kullanma, adaletsizlik, başka bir insanın alçaltılması dayanılmaz oluyor. Bunlar insan bilincinde oluşan ve ona eşlik eden değerler. Ben de bir kaç şeyin bir araya gelmesiyle biçimlendiğimi görüyorum. Önce belli törel ilkeler edindim, sonra yaşam başka bir sınıftan farklı ve o sınıfa karşı üstünlük duymama neden olacak bir sınıf kültürü, sınıf bilinci edinmemi önledi. Sanıyorum daha sonra üstüne politik bilincimi yapılaştırdığım temel buydu.

İnsan törel ilkeleri ,isyancı bir tini, haksızlığa karşı çıkmayı ve diğer değerlerden daha üstün görülen bu tür başka şeyleri birbiriyle bağlayıp, bir de kişisel onur, namus ve görev anlayışı oluşturursa bence bu politik bilinç oluşturmak için yeterli olacak bir temeldir. En azından bende böyle oldu bu, proleter, yoksul, köylü, alt sınıftan geldiğim için, yani sosyal koşullarım nedeniyle kazanmadım bu politik bilinci. Bilincimi düşüne-

rek, anlayarak, bir görüş ve derin bir inanç oluşturarak kazandım.

Aynı şeyi inanç için de söylemek isterim: Anlayabilme, düşünebilme, çözümleyebilme, meditasyon yapabilme ve duyumsamayı kusursuzlaştırma yeteneği benim devrimci düşünceler geliştirmemi olası kıldı. Ve şunu da özellikle belirteyim: Bana devrimci düşünceler aşılayan kimse olmadı, bir danışmanım olması ayrıcalığına hiç sahip olmadım. Tarihimizde hemen bütün insanların bir danışmanı, bir eğiticisi, bir öğretmeni, hocalık yapan herhangi birisi olmuştur. Ne yazık ki ben bütün yaşamımda kendi ustam olmak zorunda kaldım. Oniki, ondört ya da onbeş yaşımdayken bana birisi bu konuda yardım etseydi nasıl da gönül borcu duyardım ona. Beni birileri politik anlamda yönlendirseydi, ya da devrimci düşünceler aşılasaydılar nasıl da gönül borcum olurdu onlara!

Bana dini bir inanç aşılamayı başaramadılar, çünkü bunu mekanik, dogmatik ve akıldışı yöntemlerle deniyorlardı. Bana biri: Ne zaman dini bir inanç sahibi oldun? diye sorarsa, şöyle yanıtlarım: Hiç bir zaman gerçekten olmadım, hiç bir zaman gerçekten dinden ve inançdan emin olmadım. Okulda bize bu değerleri aşılayabilecek nitelikte değillerdi, sonraları başka değerler kazandım: Bir başıma, deneylerimle, çıkarımlarımla ve kendi duygularımla pekiştirmek zorunda olduğum bir politik görüş, politik bir inanç.

Kuşkusuz, soylu ve çıkar peşinde olmayan duyuşlarla kuşanmamışlarsa, politik düşüncelerin hiç bir değeri yoktur. Ama kimi zaman, adaletli ve somut bir düşünceye dayanmıyorlarsa soylu duyuşların da bir değeri yoktur. Şuna inanıyorum, bugün bir devrimciyi kurban etmek hangi temele oturtuluyorsa, dün de şehitlerin, dini inançları uğruna kurban edilmeleri aynı temele oturtuluyordu. Bence dini bir şehit ile devrimci bir kahramanın hammaddeleri aynıdır. Çıkarını kollamayan, kendine aldırmayan bir insan. Bu koşullar olmaksızın hiç bir dini ya da politik kahraman olmamıştır, olamaz da.

Ben kendi yolumda gitmek zorundaydım, devrimci düşüncelerimi gerçekleştirmek için uzun bir yol. Bu düşüncelerim benim için çok değerli, çünkü söz konusu olan kendi başıma vardığım sonuçlardır.

Marx ve Marti

Betto 1953'de Monca'da Kışlası'nı basan grupta Hıristiyanlar da var mıydı?

Castro: Kuşkusuz vardı, ama biz kimseye dini görüşünü sormadık. Evet, mutlaka Hıristiyanlar da vardı. Ama Moncada baskınımızda benim Marxçı bir eğitimim vardı.

Betto Marxçı bir biçimlenmeniz var mıydı o zaman?

Castro: Evet Marxçı-Leninci bir biçimlenmem ve oldukça belirgin-açık bir devrimci modelim vardı.

Betto Bunu üniversite de mi kazanmıştınız?

Castro: Evet, üniversite öğrenciliğimde kazanmıştım bunu gerçekten.

Betto: Üniversitedeki politik kavgada mı?

Castro: Evet, üniversitede devrimci yazınla kurduğum ilişkilerde. Ama bakın, ilginç bir şey geldi başıma. Marxçı yazınla karşılaşmadan önce, henüz yalnızca kapitalist ekonomi-politikle uğraşırken, sosyalist sonuçlar çıkarmaya ve ekonomisi akılcı biçimde işleyen bir toplum düşlemeye başlamıştım. Ütopik bir komünist olmuştum. Ancak üçüncü öğrenim yılımda devrimci model-tezler ve kuramlarla, *Komünist Manifesto*'yla, Marx, Engels ve Lenin'in ilk yapıtlarıyla karşılaştım. Herşeyden önce *Komünist Manifesto*'nun dünyamızı ve toplumumuzu açıklamasındaki yalınlığın, anlaşılabilirliğin ve doğrudanlığın beni büyük ölçüde etkilediğini belirtmek isterim.

Ama henüz ütopyacı bir komünist ya da Marxçı olmadan önce bir Marti(11) yanlısıydım, bunu görmez-

11) José Marti (1853-1895), Kuba ulusal kahramanı, yaşamı boyunca ülkesinin bağımsızlığı için savaşmıştır. Kuba'da adının

likten gelemem. Daha liseden bu yana Marti'nin düşünceleri bizi çeker ve ona hayranlık duyardık. Ayrıca ben geçen yüzyılda halkımızın bağımsızlığı için yaptığı kahramanca savaşımların hep derin ve içten bir tutkunuydum.

Size İncilden öyküler anlattığım gibi ülkemizin son derece ilginç, değer, onur ve kahramanlığına ilişkin örneklerle dolu tarihini de anlatabilirdim. Kilisenin nasıl hep şehitleri ve kahramanları olmuşsa her ülkenin geçmişinde de kendi şehitleri ve kahramanları olmuştur, bunlar da bir tür din oluşturmuşlardır. Bir çok savaş «Bronz dev» General Maceo'nun (12) öykülerini dinlediğimizde, ya da bize Agramonte'den (13) söz ettiklerinde, ya da başından beri Kubalıların tarafında savaşan büyük Dominikli enternationalci ve parlak askeri şef Maximo Gomez'den (14) ya da bir İspanyol'un gömülmesini aşağıladıklarında 1871'de kurşuna dizilen suçsuz tıp öğrencilerinden (15) söz ettiklerinde derin bir saygı du-

---

bir biçimde geçmediği hiç bir yer yoktur. Yaşadığı sürece yazar, politika gazetecisi, ajitatör, öğretim görevlisi, aydın ve devrimci olarak büyük saygınlık görmüştür. Henüz 17 yaşında politik çalışmaları nedeniyle 6 yıl çalışma kampına mahkûm edilmiştir. Daha sonra iki kez İspanya'ya sürülmüştür, 1881-1895 yılları arasında New York'da yaşamıştır. Daha ilk çarpışmasında şehit olduğu İkinci Ulusal Bağımsızlık Savaşının öncüsüdür.

12) Antonio Maceo (1836-1905), İspanyollara karşı sürdürülen Birinci Bağımsızlık Savaşında (1868-1878) ve İkinci Savaşta (1895-1898) büyük bir askeri lider olarak öne çıkan general.

13) Ignacio Agramento, Kubalı yurtseverlerin kurtuluş ordusunun sayıca üstün İspanyol birliklerini ezici bir üstünlükle yendiği Birinci Bağımsızlık Savaşının ordu komutanı.

14) Maximo Gomez (1836-1905), 1868 gerilla ordusunda kendisini temsil etmeye yetkilendirdiği Maceo ile birlikte (Maceo melez olmasına karşın) her iki bağımsızlık savaşının da en önemli askeri lideri. 25 Mart 1895'de, Santo Domingo'da Marti ile birlikte «Monte Christo Manifestosu»nu, devrim izlencesini imzalamıştır. 1895 Nisanında ise silahlı mücadeleyi hazırlamak için Kuba'nın güney kıyısına ayak basmışlardır.

15) Jose Marti bu idamlara karşı İspanya sürgününden bir suçlama yazısı yazmıştır.

yardık bunlara. Bunların ötesinde, Marti, vatanın babası Cespedes'i(16) anlatılırdı bize. Sözünü ettiğimiz İncil tarihinin yanısıra bir başka kutsal tarih daha yer alırdı eğitimimizde, vatanımızın ve kahramanlarının tarihi. Bu bilgiler okul ve kitaplar yoluyla ulaştı bana, ailem yoluyla değil, çünkü ailem bunun için gerekli kültürel düzeye sahip değildi. Yani kişiler ve davranış biçimleri konusunda başka örneklerim de oldu.

Marxçı olmadan önce, Marti yanlısı ve ülkemizin tarihinin büyük bir tutkunuydum. Marti de, Marx da M harfi ile başlıyor ve ikisinin çok benzer olduklarını düşünüyorum. Marti'nin —Marx ile aynı koşullarda— aynı model-tezleri ve aynı etkiyi yapacağından hiç kuşkum yok. Marti Marx'a büyük saygı duyardı, bir keresinde onun için şöyle demişti: «Zayıfların yanında yer alması çok saygı duyulacak bir şey.» Marx öldüğünde Marti ardından çok güzel şeyler yazmıştı.

Marti'nin düşüncesinde öyle eşsiz ve güzel şeyler vardır ki, insan ondan yola çıkarak Marxçı olabilir. Her ne kadar Marti toplumun sınıflara ayrılmasını açıklamadıysa da hep yoksulların yanında yer alan ve sömürenlerden oluşan bir toplumun yanlışlarını sürekli eleştiren biriydi.

Daha sonra, *Komünist Manifestoyu* ilk kez okuduğumda bir açıklama buldum. Bu olaylar karmaşasının ortasında nesnelerin niçinini anlamak çok zordu. Çünkü herşey salt insanların kötülüğünden, yanlışlarından, sayrılıklarından ve töredışçılıklarından kaynaklanıyor

16) Carlos Manuel de Céspedes, avukat ve büyük toprak sahibi. 1868'de, Ekim ayında şeker kamışı tarlalarındaki köleleri özgür bırakıp İspanyollara savaş ilan ederek, İspanyol sömürgecilerine karşı ayaklanmasını başlatmıştır. 18 Ekim 1869'da hazırladığı bir genelgeyle şeker kamışı tarlalarının yakılmasını, ekim alanlarının yağmalanmasını ve kölelerin kurtarılmasını yasallaştırmıştır. «Mambisses», özgürlük savaşçıları ordusu kısa süre içinde, 4.000 beyaza karşılık 8.000 zenciden oluştu.

gibi görünüyordu. Artık salt insanların törel düzeyine ya da öznel tutumuna indirgenemeyecek etmenleri görüyordum. İnsan toplumunu, tarihi süreci ve günbegün görülen bölünmeyi anlamaya başladım. Çünkü bunun için, sınıfların bölünmesini kavramak için ne harita, ne mikroskop, ne de teleskop gerekliydi: Diğeri gereğinden çok bollukta yaşarken, açlık çeken yoksulu görmek için. Ve bunu benden iyi kim bilebilirdi; ben her iki konumda da yaşamış ve her ikisini de bir biçimde aşmıştım. Bu deneyi çok iyi anlayabiliyordum, yaşamıştım çünkü, toprak sahibinin de, çıplak ayaklı topraksız köylünün de durumunu tanıyordum.

Babamdan ve Birán'dan söz ederken, unuttuğum bir nokta daha var. Babamın çok toprağı olmasına karşın bütünüyle özde iyi bir insandı. Politik düşünceleri bir toprak ya da mal sahibinin düşüncelerine uyuyordu, çünkü mal sahibi bilincine kendi çıkarları ve çalıştırdıklarının çıkarları arasındaki çelişkiler yoluyla ulaşmıştı. Ama yine de kendisinden bir şey rica eden ya da yardım isteyen birine hiç hayır demeyen bir insandı. Bu ilginçtir.

Babamın geniş toprakları, Kuzey Amerikalıların büyük toprakları, her biri binlerce hektar toprağa kurulu üç büyük şeker pancarı fabrikasıyla çevrelenmişti. Birinin 120.000 hektardan çok, diğerinin 200.000 hektar toprağı vardı. Şeker pancarı fabrikalarından oluşan bir hapishanelerdi bunlar. Sahipleri New York'da yaşarlardı ve mallarının yönetilmesinde çok katı kurallar koymuşlardı. Yöneticinin kullanımında belli bir bütçe vardı ve bunu aşan tek centavo ödeyemezdi. Hasat zamanı çok insan aileme baş vururdu. Babamla konuşurlardı: «Açız, bir şeylere gereksinimiz var, bir yardıma, dükkân için bir krediye.» Normal olarak bizim yanımızda çalışmazlardı, ama bize gelir ve yakarırlardı: «İşe gereksinmemiz var, iş verin bize!» Babam ülkenin en temiz şeker pancarı tarlalarına sahipti, çünkü bu insanlara tarlaları temizleme işi verirdi. Babamdan birinin bir şey isteyip de onun bu soruna bir çözüm aramadı-

ğını hiç anımsamıyorum. Bazen protesto eder, homurdanır, yakınır ama yüce gönüllülüğünü hep kanıtlardı. Bu onun bir özelliğiydi.

Dinlencelerde beni de çalıştırırlardı. Yetişmekte olan biri olarak beni büroya ya da depoya oturturlardı. Dinlencelerin bir bölümünü pek gönüllü yapmadığım bir işle geçirirdim, ama başka seçeneğim yoktu. Belleğimden bu kadar çok paçavralar içinde, yalınayak, aç insan görüntüsünü asla silemeyeceğim, dükkânda alışveriş edebilmek için fiş almaya gelirlerdi. Bütün bunlara karşın biz yanımızdakileri iki hasat zamanı arasında Yankeelerin topraklarında çalışan işçilerin yaşamıyla karşılaştırıldığında bir vaha gibiydik.

Sonraları devrimci düşünceler geliştirmeye başlayıp Marxçı yazınla karşılaştığımda varsıllık ve yoksulluk arasındaki, çok toprağı olan bir aileyle hiç toprağı olmayan bir aile arasındaki karşıtlıkları yakından tanıyordum. Bana kimsenin toplumun sınıflara bölünmesini, insanın insan tarafından sömürülmesini anlatmasına gerek yoktu. Bunu hem kendi gözlerimle görmüş hem de acısını çekmiştim. İnsanın isyancı, ayak direyici kişilik özellikleri, belli törel ilkeleri olursa, inanılmaz açıklıkta bir düşünceyle karşılaştığında, bana bütün çevremde duyumsayabildiğim, içinde yaşadığım dünyayı ve toplumu anlamama yardımcı olan düşünce gibi, nasıl olur da gerçek bir politik aydınlık duygusu duymayabilirdim? Bu yazın beni hızla kendi yoluna çekti, doğrudan bana sahip olduğunu duyumsuyordum. Eğer Odiseus'un aklı sirenlerin şarkısıyla çelindiyse, benim aklımı da Marxçı literatürün tartışılmaz gerçekleri çeldi. Görmeye ve anlamaya başladım. Bu deneyimi başka bir çok yurtseverde de yaşadım, çünkü çoğu yoldaşın bu konulara ilişkin hiç düşünceleri yoktu, bunlar ülkemizdeki haksızlıklara son vermek arzusuyla yanıp tutuşan saygı duyulacak insanlardı. Bunlara Marxçı kuramın bir kaç öğesini anıştırmak, benim kadar etkilenmelerine yetiyordu.

Betto : Bu Marxçı bilinç 26 Temmuz Harekâtma katılan Frank Pais gibi devrimci Hıristiyanlarla olan iliş-

kilerde ön yargılı davranmayı getirmiyor muydu. Nasıl olmuştu bu? (17).

Castro: Size şunu söylemeliyim, gerçekten hiç bir zaman, ne bende, ne de anımsayabildiğim diğer yoldaşlarda salt din sorunu yüzünden herhangi birine karşı herhangi bir karşıtlık doğmadı. Dediğim gibi, o zaman Marxçı-Leninci bir eğitimim vardı. 1950'de üniversiteyi bitirdiğimde kısa zamanda eksiksiz devrimci bir model tez oluşturmuştum, hem de bunlar salt düşünceler değil, öneriler ve yaşama, ülkemizde uygulanmaya dönüşecek eylem biçimleriydi. Bunun son derece önemli olduğuna inanıyorum.

Üniversiteye başladığımda hemen ilk yıllarda yolsuzluğa, hırsızlığa ve politik aldatmaya karşı çok eleştirel bir tavır takman bir muhalefet partisine üye oldum.

Betto : Ortodoks Parti miydi bu?

Devrimin Politik Hazırlıkları

Castro : Resmi adı «Kuba Halk Partisi» (PPC) olan Ortodoks Parti kitlelerin geniş desteğini kazanmıştı (18).

17) Frank Pais, doğum yılı 1936, öğretmen, Fidel Castro'nun kavga arkadaşı ve 26 Temmuz Harekâtının yasadışı çalışan liderlerinden biri. 1956'da Meksiko sürgününden dönen devrimcilere ilk silahları sağlamıştır. 30 Temmuz 1956'da Santiago de Cuba'da öldürüldü. 1958'de Raul Castro liderliğinde Oriente eyaletini ele geçiren ve böylece savaşı dağlardan düzlüğe indirmeyi başaran 6. kıtaya ve Kuba'nın en modern ortopedi kliniğine Frank Pais'nin adı verilmiştir.

18) «Kuba Halk Partisi» (PPC), «Kuba Yerel Devrimci Parti»nin («Yerliler» diye anılır) bölünmesi sonucu kurulmuştur, daha çok «Ortodoks Parti» adı altında tanınır. Lideri Eduardo Chibas 1946'da Yerliler Partisinden köktenci görüşlü, anti-emperyalist bir kadroyu yanına almıştır. Adayları arasında Fidel Castro da vardı. «Kuba Halkının Partisi» Jose Marti tarafından aynı ad altında kurulan partinin mirasçısı ve Machado diktatörlüğüne karşı oluşan muhalif akımların temsilcisi olarak görüyordu kendini. Fidel Castro ve arkadaşla-

Bu partide bir çok iyi insan bir araya gelmişti. Ağırlık yolsuzlukla, hırsızlıkla, haksızlıkla ve Batista'nın ilk zamanlarındaki sürekli saldırılarıyla savaşıma verilmişti. Bu üniversite düzeyinde 1871'de şehit olan tıp öğrencilerinin anılarıyla Machado ve Batista'ya karşı verilen savaşım geleneğiyle birleşmişti. Üniversite, aldatmaları, ihanetleri ve halkta yarattığı düş kırıklığı nedeniyle San Martin(19) hükümetine de karşı tavır almıştı.

Sözünü ettiğim yazınla karşılaşmadan önce benim de bir çok üniversite öğrencisi gibi bu partiyle bağlantılarım vardı. Öğrenimimin sonunda ise düşüncelerim çok daha ilerlemiş gelişmiş olmasına karşın partiye sıkı sıkıya bağlanmıştım.

O zamanlar lisansüstü öğrenim görmek istiyordum, çünkü kendimi bütünüyle politikaya adamadan önce daha iyi hazırlanmam gerektiğini biliyordum. Ekonomi politik okumak istiyordum. Üniversitede burs alabilmek için kendimi son derece zorladım ve verdiğim bütün derslerde şu sonuçları elde ettim: Hukuk Doktoru, Diplomatik Hukuk Lisansı ve Sosyal Bilimler Doktoru. O dönemde artık ekonomik açıdan aileme bağlı değildim. İlk yıllar yardım etmişlerdi bana, ama öğrenimim bitince evlendim ve onlardan yardım almayı sürdüremedim. Daha okumak istediğim için yurtdışına bir burs almam gerekiyordu. Bu burs için de üç ünvanım olması gerekiyordu. Burs çantada keklikti aslında, ama iki yıl içinde sınavlarını başarmak istediğim bir kaç der-

---

rınca 26 Temmuz Hareketinin kurulmasıyla Ortodoks Parti uzun dönemli bir bunalıma girdi. Ve liberal kanat Batista ile yaptığı doğrudan görüşmeler sonucu saygınlığını yitirdi. Sonunda parti bu özek güçlerin ayrılması sonucu parçalandı.

19) O zaman henüz çavuş olan Fulgencio Batista, Machado'nun devrilmesinin ardından kurulan Cespedes hükümetini, Cespedes'i öldürterek, düşürdü. Bunun üzerine Ramon Grau San Martin devlet başkanı oldu. 1944'de Yerliler Partisi lideri Grau San Martin başkanlığında bir Sivil-Cumhuriyetçi güçler koalisyonu zafere ulaştı. En sonunda Grau San Martin ve Batista arasında bir koalisyon oluşturuldu (1940-1944).

sim daha vardı. Benim öğrenim döneminde başka hiç bir öğrenci bu amaçlara ulaşamamıştı. Sabırsızlığım ve gerçeklerle yüz yüze gelmem beni harekete geçmeye zorluyordu. Böylece bilgilerimi derinleştirmek için gerekli üç yılım eksik kaldı, aynı sizin Dominikan mezhebinin bir rahip olarak kendi manastırınızda yaptığınız gibi. Sizin Tanrıbilim öğrenimi için kullandığınız yıllar, benim ise kuramsal bilgilerimi derinleştirmek ve ilerletmek için kendimi ekonomi öğrenimine adayacağım yıllar bende eksik kaldı.

Köklü ve temellendirilmiş düşünceler ve devrimci bir model-tezle donanmış olarak bunları uygulamaya geçirmeye karar verdim. Daha 10 Mart 1952 darbesinden önce devrimci bir model-tezim ve bunun nasıl uygulanabileceğine ilişkin düşüncelerim vardı. Üniversiteye girdiğimde devrimci kültürle henüz tanışıklığım yoktu. Ve sonra, bu model-tezin işlenmesiyle Kuba'da devrimin yengisi arasında sekiz yıldan az zaman geçti.

Bir danışmanım olmadığını söylemiştim. O halde bu düşünceleri bu kadar kısa zamanda geliştirmek ve uygulamaya koyabilmek için büyük bir çıkarım gücü gerekliydi. Bunda Marxizm-Leninizmden öğrendiklerimin belirleyici rolü vardı. Sanıyorum benim Kuba Devrimine olan katkım Marxizm-Leninizm ile Marti'nin düşüncelerinin sentezini yapmayı başarmamda ve bu sentezi kavgamızda somut olarak uygulamamda yatıyor.

Kubalı komünistler emperyalizm kuşatması nedeniyle, Mc Carthycilik[20] ve gericilikle yalıtılmışlardı. Bu yalıtılmışlıklarım hiç bir biçimde kıramayacaklarından kuşkum yoktu. İşçi hareketiyle güçlenmişlerdi. Kuba işçi sınıfıyla çalışan kendilerini bütünüyle işçilere adayan ve onlar için çok şey yapan çok sayıda militanları vardı. Bundan dolayı da işçiler arasında büyük saygın-

20) Joseph R. Mc Carthy (1909-1957), Cumhuriyetçi Partinin Wisconsin senatörü. Bir Araştırma Komisyonu yöneticisi olarak (1950-1954) özellikle hükümet memurlarına ve aydınlara yönelik azgın bir antikomünist izleme kampanyasının itici gücü oldu.

lıkları vardı. Ama o zamanki koşullar altında kesinlikle hiç bir politik olanakları yoktu.

Bu nedenle geniş kapsamlı bir toplumsal devrim uygulayabilmek için belli aşamalardan oluşan bir devrimci strateji oluşturdum. Planımın temelini devrimi henüz devrim için gerekli olgunlukta bir bilince erişmemiş, ancak halkın çoğunluğunu oluşturan bu büyük, isyancı, cahil kitleleriyle yapmaktı. İnanın bana, devrimi gerçekleştirebilen güç halkın bu kaynayan, sağlıklı ve alçak gönüllü kitlesidir. Devrimin belirleyici etmenidir. Bu kitle aşamalar halinde devrime yöneltilmelidir. Bilinçleri salt sözcüklerin gücüyle oluşmaz, bugünden yarına da olmaz bu. Halkın büyük kitlesinin zaman zaman şaşkınlığa düşmesine, sosyalizm ve komünizmle ilişkili ön yargılarına karşın belirleyici öğe olduğunu açık açık görebiliyordum. Bu kitlenin gerçek bir politik kültür geliştirmesi olası değildi, bütün yönlerden, en çok da kitle iletişim araçlarınca etkileniyordu: Radyo, televizyon, sinema, kitaplar, dergiler, günlük gazeteler ve her yönden yayılan antisosyalist ve gerici karşıdevrimci vaazlar. Sosyalizm ve komünizm insanlığın düşmanı olarak gösterilirdi. Bu ülkemizdeki kitle iletişim araçlarının kullandıkları keyfi ve haksız yollardan biriydi. Her yerde olduğu gibi Kuba'nın karşıdevrimci toplumunca uygulanan yöntemlerden biriydi. Daha küçük yaştan başlayarak sosyalizmin vatanı yadsıdığını, köylülerin toprağını, halkın özel mülkiyetini elinden aldığını, aileleri birbirinden ayırdığını duyardım. Marx'ı bile zamanında kadınları ortak mal yapmak istiyor diye şikâyet etmişlerdi. Bunu büyük düşünürün kırgın bir yanıtı izlemişti. Halkı zehirlemek için en korkunç, en akıldışı şeyler uydurulurdu. Halk kitlesi içinde antikomünist olan dilenciler, işsizler, açlar vardı. Ne sosyalizm, ne de komünizm nedir bilmezlerdi. Ama bu kitlenin yoksulluk, adaletsizlik, alçaltılma ve eşitsizlik altında ezildiği apaçıktı, çünkü halkın acı çektiği salt özdeksel kavramlarda değil, törel kavramlarda da kendini gösterir. İnsan salt gerekli 3000 kalori yerine 1500 kalorilik yiyebiliyor diye acı çekmez. Buna ekle-

nen acı toplumsal eşitsizlikten, sürekli kendini küçültülmüş duyumsamaktan, kimse saygı göstermediğinden, insan doğası içinde alçaltılmış olmaktandır. Seni herkes bir sıfır olarak görür: Şuradaki herşeydir, sense hiçbir şey, bir hiçsin.

Sorunun toplumsal çekirdeğini anlamasa da bu son derece şaşkın ve hoşnutsuz kitlenin belirleyici olduğunun bilincine vardım. Halk yanlış bilgilendirilmiş, durumunu işsizliği; yoksulluğa, okulların, sayrıevlerin, işin ve evlerin azlığına bağlıyordu, suç yönetimdeki yolsuzluklarda, politikacıların ihanetlerinde ve kokuşmuşluklarında aranıyordu.

Sözünü ettiğim Kuba Halk Partisi bu hoşnutsuzlukların toplandığı yerdi. Normal olarak emperyalizm ve kapitalist sistem suçlanmazdı. Üstelik bize üçüncü bir din öğretiliyordu: Birleşik Devletlere karşı saygı ve gönül borcunun dini. Ama bu başka bir bakış açısı.

Betto Sürekli yanı başınızda olduklarından mı?

Castro: «Bize bağımsızlığımızı veren Birleşik Devletlerdi. Onlar dostumuzdu, bize yardım ettiler ve etmekteler.» Resmi yazılarda bu söylenirdi sıkça.

Betto Kuzey Amerika'dan çok turist gelir miydi?

Castro: Sürekli gelirlerdi; ama size başka bir tarihsel bağlantıyı açıklamak istiyorum. Bize «Bağımsızlığımız 20 Mayıs 1902'de başladı!» diye öğretmişlerdi. Bu, Yankeelerin cumhuriyeti bize verdikleri tarihti. Ancak anayasadaki onlara Kuba'yı işgal etme hakkı veren ek maddeyle birlikte. Şimdi «Radyo Goebbels», «Radyo Reagan» ya da «Radyo Hitler»in yayınını başlatmak için bu tarihi seçtiler. —Bir 20 Mayısta Kuba'ya karşı yayına giren korsan bir radyo istasyonunu ben elbette ki (Amerikalıların yaptığı gibi) «Radyo Marti» diye adlandırmayacağım. Bizi Platt-Amandment'e(21) zorladıkla-

21) Kuba, İkinci Bağımsızlık Savaşının ardından 1901 yılında biçimsel olarak bağımsızlığını kazandı, ancak bundan önce Platt, yasa değişikliğini imzalamak zorunda bırakılmıştı. Bu yasa değişikliği adını Kuba ilişkilerini yürüten senato komisyonunun o zamanki başkanı Kuzey Amerikalı senatör Orville H. Platt'dan almıştır. Kuba Anayasasına 1901'de eklenen bu

rını da anımsıyorum. Ülkeyi 4 yıldır işgal altında tutmaktaydılar ve hâlâ her zaman ülkemizi işgal etme hakkını vermeye zorluyorlardı. Bu işgal birden çok oldu ve böyle yöntemlerle en iyi topraklarımızı, madenlerimizi, ticaretimizi, finans kaynaklarımızı ve ekonomimizi ellerine geçirdiler.

Betto Hangi yılda oldu bu?

Castro: 1898'de başladı ve 20 Mayıs 1902'de salt Kuba'da Yankee-Kolonisinin politik bir dışavurumu olan bu cumhuriyet karikatürüyle en uç noktasına ulaştı. O günden sonra Kuba'nın doğal kaynak ve zenginliklerinin yağmalanarak, büyük parçalar halinde ele geçirilmesi süreci başladı. Yankeelerin fabrikalarından birinde çalışan babamdan söz etmiştim size, Oriente'nin kuzeyinde kurulan ünlü, United Fruit Company'de. Babam Kuba'da yaşamına United Fruit'te işçi olarak başlamıştı... Okul kitapları Birleşik Devletlerin davranış biçimini haklı çıkarıyordu. Birleşik Devletler tüm yazınla bütünleşmişti. Bugün bunların dev bir yalan olduğunu çocuklar bile biliyor. Bütün bu yalan ve mitoslardan oluşan yapı nasıl yok edilebilirdi? Kitlenin bunu bilmediğini ama acısını çektiğini anımsıyorum. Şaşkındı, ama aynı zamanda umutsuzluğa kapılmıştı. Savaşacak, bir yöne doğru hareket edecek durumdaydı. Bunun için de adım adım, tam bir politik bilince ulaşıp amacına güven duyana dek.

Kuba tarihine, halkımızın karakter yapısına ve duyarlılığına ve Marxizme ilişkin bu model-tezin tümünü okuduklarımdan ve derin düşüncelere dalarak çıkardım.

Betto Siz Ortodoks Partinin sol kanadında mı yer alıyordunuz?

Castro: Kimileri nasıl düşündüğümü biliyordu. Bunları herkese büyük bir dürüstlükle söylüyordum, bunun üzerine beni yalıtmaya ve komünist olarak adlandırmaya başladılar. Ama o zamanlar sosyalizmi tek amaç olarak öğütlemiyordum, haksızlıklara, yoksulluğa,

---

madde, ABD'ne, Birleşik Devletlerin çıkarları söz konusu olduğunda Kuba'ya müdahale hakkı tanımaktadır.

işsizliğe, yüksek kiralara, köylülerin topraklarından sürülmesine, düşük asgari ücretlere, politik yolsuzluğa ve her yerde gözlenen acımasız sömürüye karşı kampanyalar açıyordum. Halkı gerçekten devrimci bir yöne devindirmek için yakmmalar, öğütler ve bir izlence çerçevesinde etkinliklere başladık. Halk buna daha çok hazırdı.

Daha ne söylemem gerek? Komünist Partinin işçiler arasında gücü ve etkisi olmasına karşın yalıtılmış olduğunu görüyordum. Onlar benim için gizil bağlaşıklardı. Elbette militan bir komünisti benim kuramlarımın doğru olduğuna inandırmayı hiç düşünmedim, hiç de denemedim bunu. Çoktan benim Marxçı-Leninci bir model-tezim vardı, bu noktada onlardan ilerdeydim. Komünistlerle ilişkilerim iyiydi, çünkü çalıştığım kitapların hemen hemen hepsini III. Carlos Caddesindeki komünist partinin kitaplığından almıştım. Üniversitedeki güçlü komünistlerle de iyi ilişkilerim vardı, hemen bütün kavgalarda bağlaşıktık. Onlara «Gizil devrimci büyük kitlenin desteğiyle savaşma olanağımız var» derdim. Batista'nm 10 Mart'taki darbesinden önce bu model-tezleri yaşamda uygulamaya başlamıştım.

Betto: Moncada saldırısını gerçekleştiren topluluk Ortodoks Partinin sol kanadından mıydı?

Castro: Tanıdığım ve nasıl düşündüklerini bildiğim Ortodoks Partinin gençlik kanadındandılar. Darbe olayından sonra onları örgütlemeye başladım.

Betto Ne ad altında?

Castro: O sırada savaşım hücreleri örgütlüyorduk.

Betto Hücre mi deniliyordu?

Castro: Aslında bir askeri aygıt örgütlüyorduk. Bu 1952'deki askeri darbeyi izleyen aylardaydı ve henüz kendi devrimci planımız yoktu. 1951'den bu yana devrimci bir plan üzerinde çalışıyordum, ama bu plan yaşanacak bir politik dönem daha gerektiriyordu.

Belli bir politik gücüm olduğundan devrimci bir devinimi örgütlemeye başladım. Ortodoks Partinin seçimleri kazanacağını biliyordum, böylece partinin yönetimi bütün bölgelerde —Havana dışında— her zaman oldu-

ğu gibi toprak ağalarının ve burjuvazinin eline geçecekti. Halk Partisi büyük olasılıkla Havana Bölgesi dışında gerici-karşıdevrimci ögelerin ve seçim örgütlerinin ellerindeydi. Havana'da saygın politikacılar, aydınlar ve üniversite profesörlerinden oluşan bir grup belirleyiciydi. Bir kaç varsılın etki alanlarını arttırıp listeler ve para yoluyla partiyi bölgelerde denetlemek istemelerine karşın seçim listeleri yoktu.

Burada, Havana'da parti yeterince güçlüydü. 80.000 gönüllü üyesi vardı ki bu saygı duyulacak bir sayıdır. Parti özellikle kurucusunun ölümünden sonra büyümüştü. Bu kendisini Guatemala'da toprak alışverişiyle ilgili dümenler çevirmekle kanıtı olmaksızın suçlayan, hükümetin bir bakanıyla giriştiği bir polemik sonucu intihar eden, kitle üzerinde etkisi büyük, mücadeleci bir adamdı. Ona bir tuzak kurup bu konuda bir polemiğe itmişlerdi. Yolsuzluk ülkemizde çok büyüktü ama özellikle bu olay hiç bir zaman kanıtlanamadı. O da umudunu kesti ve kendini öldürdü. Parti böylece lidersiz kaldı ama gücünü korudu.

Partinin 1952 Haziranında yapılacak olan başkanlık seçimlerini kazanacağı düşüncesini kabul etmek zorundaydım. Bu yeni hükümetin sonucunun da tam bir düşkırıklığı olacağını görebiliyordum ve bunun için de hareketin hazırlanmasını içeren birinci politik aşamadan, devrimci yolla gücün ele geçirilmesi olan ikinci aşamaya geçişi planlıyordum. Sanıyorum Marxizmin bana öğrettiği ve önsezimin de desteklediği en önemli noktalardan biri devrimi yapabilmek için önce gücün ele geçirilmesinin gerekliliğiydi, çünkü şimdiye dek adımlanan politikanın geleneksel yollarıyla bir yere varılamazdı.

Önce belirli konumları temel olarak almayı düşünüyordum, sonra bunlardan yola çıkarak başlangıçta yasa tasarıları biçiminde olmak üzere devrimci bir izlence geliştirilebilirdi. Bu daha sonra Moncada izlencesine dönüştü. Henüz söz konusu olan genişletilmiş sosyalist bir izlence değildi, halk kitlesinin desteğini kaza-

nabilecek bir programdı. Kuba sosyalizmine geçen bir tür «ön oda»ydı. Moncada izlencesinde uygulanan noktaları Batista'nın darbesinden çok önce, Havanna mahallelerinde, kentin ve bölgenin diğer yoksul bölümlerinde sağlam bir temel oluşturma sürecinde saptamıştım. Ayrıca parti kitlesiyle de etkin olarak çalışıyordum.

Artık avukat olduğumdan halkın bu bölümüyle yakın ilişkideydim —etkin, dinamik ve enerjik bir savaşım ve küçük bir grup yoldaşın desteğiyle. Yönetim işlevleri üstlenmiyordum, ama kitlenin partiyi desteklemesine ve devrimci model-teze güveniyordum. Sonra darbe oldu ve herşey değişti. İzlencemizi sürdüremedik. İlk izlence askerleri de kapsamına alıyordu, çünkü onlar da sömürünün kurbanıydılar, Magnat'ların(*), başkanların, en üsttekilerin özel mülkiyetinde çalışmaya zorlanıyorlardı. Bütün bunları açığa çıkararak suçladım, yavaş yavaş onların saflarında etkimi arttırdım. En azından yakınmalarına kulak veriyorlardı. Planımda bu askerleri de harekete katmak vardı. Askerler, işçiler, köylüler, öğrenciler, profesörler, serbest meslek sahipleri ve halkın orta kesimi geniş bir izlencede bir araya getirileceklerdi.

Darbeden sonra bütün görüntü değişti. Başlangıçta eski anayasaya uygun döneme geri dönmeyi düşünmekteydim. Şimdi askeri diktatörlüğün devrilmesi gerekiyordu(22).

Betto Darbe ne zaman oldu?

Castro: 10 Mart 1952'de. Bunun üzerine Batista darbesinin sonucu olan bu alçak ve karşıdevrimci hareketi saf dışı etmek için nasıl bütün güçlerin bir araya getirilebileceğini ve yeniden eski durumun sağlanabileceği üzerine düşünmeye başladım. Kendi gücümle

(*) Ç. n. Magnat: Büyük toprak sahipleri.

22) 10 Mart 1952 darbesi, bkz. dipnot 6. Fidel Castro, Ortodoks Partinin oynadığı rolü, izleyen sayfalarda tanımlayacaktır. Daha fazla bilgi için bkz. E. Grinewitsch, **Kubas Weg zur Revolution**, Frankfurt 1978, 67.

militan yoksulları ve Ortodoks gençliğin kavgaya hazır adamlarını örgütleyerek partinin silahlı mücadele yolunu seçen bir kaç lideriyle ilişkiye girdim. Bir önceki yasalara uygun hükümet dönemine dönebilmemiz için Batista'nın silahla devrilmesi zorunluluğu çok açıktı benim için. Bu amaç kesinlikle bütün partileri bir araya getirecekti. İlk devrimci strateji büyük bir kitle hareketi biçiminde tasarlanmıştı ve başlangıçta tuttuğu anayasaya uygun yolla hareket eden bir karakterdeydi. Bu erekler çevresinde herkes Batista rejiminin yıkılmasında birleşiyordu, hem iktidar hem de muhalefet partileri. Bir kaç hafta içinde ilk savaşçıları ve ilk hücreleri örgütledim. Küçük bir radyo istasyonu kurmuştuk ve teksir makinasıyla çoğaltılmış küçük bir dergi dağıtıyorduk. Polisle, daha sonraları deneyim olarak yararını göreceğimiz bir kaç çatışmamız olmuştu. Bu olaylardan sonra yoldaşların seçimi ve yerleştirilmesinde olağanüstü özenli yöntemler uyguladık. Gerçek direnişçiler olmuştuk ve ilk hücreleri bütün partilerin ve bütün güçlerin ortak kavgasına örgütledik. Böylece en yoksul kesimlerden, Artemisa da ve Havanna'nın en yoksul mahallelerinde karşılaştığım, bir çok iyi genç insan tanıdığım partide çalışmaya başladım. Hepsi işçiydi. Küçük bir yoldaş grubu beni baştan beri destekliyordu: Abel, Montane, Nico, Lopez ve başkaları.

Başlangıçta hareketteki tek partili bendim. Gerçeği söylemem gerekirse, Moncada'ya dek bir tek bendim, son dakikada Abel de işten ayrılıp benimle çalışmaya başladı. Hareketin tümünü 14 ay içinde örgütledik. 1200 üyemiz vardı. Her biriyle teke tek konuşmuş ve her hücreyi ayrı ayrı örgütlemiştim. Moncada'dan önce kaç arabayla kaç kilometre katettiğimi biliyor musunuz? 40.000 km. Daha ederi tam olarak bile ödenmemiş bir arabayla. Hem bu arabanın, hem de benim masraflarım Abel ve Montane tarafından ödeniyordu. Yolculuklar hareketi örgütlemeye, hazırlık yapmaya ve donatmaya yarıyordu.

Gelecekteki savaşçılara düşünceler ve yönergeler aktardığım toplantılar yoluyla ilerici ve yurtsever dü-

şüncelerimizi paylaşan genç ve sağlıklı insanlarla disiplinli ve belirleyici bir örgütlenme kurumlaştırmıştık. Kendimizi diktatörlüğe karşı savaşa örgütlüyorduk. Niyetimiz bu savaşı yönlendirip yönetmek değildi, ama bütün güçlerimizle yeralmaktı. Yeterinden çok güçlü kişilik ve politik lider vardı. Ama sonraları bunların hepsinin yanlış, yeteneksiz, sahte oldukları sonucuna vardık, ve planımızı değiştirmeye karar verdik. Bu gelişmenin akışını da değiştirmeye başladı.

Söyleşinin ilk bölümünü bitiriyoruz. Muhabirlik zamanlarımdan bildiğim, istenen duygularm tarafsızlığını korumanın artık elimden gelmediğini duyumsuyorum. Duyduklarımdan sersemlemiş durumdayım. Vedalaştığımızda saat sabaha karşı 3'e geliyordu.

Moncada Kışlası Baskını

Söyleşimizin ikinci bölümü 24 Mayıs 1985 Cuma günü saat 16.45'de başlıyor.

Betto: Moncada'dan söz ediyorduk. Hıristiyan olarak tanınan ve aynı zaman diliminde Havana'da olduğu için Moncada'da yanınızda olmayan devrimci José Antonio Echeverria ve Frank Pais'den söz edebilir misiniz, bana? Bu çok ilgimi çekiyor. Hıristiyan olmaları gerçeği nasıl bir etki uyandırıyordu ve Marxçı görüş sahibi olanlarla aralarında nasıl bir ilişki vardı?

Castro: Moncada'dan sonra Marxçı eğilimli, daha büyük sorumluluk ve yetke üstlenen küçük bir kadro vardı artık. Ben bu anlamda bir çekirdekle çalışıyordum. Bu yoldaşlardan istediğimiz nitelikler öncelikle yurtseverlik, devrimci tin, güvenilirlik, doğruluk, Batista'ya karşı silahlı savaşımın ereklerini ve risklerini göze alarak savaşa hazır olmaktı. Bunlar temel koşullardı. Kimse dini görüşleri konusunda sorguya çekilmezdi. Olmadı böyle bir sorun. Kuraldışı tek bir durum bile anımsamıyorum. Bu herkesin özel sorunuydu. Kimse bunu araştırmadığından veriler ya da istatistikler yok elimizde, ama Moncada'ya katılanların çoğunun Hıristiyan olduğu tartışılmaz.

Bir kaç örnekten söz ettiniz. Frank Pais'in Monca-

da olayında bizimle hiç bir ilişkisi yoktu henüz; çok gençti daha ve bu eylemden aylar sonra hareketimize katıldı. Kısa zamanda kendini gösterdi. Bildiğim kadarıyla Frank Pais'in dini yetişimi ailesinden geliyordu.

Betto Babası papazdı.

Castro: Doğru, babası papazdı. Ama din sorunu üzerinde hiç konuşmadık.

Betto Ama onun karşı dinci olması için bir çaba da gösterilmedi, öyle mi?

Castro: Gösterilemezdi, anlamı yoktu çünkü. Aradığımız savaşmaya hazır insanlardı. Bu sorun ortaya çıkmadı bile.

Bildiğim kadarıyla Echeverria'nın da dini yetişimi vardı. Ama onunla da bu konuda konuşmazdık, Batista'ya karşı savaşımımızdan konuşurduk. Yalnız bir kez ölüm yıldönümü nedeniyle yaptığım konuşmada katı bir eleştiri getirmiştim. Yayınlanmış olabilir; bir 13 Mart günüydü. Birisi Echeverria'nın politik vasiyetnamesinde yer verdiği Tanrı'yı anıştırması bölümünü atlamıştı.

Betto Ne yazmıştı?

Castro: Ölümle karşılaştığı eylemden kısa süre önce bir manifesto kaleme almıştı. Yıllar sonu, ölüm yıldönümünde yapılacak bir anma töreninde yapacağım konuşmaya hazırlanırken vasiyetnamenin okunmasında Echeverria'nın formüle ettiği Tanrı'ya dinsel yaklaşımının çıkarıldığını farkettim. Bu beni çok öfkelendirdi. Konuşmamda çok sert eleştirdim, gazetelerde yer almış olmalı bu. Tanrı çağrısını çıkarmanın, bir belgeyi tahrif etmenin nasıl olası olabileceğini sordum. Niçin böyle bir kaygıya kapıldıklarını sordum, Tanrı'ya seslenişi hiç bir şekilde Echeverria'nın yaptıklarının değerini ne azaltıyor ne de yokediyordu. Bunu yapmamalıydılar. Bu tutumu, hem saygı duyulması gereken tarihsel gerçek açısından, hem de, belki yanlış anlaşılır da anılanın değerini azaltır ya da yok eder diye böyle bir Tanrı'ya seslenişi halka anımsatmamalı görüşünde yatan önyargı açısından eleştirdim. Bu da beni bu konuda kamuoyu

ile karşı karşıya getirdi. Gazetelerde yayınlanmıştır kesinlikle. Sizin kulağınıza geldi mi bilmiyorum.

Betto: Evet, bir keresinde anlatmışlardı. Evet, sonra hapishaneye girdiniz. Santiago de Cuba piskoposunun Moncada Kışlası'na saldıranlardan yana müdahalesi nasıl oldu?

Castro: Bakın bunu doğru anlayabilmek için Moncada Kışlasının ele geçirilmesinin olanak dışı olduğunu gözden kaçırmamak gerek —salt rastlantısal ama belirleyici sonuçları olan nedenler yüzünden. Başarısızlığa uğrayınca zorunlu olarak geri çekilmemiz gerekti, çünkü savaşçılar çeşitli konumları koruyorlardı. Geri çekilme buyruğu verildiğinde savaşçıların bir bölümü harekâtı başlattığımız Siboney'in evine geri çekildi.

Bayamo'da bulunan yoldaşlar için kaygılanıyordum, hedeflerine ulaştıklarını ve yerel kışlayı ele geçirebildiklerini umuyordum. Her şey yolunda gittiyse şimdi yalıtılmış olmalıydılar, bundan yola çıkarak bir kaç yoldaşı yeniden örgütleyip Bayamo'ya gidenleri desteklemek amacıyla daha küçük bir kışlaya başka bir eylem koymayı düşünüyordum.

Betto: Tarihte pek örneği olmayan bir şey. Siboney' deki bu küçük çiftliğe gittim. Buraya dönmeyen yoldaşlardan bir kaçının yakalandığını sanıyorum.

Castro: Tam öyle olmamıştı.

Betto Olmamış mıydı? Ben de konuşacaklarından korkmadınız mı diye kendime soruyordum ve bu da...

Castro: Hayır, o anda bunu sorun etmemiştim, çünkü düşmanın ana kışlaya yapılan baskından oluşan bu şaşırtıcı ve şok edici eyleme tepki göstermeye zamanı olmadığını düşünüyordum.

Diğer yoldaşlar gibi biz de harekâta başladığımız eve geri döndük. Ben kadroyu yeniden örgütlemeye çalışıyordum, cephane ve gerekli silahları alıp, dağlara çıkacakları belirlenenlere dağıttık. Daha doğrusu benim düşüncem kuzeyde, Santiago Yaylasında yer alan Caney yönüne gitmek ve yirmi ya da otuz adamlık bir toplulukla hazırlıksız küçük bir kışlayı ele geçirmekti. Ancak arabalarımızın — o zamanlar iletişim araçlarımız

yoktu— eylemi başlattığımız çiftlik evine doğru gittiklerini gözledim. Bunun üzerine biz de yoldaşların gittiği yöne doğru yola koyulduk. Ve böylece Bayamo'daki grubun yardımına koşmak için Caney kışlasına bir baskın gerçekleştirebilecek en az sayıda adam toplamak olası değildi.

Betto Moncada Kışlasına kaç savaşçı saldırmıştı?

Castro: Yaklaşık 120 kişi.

Betto Bunlardan kaçı öldü..?

Castro: Bunu daha sonra açıklarım. Bunlardan bazıları kışladan bir kat yüksek olan adliye binası gibi binaları ele geçirdiler; diğerleri kışlanın arkasında kalan evleri işgal ettiler, bizim grubumuz kışlaya önden girebilmek için ana kapının önünde mevzilenmişti. Ben ikinci arabadaydım. Hesapta olmayan bir nöbetçiyle karşılaşınca benim tarafımda karşılıklı ateş başladı. Biz yaklaşık doksan kişiden oluşuyorduk. Ama yalnızca altmış ya da yetmiş kişi ana kapıya ulaştı. Kimileri caddeleri pek iyi tanımadıklarından kışla caddesine sapacaklarına arabalarıyla dümdüz yola devam ediyorlardı. Benim grubum kışla kapısına ulaşanlar arasındaydı. Diğer binadakiler, adliye binası ve sayrılar evindekiler de planımızdan haberliydiler. Bizim grubun komuta görevini üstlenmesine ve askerleri ön taraftan girenlerle, bulundukları yerde, dolayısıyla askerlerin barınaklarının da bulunduğu arka avluya hakim olanların arasında sıkışacakları arka bölüme çekilmeye zorlamasına karar verilmişti.

Ancak nöbetçilerle karşılaşılınca çatışma planlanıldığı gibi kışlanın içinde değil, dışında başladı. Askerler alarm verdiler, sayıları binden fazlaydı, onları hazırlıksız yakalama avantajını yitirmiştik ve ilk planımızı uygulamamız olanaksızlaşmıştı. Buna rağmen birinci araba kışla girişini ele geçirmeyi ve egemen olmayı başardı. Geri çekilirken içinde bulunduğum arabayı durdurdum ve yerimi yolunu şaşırmış, nereye gideceğini bilmeyen yoldaşa verdim. Artemisa'dan bir yoldaş geri döndü ve beni de aldı.

Kenti geldiğimiz yoldan terkederken Caney kışla-

sına gitmek için yeterli sayıda insan bulamayacağımı sanıyordum, çünkü altmış-yetmiş kişinin yaklaşık yarısı Siboney'deki eve geri dönmüştü. Eylemin başarısızlığa uğraması üzerine —söz konusu olanın örgütlenmeye karşın ilk eylemlerini yapan siviller olduğunu unutmayın— yürekliliklerini yitirip askeri giysilerini bir tarafa atanlar oldu. Yine de savaşımı sürdürmeye kararlı bir grup vardı. Bu grup benimle birlikte çiftlik evinin önünden başlayan dağlara çıktı: Santiago yakınındaki Sierra Maestra'ya. Buraları tanımıyorduk. Silahlanmış olarak fundalıklara daldık. Yanımızda açık alan çatışmasına uygun silah yoktu, yalnızca planladığımız gibi göğüs göğüse savaşmaya uygun birkaç yirmiiki kalibre otomatik tüfekle, bir kaç oniki atışlık oniki kalibre otomatik tüfek vardı. Bu silahlarla donanmış olarak dağlara çıktık. Çevreyi tanımadığımızdan karanlık bastığında henüz zirveye ulaşmamıştık. Bu zamana dek düşman askerlerini çoktan bütün bölgeye yaymış, bölgenin bütün anahtar noktaları ele geçirilmişti. Daha sonraları kazandığımız deneyimimiz o zaman olsaydı yine de bu kuşatmayı aşabilirdik. Ama bu durumda deney eksikliği ve bölgenin tanmmaması yol bulamamamıza ve sürekli dağın ortasma geri gelmemize neden oldu. Planımız Sierra Maestra'nın Santiago de Cuba körfezinin bulunduğu, kentin doğu yanı olan öteki eteğine ulaşmaktı.

Eski planımız Moncada kışlasını ele geçirmek ve Santiago de Cuba halkının da desteğiyle ülkeyi felce uğratmak için genel grev çağrısı yapmaktı. Eğer düşman bunun üzerine bizim savunma gücümüzü aşan bir güçle saldıraydı, 2000 ya da 3000 silahlı adamla Sierra Maestra'ya geri çekilecektik. Plan buydu. Başlangıçtan beri çıkış noktamız bir kez kışlayı ele geçirirsek Santiago de Cuba halkının bizi destekleyeceğiydi. Size söyledim ya, daha sonra kazandığımız bilgiler olsaydı, bütün bu askerleri ve durumları ciddiye almazdık. Ama o anda bilgisizliğimiz yüzünden peşimizde olan askerlerden kurtulmak için Sierra Maestra'nın öteki tarafına ulaşabileceğimizi olanaksız görüyorduk. Santiago de

Cuba körfezini doğu yönünden geçip Sierra Maestra'nın daha dik ve stratejik önemi daha çok olan kuşağına girmeyi planlıyorduk.

Grubumuzda bir kaç yaralı da vardı, ancak yaraları çok ağır değildi. Ama bir kaza oldu: Bir yoldaşın silahı patladı ve onu ağır yaraladı. Onu kurtarmak için bir çözüm bulmalıydık, bu da grubu daha da küçülttü. Diğer yoldaşlar çok bitkindi, dağlarda bir savaşın güçlüğüne dayanacak fiziksel güçleri yoktu. Hareketliliklerinin azalması nedeniyle onları Santiago'ya geri döndürmeye karar verdik. Niçin mi o zaman geri dönebileceklerdi? Şu nedenle: Saldırıdan hemen sonra ve onu izleyen saatler ve günlerde ordu bir çok kişiyi yakalamaya başladı. Biz Moncada'ya doğru ilerlerken, kaybolan kimilerini ve ve kışlanın karşısındaki konumlarını koruyanları; ana saldırının başarısızlığa uğradığını farketmekte bocalayanları tutuklamışlardı. Bunlardan kimileri çok geç olmadan kaçabilmiş ama çoğunun etrafı sarılmıştı. Yeniden sivil giysilerine dönmüş, bir otelde barınmaya çalışan, sığınak arayan ya da Santiago de Cuba'yı terketmeye çalışanlar da tutuklandı. Diğerleri de sonunda açık alanlarda ele geçirildiler.

Betto Askeri giysi mi giyiyorlardı?

Castro: Evet. Neyse ki kaybımız son derece azdı. Ancak düşmanın kaybı daha çoktu, doğru anımsıyorum onbir ölü, yirmiiki yaralı.

Betto : Ya sizin kaç ölünüz vardı?

Castro: Çatışmada iki ya da üç yoldaşın şehit olduğunu, bir kaçının da yaralandığını biliyoruz. Buna karşın Batista pazartesi günü yetmiş devrimcinin ölümünü ilan etti. Büyük olasılıkla o pazartesi günü Bayamo ve Santiago eylemlerine katılan yüzaltmış yoldaştan yetmişini öldürmemişlerdi henüz. Ancak yetmiş asinin ölüm haberini yaydılar. Oysa pazar öğleden sonra çok sayıda yoldaş tutuklanmış ve öldürülmüştü. Hemen hemen bütün hafta boyunca tutuklular korkunç işkencelerle ve ölümle karşı karşıya getirildiler.

Bütün bunlar Santiago de Cuba halkında derinden yadsıyış biçiminde şiddetli bir tepki yarattı ve ulusal

bir sarsıntı oluşturdu. Kent askerlerce yakalanan her tutuklunun idam edildiğini kavramaya başladı. Toplumun sivil kesimi örgütlendi, harekete geçti ve Santiago de Cuba başpiskoposu İspanyol kökenli Monsenor Pérez Serantes'i ziyaret etti. Başpiskopos insancıl nedenlerle yaşıyanları kurtarmak için devreye girdi. Bayamo'da bulunan kırk yoldaş da görevlerini yerine getirmekte bir hayli güçlük çektikleri ve kayda değer sayıda yoldaşın çeşitli yerlerde yakalandıkları da bu arada anımsatılmalı.

Batista'nın ordusunun uyguladığı genel kural bir dizi iftira yayarak askerlerin nefretini üzerimize yöneltmekti, bunun için de Santiago de Cuba Sayrılarevindeki sayrı askerlerin gırtlaklarını kestiğimiz şeklinde utanmaz bir suçlama yaymışlardı. Oysa gerçekten olan —daha önce de anlattığım gibi— savaşın planlandığı gibi kışlanın içinde değil dışında başladığıydı. Bu da olağan koşullarda orada dolaşmayan nöbetçiyle rastlantı sonucu karşılaşmamızdan doğmuştu; o gün Karnaval Pazarı olduğu için o nöbetçi oradaydı ve sonra...

Betto Kışlanın nöbetçilerinden mi?

Castro: Evet Karnaval olduğu için oraya nöbetçi koymuşlardı. Böylece ilk araba kapıya varmayı başarmasına karşın ikinci araba olan bizimkiyle nöbetçi çarpıştı. Kışlanın içindeki bütün tesisler aynı askeri görüntüdeydiler. Bizim arabamız durunca arkamızdan gelen arabadakiler inip önümüzden, sol yöne doğru gittiler. Bu arada bir grup kışlaya gittiğini sanarak yanlışlıkla sayrılarevine girdi. Ben bu yanılmayı farkedince sayrılarevine girip onları hemen dışarıya çıkardım. Hazırlıksız yakalama unsuru ve başlangıç hızı güme gittiğinden saldırı durdu, grubu yeniden örgütleyip kışlaya saldırıyı yinelemeye çalıştık. Ama bu mümkün değildi, garnizon silaha sarılmış ve savunma durumuna geçmişti. Bu başarı kazanmamızı engelledi, başarımız bütünüyle hazırlıksız yakalama ve şaşırtma unsuruna bağlıydı. Uygun silahlarımız ve ardımızda askerlerle savaşabilecek yeterli sayıda adamımız olmadığından askerler uyanıp da yerlerini aldıklarında başaramadık.

Hemen yanımda birisi tetiğe bastı —neredeyse sağır oluyordum— ve sayrılarevinin penceresinden beliren askeri giysili bir adama isabet etti. Böylece sağlam bir kişi ya yaralandı, ya da öldürüldü. Böylece hastaneye ayak basmış olmamız —yalnızca giriş katı, giriş olsa da— sözde sayrılı askerlerin gırtlağını kestiğimiz biçimindeki bize karşı büyük iftira kampanyasının ard nedenini oluşturdu. Katıksız bir yalandı bu, ama bir çok asker inandı buna. Batista'nın ulaşmak istediği hedef askerlerin nefretini uyandırmak ve kızıştırmaktı. Buna bir de ordunun geleneksel zorbalığı ve onlara karşı çıkma yürekliliği gösteren sivillerin saldırısıyla onurlarının kırılması eklendi.

Tutuklular sistemli olarak öldürüldüler. Kimileri almıyor, sorguya çekiliyor, barbarca işkence ediliyor ve sonra öldürülüyorlardı.

Bu durum kamuoyunda şiddetli tepkilere neden oldu ve Santiago de Cuba piskoposu dini yetke olarak kentin diğer önde gelenleriyle yaşamda kalanların yaşamlarını kurtarmak için çalışmaya başladı. Eylemlerinde halktaki derin öfke halinin de yardımcı olduğu piskopos ve tanınmış kişiliklerin çabasıyla gerçekten yaşamda kalan bir kaç kişi özgür bırakıldı. Bu duruma dayanarak benimle birlikte olan ve düşünülebileceği gibi fiziksel olarak kötü duruma düşen bir grup yoldaşın başpiskoposun aracılığıyla yetkili kurumlara teslim olmasına karar verdik. Sözkonusu olan altı ya da yedi yoldaştı.

Böylece ben diğer iki liderle kaldım. Önerimiz Sierra Maestra'ya ulaşmak ve savaşı yeniden örgütlemek için körfezi geçmekti. Geri kalanlar olağanüstü bitkindiler ve yaşamlarını kurtarmak gerekliydi.

Hapishane

Betto Kaç yoldaştılar yaklaşık?

Castro: Altı, ya da yedi. Bir eve yaklaştık, evde oturanlardan biriyle konuştuk, bu grubun başpiskoposla

buluşmasını örgütleyen de o oldu. Bu altı ya da yedi yoldaş gün doğarken başpiskopos tarafından alınacaklardı. Sonra ben ve yanımdaki diğer iki kişi ayrıldık onlardan. O yerden yaklaşık iki kilometre uzaklaştık, niyetimiz Santiago de Cuba körfezine giden yolu gece boyunca almaktı. Ama ordu bizden haberdardı, belki de aile ile başpiskopos arasındaki telefon konuşmasını dinlemişlerdi. Ve daha erkenden, henüz gün doğmadan devriyeler bütün bölgeyi, yol çevresini de, ele geçirdiler. Yalnızca iki kilometre uzaktaydık ve o güne dek hiç yapmadığımız bir yanlış yaptık. Dağlarda en kötü koşullar altında, dik yarlarda uyku tulumu ya da benzeri bir şey olmaksızın gecelemek zorunda kaldığımızdan biraz bitkindik, tam o gece küçük bir sığınak bulduk. Dört metre boyunda, üç metre eninde iş gereçlerinin saklandığı bir tür koruyucu kulübeydi bu. Sis, nem ve soğuktan korunmak için gün ağarana dek orada kalmaya karar verdik. Sabahleyin, daha uyanmadan bir devriye sığınağa girdi ve tüfekleri göğsümüze dayadı. Asla yapmamamız gereken bir yanlışın sonucu düşmanın tüfekleriyle uyandırılmak oldu.

Betto İçinizden kimse nöbet tutmamış mıydı?

Castro: Hayır, kimse nöbet tutmamıştı, üçümüz de uyuyorduk! Biraz çok güvenmiştik kendimize, çünkü ne de olsa —bütün çevreyi taramalarına karşın— kuşatmayı kırabilmemiz üç haftadır sürüyordu. Düşmanı küçümsedik, bir yanlış yaptık ve ellerine düştük. Kesinlikle telefon konuşmasını dinlemişlerdi, çünkü ilişkide olduğumuz kişilerin bizi ele vermiş olacaklarına inanamıyorum. Mutlaka başpiskoposla telefonda konuşmak türünden dikkatsizlikler yapmışlardı. Bu orduyu alarma geçirmiş, hemen bizi tutuklamaya devriyeler gönderilmişti. Bunlar kana susamış öyle bir aranıyorlardı ki, bizi orada öldürmek istediler. Ama inanılmaz bir rastlantı oldu: Bir katil olmayan ve belli bir otoriteye sahip Sarria isimli kara derili bir teğmen vardı. Kışkırtılmış askerler bizi bağladılar, silahlarını doğrulttular öldürmek istiyorlardı. Kimliklerimizi öğrenmek istediklerinde onlara başka isimler söyledik. Beni tanımadıklarını hemen anlamıştım.

Betto Kuba'da o dönem çok mu tanınmıştınız?

Castro: Oldukça. Ama nedense askerler beni tanımamışlardı. Buna karşın öldürmek istiyorlardı bizi, kim olduğumuzu bilseydiler kesinlikle tetiğe basmıştılar. Onlarla tartışmaya başladık. Onlar bizim askerleri öldürecek katiller olduğumuzu, kendilerinin ise kurtuluş ordusunun geleneğini sürdürenler olduklarını söylüyorlardı. Sinirlenmiştim biraz ve onların İspanyol ordusunun ardılı, bizim ise kurtuluş ordusunun gerçek izleyicileri olduğumuzu söyledim. Bunun üzerine daha da öfkelendiler.

Artık kendimizi ölmüş sayıyorduk; kendim için en küçük bir yaşama şansı bile düşleyemiyordum. Tartışma sırasında teğmen öne çıktı ve: «Ateş etmeyin, ateş etmeyin!» dedi. Askerlere döndü ve alçak sesle yineledi: «Ateş etmeyin, düşünceler öldürülmez, düşünceler öldürülmez.» Üç kez yineledi adam: «Düşünceler öldürülmez.»

İki yoldaşın biri rastlantı sonucu masondu. Söz konusu olan Oscar Alcalde, bugün yaşıyor ve bankanın başkanı, finans uzmanıydı ve hareketin ekonomik varlığını denetliyordu. Nasılsa Mason olduğunu söyledi teğmene. Bu etkisini gösterdi, çünkü orduda çok sayıda mason vardı. Sımsıkı bağlanmış olarak ayağa kaldırdılar bizi ve götürdüler. Teğmenin tutumundan çok etkilenmiştim. Bir süre yürüdükten sonra onu çağırdım ve: «Nasıl davrandığınızı gördüm ve sizi aldatmak istemiyorum. Ben Fidel Castro'yum» dedim. Bunun üzerine şöyle karşılık verdi: «Kimseye birşey söyleme!» Biraz daha ilerledik ve sonra, yaklaşık 700 ya da 800 metre uzaktan silah sesleri duyduk. Askerler çok sinirliydiler ve kendilerini yere attılar.

Betto Kaç askerdiler?

Castro: Devriyede yaklaşık oniki asker vardı.

Betto Ya teğmen, kaç yaşındaydı?

Castro: Yaklaşık 40, ya da 42. Askerler yere yattıklarında bunun bizim vurulmamız için bir tuzak olduğunu düşündüm ve ayakta kaldım. Teğmen yaklaştı, ona «Yere yatmıyorum, ateş etmek istiyorsanız bizi

ayakta öldürmek zorundasınız» dedim. Teğmen «Çok yüreklisiniz, muchachos (delikanlı)» dedi. Sanıyorum bu bin şans arasından biriydi. Gerçi henüz kurtulmamıştık ve yaşamda kalma güvencemiz yoktu, ama teğmen bizi ikinci kez kurtarmıştı.

Betto İkinci kez mi?

Castro: Evet, ikinci kez, çünkü başpiskopos gelmeden yol yakınında bulunan diğer grup keşfedilmiş ve esir alınmıştı. —Biraz önce söz ettiğim silahlı çatışma seslerinin nedeni buydu. Hepimiz toplandık ve bir kamyona yüklendik. Teğmen beni öne, kendisiyle şoförün arasına oturttu. Daha sonra Peréz Chaumont adında, en kanlı katillerden biri, bir çok insanın ölümünden sorumlu bir komutan çıktı ortaya. Bizim kışlaya getirilmemizi buyurdu. Teğmen onunla tartıştı ve buyruğa uymadı. Bizi sivil mahkemeye teslim edildiğimiz Santiago de Cuba Hapishanesine götürdü. Kışlaya varaydık bizden kıyma yapabilirlerdi.

Bütün Santiago de Cuba halkı tutuklandığımızı ve orada bulunduğumuzu biliyordu. Yaşamımızı kurtarmak için yoğun bir baskı başladı. Alay komutanı bizi sorguya çekmeye geldi. Askerlerin bile bu eylemden etkilendikleri ve yenilmez ordunun saldırıyı başarısızlığa uğratmasından ve bütün asileri tutuklamasından duydukları doyuma karşın bizi belli bir saygı ve hayranlıkla gözledikleri duyumsanıyordu. Buna bir de şu psikolojik unsur eklenmişti: Vicdanları da bir hayli yüklüydü, çünkü sonuçta yetmiş ya da seksen tutukluyu öldürmüşlerdi ve bütün halk bunu biliyordu.

Betto Sizin yoldaşlarınızı mı?

Castro: Evet, değişik koşullar altında yakalanmışlardı, yetmiş ya da seksenini öldürmüşlerdi; çok azı bundan kurtulmuş ve tutuklanmışlardı, bunların arasında benim grubumdan olanlar ve başka yerlerde yakalananlar vardı, bunlar salt kamuoyunun karşı çıkışları ve yetkili kişilerle başpiskoposun devreye girmesi nedeniyle öldürülmeyenlerdi. Kimileri başpiskoposun aracılığının ardına sığındıkları için kurtulmuştu. Ama bizim grubumuzda belirleyici öğe teğmendi.

Betto Devrimin yengisinden sonra ne oldu teğmene?

Castro: Yengiden önce onu yaşamda olmamızın sorumlusu olarak ihbar ettiler. Bizi öldürmemiş olmakla suçladılar. Daha sonra beni safdışı etmek için bir kaç etkisiz deneme daha oldu. Sonra hapishane, hapishaneden çıkış, sürgün, «Granma» girişimi, dağlarda savaş ve gerilla ekibimizin örgütlenmesi geliyor. Başlangıçta yeni gerilemeler yaşadık, bizi dağıttıklarına inandılar, ama biz yoktan yeniden var olduk, gerçek bir güce dönüştük ve yengiyi hedefleyerek savaştık.

Bu sırada teğmen ordudan atıldı. Devrim yengiye doğru yol alırken onu yüzbaşı rütbesiyle yeni birliğe yerleştirdik. Devrimin seçtiği ilk başkanın koruma görevlilerinin şefiydi. Başkanlık sarayında çalışıyordu. Ne yazık ki —bu nedenle kırk yaşının üstünde olduğunu sanıyorum— Pedro Saria sekiz ya da dokuz yıl sonra kansere yakalandı ve 29 Eylül 1972'de herkesin derin saygı duyduğu bir subay olarak öldü. Özöğrenimliydi, kimi zaman, beni kuşkusuz önceden de gördüğü üniversiteye gelirdi. İçinde güçlü bir adalet duygusu taşıyan onurlu, saygı duyulacak bir adamdı. Gariptir, onu düşündüğümde elimde olmadan en kritik anlarda alçak sesle askerlerine direktiflerini yinelediğini duyuyorum, düşünceler öldürülemeyeceğinden ateş etmemelerini söylüyor. Nereden bulmuştu ki bu tümceyi. Ona bunu sorup, öğrenmek isteyecek kadar merakım olmadı hiç, belki daha sonra onunla söyleşen gazeteciler biliyorlardır. Daha uzun süre yaşayacağını umuyordum. Devrimin ilk yıllarında insan hep bir şeyler yapmak, araştırmak, açıklamak için daha çok zamanı olduğunu düşünüyor. Nereden almıştı ki o tümceyi? Bu saygıdeğer subay bir kaç kez yinelemişti bunu: «Ateş etmeyin düşünceler öldürülmez!» Ve ona kim olduğumu söylediğimde: «Kimseye bir şey söyleme!» diye karşılık vermişti. Ve karşılıklı ateş edildiğindeki diğer tümce: «Çok yüreklisiniz muchachos (delikanlı)» Bunu da iki kez yinelemişti. Bu adam binlerce kişiden birisiydi ve kuşkusuz bir şekilde bize sempati duydu ya da belli bir törel

yakınlık duyuyordu. O anda yaşama kararımızı veren oydu.

Betto Bundan sonra «Isla de la Juventud» (Gençlik Adası) da yirmiiki ay hapis yattınız.

Castro: Evet, bu yaklaşık 1 Ağustos'tan başlayarak oldu.

Betto Ve ulusal düzeyde tutuklular için bir genel af kampanyası nedeniyle salıverildiniz. Bu af kampanyasında kilisenin de yer alıp almadığını anımsıyor musunuz?

Castro: Af kampanyası kamuoyunun çok geniş bir hareketine dayanıyordu: Bütün politik muhalefet partileri, sivil güçler, toplumsal örgütlenmeler, aydınlar ve gazeteciler, bir çok kişi bu kampanyaya katılmıştı. Kesinlikle kilise de desteklemiştir bunu. Ancak kampanyanın merkezi değildi. Yine de, Santiago ve Cuba'da Monsenyör Pérez Serantes'in liderliğindeki eylem, gösterdiği çaba ve Moncada saldırısının ardmdan kurtarabildiği yaşamlar dolayısıyla saygınlık kazanmıştı. Bu bütün ulusal kamuoyunca kabullenilmişti.

O halde güçlü kamuoyu baskısının yanı sıra affı sağlayan etmenler çeşitliydi: İşlenen cinayetler halkta derin bir sarsıntı doğurdu. Başlangıçta salt Santiago de Cuba'da tanınıyor, ülkenin geri kalan kısmmda yeterince iyi tanınmıyorduk. Dava sırasında bütün bu cinayetleri açıkça suçlamıştık. — Kesin yayın sansürüne karşın. Davanın ilk günlerinde iki üç oturuma beni de almışlardı, ancak sonra özellikle uzak tuttular, çünkü kendimi savunuyor ve onların bütün cinayetlerini açıkça, herkesin önünde suçluyordum. Eylemlerin bütün sorumluluğunu üstümüze aldık ve ayaklanmayı törel, yasal ve anayasanın ölçülerine uygun nedenlerle haklı çıkardık. Güttüğümüz politikayı onaylayan bir çok kişi yaptıklarımızla gurur duyduklarını söylediler. Kuba tarihinde işlenenlerin en korkuncu olan (23) cinayetlerin

23) Fidel Castro, 26 Temmuz 1953'deki Moncada saldırısından sonra diktatör Batista'nın intikamını kastediyor. Diktatör, ölen her asker için 10 devrimcinin kurşuna dizilmesini emretmişti.

vahşetini halkın öğrenmesi için bütün belgeler gizlice yayıldı. Hükümetin bilinci yerinde değildi, çünkü yine güçlenmiş görüyordu kendini.

Ancak silahlı mücadeleyi sözde destekleyen politik güçler hiç bir şey yapmıyorlardı. Etkinliklerine son verip biz daha hapishanedeyken seçim mücadelesine girdiler. Bunun üzerine Batista kendini emniyette görerek gücünü yasallaştırmaya kalkıştı. Hükümeti çaba harcamadan gerçekten seçimle gelmiş, yasalara uygun bir hükümete dönüştürmek istiyordu. Batista bu nedenle kendisinin, tek aday olduğu seçim çağrısı yaptı; hükümetinin yasallaştırılacağından kuşkusu yoktu, çünkü bir çok politik güç geri çekilecekti. Muhalefet saygınlığını yitirmişti. Hükümetin güç tabanı bir yana, bir grup partinin desteğini de hesaba katıyordu. Böylece rejimine yasal bir kılıf uydurmak istiyordu.

Bu dikkate değer etki de bir öğeydi, çünkü Kuba'da geleneksel olarak genel af çıkmadan seçimlere gidildiği yaşanmamıştı. Böylece genel af salt kamuoyu baskısının sonucu değil, aynı zamanda diğer etmenlerin de gerektirdiği bir durumdu: İşlenen cinayetlerin bilinci, bizim hapishaneden yaydığımız bildirimler kampanyası ve halkı aydınlatmamız ve sonuçta Batista'nm hükümetine yasal bir kılıf uydurma arzusu ve gereksinimi. Ve silahlı mücadelemizin yenildiğine, artık ne yeterli kavgamız ne de gücümüz olabileceğine inandığından geriye kalan yirmi yoldaşı küçümsedi ve genel af yasasını onayladı(24).

Rahip Sardinas

Betto Sizin hapishanede olduğunuz zamanlar

Bu emir büyük bir acımasızlıkla yerine getirildi. Fidel Castro ünlü savunması «Tarih Beni Aklayacaktır»da bu barbarca olayları saymış ve suçlamıştır.

24) Aftan sonra, birçok kez öldürülmeye kalkışıldığından Fidel Castro, Kuba'yı terketmek zorunda kaldı. Kuba'ya silahlanarak dönüşü hazırladığı Meksiko'ya gitti. (Bkz. dipnot, 4)

oranın adı henüz «Isla de Pinos» (Fıstık Çamı Adası) mıydı?

Castro: Evet.

Betto Daha sonra Sierra Maestra'daki savaşımda yer alan Pater Sardinas'la ilk kez orada mı ilişki kurdunuz?

Castro: Olabilir, çünkü hapishanedeyken bir ya da iki kez bir kaç rahibe bizi ziyaret etmişti. Ancak ben çok kısa süre diğer yoldaşlarla beraber oldum.

Betto Yalıtılmış mıydınız?

Castro: Yaklaşık üç aydır oradaydık ki, Batista bugünkü Isla de Juventud (Gençlik Adası)'daki hapishaneye geldi. Geliş nedeni gülünçtü, bir kaç yüz kilovat saatlik bir jeneratörün açılışını yapmaya gelmişti... Daha sonraları açılış falan yapmaksızın, bu kadar çok kuruluşun açılışını bir bir yapmaya zaman kalmadığından, binlerce kilovatsaatlik birimler kurduğumuzu düşündükçe! Batista ise ufacık bir elektrik kuruluşunun açılışına gelmişti. Hapishane yetkilileri Batista şerefine hoşgeldin törenleri hazırlamıştı tabii, biz de tepki olarak o gün hiçbir şey yememe ve avluya çıkmama kararı aldık. Böylece kapalı kaldık. Ancak jeneratör bulunduğumuz koğuş yakınında yer aldığından yoldaş Juan Almeida parmaklıklardan Batista'nın buraya ayak basışını gözledi. Yeniden dışarı çıkmasını bekledik; tam bizim koğuşun önünden geçerken 26 Temmuz marşını söyledik. Batista önce bunun onuruna düzenlenen gösterilerin bir parçası olduğunu ve duyduğunun ona bir övgü şarkısı söyleyen bir koro olduğunu sandı. Hoşnut bir şekilde yanındakilerden sessiz olmalarını istedi ama marşımızın «Kuba'yı felakete sürükleyen gözü doymaz diktatörlerden» söz eden sözcükleri duyar duymaz sarsıldı. Almeida bütün bunları parmaklıktan gözlüyordu. Sonra hücreye polis geldi ve biz Pistolita —tabancalı— adı verilen, korkulan bir işkencecinin varlığına karşın söylemeyi sürdürdük. Kilit altındalığımız sürdü. Daha sonra diğerlerinden ayrıldım ve hapislik süresinin sonuna dek tek başıma hücre cezasına çarptırıldım. Daha Santiago'da dava başlayana dek yalıtılmıştım. Böylece

hapishanede geçirdiğim 22 ayın 19'unda tek başıma hapsedildim. Sonuna doğru, genel afa bir kaç ay kala kardeşim Raul'u hücreme gönderdiklerinde yalıtma gevşetildi. Yani size Rahip Sardinas'ın Moncada tutuklularıyla ilişkisi olup olmadığını yanıtlayamayacağım. Isla de la Juventud'dan olan Mantanai'ye sormam gerek.

Betto : Rahip Sardinas'ın Sierra Maestra topluluğuna katılması nasıl oldu, onunla ilgili ne anılarınız var?

Castro: Nasıl olduğunu pek iyi anımsamıyorum. Bizde çok özel bir ilgi uyandırmamıştı, çünkü bütün halkın desteğinin giderek büyüdüğü bir gerçekti. Bu ancak gerillalar Sierra Maestra'ya yerleştiğinde oldu. Çok farklı insanlar geliyordu. Arada bir doktor, sonra bir tekniker. Doktorlara özellikle çok önem veriliyordu, adamlarımıza ve halka sundukları hizmet nedeniyle. Bir gün, savaşın yarısından sonra, olaya yakınlık duyan ve gerillaya katılan devrimci bir din görevlisi, rahip Sardinas geldi. Uzun süre bizle kaldı.

Betto: Bilmem ki şu ilginç durumdan da haberiniz var mıydı: Kendi başına, kişisel, öznel bir durum değildi gerillaya katılması, piskoposunun desteğiyle olmuştu bu. Hem de kilisenin yaşamında henüz sosyalizmden yana hiçbir papazın ve bu tür diğer hareketlerin olmadığı bir dönemde.

Castro: Ama asker olarak gelmedi, papazlık konumunu korudu. Birliğimizde bizimle yaşıyor ve hizmetini yürütmek ve ayin düzenlemek için herşeyi sağlanıyordu. Sık sık yer değiştirdiğimizden ona yararı dokunan bir yardımcı vermiştik yanına. Bir bölgeyi denetim altına aldığımızda 10 gün bir yerde ya da 15 gün başka bir yerde kalırdı. Bütün birlik ona yakınlık duymaktaydı. Ayrıca size söylediğim gibi burada vaftiz toplumsal bir kurumdu. Köylüler buna çok önem verirler ve benim çocuklarının vaftiz babası olmamı isterlerdi. Rahip Sardinas yüzlerce köylü çocuğunu vaftiz etmişti. Aileler çocuklarını alır gelir, çocuklarını, Kuba'da ikinci baba olarak görülen, vaftiz babası olmamı rica ederlerdi. Sierra Maestra'da bir sürü vaftiz çocuğum olmuş-

tur, belki şimdi çoğu orduda subay olmuş ya da üniversite öğrenimlerini bitirmişlerdir. Köylülerle aramızdaki bağ salt dostça değil doğrudan aileviydi de.

Betto: Köylülere vaaz verip onlara mücadeleyi inançtan yola çıkarak mı açıklardı?

Castro: Politik yönden devrim sempatizanıydı ve gerillaya katılmasıyla da devrimi desteklediğini kanıtlamıştı. Bizimle birlikte bir çok güçlüğün üstesinden geldi. Ama bugün gerilla hareketine katılan bir rahibin verebileceği türden vaazlar vermedi hiç. Çünkü rahip Sardinas geldiğinde köylüler, en azından yerlerinde kalanlar, bizim adamlarımızla ilişkiye girmişti. Çünkü bir bölümü bombardımanlardan ve evleri yakıp köylüleri öldüren ordunun baskısından korkarak Sierra Maesrta'dan geri çekilmişti. Anımsayabildiğim kadarıyla bu tür vaazlar vermezdi. Çoğunlukla kırsal bölgede kalırdı ve sanıyorum köylülere açık seçik inanç aşılardı. Köylülerin arasında yaptığı iş politik değil dini karakterdeydi. Ve daha önce anlattığım gibi oralara hiç bir zaman din adamı gelmediğinden köylüler her şeyden önce vaftize çok değer veriyorlardı. Büyük önem ve yücelik taşıyan toplumsal bir törendi vaftiz.

Rahip Sardinas'ın varlığı ve din adamı olarak hizmet vermesi, bir çok çocuğu vaftiz etmesi bu ailelerinin devrim ve gerillaya daha sıkı bağlanmasının ve halkla gerilla komandosu arasındaki bağın daha da sağlamlaştırılmasının bir biçimiydi. Vaazları ya da politik çalışması dolaylı olarak devrimin işine yaradı diyebilirim. Herkes dikkatle dinler, çok severdi onu, çünkü sempatik bir insandı.

Betto: Ve daha sonra komutan rütbesi verildi.

Castro: Evet, bu rütbe ona savaşta bulunduğu dönem ve saygı duyulacak davranışı nedeniyle verildi. O zamanlar burada askeri din adamı kurumu yoktu. Rütbesi ve hizmetleri tanınarak komutan ünvanı verildi.

Betto Gerilla giysinizde küçük bir haç vardı değil mi?

Castro: Gerek çocuklardan, gerek yetişkinlerden olsun Santiago'da bir çok insandan anmalık aldım. San-

tiago'dan bir kız da bana bu haçlı zinciri ve sevgi dolu bir bildiri yolladı. Evet bu haçı taşıdım. Ama bana inanç nedeniyle mi taşıdım diye sorarsanız, dürüst olarak hayır diye yanıtlarım, bu daha çok bu kıza duyduğum saygının göstergesiydi. Diğer yandan ise bu sorularla ilgili hiç bir önyargım yoktu, yanımızda bir papazımız vardı ve ben sayısız köylü çocuğunun vaftiz babasıydım.

Betto Kız arkadaşınız mıydı?

Castro: Evet, bir sempatizan, Santiago de Cubalı bir kız.

Betto Bunun annenizin haçı olduğunu sanıyordum.

Castro: Hayır, çünkü onunla ilişkide değildik. Bu çok güçtü, her adımı izleniyordu.

İlk Devrim Yasaları

Betto : Biraz da devrimin yengisinden başlayarak devrim ve kilise ilişkileri sorusuna dönelim. Hıristiyanlar ve kiliseler devrimin yengisini nasıl karşıladılar? Başlangıçta ilişkiler nasıldı, hangi nedenle ve ne zaman bu ilişkilerde bunalım başladı?

Castro: Başlangıçta bütün toplumsal kesimlerde olan ilişkiler olağanüstüydü. Batista'nın devrilişi ayrıcasız bütün toplumsal katmanlarca sevinçle karşılanmıştı, Batista rejimini destekleyen varsıllaşan, para dolandıran ve çalanlarla, Batista rejimiyle sıkı sıkıya bağlı üst kademenin bir kaç kesimi dışında. O günkü sormacalara göre halkın en az %95'i yengiyi büyük sevinç ve hoşnutlukla selamlıyorlardı, çünkü Batista rejimi işlediği çok sayıda suçtan ve yetkiyi kötüye kullanma nedeniyle yeterince nefret kazanmıştı. Halk yengiye büyük umutla ve yedi yıl süren bu terör rejiminden kurtulmanın derin hoşnutluğuyla bakıyordu. Özellikle son yıllar en kanlı yıllar olmuştu. Bizim güçlüklerimiz ilk devrim yasalarıyla birlikte başladı.

Betto Örneğin?

Castro: Yasalardan ilki —çok etki uyandırmayan—

her zaman olduğu gibi yasadışı edinilen bütün mallara el koyma yasasıydı. Batista diktası süresince izinsiz ele geçirilen bütün mallara el konuldu: Çiftlikler, şirketler, endüstriler. Alıp kaçıramadıkları herşeye el konuldu. Bu önlemin geçerli olduğu zaman sınırı henüz Batista darbesinin öncesine de kaydırılmak istenmiyordu; çünkü Batista'yla savaşıldığı dönemde daha önce hükümette olan çeşitli partiler herhangi bir şekilde desteklemeyi ya da işbirliği yapmayı önermişlerdi bize. Yasanın etki alanını daha da geriye uzatsaydık mallarının elinden alınması gereken insanların sayısı bir hayli artacaktı. Ama her şeyden önce parçalanmalara neden olmamak ve devrimi zayıflatmamak için ve rejime tavır alan bütün politik güçler arasındaki olası birliği ayakta tutmak için Batista diktası öncesinde ele geçirilen mallara bir tür af getirdik. Bu nedenle salt 10 Mart 1952'den bu yana edinilenlere el koyduk. Cumhuriyetin başlangıcına dek dönseydik, bu ülkenin hırsızlarının torunlarının bile mallarına el koymamız gerekecekti, çünkü bu ülkede çok sayıda hırsız vardı.

Ele aldığımız ve yine büyük ölçüde onaylanması beklenilen ikinci konu, işkence ve suçlardan sorumlu olan herkesi mahkemelere çıkarmaktı, çünkü binlerce insan işkence görmüş ve öldürülmüştü. O zamanlar baskının uygulanış biçimi henüz Şili, Arjantin, Uruguay ve diğer Latin Amerika ülkelerindeki örneklerin ulaştığı şeytanca inceliklere erişemediğini söylemek zorundayım. Burada olanlar 50'li yıllardaydı, diğer ülkelerde 20 yıl sonra, Kuzey Amerikalılar Vietnam deneylerini kazandıktan ve CIA Latin Amerika'nın baskıcı güçlerine, polise ve orduya aktardığı baskı ve işkence konularındaki geniş kapsamlı teknolojilere ulaştıktan sonra. Emperyalizm Vietnam'da cinayet ve terör tekniklerini kusursuz hale getirdi, öyleki bu ülkeler 70'li yıllarda çok daha rafine ve daha bilenmiş baskıcı sistemlerle karşı karşıya kaldılar.

Ancak gerçeğin adını koymalıyız: Batista'nın baskısı çok kanlı olmasına karşın, bu ülkelerin kimilerinde çok sonra olanların daha kanlı olduğu tartışılmaz. Bu-

nun sorumlusu Birleşik Devletler ve CIA'dır, çünkü bu insanları öldürme, işkence etme ve katletme sanatlarında olduğu gibi insanların kaybedilmesi sanatında da eğittiler. Burada kayıpların şeytanca oluşu salt Batista zamanmda oldu, ama gövdeleri kaybolan öldürülmüş insanlara çok az rastlanırdı.

Betto : Brezilya'da benim geldiğim kentte Dan Mitrione askerlere işkence yapmayı öğretmek için dilencilere işkence ederdi.

Castro: Geçen kez geldiğinizde bana aktarmıştınız bu bilginizi. Ne yazık ki oldu bu. Ama Batista da çok insan öldürdü: Öğrencileri öldürttü, köylüleri, işçileri, her türlü cinayeti işledi. Örneğin Sierra Maestra'da bir köyde 62 köylüyü öldürdü Batista'nın birlikleri, orada yaşayan bütün insanları öldürdüler. Bilemiyorum acaba Çekoslavakya'daki Nazilerin Lidice örneğini mi kopya etmek istemişlerdi, çünkü bu, ordunun bir bölümünün tuzağa düşürüldüğü bir çatışmanın ardından olmuştu. Bir köy bile değildi bu, köylüler dağınık biçimde, her biri kendi evinde yaşıyordular, olup bitenle en ufak bir ilgileri yoktu. Bütün erkekleri öldürdüler. Bir aileden babayı ve altı çocuktan beşini öldürdüler. Bir katliam.

Henüz devrim yengiye ulaşmadan, daha Sierra Maestra'da, henüz başlangıç döneminde bir devletken, savaş suçlarını cezalandırmak amacıyla önceden ceza yasaları üzerinde çalışmaya başlamıştık. Yani savaş suçlarını cezalandırmak için Nürnberg'de olduğu gibi önceden yasalar yok değildi. Bağlaşıklar düşünce birliğine varmış ve sonra davaya başlanılmıştı. Yargıların adaletsiz olduğunu söylemek istemiyorum. Mahkum edilenlerin cezalarını hak ettiklerine kuşku yok. Ama hukukî açıdan bakıldığında bu tutum biçim olarak pek doğru değildi, çünkü yasaların her zaman suçtan önde gitmesini gerektiren bir hukuk ilkesi vardır. Bu ölçütü taban alarak daha Sierra Maestra'dayken savaş suçluları için ceza yasalarını oluşturduk. Daha sonra devrim yengiye ulaştığında ülkenin mahkemeleri devrimin yengisiyle haklılık kazanan bu yasaların hukukî geçerliliğini onayladı. Yasaların gücü ve mahkemeler yoluyla kaçamayan

bir çok savaş suçlusu mahkum edildi ve ağır cezalara çarptırıldı. Kimileri ölüme mahkum edildi, diğerleri ise hapis cezalarına.

Bu dış ülkelerde Kuba'ya karşı ilk kampanyaların başlatılmasına neden oldu, öncelikle burada şimdiye dek olduğundan değişik bir yönetim, üstelik pek de boyun eğmeyen bir yönetim olduğunu farkeden Birleşik Devletlerde devrime karşı şiddetli kampanyalar oluşturdular. Ancak bu bize Kuba'da herhangi bir kesimle, ne varsıl sınıfla, ne de kiliseyle bir sorun yaratmamıştı henüz. Tam tersine, o zaman yapılan sormacalar bütün kesimlerin bu iki yasayı onayladığını kanıtlar: Askeri cuntadan bu yana yasadışı elde edilen bütün mallara el konulması, ve işkence yapıp savaş suçları işleyenlerin özellikle mahkum edilmesi.

Daha sonra ekonomik karakterde yasalar çıkarıldı, elektrik ücreti tarifelerinin neredeyse yarısına indirilmesi gibi, bu, abartılmış fiyatlara güçlü bir nefret ve tiksinti besleyen halkın ezeli bir istemiydi. Batista'nın telefon idaresi gibi Çokuluslu Şirketlerin yararına yürürlüğe koyduğu başka önlemler ve yasalar yürürlükten kaldırıldı. Bunun üzerine ülkemizdeki yabancı şirketlerle aramızda anlaşmazlıklar baş gösterdi. Ve ardından toprak reformu geldi; bu çok önemli toplumsal ve ekonomik karakterde bir yasaydı. Bütün kiralar %50 indirildi bu binlerce insan tarafından büyük hoşnutlukla karşılandı. Ayrıca daha sonra kiracıların ödedikleri kiranın oranında zaman akışıyla konuta sahip olmalarını sağlayan bir yasa çıkarıldı - Kent reformuna ilişkin ilk yasaydı söz konusu olan(25).

---

25) 1960'daki kent reformu ile kentteki ev sahiplerinin malları ellerinden alındı. —Kiralar aile gelirinin en fazla %10'u tutarında saptanabiliyor. Kuruluşlara ait konutlarda, çalışanlar gelirlerinin %5-6'sı oranında kiralar ödeyerek yaşayabiliyorlar. Sosyal yardım alanlar kira ödemiyorlar. 1984 Aralık'ında yürürlüğe giren kira yasası, kiracılardan 15 yıl boyunca kira vererek oturanların, 15 yıl sonra konutun sahibi olmalarını öngörüyor. Tabii bundan sonra konut sahibi konutun bakımı, onarımı v.b.'den sorumlu tutuluyor.

Bu yasaların yanı sıra bir dizi başka önlem de alınıyordu: İşçilerin işten çıkarılmaları durduruldu ve dikta döneminde işten atılanların hepsi yeniden işe alındı. Bunlar ilk temel yönelim düzenlemeleri ve aynı zamanda gereken en az adaletin üretimi için alınan önlemlerdi. Spor alanları ve kıyılarda dinlence alanları kuruldu. Bütün kıyılar ve açık alanlar halka açıldı, klüplerde ve kıyılardaki bütün ayrımcı düzenlemeler kaldırıldı. O güne dek ülkenin en güzel kıyılarından çoğu özel kullanımdaydı. Birçok otele, bara ve eğlence yerine zencilerin girmesi yasaktı. Devrimin yengisiyle bütün bunlara bir son verildi. Beyazların kendilerine ait bir köşeleri ve zencilerin başka bir köşeleri olmasının alışkanlık haline geldiği Santa Clara'daki bir park gibi bir çok yerde bu pek kolay olmadı. Birkaç yoldaş hemen buna karşı önlemler aldılar. Onlara dikkatli olmalarını ve çok hızlı davranmamalarını önerdik, çünkü birçok şey öncelikle belli bir bilinçlenme sürecine bağlıydı. Böylece engelleri bütün parklarda aynı anda kaldırmadık, çünkü burjuva tolpumunca ve bu önyargıları buraya da yayan Birleşik Devletlerin etkileriyle oluşmuş önyargılar gerçekten vardı. Bunlar bir günden öbürüne silinemezdi. Öfke uyandırıcı özellikler yok oldu ve ayrıcalıklılar, beyazlar için özel klüplere ve kıyıların özel mülkiyetine artık göz yumulmadığından devrimden yakınmaya başladılar. Bu öyle pek sert bir biçimde bile olmamıştı; böyle durumlarda güç kullanmak önerilmez, çünkü yasalar ayrımcılığı ortadan kaldıracaklarına bu koşullar altında daha da kötüleştirebilirler. Ön yargılar çok köklü olduğundan yasal önlemler, bilinç oluşturma, inandırma ve politik çalışmalarla desteklenmek zorundaydı.

Ben ülkemizdeki ırk ayrımının, ön yargıların ne boyutlarda olduğunu saptamış olmaktan şaşkındım. Bu yasaların duyurulmasının hemen ardından bize karşı arkadan bıçaklayan bir iftira kampanyası başlatıldı. Sözde devrim beyazları ve zencileri özellikle bir araya geti-

riyor, karıştırıyor ve aralarında evlenmelerini öneriyordu. Bunun gerçek olmadığını, bu konuda herkesin özgürlüğüne, özgür seçimine saygı duyduğumuzu bir çok kez televizyonda açıklamak zorunda kaldım. Ancak bir daha asla haksızlıklara, eşitsizliklere ve ayrımcılığa, ne işte, ne okulda, ne fabrikada, ne de dinlence merkezlerinde, göz yumamayacağımızı açıkça belirttik. Doğal olarak ayrıcalıklı sınıflar yavaş yavaş kendilerini devrim tarafından tehdit edildiklerini hissediyorlardı.

Sonra tarım reformu geldi. Devrimle ülkenin en zengin en ayrıcalıklı sınıfı arasındaki ilk gerçek çatlağı oluşturan ilk yasaydı bu. Birleşik Devletler ve Çokuluslu Şirketlerle de aramızda bir kopukluk oluşmuştu, çünkü cumhuriyetin ilk günlerinden bu yana en iyi toprak parçaları toprağı doğrudan sahiplenen ya da çok ucuza satın alan Kuzey Amerika şirketlerinin mülkiyetindeydi. Yasa bize pek köktenci görünmedi. Çok iyi örgütlenmiş ve yüksek verimlilik sağlayan yoğun bir tarımın yapıldığı çiftliklerde 1200 hektara kadar izin veriliyordu. Bunların dışında kalanlar içinse 400 hektar topraklık bir üst sınır belirliyordu yasa. Çin'de devrim sonrası 400 ya da 1200 hektar toprağı olan bir toprak sahibinin kaldığından kuşkuluyum. Oysa buradaki yasa çok köktenci görülüyordu; tabii bu arada 200.000 hektar toprağı olan Kuzey Amerika şirketleri de vardı.

Bu yasadan benim ailemin toprağı bile etkilendi ve 400 hektarla sınırlandı. Ailem kendi toprağının yarısını ve yarıcılık yaptığı toprağın tümünü yitirmişti. Yasa yaklaşık 100 şirketi ve 1000 toprak sahibini etkilemişti. Çok büyük toprak sahipleri olduğundan sayıları daha fazla değildi. Ayrıcalıklı kesimler bunun gerçek bir devrim olduğuna inanmaya başladılar, Kuzey Amerikalılar ise gerçekten yeni bir yönetimin geldiğini kavradılar. Aslında başlangıçta yaptığımız salt Moncada izlencesinin uygulanmasıydı - daha önce söz etmiş olduğum ve 1951'den beri kafamda olan izlence. Bunu 1953'de, kışla saldırısı nedeniyle yaymıştım. Bir toprak reformu ve sonra devrimin ilk döneminde uyguladığımız bir dizi toplumsal önlemdi söz konusu olan. Belki de çok

kişi bu izlencelerin hiç birisinin gerçekten uygulanmayacağından emindi. Kuba'da şimdiye dek sık sık izlencelerden söz edilmiş, ancak hükümetler iktidarı ele geçirdiklerinde hiç bir zaman gerçeğe dönüştürülmemişlerdi.

En uyum sağlamış katmanlar bile bizim ülkemizde Birleşik Devletlerden yalnızca 90 mil uzakta, devrimin olacağı düşüncesine karşı direniyorlardı. Birleşik Devletlerin ülkemizde bir devrime asla izin vermeyeceğini düşünüyorlardı. Bu, onlarca genç devrimcilerin sayıklamalarıydı. Ancak birden, kısa zamanda hükümeti yönetmeye alışmış bütün kesimler bizim hükümetimizin farklı olduğunu ve onlar tarafından yönetilemeyeceğini anladılar - Birleşik Devletlerce, denetlenmeye izin vermeyen, dürüstlüğe ve adalete dayanarak iş görmeye başlayan bir hükümet. Halk, onu savunan ve gerçekten onun çıkarlarını kollayan bir yönetim olduğumuzu kavradı. Herkes bunu destekliyor ve alkışlıyor olsa da başlangıçta bütün halkın devrimci militanları olarak görülmemiz yerine daha çok genel bir sempati söz konusuydu. İlk devrimci yasalarla birlikte devrim nicelik açısından biraz güç yitirdi: Halkın desteği %95 ile %96'dan %92 ile %90'a düştü. Ancak devrim zamanla derinlik kazanıyordu. Bu %90 daha savaşçı, daha devrimci oldular ve giderek daha yürekten bağlandılar devrime.

Dediğim gibi bir dizi önlem alındı: Irk ayrımcılığına son verme, Batista zamanında işten çıkarılan işçilerin yeniden işe alınması, kiraların düşürülmesi, işçilerin korunması, toprak reformu. Bütün bunlar etkilerini gösterdi. Devrimin yengisiyle birlikte daha önce ezilen işçiler yeniden istemlerini yükselttiler, bizimle iyi geçinmek isteyen bir çok sanayici de onlarla bir çok konuda anlaşma yoluna gittiler. Hükümetten, bizlerden daha çok iş verenlerin kendileri işçilerin çeşitli istemlerini kabul ettiler. İlk zamanlarda özellikle sendikalar kendi öncecilikleriyle sayısız iş istemlerinin gerçekleşmesini sağladılar. Örneğin dördüncü bir iş vardiyası isteyen şeker pancarı fabrikası işçileriyle ben masaya

oturdum, o güne dek üç vardiya biçiminde çalışılıyordu. Çok sayıda işçi işsizdi, bu nedenle bu istem daha da önem kazanıyordu. Bütün temsilciler bir tiyatro salonunda toplanmış, bizim örgütümüzden kişilerce de desteklenerek ısrarla bu istemlerini savunuyorlardı. Bütün bir gece boyunca onlarla konuştum ve neden bizce bunun işsizlik sorununa çözüm getirecek bir yol olmadığını açıkladım. Kolay değildi bu, fabrikalar henüz özel mülkiyetteydiler ve anlaşılan fabrikanın çıkarlarıyla işçilerin çıkarları arasında bir çelişki vardı. Biriken paraların ve amaçladıkları kazançların yeniden ülkenin gelişimine yatırılması gerekliliğini ve bu kaynakların ülkeye yatırılacağına ülkenin dışına çıkarılmasına izin vermeyeceğimizi açıkladık. Sosyalist bir model-tezim vardı ancak sosyalist bir izlenceyi uygulamaya başlamanın zamanı değildi.

İşçiye kendi çıkarlarıyla firmanın ve firma sahibinin çıkarları arasındaki çelişkiyi gördüğümü ve kendi kesesinden eksilen her pezonun işsahibinin kesesinde bir pezonun artması anlamına geldiğini anlatmak, sosyalist açıdan bir açıklama yaparak ondan anlayış ile özveri istemek çok daha kolaydı. Bu koşullar altında işçilere sorunları yalın ve nesnel olarak anlatmak hiç kolay değildi, ama bu arada demagojiye düşmemek için büyük çaba harcadık. Kiraların düşürülmesi gibi diğer önlemler ekonomik olarak bakıldığında enflasyonist bir etki yaptılar, dolaşıma çok para çıktı. Ama söz konusu olan eski bir istemin gerçekleşmesiydi, halk gerçekten aşırı yüksek kiralarla şantaj altındaydı.

Fidel İstifa Ediyor

Betto: O sıralarda kilise ile aranızda olan gerginliklerin nedeni neydi?

Castro: Kilise ile olan gerginlik devrimin ayrıcalıklı sınıflarla çarpışmasıyla başladı. Bu tarihsel gerçek. Daha sonra kardinalliğe yükseltilen —sanıyorum daha

devrim olmadan kardinalliğe yükseltmişlerdi onu— Havana başpiskoposunun bile Batista diktatörlüğüyle çok sıkı resmi ilişkileri vardı.

Betto Adı neydi?

Castro: Manuel Arteaga([26]). Batista ile olan ilişkileri eleştirilen yanlarından biriydi. Devrimin ilk günlerinde bütün otoriteleri selamladığımızı anımsıyorum. Çoğu benimle görüşmek için başvuruyordu, ben de canayakınlıktan ya da nezaketten beni görmek isteyen herkesi kabul etmeye çalışıyordum. Elit tabaka diye adlandırılanları kabul etmeye başladım: Endüstri Birliğinin başkanı, ticaret odası ve başka birliklerin başkanları, yüksek kilise hiyerarşisi ve benzer kurumlar. Üç ya da dört hafta sonra, yapıya belli bir düzen getirmeyi başarmıştık ki, randevu defterimde sonsuz bir ziyaretçi dizisi buldum. Dünyanın en verimsiz yaşamını sürdürdüğümü ayrımsadım, yapılması gereken bir sürü iş varken, kendimi yalnızca otoriteleri kabul etmeye adamak zorunda kalacaktım. Oysa öyle özel bir işlevim de yoktu yönetimde. Yönetim işliyordu, benim görevimse gerilla ordusunun Şef Komutanının göreviydi. Yönetim işlerine karışmamaya büyük özen gösteriyordum.

Betto Başkan Urrutia mıydı?

Castro: Evet, geçici bir başkan vardı. Urrutia birkaç devrimciyi beraat ettirdiği Santiago de Cuba'da övgüye değer tutumuyla başarı ve saygınlık kazanmış bir yargıçtı([27]). Devrim sürecinde hiç yer almamış olmasına

---

26) Manuel Arteaga y Becantur, Havana Kardinal başpiskoposu, 1952'de iktidarı ele geçirdikten sonra Batista'yı destekledi. Bu yönden Santiago de Cuba başpiskoposu Pérez Serantes'ten temelde ayrılıyordu. Pérez 1958'de gizli bir piskoposlar toplantısı düzenledi, ancak bu toplantıda, Kuba Episkopatının Batista'yı geri çekilmeye zorlamasına ilişkin isteğini kabul ettiremedi.

27) Fidel Castro ve devrim ordusu, Batista'ya karşı kazandıkları yenginin ardından ulusal birlik hükümetinin başına önce burjuva politikacıları getirdiler. Böylece Manuel Urratia devlet başkanlığına, José Miro Cardona ise başbakanlığa getirildi.

karşın onu bu orunla görevlendirmeye karar vermiştik. Kavgamızm amacının kendimize resmi orunlar edinmek olmadığını belirtmek istiyorduk. Devrim gerçekten başarı ile sonuçlandığında hükümeti ona aktardık. Kritik olan nokta bu adamın başının bulutların üzerinde gezinmesiydi. İlk günden başlayarak sorunlar çıkardı, hatta işçilere karşı önlemler alacak kadar ileri gitti. Bizi güç durumlara düşürdü, olayları aydınlatmak ve sabırlarını dilemek için işçilerle görüşmek zorunda kaldım. Politik sorunların oluştuğundan haberdar etmek için Bakanlar Kuruluyla da bir toplantı yaptım.

İlk devrim yasaları güçlük çıkarmasaydı da, bu yargıç daha çok belli bir noktada önemli bir anlaşmazlık yaratan, sağcıların başkanı diye nitelendirilebilecek biriydi. En gerici kesimler ve gazeteler karşısında antikomünist açıklamalar yapmaya başladı, Birleşik Devletlerin oyununa katıldı ve daha sonra devrimci güçler arasında bölünmeleri kışkırttı. «Ne yapmalıyız diye sordum kendime. Halk bizden yanaydı, o günlerde halkın %90'ından çoğu devrimin ardındaydı. Halk devrimi, başkaldıranların ordusunu, devrimci yönetimi destekliyor ama Urrutia'yı desteklemiyordu. Ancak Urrutia bu desteğin kendinden yana olduğunu sanıyordu, bu beni çok şaşırtmıştı. Buna göre davranmayı sürdürüyordu ve bu anlaşmazlığı daha da güçlendirdi. Böyle bir durumun nasıl çözülebileceğini düşünüyordum. Devrimci güç ve başkan arasındaki çelişki bizi başkanı görevinden almaya zorluyorsa ne yapmalı? Bu ülkede neredeyse yeni bir hükümet darbesi etkisi yapabilirdi. Bu konuda çok kafa yordum. Bakanların ricaları üzerine daha devrim yasalarından önce başbakan oluşumun üzerinden bir kaç ay geçmişti. Bu, atanmamı Urrutia ve Bakanlar Kurulu ile birlikte hazırlayan bir önceki başbakanın da arzusuydu. Görevi devralmadan önce bir tek koşul koydum: Başbakanlık görevini kabul etmek için güdülecek olan politikanın, yani çıkarılacak olan devrim yasalarının sorumluluğunu ben üstlenecektim. Başbakan olarak devrim kararnamelerinin açıklanmasından sorumlu olan bendim. Bunun sonucunda bir dizi devrim yasası

yürürlüğe konuldu, ancak daha sonra başbakan ile cumhurbaşkanı arasında kurumsal bir çelişki kendini gösterdi. Bu konuda çok düşündüm, her tür kırkırtmadan kaçınmaya çalıştım ve istifa etmeye karar verdim. Yoldaşlara şöyle dedim: Hükümet darbesi benzeri bir şeyin olmasına izin vereceğime bu görevden geri çekilmeyi yeğlerim. Televizyonda ve gazetelerde geri çekilişimin nedenlerini açıkladım.

Betto Bu ne zaman oldu, yengiden ne kadar sonra?

Castro: Yanılmıyorsam beş ay sonra.

Betto Ama henüz 1959 yılında.

Castro: Aylar sonra, ama daha 1959'da. Urrutia beni televizyonda görünce bir açıklama yapmak için gazetecileri çağırdı. Bana bu bilgi ulaştırıldığında daha yayındaydım ve şunu önerdim: «Televizyonu saraya götürün. Bütün halkın önünde tartışacağız bu konuda!» Bunu kabul etmedi ve saatler sonra, kamuoyunun baskısı ile istifa etti. Bakanlar Kurulu devrimde yer alan ve kamuoyunda büyük saygınlığı olan bir yoldaşı başkanlığa getirdi. Ben başbakanlık görevini yeniden almak istemediğimden bir süre yönetime katılmadım. İstifa edişimin bu sorunu yok etmek için yalnızca bir taktik olduğuna ilişkin bir kanı uyandırmak istemiyordum. Kararım basitti: «Bir güç kullanmaya zorlanmadan önce istifa etmeyi yeğlerim» Böylece devrime sırt çevirmek istemiyordum. O günkü koşullarda sürdürme olanağı olmadığı için istifa etmiştim. Çünkü bu çelişkiyi çözmek için güç kullanmamaya karar vermiştik. Çelişki, kesinlikle bir çok sorunu çözecek yetenekte olan halk tarafından çözüldü. Görevi yeniden üstlenmeye karşı direndim ama yoldaşlardan ve halktan gelen baskılar üzerine bunun bir anlamı olmadığını gördüm. Böylece başbakanlık görevine yeniden geldim ve hükümette ana sorumluluğu üstlendim.

Betto Kardinalle ilişkilerinizden söz edecektiniz?

Castro: Daha ilk günlerde —sanıyorum şubattı— protokol görevlerini yerine getirmenin ve önemli kişileri kabul etmenin yaşamımı dünyanın en gereksiz ve verimsiz yaşamı haline getireceğini ayrımsadığımı söylemiştim size. Birden çok kez gelen ve kabul edilmeyi dileyen bütün bu kişiler arasında iki tıknaz gövde de vardı. «Bunlar da kim?» diye öfkeyle sordum. «Kardinalin yeğenleri» denildi. Bunları iki ya da üç kez kabul ettikten sonra, bu böyle giderse Kardinalin yeğenlerini kabul etmekten başka bir şeyle uğraşamayacağım diye düşündüm. Benimle bir takım işler üzerine konuşmak istiyorlardı ama asıl amaçları gazetelere geçmek ve toplumsal saygınlık kazanmaktı. Gazeteler bir sonraki gün: Bay X ve Bay Y kabul edildiler, yazıyordu. Bu benim yalnızca canımı sıkan bir işti ve neyseki kısa süre sonra bundan kendimi kurtarabildim. Kararımı verdim: Artık yalnızca gerçekten ilgilendiğim kişileri görecektim, kendimi bundan böyle hiç bir şey üretmeyen, hiç bir şeye çözüm getirmeyen, salt beni görmek için gelen insanlara köle etmeyecektim. Böylece bu durumu değiştirdim. Ama sürekli tarafımdan kabul edilmeyi dileyen bu şişman, çok besili insanları gerçekten çok iyi anımsıyorum. Yapacak başka işleri yokmuş etkisini uyandırıyorlardı bende. Kardinalin de devrim hükümetiyle çok iyi ilişkileri vardı. Bu yönden hiç sorun yoktu. Sorunlar kent ve toprak reformlarıyla ilgili devrim yasalarıyla birlikte oluştu.

Betto Okullar sorunu... Okul yasaları ne zaman yürürlüğe konuldu?

Castro: Başlangıçta hiç bir şey olmadı. Özel okulların hemen devletleştirilmesine ilişkin bir izlence yoktu. İlk önlemler arasında yer almıyordu bu. İzlencemiz bir okuma-yazma kampanyası açmak ve ülkenin her köşesine öğretmenler yollamaktı. Aynı zamanda dağlarda yollar, sayrılarevi ve poliklinikler, diğer yerlerde

de sağlık ocakları ve çok sayıda okul inşa etmeye başladık. Öğretmenlere 10.000 yeni çalışma alanı yarattık. Öğretmenler bütün ülkede harekete geçirildi. Devrim yasaları anlaşmazlıklar yarattı, burjuva ve büyük toprak sahipleri tutumlarını değiştirdiler ve devrimin karşısına, muhalefete geçmeye karar verdiler. Onlarla birlikte onların çıkarlarına hizmet eden kurumlarda devrime karşı kampanyalar açmaya başladılar. Böylece kiliseyle de ilk anlaşmazlıklar başladı, çünkü burjuva kesimi kiliseyi devrime karşı bir araç olarak kullanmaya çalışıyorlardı.

Bunu nasıl mı deneyebildiler? Brezilya'da, Kolombiya'da, Meksiko'da, Peru'da ve diğer bir çok Latin Amerika ülkesinde olmayıp salt Kuba'ya özgü bir durum nedeniyle: Kuba'da kilise halka yakın bir kilise değildi, halkın kilisesi, işçilerin kilisesi, köylülerin büyük çiftliklerde yaşayanların, halkın yoksul kesiminin kilisesi değildi. Bizim ülkemizde büyük çiftliklerde yaşayanlarla, işçilerle ya da o zamanlar kimi ülkelerde, sonraları ise bütün Latin Amerika'da uygulandığı gibi, onlara hizmet eden papaz olmadı hiç. Halkın %70'inin köylü olduğu bu ülkede kırsal kesimde bir tek kilise bile yoktu! Bu ilginç bir sayı değil mi: Halkın %70'inin yaşadığı yerlerde tek bir kilise bile yok! Her yerde durum benim doğduğum yerdeki gibiydi. İncilin dört havari tarafından yazılışı ya da havariler tarihi, ya da —buna ne ad verdiğinizi bilmiyorum— halkın dini eğitimi konusunda hiç bir çalışma yapılmıyordu.

Betto Hıristiyanlaştırma.

Castro: Evet, Hıristiyanlaştırma. Dediğim gibi, toplum kendini katolik sayıyordu, çocukları vaftiz ettirmek adetti, ama bir dinöğretisi ya da uygulaması yoktu. Kuba'da din asal olarak rahipler ve rahibelerce yönetilen ve salt ülkenin zengin aile çocuklarının, aristokrasinin ya da kendini aristokrat sayanların, orta sınıfın üst katmanlarının ya da genel olarak orta sınıf çocuklarının gidebildiği özel okullarda yayılırdı. Yine dün söylediğim gibi bir doktor çocuklarını belki gündüzlü ola-

rak bu okullara yollayabilir ve gerekli 10 doları ödeyebilirdi. Bu ülkemizde dinin yayılmasının başlıca yoluydu ve bunun sonunda insanlar dini bir eğitim alır, çok planlı ve katı biçimde olmasa da dini etkinliklere katılırdı. Belki de bunun nedeni, bu sınıfların özelliklerinden birinin bu tür adetlere aldırmazlık olması ve dini uygulamada disiplin eksikliğiydi. Kimileri ayine gitmezlerdi örneğin. Gerçekten inanmış bir katolik pazar ayinini gözardı etmez. Ama kimileri salt toplumsal alışkanlıktan giderlerdi pazar ayinine, bu bir tür tad çıkarmaydı, sonra da rahatlıklarının ve zengiliklerinin tadını çıkarırlardı. En azından dini ilkelerinin gerektirdiği şeyleri uygulamalarıyla kendilerini gösteren insanlar değildi bunlar.

Ülkemizde katolik kilisesinin özü toplumun bu tür kesimlerince biçimlendirilmişti. Genellikle zengin mahallelerinde bulunan kilise evleriyle en yoğun ilişkide olanlar bunlardı. Uzun zaman önce kentin orta sınıflı mahallelerinde de birkaç kilise vardı. Ancak en görkemli kiliseler yüksek burjuvazinin ve varsıl kişilerin yaşadıkları mahallelerin kurulduğu yeni bölgelerde yapılıyordu. Bunlar için «hizmet» güvenceye alınmıştı, yoksulların, köylülerin ve işçilerin yaşadığı mahallelerin tam tersine. Doğal olarak zengin sınıfların piskoposlarla ve yüksek hiyerarşiyle ailesel ilişkileri de vardı.

Ayrıca Cizvitlerden sözederken de belirttiğim gibi, ruhanî takımın büyük bölümü yabancıydı. Özellikle gerici düşüncelerle donanmış İspanyollardı bunlar; sağcılar, İspanyol milliyetçileri ve Franco'culardı. Kiliseyle ilk anlaşmazlıklar bu insanların kiliseyi devrime karşı bir araç olarak kullanmaya başlamalarıyla oluştu. Elbette salt Katolik kilisesinin okulları yoktu, Protestan kilisesinin de dikkate değer saygınlıkta bir kaç okulu vardı.Oriente Bölgesinde, El Cristo'da bir okul anımsıyorum, küçük kız kardeşim oraya giderdi. Çok saygın bir protestan okuluydu. Çok pahalı değildi, ödenebilirdi, belki de kilisece destekleniyordu. Cardenas'ta yine Protestan ve ünlü bir okul olan «Progressif okul» vardı.

Bu okulun öğrencilerinden çoğu devrime katıldı, yoldaş Pepin Naranjo gibi. Bu okulun en tanınmış müdürü, devrimi hep desteklemiş olan Emilio Rodriguez Busto, hâlâ yaşıyor. Bu en alçakgönüllü kesimdi ve kesinlikle sorun yaratmamıştı. Havana'da da, bir kaçı İngilizce isimli, Protestan okulları vardı. Yanılmıyorsam birinin adı «Candler College»di, çok lüx bir okuldu. Ben Belén Kolejindeyken bu okul basketbol ve beyzbolda rakibimizdi, bu nedenle iyi anımsıyorum. Bunlarm yanısıra laik özel okullar da vardı. Ancak bir kaçının dışında, okulların çoğu, benim de en son gittiğim okul gibi —1000 öğrenciyle ülkenin en büyük okulu!— Katolikti. Bugün her biri 4500'den fazla yatılı öğrenci barındıran bir dizi okulumuz var. Ülkenin en tanınmış okulunun bu 1000 öğrencisinden yalnızca 150-200 tanesi yatılıydı.

Kilise esas olarak bu okullardan oluşurdu. Bizim halkın inancı olarak niteleyebileceğimiz; onurlarına mumlar yakılan Özgeci Bakirenin ve Aziz Lazarus'un gönülden yüceltilmesi ya da halkın çoğunluğunun vaftiz edilmiş olması gerçeği gibi şeylere hiç aldırmadan.

Halkın Dindarlığı

Betto: O halde Kuba halkının kültüründe yaygın bir dindarlık olduğunu inkâr etmiyorsunuz. Bu Marti'nin eserlerinde de görülür örneğin. Burada halk hep bu dünyadan yana bir halk olmuş olsa da, yine de hiç bir dini geleneğin olmadığı izlenimini yaymaya çalışan insanlar var. Ancak ülkeyi tanıdığım kadarıyla sanıyorum Afrika kökenli dinlerin ve azizlere inanmanın etkileri olmuş ve bu ülkenin kültüründe yaygın bir dindarlık mevcut. Bunu onaylıyor musunuz? Sizce nasıl?

Castro: Biraz önce size anlatmak istediğim de buydu: Özgeci Bakire, Aziz Lazarus ve çeşitli tanrılar tapınmasıydı. Çeşitli inanç biçimleri vardı. Büyücülük de yaygındı burada. Daha sonraları katolik dini ile karışan Afrika'nın animistik —canlıcılık— dinlerin mirası da bize kaldı. Yaygın bir dindarlıktan söz ettiniz. İn-

sanlık tarihinde belirsizlik türünden bir dindarlığı olmayan tek halk olduğunu sanmıyorum. Kolomb kilisesiyle, Katolik kilisesiyle, buraya ayak bastığında kılıç ve haç getirdi beraberinde: Kılıçla fethetme hakkını yüceltip, haçla da kutsadı bunu. Burada yaşayan Kızılderililerin hepsinin dini inançları vardı.

Cortés, Meksiko'ya geldiğinde, hem dindarlık hem de kültür İspanya'dan daha yaygındı. Azteklerin İspanyollardan daha dindar olduklarından eminim, hem de o derecede ki, bugün hâlâ rahiplerin kendilerini ne kadar dine adamış oldukları, hem de insanların kurban edildiği bir dine, şaşırtıyor bizi. Hükümetler din erkine dayanan özelliklerle biçimlenmişti. Bu sistemler üzerine geniş kaynaklar var. Sonra törelleriyle Hıristiyanlar geldiler ve Aztekleri vahşi buldular. Bir düşünün, bir Aztek İspanya'ya gidiyor ve papazların yaz sıcağında papaz cübbesi giyme zorunluluklarını çok vahşi buluyor. Vahşi olarak adlandırabilecekleri çok şey var. Eğer yargıç onlar olsaydılar barbarlar gibi Tanrılara kurbanlar sunmayan İspanyol dinsizlerini kesinlikle diri diri yakarlardı. Birinde ya da ötekinde barbarlığın ve vahşiliğin gerçekten ne kadar olduğu çok iyi çözümlenmeli. Her koşulda, Aztekler bir insan yaşamını insana karşı bir vahşilik gösterisi olarak kurban etmediler, bunu kurban edilen insan için büyük bir ayrıcalık olarak görürlerdi. Kimi Asya dinlerinde kadının ölen kocasıyla birlikte yakılmasının bir ayrıcalık olarak görülmesi gibi. Taştan tanrıları adına kurban edilmek büyük bir mutluluk ve en büyük ödüldü onlar için.

Azteklerden ya da Mayalardan daha dindar bir halk zor bulunur. Meksika'yı piramitlerle ve diğer dini yapılarla doldurmuşlardı. Bu piramitlerin ya da yapıların kime yararı olduğunu kendine sorduğunda hep bunların dini bir anlamı olduğu noktasına geliyor insan. Azteklerin dindarlığı İspanyollarınkinden daha koyuydu. Peru'daki Inkalar da Pizarro ve adamlarından daha koyu dindarlardı. Pizarro İncilden daha çok altını düşünürdü. Bütün fethediciler öncelikle altını düşünüyorlardı. Taşlara tapıyorlar diye Kızılderilileri eleştiriyorlar

ama kendileri de altına tapıyordu. Taştan tanrılara insandan kurbanlar verenleri eleştiriyorlar, ama kendileri zenginlik ve altın tanrılarına binlerce insanın yaşamını kurban ediyorlardı. Milyonlarca Kızılderiliyi öldürdüler madenlerde çalışırken. Hatta Atahualpa'yı esir alıp aldatmışlardı: Altın dolu bir salondan oluşan fidyeyi ele geçirmelerine karşın öldürdüler onu. Yani bu yarımküreyi fethedenlerin daha büyük bir dindarlıklarının olmuş olduğu gerçekten savlanamaz. Gerçeği söylemek gerekirse ben fethedenlerin pek dindar olduklarına inanmıyorum.

Hindistan'ın, Çin'in, Afrika'nın tarihleriyle uğraştığınızda ilk dikkatinizi çeken dindarlık olur. Anlamasanız da, ya da yöntemleri ve özellikleri barbarca ya da uyumsuz görünse de, olağanüstü bir saflıkla karşılaşırsınız. Sık sık duyulur: Barbar bunlar, aya, bir hayvana, ya da herhangi başka bir nesneye inanıyorlar! Bütün dünyanın insanlık tarihinde ilk göze çarpan, bu belirsizlik, bu dünyanın dört bucağına yayılmış dindarlıktır. Bu salt özel bir ülke için söz konusu olabilecek bir ilke değil, tam tersine, şu ya da bu biçimde bütün halklar için geçerli. Bu dindarlığın Kuba'da da var olduğuna kuşku yok. Ama bunun örgütlenmiş, dizgeli, yöntemli bir din geleneği olduğuna ya da bir dinin, pratiği ve bağlılığı uygulanması olmadığına güvence verebilirim size. Büyük bir dinler karmaşası, ayrıca da dini düşüncelerden ve inançlardan genel olarak etkilenmiş bir tin vardı.

Bu konuda kural dışı olan toplum olduğunu sanmıyorum. Bana sorarsanız bu dini duygu Meksiko'da buradakinden de güçlüydü. Diğer Latin Amerika ülkelerinde de böyle olduğu izlenimindeyim. İspanya'da bile sözünü ettiğiniz dinsel duyumsama bir dinin uygulanma düzeninde değil bin değişik biçimde göstermiştir kendini.

Betto: Peki. Yine de gerginliklerin başlaması sorununa dönmek istiyorum. Örneğin okul ders izlencesi sorunu. Bu, devrim ve kilise ilişkilerindeki en sorunlu noktalardan biri olmalı.

Castro: Anlaşmazlıklar başladığında bunlar gerçekten sınıfsal çelişkilerdi. Varsıl sınıfın kilise tekelini elinde bulundurduğunu ve kiliseyi, piskoposları, papazlar, ve Katolikleri karşıdevrimci tavır almaya yöneltmek için araç durumuna getirmeye çalıştığını anlattım size. Bu, karşıdevrimci çizgiyi kabullenmeyen orta kesimde ve halkın katolik kesimlerinde karşı bir tepkiyi kışkırttı. Büyük bölümü kadınlardan oluşan eylemci bir topluluk Katolik —devrimci atılımlar için her zaman duyarlığı olan bir kesim— kendini «Haçla ve Vatanla» diye adlandıran bir örgüt kurdu ve devrimi belirleyici ölçüde destekledi. Bunların çoğu «Kubalı Kadınlar Birliği» (FMC)'nin kurucularıydılar. Öte yandan Protestan kilisesinin tutumunda bir değişiklik gözlenebiliyordu. Benim gözlemlerime göre Protestan kiliseleri halkın yoksul kesiminde daha hızla yayılıyorlardı. Dinlerini epey belirleyici bir biçimde uyguluyorlardı, tezleri, biçimleri, yöntemleri ve dindarlıkları konularında Protestan kiliseleri çok daha disiplindiydiler.

Betto Bütün bunlar olması gerektiği gibi miydi?

Castro: Evet, Hıristiyanlığı uygulamada çok daha somuttular. Sayıları fazla değildi ama bu Protestan kiliselere ya da okullarma gidenler genel olarak çok daha disiplinli, duygularında ve dini inançlarında Katoliklerden çok daha somuttular. Bu nedenle Protestan kesimlerde hiç bir sorunumuz yoktu. Tam tersine, onlarla olan ilişkilerimiz genelde çok iyi ve sorunsuzdu. Animistik —canlıcılık— dinlerle ve diğer dini inançlarla da sorunumuz yoktu. Katolik inançla bile doğrudan sorunumuz yoktu, sorun Katolik kurumlarıydı, bu ikisi de aynı şey değil elbette.

Protestan kilisesinin içinde yer alan kimi mezheplerde özgün özellikleri nedeniyle devrime sorun oluşturuyordu, Yehova Tanıkları gibi. Ama bunların heryerde sorun oluşturduklarını okudum.

Betto Heryerde, Brezilyalı askerlere bile sorun oluyorlar.

Castro: Vatana ilişkin imgelere, okullara, sağlığa, ülkenin savunmasına ve bir çok başka şeye ilişkin an-

laşmazlıklar oluşturdular. Bize askerlik görevine karşı oldukları biçiminde bir öğütle geldiklerinde, Birleşik Devletlerin tehdidi ve buna karşı güçlü bir savunma örgütlemek gerekliliği yüzünden işimize gelmiyor bu. Anlaşmazlıkların nedeni salt dini inançlar değil, daha çok politik tezlerdi. Protestan kilisesiyle benzer iki ya da üç kez sorun oldu. Katolik kurumlarla anlaşmazlıklar ve politik görüş ayrılıkları oldu elbette. Ancak bunlardan hiçbiri kaba güç gerektirecek biçimde değildi. Özel okulları devletleştirmek başlangıçta ne planlanmış ne de bundan söz edilmişti. Kamu okullarını geliştirmek istiyorduk elbette - en azından devrimci ilkeler nedeniyle; en az en iyi özel okullar kadar, ya da onlardan daha iyi olmalıydılar. Bu ilkeyi gerçekleştirebildik sanıyorum. Şimdi binlerce okulumuz var. Çocuk yuvaları, yarı yatılı öğrenciler ve burslu öğrenciler dışında şu anda ülkede yeni 1 milyondan fazla öğrenim yeri var. Daha önce söylediğim gibi en büyük mesleki okullarımızdan biri 4500 öğrenciyi kapsıyor. Daha önce ülkenin bütününde olduğundan daha çok yatılı öğrencisi var. Eskiden en çok öğrencisi olan okullar 200 öğrenciyle Colegio Belen ve 30 öğrenciyle Santiago de Cuba'da Colegio Dolores'di. Tanınmış olduklarından söz ediyorum. Ama geçmişte 2000'in üstünde yatılı öğrenci olduğundan kuşkuluyum. Bugün, salt eğitim, barınak ve beslenme değil, giysi, kitap, sağlık hizmeti ve ulaşımları sağlanan 600.000 yatılı öğrencimiz var. Bu da o zamanlar burjuvazinin ve büyük toprak sahiplerinin yatılı olarak okutabildikleri öğrenci sayısının 300 katı öğrencimiz olduğu anlamına geliyor. Böylece bugün basit bir köylünün, dağlarda ya da Sierra'da yaşayan yoksul bir ailenin çocuklarının eğitimi garanti altında, hem de eskiden ayrıcalıklı azınlığın çocuklarından daha iyi koşullarla.

Bugün, burada «Circulo infantil» adı verilen ve devrimden önce olmayan çocuk yuvaları var. Yaklaşık 1000'in üzerinde çocuk yuvasına sahibiz. Ayrıca özel okullarda sağır, kör, dilsiz ya da başka özürleri olan çocuklar için 42.000 öğrenim yeri var. Bir çok okul öncesi merkezimiz var. Üniversitelerde yurtlarda kalan

binlerce öğrenci var. Bu, devrimin yirmialtı yılı içinde en yoksul ailelere, eskiden ayrıcalıklı ailelerin kullanımında olan okullardan iyi okullar sunmayı başardığımız anlamına geliyor. Bu da toplum tarafından sosyalist devlet yoluyla gerçekleştirildi. Anlaşmazlıklar olmasaydı okulları devletleştirmek gerekmeyecekti. Çoğu kişinin kamuya açık okulları yeğleyeceği kesindi. Belki özel okullarla bizimkiler arasında uyarı işlevi olan bir yarışma olurdu. Özel okulları devletleştirmeye niyetlenilmemişti. Daha yeni okullar açılmadan çıkan anlaşmazlıklar öncelikle Katolik özel okulların devletleştirilmesini gerekli kıldı, çünkü bu okullara devrime karşı çıkan ve bu kurumları karşı devrimci etkinlikler merkezine dönüştüren ailelerin çocukları gidiyordu. Bu Katolik olsun, Protestan olsun, laik olsun ayrıklıksız bütün özel okulların devletleştirilmesini zorunlu kıldı. Hepsi devletleştirildi.

Anımsadığım kadarıyla —burada doğaçlama bir söyleşi yaptığımız gerçeğini göz ardı etmeyerek— süreci başlatan unsur buydu. Kesinlikle daha iyi çözümlenebilir bu. Şimdi bana: Ya şimdi, yirmialtı yıl üstüne böyle okullar var olabilir mi? diye sorarsanız - Belki de evet. Çocuklarını bu okullara yollayan ailelerle devrim arasında anlaşmazlık olmadığı ve bu okullar karşıdevrimci etkinlik yuvalarına, dönüştürülmediği ve şiddete baş vurulmadığı sürece özel okulların devletleştirilmesi zorunludur demiyorum. Ancak ülkenin kendini savunmasını gerektiren Birleşik Devletlerin saldırılarıyla, CIA'nın sabotajları ve bombalarıyla, ekonomik ambargoyla işbirliği yaparlarsa başka seçenek kalmıyor. Ancak bir toplum içerisinde uyumlu ilişkiler olması koşulundan yola çıkıldığında ekonomik açıdan şöyle düşünülebilir: Eğitim için belirlenmiş 300 milyon pezodan 200 milyonu okul ücretini ödeyemeyen halk kesimine harcanabilir. Geriye kalan 100 milyonun ise okul ücretini zaten ödeyebilecekler için harcanması gerekmez, kamu sağlığı, konut yapımı ve ekonomik gelişmenin hizmetlerine verilir. Kuba'da bugünde özel okul ücreti ödeyebilecek aileler var, fabrika ya da toprak sahibi olduklarından

değil 1000 pezonun üzerinde gelir sahibi olduklarından. Bunlar doktor, mühendis ya da işçi aileleri. Bir dizi ailenin 1000 pezonun üzerinde aylık geliri var, çünkü birden fazla aile üyesi çalışıyor, bu nedenle de çocuklarının okula gidebilmesi için 50 ya da 100 pezo ödeyebilirler.

Sosyalist devletin bile eğer uygun görürse ve çoğu çocuk için bir eksiklik ya da kötüye gidiş anlamına gelmezse özel okulları olabilir. Devrimine başlayan bir ülkede özel dinsel okullar varsa, bu okulların ülkenin eğitiminde ne rol oynadıkları, bu alandaki harcamaları azaltmaya ne ölçüde katkıları olduğu konusunda düşünülmelidir. Çok fazla gereksinmeleri ve gelişmeleri için az paraları olan Üçüncü Dünya ülkeleri şunu görebilirler: Bu 100 milyon başka amaçlara kullanıldığında daha çok yarar sağlayacaktır.

Özel okulların devletleştirilmesini dogmatik gereklilik olarak görmeksizin, bu okulları belli kesimlerin ülke ekonomisine katkıları ve paranın ülkenin diğer, eşit önem taşıyan gereksinmelerine harcanması olanağı olarak görüyorum. Devletleştirilmelerine devrimin bir dogması olarak bakmıyorum. Bu arada sözünü ettiğim bizim özel deneyimimiz, bu farklı bir durumdu. Biz bir ideali gerçekleştirmeyi başardık: Bu ülkenin bütün çocuklarına nitelikli bir eğitim için fırsat eşitliği tanıdık.

Kilise ve Devrim Süreçleri

Betto: Komutan, çocukluğumda kimi papazların, komünizme ve sosyalizme karşı savaşmamız gerektiğini, çünkü sosyalizm geldiğinde kiliselerin kapatılacağını, papazların öldürüleceğini, rahibelere tecavüz edileceğini, piskoposların asılacağını söylediklerini duyardım. Size soruyorum: Kuba'da Brezilya'da askeri rejim sırasında olduğu gibi kiliseler kapatıldı, papazlar vuruldu, piskoposlara işkence edildi mi? Burada nasıl oldu bu?

Castro: Size bunu açıklayacağım. Sanıyorum tarihin klasik devrimlerinde politik hareketlerle kilise ara-

sında, bir kaç kez de Katolik kilisesiyle, ciddi anlaşmazlıklar oldu hep. Ya da çarlık zamanı Ortodoks kiliseyle olan anlaşmazlıklar geliyor aklıma.

Betto Ve Meksiko devriminde.

Castro: Evet, bunu da sayacaktım, ama önce daha eski dönemlerde kalmak istiyorum. Hatta reform devrinde bile, Luther ve Calvin hareketleri, çeşitli Protestan kiliseleri çalkalanmaları sırasında kan dökmeye dek giden şiddetli çatışmalar olmuştu. Daha çocukken Fransa'daki Aziz Bartholomäus gecesini duymuştum. Bu tarihsel olarak bir gerçektir: Dinsel anlaşmazlıklar yüzünden binlerce insan öldürülmüştür: O halde şiddet politik ve toplumsal anlaşmazlıkların göstergesi değildir. Şiddete büyük ölçüde ve yoğunlukta dinsel hareketlerde de rastlanmaktadır. Bilmem kimse oturup bu nedenlerle kaç kişinin öldürüldüğünü hesapladı mı?

Betto Engizisyon yoluyla.

Castro: Engizisyondan bu yana her iki tarafta güç kullanmakta, şiddete baş vurmakta, kimi zaman devlet, kimi zaman yine kilise. Böylece salt politik anlaşmazlıklarda kilise ve politik bir hareket arasında şiddete baş vurulmadı, dinsel hareketlerin kendi içlerinde de yapıldı - söylemek istediğim de bu. Hıristiyanlığın oluşumu sırasında milyonlarca Hıristiyanın Roma'nın eski Tanrıtanımaz kilisesi adına kurban edilmiş olduklarını anımsatmak yeter. 300 yıllık Roma İmparatorluğu boyunca kaç Hıristiyan öldürüldü kim bilir, ilki olan İsa'dan başlayarak kilise imparatorluğun resmi devlet dini olmadan önce öldürülen sonuncuya dek. Yani kilise kavgalarında da şiddet ve çok sayıda kurban vardı. Böyle bakıldığında devrimci politik hareketle kilise arasında şiddetin oluşmuş olması gerçeği çok da anlamsız sayılmaz.

Klasik devrimlerde, örneğin Fransız Devriminde —çok büyük tarihsel anlam taşıyan bir olay— kilisenin bir bölümünce şiddet uygulanmıştı. Fransız Devriminin nasıl oluştuğu unutulmamalı. Üç toplumsal sınıfın olduğu bir toplantıda başladı: Soylular, ruhban takımı ve burjuvalar, yani iş adamları, serbest meslek sahipleri

ve sanatçılar, yani orta tabaka diye de adlandırabileceğimiz sınıf. Burjuva sınıfının çoğunluğunu belirleyen, aralarında bir kaç başpiskopos eksik olmasa da, öncelikle ruhban takımının alt kesimiydi. Halkın orta kesimini destekleyen bir kaç soylu bile vardı. Sayısal çoğunluğu güvencesi altında tutan ruhbanlardı. O halde, öncelikle alt kesim ruhbanları, bir kaç başpiskopos ve bir kaç soylu. Lafayette ve diğerlerinin devrimi desteklemiş oldukları gözden kaçırılmamalı. Modern çağın ilk klasik devrimiydi ve şiddet kullanılarak yapıldı. Her iki tarafta da yaşamlarını yitiren papazlar ve piskoposlar oldu. Papazların Fransız Devriminin başlamasında belirleyici rol oynadıkları unutulmamalı.

Bu anlaşmazlıklar çağımızın ikinci büyük devriminde, Rus Devriminde de, yinelendiler. Elimde çok veri yok ama her devrimde olduğu gibi bunda da kiliseyle anlaşmazlıklar olmuş olacağını tahmin ediyorum, hatta papazların vurulmuş olması bile olası. Bu konuda kesin konuşmak istemiyorum, çünkü gerçekte insan büyük tarihsel süreçlerin bu verilerine çok dikkat etmiyor. Üzerine çok sayıda kitap yazılan Fransız Devriminde olan biteni daha iyi biliyorum.

Bizim yarıküremizde olan devrimlerden Meksiko Devrimi toplumsal bir devrimdi - içinde hemen hemen her şeyin yer aldığı, sosyalist değil, toplumsal bir devrim; kilisenin bir bölümü devrimden yanaydı, diğeri devrime karşı. Anlaşmazlıklar kanlı oldu. İspanyol İçsavaşında da her iki taraf da şiddet kullandı. Papazlar ve herhalde piskoposlar da öldürüldü.

Buna karşı bizim devrimimiz derinlikli toplumsal bir devrimdir ve bu nedenle ne bir piskoposun ya da papazın vurulduğu bir durum ne de bir din adamına fiziksel anlamda kötü davranıldığı ya da işkence edildiği bir durum olmadı. Ne bir din adamının ne de bir kilise çalışanının bu duruma düşmemiş olması gerçekten dikkate değer. Çünkü Sierra Maestra'da işkencecilere ve katillere karşı, size daha önce anlattığım yasaları yaptığımızdan beri, savaşçılarımıza insan yaşamına ve kişiliğine derin bir saygı duyma bilinci ile esirlere ve baş-

kalarına keyfilik, adaletsizlik ve fiziksel şiddet uygulamaktan kaçınmayı öneriyor ve aşılıyorduk.

Biz savaşı salt savaş alanında değil, esirlerle ilgili uyguladığımız politika sayesinde de kazandık. Esir alınan bir düşman askerine kurşun sıkıldığı, tek bir durum bile olmadı, tek bir esire bile işkence edilmedi, önemli bir bilgi ele geçirmek adına bile olsa. Kendi yasalarımız vardı, bir casus açığa çıkardığımızda onu yasaya göre mahkum eder, hatta öldürebilirdik. Ama hiç bir zaman ondan herhangi bir şey öğrenmek için işkence etmedik! Bu insanlar genellikle çabucak cesaretlerini yitirir ve teslim olurlar, böyle bir şey yapmış olsaydık salt ellerimizi kirletmiş olacaktık. Kendi insanlarımız nefrete, işkenceye ve cinayete alışsalardı kendi kendimizi törelsizleştirmiş olacaktık. Askerlerimize işkence ve cinayet örnekleri vermiş olacaktık. Bir devrimde törelin temeli oluşturucu unsur olduğunu bilmeyen kişi yitirilmiş ve bozguna uğramış demektir.

Bir insanı tinsel olarak donatan değerleri ve törelidir. Bir devrimci savaşçıyı, dini inançtan bağımsız olarak, bir başka dünyada ödüllendirileceği düşüncesi, ya da öldüğü zaman sonsuz mutluluğa ereceği düşüncesiyle güdüleyemeyeceğinizi anlayacaksınız. Bu adamlar Hıristiyan olmasalar da, yaşamlarını fedâ etmeye değecek değerler için ölmeye hazırlardı, bu yaşamdan sonra hiç bir şey olmasa da. Çürütülemeyecek ve yıkılamayacak belli değerleri temel olarak almazsanız bir adamın böyle davranmasını nasıl sağlayabilirsiniz ki?

Bizim savaşımızda esir bir askerin kurşunlandığına bir kez bile rastlanmadı. Bu çok yararlı oldu, çünkü devrimci güçlere, kendilerine tam karşıt olarak işkence eden, öldüren ve her tür suçu işleyen bir düşmana karşı saygı, yetke ve törel aşıladı. Bu geleneği 26 yıldan çok bir zaman diliminde, devrimin bütün bu yıllarında güvenli ve belirlenmiş bir politika olarak ayakta tuttuk. Bu politikanın karşıtına hiç fırsat vermedik, hoşgörüyle bakmadık. Düşmanlarm her yerde ne anlattıkları önemli değil. Kıyımdan, acımasızlıklardan söz ettiler, ama buna aldırmıyoruz. Uluslararası telgrafları okudu-

ğunuzda sarsılarak ve öfkeyle bakıyorsunuz, çünkü devrimin bir tek cinayet işlediği, bir tek insana işkence ettiği ya da birinin kaybolmasına neden olduğuna ilişkin tek kanıt bile gösteremiyorlar. 26 yıldır bu konuda bir tek kanıt bile bulamadılar. Söylüyorum size, bu çok disiplinli bir devrimdi, büyük bir düzen içinde gelişti.

Çok köktenciydik, ancak abartısız. Devrimin dayandığı değerlerden birinin yara alınasına asla izin vermedik. Böylece burada kimse böyle yöntemlerin kurbanı olmadı, ne bir tek papaz, ne bir piskopos, ne en büyük düşman, ne de —CIA'nın yönetiminde— devrim liderlerine karşı yüzlerce suikast örgütleyenler. Burada 300 karşı devrimci örgütün yaşadığı bir dönem oldu. Her seferinde beş ya da altı kişi buluştuğunda yeni bir örgüt oluşuyordu. Her tür oportünist burada bir araya gelmişti. Devrimin, bu insanların Birleşik Devletlerden aldığı desteğe, itici güce ve esine dayanamayacağından kuşkuları yoktu. Bir hayli tehlikeli olaydan soruınlu olan bu tiplerin her biri geçerli yasalar uyarınca, yaptıklarının suçluluğuna ve çürütülemez kanıtlarına dayanarak kurşuna dizilebilirdi. 300 örgütten söz ediyorum. Ne yaptıklarını onlardan daha iyi biliyorduk, her şeyden önce bizim güvenlik organlarımız işkence yapmayıp, çok etkili kurumlar haline dönüşerek, içlerine sızmak ve düşmanın ne yaptığını öğrenmek için başka yollar aradığından. Belli bir andan itibaren bu karşı devrimci örgütlerin bütün şeflerinin bizim adamlarımız olduğunu söylemek yeter - övgüye değer, eksiksiz bir iş gören devrimcilerdi. Bilgi edinmek adına insanlara fiziksel şiddet uygulamayan bir kavga türü seçtik. Bir karşıdevrimcinin 1961 yılının Ocak ayının her gününde ne yaptığını, nerede ve kiminle toplandığını biliyorduk. Bunun üzerine 1962'de tehlikeli bir duruma gelip tutuklandığında ve ocak ayında şu ve şu günlerde ne yaptığını, kiminle buluştuğunu iyi anımsayamadığında bizim arşivlerimiz bütün bunları kaydetmiş oluyordu. Bunlar derinden inanmış insanlar değildi, cesaretlerini genelde çok çabuk yitiriyor ve teslim oluyorlardı, bencil bir karakterleri para, mal v.b. şeylere karşı zayıflıkları

ve eğilimleri vardı. Bir törelleri olmadığından ve çok yüksek töresel olan bir devrimle karşılaşmış olmaları gerçeğiyle yüz yüze geldiklerinden buna dayanamadılar ve yakalanır yakalanmaz, her şeyin bilindiğini gördüklerinde teslim oldular. Hemen itiraf ettiler. Ama fiziksel şiddet yoluyla hiç bir zaman birinden açıklama ya da bilgi elde etmedik.

Şimdi şöyle sorulabilir: Karşıdevrimci suçlar yüzünden vurulan bir papaz oldu mu? Yanıtım: Hayır! Yasal olarak olası mıydı bu? Çok ağır suçlar işledikleri̇nde evet.

Betto Domuzlar Körfezi çıkartmasında üç papaz vardı.

Castro: Buna bakmam gerek, ama üç olduklarından hemen hemen kuşkum yok. Teknik anlamda bakıldığında çıkarmaya katılan herkes vatan hainliği suçunu işlediler. Çünkü kendi ülkenize düşman olan bir ülkeye gidip bu ülkenin talimatıyla kendi halkınızın kanı ve yaşamı pahasına kendi ülkenize zorla girerseniz teknik anlamda hainlikti bu. Hemen hemen bütün yasa kitapları ölüm cezasına mahkum eder bunu.

Karşıdevrimci ağırlıklı işbirlikçi durumlar oldu, bu tür etkinliklerde kurşuna dizilme gibi ciddi cezaî önlemler olabilirdi. Ancak bu tür bir şey hiç yapılmadı, çünkü bundan kaçınmaya çalışıyorduk. Hiç bir koşulda tepkinin ve emperyalizmin oyununu oynamak ve papazları öldüren bir devrim izlenimini yaratmak istemiyorduk. Bundan hep koruduk kendimizi. Papazlar da çok ağır suçlar işlediler ve buna karşın hiç en ağır cezayı uygulamadık. Politik muhalefet, karşıdevrime verilen politik ve ideolojik destek farklı birşey, sabotajlar ya da ağır karşıdevrimci suçlar işlemek çok daha farklı. Gerçekte de çok olmadı bunlar, ama ölüm cezası gerektirenlerde bile bundan kaçınılmaya çalışıldı. Papazlara hep özel bir anlayışla davranıldı. Karşıdevrimci eylemleri yüzünden hapis cezalarına mahkum edildikleri oldu; ama bu durumda bile cezayı çekmek zorunda de-

ğillerdi, serbest bırakılınaları ve çok az tutuklu kalmalarından yanaydık. Kamuoyuna tutuklu bir papaz resmi ya da papazları tutuklayan bir devrim resmi göstermek istemiyorduk. Cezaları haketmiş olsalar bile.

Yanımızdaki çok zeki ve becerili bir papa elçisi, Monsenyör Zacchi bu konuda çok etkili oldu, kilise ve devrim arasındaki anlaşmazlıkların tatsızlığını kavrayıp bunlardan kaçınmakta yardımcı olan çok yapıcı bir insandı. Sanıyorum bu anlaşmazlıkların derinleşmesini önlemekte çok önemli katkıları oldu. Onun aracılığıyla sözünü ettiğim az sayıda durumda din adamlarını tekrar serbest bıraktık.

Betto Peki kiliseler kapatılıp rahipler sürüldü mü?

Castro: Hayır, bu ülkede hiç bir zaman, bir kilise bile kapatılmadı. Belli bir dönemde, politik çatışma çok şiddetlenip bir kaç rahip militanca bir politik tavır aldıklarında, özellikle İspanyol kökenli rahipler ülkeyi terketmelerini istediğimiz ya da sürekli vizelerini ellerinden aldığımız durumlar oldu. Evet bu tür olaylar oldu. Ancak ülkeyi terkedenlerin yerlerini almaları için başka rahiplerin gelmesine izin verildi. Ama bunun alınmak zorunda kalınan tek önlem —o da bir kez olmak üzere— olduğunu söyleyebiliriz. Bundan sonra ilişkiler normale döndü.

Betto Ya Giron çıkartması anında Arjantin elçiliğine sığınan kardinal olayında?

Castro: 1961 Nisan'ının ikinci yarısında Giron çıkartması sırasında(28) kardinal şok olmuş gibiydi. Onu

28) Giron çıkartması, «Domuzlar Körfezi Çıkartması» adı altında tarihe geçmiştir. 17 Nisan 1961'de, birçok oligarşi ve burjuvazi üyesinin kaçtığı, Miami'den (USA) bir çıkartma birliği «Playa Giron»da karaya çıkmıştır. Bu birlik 72 saat üstüne dağıtılmıştı. Birleşik Devletler bununla Latin Amerika'da acı bir yenilgi tatmıştır. Bu yenginin yıldönümü (19 Nisan) Kuba'da resmi bir bayram günüdür.

bu denli korkutan nedenleri bilmiyoruz, ama Arjantin elçisinin evine sığındı. Kardinal bir hayli ilerlemiş yaştaydı. 1962 Şubat'ında Arjantin bizle olan ilişkilerini kestiğinde Papanın elçisi onu Kuba'da kalmaya ikna etti. Kentin Marianao Bölgesinde bir yaşlılar evine yerleştirildi ve ölene dek orada yaşadı. Kardinal olayı böyleydi.

Burada olanlarla ilgili bir kaç örnek anlatayım size: Kardinalin bir akrabası Oriente Bölgesinde silahlı bir ayaklanma örgütlemişti. Santiago de Cuba'da del Cobre Rahipler Okulunda yuvalanıp buradan karşıdevrimci bir gerilla örgütlediği dağlara çıkmıştı. Bulundu, etrafı sarıldı ve yakalandı. Suçunun ağırlığına karşın salt hapis cezasına mahkum edildi. Olanları gözönüzün önüne getirin! Kardinalin bir akrabası bir Katolik okulunu kullanıyor, gerilla örgütlüyor, silah ele geçiriyor ve silahı Kuzey Amerikalıların tehditleri ve saldırganlıklarıyla dolu o zor günlerde devrime karşı kullanıyor. Bu olayda çok katı davranmadık, benim bildiğim budur! Aslında kardinalin ne nedenle bir elçiliğe sığındığını söyleyemem size. Bunun için bir nedeni yoktu. Akrabasının işbirlikçisi olmuş olsa bile onu politik nedenlerden ötürü tutuklamazdık. Onunla konuşur ve uyarırdım. Giron Çıkarması'na katılanların işbirlikçisi olmuş olsa bile sığınma ya da korunma aramak zorunda değildi, çünkü ona karşı katı önlemler almazdık.

Devrimin Sosyalist Karakteri

Betto: Devrimin sosyalist karakteri 1961'de Giron kıyısındaki olayın ardından açıklandı mı?

Castro: Ardından değil, çıkartmanın başladığı gün.

Betto Başlangıçta üç devrimci hareketin bir araya getirilmesinden oluşan «Birleşik Devrimci Örgütler» (ORI) vardı: 26 Temmuz Eylemi, 13 Mart 1957 Devrimci Yönetim Hareketi ve Sosyalist Halk Partisi Hareketi (PSP) bu Kuba Komünist Partisi'nin o zamanki

adıydı. Sonra 1965'de Birleşik Devrimci Örgütler Kuba Komünist Partisi, PCC'nin[29] kökeni oldu.

Castro: Evet.

Betto Ancak Kuba Komünist Partisi Hıristiyan üye kabul etmiyor.

Castro: Doğru bu, kabul edilmiyorlar.

Betto Doğru. Söz konusu olan, Tanrının varolmadığını savunan bir inanç temeline oturan Tanrıtanımaz bir parti. Soruyorum: Gelecekte partinin artık anayasa olarak bu temele dayanmaması olasılığı var mı? Ve ikincisi, gelecekte devrimci Kubalı bir Hıristiyanın parti üyesi olabilme olasılığı var mı?

Castro: Bana din ve devrimle ilgili konularda sorduğunuz en ilginç ve önemli sorulardan biri bu sanıyorum. Size, daha 1951'den önce salt devrimci bir eğitimimin olmadığını bunun yanısıra politik kavgamın Marxçı-Leninci ve sosyalist bir model-teze sahip olduğunu söylemiştim. Ayrıca bütün bunları aşamalar halinde nasıl gerçekleştirmek istediğimize ilişkin stratejik bir model de hazırlamıştım. Aramızda 26 Temmuz Hareketini örgütlemiş olan daha dar çevrenin de aynı eğitime sahip olduğunu da söylemiştim. İlk aşamada, teknik anlamda ulusal kurtuluş ya da ulusal bağımsızlık diye adlandırabileceğimiz bir izlence izledik. Bu izlence, daha sonra, izleyen dönemde sosyalist karakterde olabilecek yeni önlemlerin izleyeceği bir dizi ilerici toplumsal reformdan oluşuyordu.

Tabii şimdi 1985 yılında söyleşiyoruz. Henüz bugünkü deneyim temeline sahip olmadığımız 1956, 1958, 1959 ve 1960 yıllarında bunun nasıl olduğunu düşünün. Neyin, nasıl, ne zaman olabileceğine ve bu nedenle yapılması gerektiğine ilişkin doğru temel düşüncelerimiz vardı. Yapacağımız belli bir şeyin gününü, yılını, kesin zaman dilimini planlar mıydınız diye sorarsanız, ya-

---

29) PCC'nin gelişim süreci H. M. Enzensberger tarafından çok ayrıntılı olarak tanımlanmıştır. Bkz. H. M. Enzensberger, Palaver. **Politische Überlegungen** (1967-1973) Frankfurt 1974, 55-90.

nıtım hayır olacaktır. Ülkemizin koşullarında bir toplumsal devrimin nasıl gerçekleştirileceğine ve çeşitli aşamalarda nasıl götürüleceğine, halkın eğitimine ve daha sonra gerçekleştiği gibi halkın kendi sonuçlarına ulaşabilmesi için düşüncelerin nasıl yayılacağına ilişkin bir temel düşüncemiz vardı.

Burada politik atağa ve halkımızın politik eğitimine olağanüstü yardımcı olan devrim yasaları oldu. Çünkü halk daha ilk anlarda sonunda kendi hükümeti olan bir hükümete kavuştuğunu gördü. Tarih boyunca —ki buna Kuba'nın İspanyollarca ele geçirilmesinden başlayabiliriz— halk hiç kendi hükümeti olan bir hükümete sahip olmadı. İspanyol hükümeti, Diego Velazquez'in hükümeti, Panfilo de Narváez hükümeti ve Kuba'yı ele geçiren, şehirler kuran ülkenin bölgelerini yöneten diğer hükümetler Kızılderililerin(30) hükümetleri olmadı hiç. Yerliler ırmaklarda altın arayan işçiler, kölelerdi; Kızılderililer yakıcı güneş altında madenlerde çalışırlardı. Sömürgeciler böylece Kızılderili, halkın %90'ını yok etti. Kızılderilileri neredeyse tamamen yok ettiler, yüzbinlerce Afrikalı ülkelerinden sürüklenerek madenlerde, şeker kamışı ve kahve ocaklarında, kızgın güneş altında, sıcakta tropik rutubette çalışmaları için köle edilmişlerdi. İspanyolların Kızılderililer ve kara derililerle karışmasından Mestizi'ler oluştu, bunlar kölelerin çocukları oldukları sürece de hep köle kalıyorlardı.

Sonra, yüzyılların akışıyla kendine özgü bir ulus oluştu. İspanyol beyazlarının Mestize'lerin ve zencilerle Kızılderililerin özgür soyundan «Kubalı» kavramı oluştu, ancak hükümet İspanyolların hükümeti olmayı sürdürdü. 1898'de, son bağımsızlık savaşının sonlarına doğru ülke Birleşik Devletlerin askeri birliklerince kuşatıldı ve istila edildi. Bu burada bir Birleşik Devletler Hükümeti'nin kurulduğu - daha doğrusu Birleşik Devletler

30) Diego Velazquez 1510 sonlarında İspanya Kralı Ferdinand tarafından Kuba'ya altın aramaya gönderilmiştir. İspanyollar 100.000 - 200.000 Kızılderiliye o denli vahşice davranmışlardır ki, 1537'de adada yalnızca 5500 Kızılderili nüfus kalmıştır.

vatandaşı olmuş bir adamın adaylığının Birleşik Devletlerce desteklendiği - 1902'ye dek sürdü. Bu tarihten 1959'a dek bütün hükümetler büyük toprak sahiplerinin, zenginlerin, ayrıcalıklıların, yabancı şirketlerin ve Birleşik Devletlerin hükümeti oldu. Tarihinde ilk kez —ve bu bir halkın tarihinde son derece önemlidir— 1959 yılında halkın kendi hükümeti oldu. Bu bir yenilikti, çünkü daha önceleri devlet ve halk, hükümet ve halk hep farklı şeyler olmuştu.

Birleşik Devletlerin baskısı tehdit haline dönüşmeye başlar başlamaz halk örgütlendi, silahlandı ve gerek yetkenin, gerek devlet gücünün kendisi olduğunu kavramaya başladı. Bundan önce halktan soyutlanmış bir ordu vardı, halkın kendiyle özdeşleştirmediği bir profesyonel ordusu. Bir adam silah taşıyorsa, bunu grevleri ezmek, öğrencilerin ya da toprak işçilerinin hareketlerini dağıtmak için, hep iktidardan yana kullanıyordu.

Devrimle birlikte halk, asker, işlevsel ve yönetici olmaya başladı. Toplumsal düzenin, devletin ve yetkenin bir parçası olmaya başladı. 18. yüzyılın anayasası uyarınca Fransa'da mutlakiyetçi bir kral: «Devlet benim!» diyebiliyorduysa, 1959'dan bu yana, devrim başarıyla sonuçlanıp halk iktidara geldiğinden bu yana bu ülkenin sıradan yurttaşı «Devlet Benim!» diyebiliyor. Devrim yasaları ve toplumsal adalet için alınan önlemler halkın sevgisini kazandı. Halkımızın bilincini derinleştirmeye ve sosyalist bir politik bilinç oluşturmaya yardımcı oldular.

Evet, Batista'ya karşı kavga adına 26 Temmuz Eyleminin oluşturulmasından bu yana eylemimiz bir yönetim birimince yürütülüyordu. Ben çok yetenekli ve değerli bir yoldaşlar topluluğuyla bir birim oluşturulmasını destekliyordum. Bu yeni birimden daha gizli ve özen isteyen görevleri yürütmek için üç yoldaştan oluşan küçük bir yürütme kurulu seçildi. Bunlar Abel Santamaria, Raul Martinez yoldaş ve bendim.

Betto Martinez şimdi nerede?

Castro: Bayamo Eyleminde yanımızdaydı. Monca-

da'dan sonra hareketten ayrıldı. Etken, önceciliği olan, örgütlü bir insandı kuşkusuz, en sevdiği şey eylemdi, ideolojik anlamda pek gelişmemişti. Buna karşılık etken ve beceriliydi ve bunların ötesinde ilerici, devrimci tezleri vardı. Benim bu örgüt içerisinde belirlenmiş sorumluluklarım ve görevlerim vardı. Savaş için bir örgüt oluşturmaya karar verdiğimde ilk yaptığım kolektif bir yönetim oluşturmak oldu.

Sonra savaş başladı. Ben gerilla ordusunun başkomutanıydım. Bir süre de kendimin ve diğer iki yoldaşın, yani küçük yürütme kurulunun başkomutanlığını yaptım, daha iyi örgütlenene dek. Eğer yanılmıyorsam yengiyle sonuçlanan ilk çatışma 22 silahlı yoldaşla birlikte 17 Ocak 1957'de oldu. Ya da şöyle diyelim: Bir önceki birliğimizi tamamen yok ettiklerinden birbuçuk ay sonra ilk yengimizi kazandığımız çatışmaya girdik. Ben bu birliğin şefiydim. Savaş halinde olan bir birlikte birimlere emir verilir, bu ilkedir; tek bir komutanın altında çeşitli birimler vardır. Ama biz aynı zamanda, ulusal düzeyde yönetimi bütünüyle iyi işleyen bir harekete, 26 Temmuz Hareketine de bağlıydık.

Kentte ve kırsal bölgedeki hareketin bütün sorumluluğu bu yönetimdeydi. Meksiko'daki askeri harekât, örgütlediğimiz sırada da Kuba'daki hareketin bütün sorumluluğu bu yönetimdeydi. Biz dağlarda savaşırken ülkenin geri kalan kısmındaki eylemi yönlendiriyordu. Çok önemli bir durum olduğunda bize de danışılırdı. Tartışır ve önemli temel kararları alırdık. Savaş süresince bu işleyen ve yetkileri olan - kimi zaman abartılmış yetkiler. Ulusal yönetim oldu, çünkü yönetim çoğunluğun onayını aldığından bütünüyle kabul ediliyordu tarafımızdan. Emirleri yerine getirmek zorundaydık, başka yolu yoktu. Bazen bunu tarihsel olarak çözümlüyor ve şu sonuca varıyorum: Çoğunluğun belirlediği bir ölçüt her zaman haklı bir ölçüt olmayabiliyor. Ama yine de bizim çekirdek ordumuz bu ulusal yönetimin talimatlarını yerine getiriyordu. Örgütümüzün kurulduğundan bu yana —daha Moncada'dan önce— hep sorumlulukları bölüşebilecek, kolektif, küçük, sınırlı ve çok gü-

venilebilecek bir idare modelimiz oldu. Politik bir hareketi başlatmanın başka biçimi yoktur: Bir idare çekirdeği ve bir kolektif idare modeli. Devrim 1 Ocak 1959'da yengiye ulaştığında oldukça önemli bir rol oynayan gerilla ordusunun silah altında 3000 adamı vardı. Bu 3000 adamla Oriente Bölgesinde 17.000 askeri kuşatmış ve adayı ikiye bölmüştük. Rejim çözülmüştü, Bastista'nın ordusu artık direnemiyordu. Bu, gerilla ordusunun kavga birimlerinin savaşın en önemli noktasında belirleyici bir rol oynadıklarını gösteriyor.

Kuşkusuz halkın desteği belirleyici bir unsurdu. Halk bunu, Batista ordusunun yüksek subayları bir hükümet darbesine kalkışıp bizle olan bir anlaşmalarını bozduklarında kanıtladı. Düşman operasyonlarının yöneticisi benimle buluşmak istedi. Savaşı yitirdiklerini anladıklarını ve bizimle bir anlaşma yapmak istediklerini söyledi. «Bırakın, parlak bir çıkış yolu arayalım, böylece bir çok subayı kurtarırız» diye ben önerdim ona. Çünkü, ne yazık ki ordunun en önemli liderleri çok acımasız olmalarına karşın, bütün subaylar katil değildi. Bu komutan Sierra Maestra'daki son saldırıların yürütüldüğü askeri operasyonların başındaki adamdı: 300 adama karşı 10.000 adam. Çok dikkate değer bir durum, çünkü 70 günlük savaş boyunca 10.000 kişi 300 kişiyi yenmeyi başaramadı. Sonunda 300 kişi 805 silahlı savaşçıya ulaştı, onların 1000'den fazla kayıp vermelerine neden olduk, saldırı geri püskürtüldü, düşmanın en iyi birlikleri yenildi ve gücümüzü 3 katına çıkartan çok sayıda silah elimize geçti. Bu birliklerin başındaki adam saygın bir subay, çok yetenekli bir adamdı, cani değildi. Bize karşı savaşan birliklere emir vermesine karşın ona saygı duyuyorduk. Savaşın sonuna doğru benimle bir araya geldi ve «Savaşı yitirdik» dedi. Ona birlikte ateşkes ilan etmemizi önerdim. «Bu cinayetlere karışmamış çok sayıda iyi yetişmiş ve değerli subayı kurtarabiliriz». Kabul etti ama Havana'ya gitmek için ısrar etti. Bunu yapmamasını önerdim «Tehlikeli bu» dedim. İyi ilişkileri olduğunu, ona bir şey yapamayacaklarını söyledi. Bunun üzerine ondan üç şey istedim: «Kuzey

Amerika elçiliğiyle hiç bir ilişkiye girmek istemiyoruz, başkentte bir hükümet darbesi istemiyoruz ve Batista'yı elimizden kaçırmak istemiyoruz». Bunları kabul etti, bunun üzerine birlikler 31 Aralık'ta ateşkes uyguladılar, ancak yarı yolda birisi bu adamın düşüncesini değiştirdi ve ne yazık ki yapmamaya söz verdiği üç şeyin üçünü de yaptı: Kuzey Amerika Elçiliğiyle bağlantı kurdu, başkentte bir hükümet darbesine kalkıştı, ve Batista'yı havaalanından uğurladı.

Ertesi gün halka genel grev çağrısında bulunduk ve bütün birliklerde ateşkesi kaldırdık. 72 saat içinde ordunun geri kalan kısmının da silahları ellerinden alınmıştı. Bununla gerilla ordusunun belirleyici bir rol oynadığını söylemek istiyorum. Ordunun ardında halk kitleler halinde yer aldığında hareket asıl anlamına ulaşmıştı. Şu tümceyi söylemiştim o zaman: «Halk çok küçük bir nehir yatağındaki Amazon nehri gibidir, bu kadar büyük bir halk kitlesi örgütlenemez ve kalıba sığmaz.» Devrimin ardında bir halk Amazonu ve daha çok sağcılar ve solcular olmak üzere kendi iç akıntılarını ve çelişkilerini taşıyan göreceli küçük bir politik örgütlenme yer alıyordu.

Devrimi destekleyen kitlenin bizim hareketimizden çok daha büyük ve geniş olmasını çok iyi anlıyordum, sekter olmamamız gerektiğini de. Hareketimizi üstlenen yönetim sonucu tam bir destek kazandığımızı söyleyebilirim, ama politik bir öne geçme düşüncesini bir yana bırakmıştık! İsteseydik tam bir siyasal üstünlük üstlenme olanağımız vardı. Bizim Kuba'da sahip olduğumuz koşullar altında acaba kaç politik liderin bir hegemonya fikrinden cayacağını sorarım kendime!

Sekterlikle Mücadele

Betto: Siz sekter olmamaktan söz ederken, bu Marxizm-Leninizm'in klasik kavramlarını sıkça kullanmaktan kaçınma eğiliminizin bir parçası mı diye sordum kendime. Bu soruya bir de izlenimimi eklemek istiyorum.

İlk kez Kuba'ya ayak bastığımızda, emperyalizmin bizlerde yarattığı izlenimin tam tersine caddelerde Marx ve Lenin'in hemen hemen tek bir resmine rastlamayıp, heryerde yalnızca Marti'yle ilgili görüntülerle karşılaşıyorduk, şaşırtıyor insanı. O halde şunu soruyorum; bu sekter olmayan tutum aynı zamanda ulusal değerlerin halkın kültüründe anlamı olan imgelerin özgür bırakılmasını mı kapsıyor, bu, önemli olan ancak önemleri sıkça kolay anlaşılamayan şeylerin korunmasında özen gösterme tutumu mu?

Castro: Bunların aynı kefeye konulması şart değil, çünkü bu başka unsurlara, ölçütlere ve düşüncelere bağlı. Ben savaşta ve yengide belirleyici bir rol üstlenmiş olan hareketimiz bağlamında sekterlikten söz ediyorum şu anda. Hareketimiz halkın bütününün desteğini kazanmıştı, yani böylece çoğu örgüte karşı çıkabilir ve devrimin odak noktası haline gelebilirdi. Şöyle diyebilirdik: Bütün diğer örgütlerden daha güçlüyüz ve sorumluluğu kimseyle paylaşmadan tek başımıza üstleneceğiz. Bu tarihte sayısız kez böyle olmuştur, hemen hemen hiç ayrıklığı yoktur. Ancak biz bu yolu seçmedik. Sanıyorum bir devrim her ne biçimde sonuçlanırsa sonuçlansın buna çoğu kez doğru, ciddi ve bilge çözümler neden oluyor.

Kavgasını vermem gereken ilk sekterlik biçimi, dağlarda savaşmış olanların sekterliğiydi, çünkü bunlar kentte savaşmış olanlara ya da yeraltında kalmış olanlara çok farklı bakıyorlardı. Şöyle diyordum: «Hayır, onlar da savaştılar, onlar da tehlikelerle karşı karşıyaydılar, hem de bizimkilerden büyük tehlikelerle.» Belki bizim kadar çok yürümediler, belki bizim tırmandığımız dağlara tırmanmadılar, ama onlar da her gün tehlikeyle burun burunaydılar. Biz belli bir bölgeyi denetim altına aldığımızda, sabah karanlığında ya da akşam alacasında ya da gün ortasında uçaklar gelip işimizi bitirebilirlerdi elbet; görebildiğimiz tehlikeler bunlardı. Ama yeraltındaki yoldaşlar sayısız rizikoyla karşı karşıyaydılar ve çoğu öldü. Yeraltında gerilladan çok ölü olmuş olması olası. Çünkü gerilla ya da savaşçı bir askeri bi-

rim içinde daha çok disiplin ve kolektif tin kazanıyor. Yeraltındaki adam daha çok bir bireycidir, genelde bir yalnız savaşçıdır ve daha yalıtılmıştır. Açıkta savaş kardeşlik tininin, disiplinin ve ortaklaşacalığm gelişmesinde yeraltı savaşından daha yararlı oluyor.

Yenilmesi gereken ikinci sekterlik eğilimi daha güçsüz ve daha küçük olan örgütlerle bizim örgütümüz arasındaki ilişkide görüldü. Bu salt Sosyalist Halk Partisi ile olan ilişkide geçerli değildi. Her ne kadar bizim hareketimiz ve gerilla ordusu ülkenin işçilerinden büyük saygı görüyorlarsada (Sendika yönetimlerinin bütünüyle Batista'nın elinde olmasına karşın) Sosyalist Halk Partisi 26 Temmuz Hareketinden sonra en çok gücü örgütleyen ve endüstri işçileri kesiminde en çok etkisi olan partiydi.

1 Ocak 1959'da, başkentte hükümet darbesi yapıldığında devrimci genel grev çağrısını yaydık. Bu beş buçuk yıl önce Moncada'ya saldırdığımızda planladığımız şeyin aynıydı, aynı temel düşünceye dayanıyordu. Birliklerden ilerlemeye katılmalarını, ülkenin işçilerinden ve halktan bütün etkinlikleri durdurmalarını istedik. Etkileyici bir disiplinle her şeyi durdurdular. Ülkede hiç bir şey kıpırdamıyordu artık. Radyo ve televizyon istasyonları işçileri gerilla komutanlığının yayın organı «Radio Rebelde» (*) yi ülkenin bütün radyo ve televizyonlarına bağladılar. Bütün halkla konuşabilmemiz için salt bu kesimde grev yoktu. İşçilerin gönül gücünü oluşturmada çok büyük etkimiz vardı.

Sosyalist Halk Partisi daha çok parti deneyimi, daha çok politik örgütü ve eski militanı olan bir örgüttü sonuçta. Bu savaşı yapan bizler ise aramızda çok sayıda bu aşamada büyük başarılar kazanan genç yoldaşlar olmasına karşın yeni eylemcilerden oluşan daha küçük bir gruptuk. Sonra devrimci eyleme, liderleri Jose Antonio Echeverria olan bir öğrenci örgütü de eklendi. Echeverria'nın yerini ölümünden sonra bir başka yoldaş, Faure Chomôn aldı. Bunlar savaşa katılmış olan üç ör-

(*) Ç. n.: İsyancılar Radyosu

güttü. Ayrıca silahlı mücadelede yer almamış olsalar da Batista'ya karşı çıkan bütün diğer partileri ve örgütleri bir araya gelmeye çağırdık. Hepsiyle, iktidardan uzaklaştırılmış ve eski konumlarını yitirmiş eski partilerle de konuştum. Bayraklarımıza bütün güçlerin birliği yazdığımızda bunları bile ayrı tutmak istemiyorduk kendimizden.

Halkın %95'i devrimin yanında yer alıyordu, 26 Temmuz harekâtı halkın %85 ya da %90'ını elinde bulundurmaktaydı, diğer örgütlerden yana olan %10 ya da %15 dışında, birliğe ulaşmak için salt %5'e gerek vardı. Ancak devrimde birlik salt nicel değil aynı zamanda niteldir de. Diğer partilerin gücünün %10 ya da %15'e ulaşmalarından korkmuyordum. Önemli olan bunların devrime, birliğin nitel özelliğine katılımlarıydı. Birlik ilkesi kendini kabul ettirmeseydi, salt bir çok parti bölünmekle kalmaz, eğilimler, ölçütler, karşıtlıklar ve hatta belki sınıflar oluştuğunda bizim kendi örgütlerimizde de bölünmelere yol açarlardı. Çünkü bizim hareketimiz çok daha değişik yapılanmalardan oluşuyordu; özelliği büyük kitleyi ardında birleştirmiş olmasıydı, dar bir nehir yatağındaki halkın Amazonuydu. Bu Amazonda bütün alanlardan ve kesimlerden insan yer alıyordu.

Birlik ilkesini bütün örgütlere uyguladık. Salt gerçekten istemeyenin devrimin dışında kaldığından emin olabilirsiniz yoksa olanak olmadığından değil. Bu olanak herkese verildi. Ancak eksik olan düşünce birliği, değişik tutkular ve geri çekilmeler kendini göstermeye başladı. Aynı zamanda Birleşik Devletlerin bölücü ve yoketme politikası ve çıkar anlaşmazlıkları devreye girdi; doğal olarak da bu partilerin çoğu Birleşik Devletlerin çıkarlarından ve gerici eylemlerinden yana döndüler.

Böylece savaşta en büyük saygınlığı kazanan başlıca üç örgüt kaldı geriye: 26 Temmuz Harekâtı, Sosyalist Halk Partisi (Eski Komünist Parti) ve öğrencilerin politik örgütü Devrimci Yönetim. Çalışmalarımızı eşgüdümledik. Bu kolay olmuyordu, çünkü tartışma ve eleş-

tirilere yol açan ve bir noktada bunların köktenci biçimde yokedilmesini gerektiren sekter eğilimler vardı. Biz hareketimiz içinde kendi sekterliğimize karşı kavga vermiştik. Sosyalist Halk Partisi ise kendi içinde aynı kavgayı vermemişti. Devrimci Öğrenci örgütünde yalnızca ilk günlerde sekter tutumlar görüldü. Böylece bu güçler arasında gerek taban düzeyinde, gerek liderler arasında, bir işbirliği oluştu, öyle ki devrimden bir kaç ay sonra çeşitli güçlerin temsil edildiği kolektif bir yönetim oluşturduk. Bu örgütte en önemli çekirdek kadrolar temsil ediliyordu, Che, Raul, ben, gerilla ordusundan ve 26 Temmuzdan bir grup ve diğer örgütlerden yoldaşlar.

Kolektif yönetim ilkesi de devrimin yengisinden hemen sonra kendini kabul ettirdi ve böylece geleneği sürdürmüş oldu, öyle ki, henüz örgütler organik biçimde birleşmemiş olsalar bile, daha devrimin ilk günlerinden başlayarak kolektif bir yönetime sahip olduk. Hemen hemen bütün önlemler bu yönetimin içinde çözümlendi ve tartışıldı. Böylece başlangıçtan beri bir yönetim organı yarattık ve bu ilke bugüne dek korundu. Bunun ardından bütün güçlerin birleştirilmesi, çeşitli örgütlerin çözülmesi ve hepsinin yerine bir örgütün, Birleşik Devrim Örgütlerinin kurulma zamanı geldi (ORI). Bu dönemde de sekter eğilimler vardı. Bu sekterlik nelere mi neden oldu?

Sosyalist Halk Partisi (PSP) bizden bir hayli bağdaşık bir örgüte sahipti, çünkü işçi sınıfına demir atmış ve politik eğitiminde bizden daha ileri gitmişti. Buna karşılık bizim örgütümüz daha karışıktı ve kendi içinde belli güçlükler ve eğilimlere karşı kavga vermek zorundaydı. Bu emperyalizm saldırısının başlamasıyla aynı zamana rastladı. Bizim kadrolarımızın sayısı göreceli olarak az olduğundan ve kimi zaman birisine büyük güven gerektiren belli bir görev vermemiz gerektiğinde, bazen yetersiz eğitim almış genç yoldaşlardan daha çok güvendiğimiz, yaşlı, savaşçı komünistlere başvuruyorduk. Bize çok değerli kadrolar sağlıyorlar, ama kitleleri sürükleyemiyorlardı; yandaşları bizim hareketimizin

çoktan kazanmış olduğu kitlelerin büyüklüğüyle karşılaştırılamazdı. Ama kadro oluşumunda bize büyük yardımları dokunuyordu. Hareketimizin kuruluşundan yengiye dek yalnızca 6 yıl zamanı olmuş olduğunu unutmayın lütfen. 15, 20 ya da 25 yıllık deneyimli militanlarımız yoktu... Sosyalist Halk Partisi onlarca yıldır örgütlenmiş olup ideolojik olarak iyi yetiştirilmiş eylemcilere sahipti. Bizim hareketimizde de çok sayıda kadro vardı elbette (çoğunluğu oluşturuyorlardı) ama onlarda bize çok değerli kişiler veren Sosyalist Halk Partisi ve Devrimci Öğrenci örgütünden gelmekteydiler.

Diğer örgütlerin parti üyeleri de devrimin yanında yer aldılar. Parti başkanları ortadan yok oldu ama tabandaki basit insanlar kaldılar. Çok azalmış olan sempartizanlarının bir bölümü devrimin ardından gitti. «Çok azalmış» diyorum, çünkü devrim süreci peşinden sürüklediği halk denizi ile hemen bütün geleneksel partileri söndürdü. Kimileri «Benim ardımda henüz 100 ya da 200 kişi var» diyebiliyorlardı, ama devrime katılmış olanlar milyonlardı. Yine de birlik ve kolektif yönetim ilkelerini uyguladık.

Size anlattığım gibi, sorunlar oldu. Belli bir anda bize güvenilir kadrolar sağlamış olan —eski Komünist Parti— Sosyalist Halk Partisinde sekter eğilimler başladı. Bu birlikle oluşan bir sorun değildi, çok daha eski Batisya'ya karşı verilen yeraltı savaşı zamanından gelen bir sorundu. Doğru olmayan tutkuları ve yöntemleri olan insanlar çıkardı bu sorunları; emir verme yetkilerini üstlenmeye başlamış insanlardı bunlar, gizli savaşın koşullarını kötüye kullanarak yapıyorlardı bunu. Birleşme sağlandığında da vardı bu insanlar. Ama güçlük ya da sorun çıkmaksızın düzeltildiler, çünkü ben sekterliğe karşı hep kavga verdim: önce gerilladaki, sonra bizim hareketimizdeki en sonunda da diğer örgütlerdeki sekterliklerle. Sosyalist Halk Partisi'nde sekterlik olmuşsa bu diğerlerinin de sekter olmalarından dolayıdır. Birliğin ayakta kalabilmesi ve her tür sekterliği yenmek adına yorulmadan sürdürülen bir savaştı bu. Ve böylece partinin kurulduğu 1965 yılına dek ilerledik.

Söylediğimiz gibi, sosyalizm 1961'de, Domuzlar Körfezi çıkartması nedeniyle açıklandı. O dönemde Kuba'ya karşı ürün ambargosu ve ekonomik blokaj gibi Kuzey Amerika önlemleri sonucu bir dizi yasa çıkarılmıştı. Kuzey Amerika endüstrisini ulusallaştırarak yanıtladık bunu. Kuba şekerine kota koydular, biz de bunun üzerine bütün şeker fabrikalarını ve kimi endüstrileri ulusallaştırdık. Önlemlere karşı önlemlerdi bunlar. Bütün bunlar da ulusallaştırma sürecini hızlandırdı.

Sonra o büyük antikomünist kampanya başlatıldı. Halkın büyük bölümünün politik cehaletini patlama noktasına getirmek, onlarca yıldır ektikleri bütün önyargıları sermaye olarak kullanmak, politik bir hazırlanma dönemi ve politik bir kültür eksikliğini kullanmak amacıyla el atacakları ilk yöntemdi bu. Haince şeyler tasarladılar. Örneğin ülkeden göç etmeyi desteklemek için yürüttükleri kampanyada bir gün bütünüyle sahte bir yasa uydurdular; birinin bakanlıktan haber aldığını, yönetimin ailelerden yasa yoluyla analık-babalık haklarını alacağı bir tasarının söz konusu olduğunu söylediler. Ne kadar anlamsız şeyler yaptıklarını görüyorsunuz! Ama bilindiği gibi, özellikle bu anlamsız şeyler korku ve dehşet uyandırır, çünkü akla değil iç güdüye yönelirler. Düşünen bir insan bunun doğruluğuna asla inanmazdı. Ama bir anne şunları duyduğunda: Bak, çocuğunu elinden almak istiyorlar... Ve şöyle sürdürüyorlardı, çocuklar Sovyetler Birliği'ne gönderilecek... Bu tür şeyler. Bunlar bize karşı mı uyduruldu diye sık sık sordum kendime. *Suskun Don*'u ve Nobel edebiyat ödülü kazanan Solochow'un başka bir dizi eserini okuduktan sonra bu davranış biçiminin Rus Devrimi kadar eski olduğunu anladım. Kırk yıl sonra bize karşı kullandıkları şeyleri o zaman bulmuşlardı. Çok eskiydi bunlar, daha yeni bir düşgücünün ürünleri bile değillerdi. Ve böylece Kuba'ya karşı bir çok kampanya yürütüldü.

Betto: Bunların çoğu ilk yüzyıllarda Hıristiyanlar için de söylendi, örneğin insan eti yedikleri.

Castro: Doğru, iyi bir örnek verdiniz. Kimi zaman o dönemde Hıristiyanlara karşı yürütülen karaçalma kampanyaları geliyor aklıma. Sanıyorum Fransız Devriminde de aynı şeyleri uydurdular. Burada bir de göç oluşturmak için yaptılar bunu. Birleşik Devletler elimizden öğretmenleri, profesörleri, doktorları, mühendisleri ve teknisyenleri almak için gitmek isteyeni çağırmaya ve kapılarını açmaya başladılar. Böylece yüksek ücretler sundukları nitelikli uzmanların göçü başladı, daha önce hiç yapmadıkları türden öneriler getiriyorlardı. Bu meydan okumayı kabullendik ve bu insanların ülkeden ayrılmalarını yasaklamadık. Kararımızı vermiştik: Gidenlerden daha iyi teknisyen ve uzmanlar yetiştireceğiz yeni kuşaklardan. Kalanlarla da üniversitelerimizi geliştirmeye başlayacağız.

Betto Kaç kişi ülkeyi terketti?

Castro: Bir örnek olsun diye söylüyorum: Ülkemizde 6000 doktor vardı, 3000'i gitti, ülkenin doktorlarının yarısı. Bugün sağlık sektöründe bütün Üçüncü Dünya ülkeleri arasında ilk sırayı alıyoruz ve bir çok gelişmiş ülkeden de daha iyiyiz. Sağlık izlencemizi uygulamaya ülkedeki doktorların yarısıyla başladık. Bugün 20.500 doktorumuz var, gelecek aylarda 2.436 doktor daha mezun olacak. Gelecek dönemlerde bu sayı artacak, öyle ki 1988'den başlayarak 3000 doktor daha diploma alacak, 1990'dan sonra yılda 3500 doktor. Önümüzdeki 15 yılda 50.000 yeni doktorumuz olacak. A.B. Devletleri bizi bu meydan okumayı kabullenmeye zorladı, başka bir çok meydan okumayı kabullendiğimiz gibi; sanıyorum bugün bu duruma gelmiş olmamızın nedeni de bu.

Düşman, insanları şaşırtmak, yanıltmak ve yaralamak için önyargıları, yalanları ve kampanyaları kullandı. Halkın henüz sağlam bir politik kültürü yoktu, ancak devrimin yanındaydı, devrime güveniyor ve bunun halktan yana bir hükümet anlamına geldiğini biliyor-

du. İzlencemizi aşama aşama gerçekleştirdiydik. Bütün bu saldırılar devrimci süreci hızlandırdı. Buna neden mi oldular?. Hayır, buna inanmak yanlış olur. Saldırıların Kuba'daki sosyalizmin nedeni olduğunu söylemiyorum. Bu yanlıştır. Kuba'da sosyalizm alabildiğince düzenli, akılcı bir zaman dilimi içinde, olabildiğince az sayıda şoklar ve sorunlarla kurulmalıydı. Ancak emperyalizmin saldırıları, devrimci süreci hızlandırdı. Bunun haince bir devrim olduğu tezini de yaydılar, halka birşey söylüyoruz, ama bambaşka birşey yapıyorduk sözde. Moncada davasındaki, daha sonra «Tarih beni aklayacaktır» adı altında yayınlanan savunma konuşmamı okuyan izlediğimiz programın daha orada belirlenmiş olduğunu görecektir. Ancak, bu programı hazırlarken kuşkusuz hesaba katmadığımız şey, ABD'nin şeker kotası ve saldırgan önlemler alıp hatta devrimi silahla yıkmaya ve ülkemizi işgal etmeye çalışacağı gerçeğiydi. Belki de o zamanlar bağımsız bir ülke olduğumuz, bütün dünyanın saygı duyması gereken adil şeyler yaptığımız gibi idealist bir inanç sayrılığına tutulmuştuk. Emperyalizmin toplumsal değişimlere **meydan vermediği** ve bunları şiddet kullanarak yıktığı konusunda uygulamalı ve anlaşılır bir ders aldık. O anda varmak zorunda olduğumuz karar da çok belirleyiciydi. Eğer duraklasaydık, korkup geri çekilseydik yok olmuştuk.

Bunu, çıkartma izledi: 15 Nisan 1961 günü, gün ağarırken, birden sahip olduğumuz bütün uçakları yok etmek için bütün hava üslerimiz bombalandı. Sahilin yakınında görülen bir düşman birliğinin doğudan karaya çıkacağı haberini aldığımızdan bütün geceyi uyanık olarak kumanda merkezinde geçirmiştim. Raul, Oriente'deydi. Almeida, ülkenin merkezine gönderilmişti. Che, batıdaydı, bense, Havana'da. Birleşik Devletlerin bir çıkartması söz konusu olduğunda, hep böyle ülkeye dağılırdık. Tabii o zaman bugün olduğu gibi bir örgütlenmemiz yoktu. Olası bir çıkartma haberini aldım, nöbette kaldım ve gün ağarırken, Vedado Bölgesindeki bir evde kurulmuş olan kumanda merkezinin çok yakınından uçan birkaç uçak gördüm. Birkaç saniye içinde

Ciudad Libertad hava üssüne roketler ateşlediler. Çeşitli üslere saldırdılar ve bu arada birkaç savaşçımızı öldürdüler. Bu sırada ilginç bir şey oldu. Bir adam yaralandı ve kanlar içinde ölmeden hemen önce duvara, bir tahtaya kanıyla benim adımı yazdı. Bu, bugüne kadar korunmuştur, müzede olmalı. Bu, insanlarm tutumunu yansıtıyor: Ölmek üzere olan genç bir milis askeri, protesto olarak, kanıyla adımı yazıyor.

Saldırı korkunç bir öfke uyandırdı. 16 Nisan'da ölüleri gömdük. Onbinlerce silahlı milis ve asiler ordusunun birlikleri törene katıldılar. Ordu, henüz küçüktü. Savaşçıların daha büyük bölümü, silahlanmış halktan oluşuyordu: Endüstri işçileri, köylüler, öğrenciler. O gün, yanıtımı verdim. Salt askeri değil, politik yanıtımı da. Giron kıyısı çatışmalarından daha önce devrimin sosyalist karakterini ilan ettim.

Aynı günün gece yarısı 16 Nisan'ı 17 Nisan'a bağlayan gece topraklarımıza inişe geçtiler. Hava sahamıza bütünüyle hükmedebilmek için Hava Kuvvetlerimizi yok etmeye çalışmışlardı. Ama elimizde pilottan çok uçak kalmıştı: Sekiz uçak ve yedi pilot! Bu birkaç uçakla 17 Nisan'da, gün ağarırken, bütün gemilerini batırmış ya da kaçırmıştık. Bütün donanmayı. Gün ağarırken havalanmışlardı ve Giron'un saldırının ana hedefi olduğunu anladığımızda o yöne doğru uçmaya başlamışlardı bile. Çatışmalar orda oldu, bunlardan sözetmeyeceğim. Ama aynı gün devrimin sosyalist karakteri duyuruldu. Halkımız Yankee'lerin örgütlediği çıkartmaya karşı, yani sosyalizm için savaşıyordu. 1956'dan bu yana önce anayasa için sonra Batista'nın devrilmesi için ve henüz sosyalist olmayan bir ilerici toplumsal izlence için savaşıyorduysa, bu anda sosyalizm için savaşıyordu. Bunun imgesel anlamı çok büyük, çünkü binlerce kişi gelecek olanın karşısında yer almak için hazırdı. Giron'daki çatışmaların, kıyıdan üç mil ötede savaş gemileri, zırhlı gemiler ve uçak gemileriyle bekleyen Kuzey Amerika donanmasıyla yapıldığı unutulmamalı. Binlerce kişi büyük bir kararlılıkla savaştılar. Yüzden fazla kişi öldü. Ölenlerin sayısı Birleşik Amerika Birlikleri-

nin yurdumuzun topraklarına çıktıkları takdirde ölmeye hazır olanların sayısına oranla hiç yüksek değil. Son derece hızlı ve başarılı karşı saldırı bir çıkartmayı politik olarak haklı kılacak planlanmış, enaz olması gereken koşulları yaratmalarına zaman bırakmadı. Yani 16 Nisan'dan başlayarak —ve bu halka belirleyici olan çatışmalardan bir gece önce söylendi— ülkemizde sosyalizm için savaşıldı.

Hıristiyanlar ve Komünist Parti

Şimdi partiye katılanlarla ilgili sorunuza dönelim. Bu sorun size daha önce anlattığım bütün sorunlarla bağlantılı görülmeli. Neler oldu? Kilisenin tekelini ellerinde tutan bütün ayrıcalıklı toplumsal sınıflar devrime karşıydılar. Öyle ki partiyi kurarken dışımızda tuttuğumuz, Katolikler değil, gizil karşıdevrimcilerdi - Bu kuşkusuz hepsinin böyle olduğu anlamına gelmez. İdeolojik beklentiler ve öğreti konularında çok katı olmak zorundaydık. Çok katı. Aslında üyelerin Tanrıtanımaz olma zorunluluğunu getirmemiştik. Ve bu tutum din karşıtı bir niyetle de beslenmiyordu. İstediğimiz Marxizm-Leninizm'in bütünüyle kabul edilmesiydi. Bu katılık partinin ideolojik yalınlığa son derece özen göstermekten başka umarımızın olmadığı koşulların sonucuydu. Bizim koşullarımızda politik olarak olasıydı bu elbette - Çünkü halkın büyük kitlesi işçiler ve köylüler koyu Katolik değildi. Bilmiyorum herkesten partiye girmek için dini inancından vazgeçmesi isteniyor muydu. Koşul, partiyi, partinin politikasını ve öğretisini bütün yönleriyle kabullenmesiydi.

Bu başka bir ülkede de böyle olabilir miydi? Hayır. Ülkemizde çoğunluk Hıristiyan olsaydı yani işçilerin, köylülerin ve üniversite öğrencilerinin büyük bölümü Hıristiyanlığa bağlı tutum takınsaydılar bu önkoşullarla bir devrimci parti kuramazdık - Halkın basit kitlesi karşı devrimci olsaydı, ki bu onlardan kesinlikle beklenemez, belki devrimi bile yapamazdık. Ancak kiliseye

bağlı Katoliklerin çoğunluğu karşıdevrimi destekleyen ve büyük bölümü ülkeyi terkeden zengin sınıftan geldiğinden böyle davranabildik. Yani katı ve Ortodoks bir ölçüt koyabilirdik: Marxizm-Leninizm salt politik ve izlence olarak değil aynı zamanda felsefî olarak da bütün yönleriyle kabul edilmeli. Bu koşullar altında böyle bir ölçüt kendini gösteriyor.

«Böyle olmak zorunda mı?» diye sorabilirsiniz şimdi bana. Yanıtım: Hayır. Böyle olmak zorunda değil. Böyle olmak zorunda olmadığından ve tarihte de hep böyle olmuş olmadığından, en ufak bir kuşkum bile yok. Katoliklerin, halkın çoğunluğunu oluşturduğu ülkeler var, Polonya gibi; Polonya Komünist Partisi'nin saflarında birçok Katolik vardır. Ancak bu, devrimci hareketin geleneğinde yoktur ve Latin Amerika'da da böyle Polonya'daki gibi olmaz.

Betto: Kuba Komünist Partisi üyesi olarak şimdi 1986 Şubat'ındaki 3. parti kongresinde Tanrıtanımazcılığı kabullenmenin, artık partinin temel bir ilkesi olmamasına karar verilme olasılığını görüyor musunuz? Gelecekte devrimci Hıristiyanların partiye girebilme olanağı olacak mı?

Castro: Kongre çok yakında. Ve sanıyorum bunun için gerekli koşullar ülkemizde henüz oluşmadı. Bunu size son derece açık olarak söyleyebilirim. Çok yakın bir gelecekten sözediyorsunuz, Şubattan! Siz ve ben bu konularda çok tartıştık ve hâlâ konuşmaktayız.

Şu anda içinde bulunduğumuz aşama parti ve kiliselerin birlikte varolmaları ve karşılıklı saygı aşaması. Katolik kiliseyle aramızda yıllardır sorunlar vardı, zamanla aşıldılar. Belli bir zaman diliminde varolan tüm sorunlar aşıldı. Protestan kiliselerle bu tür sorunlar olmadı, bu kurumlarla ilişkilerimiz hep çok iyiydi ve hâlâ da öyle. Salt Katolikler değil bizi hep desteklemiş olan Protestan kilisenin birçok taraftarı da şöyle diyebilirler; bizi dışlayan bu formül adil değildir. Ülkemizde Katoliklerin sayısı, Protestan kiliselere inananlardan fazla tabii. Ama Protestanlar devrimle hep örnek gös-

terilebilecek ilişkiler kuran önemli sayıda insanı kapsıyor.

Konuşmalarımızda gördük ki salt barış içinde yanyana varolmaktan daha çok birşeyler yapılmalı. Daha sıkı, daha iyi ilişkiler olmalı. Devrim ve kiliseler arasında bir işbirliği de olmalı. Çünkü artık büyük toprak sahiplerinin, burjuvazinin ve zenginlerin kiliseleri olamazlar. Bu güçlülerin kilisesi ile bir yakınlaşma ya da bir işbirliği yapmak olanaksızdı.

Bu konuda kendimizi de eleştirebiliriz, kilise kurumları da eleştirilebilinir, yıllar boyunca bu yönde çaba harcamadık, birlikte yaşayabilmek ve karşılıklı saygı göstermekle yetindik. Çok iyi bildiğiniz gibi, cumhuriyetimizin anayasasında yurttaşların dini inançlarına saygı gösterilmesi saptanmış ve güvence altına alınmıştır.

Çok sayıda Hıristiyanın olduğu bir dünyada yaşadığımız gözönüne alınırsa Hıristiyanlara saygının politik ilkesi eksiksizdir, politik bir taktik değildir. Gericilik ve emperyalizm dini inançları devrimlere karşı silah olarak kullanmış olsalar da, devrimlerin dini inançlarla karşılaştırılması doğru değildir. Niçin bir işçinin, bir köylünün, bir yoksulun, ya da halktan basit bir insanın dini inancını devrime karşı kullanıyorlar? Politik olarak bakarsak bunun doğru olmadığını söyleyebiliriz. Ama buna salt politik bir nokta olarak değil bir ilke olarak da bakıyoruz. Nasıl yurttaşın sağlığına, yaşamma özgürlüğüne ve diğer haklarına saygı gösterilmek zorundaysa, dini inanç hakkına da saygı gösterilmesi gerektiğine inanıyoruz. Bir çok başka hak gibi bu da bireyin vazgeçemeyeceği —devredemeyeceği— bir haktır, felsefî düşüncesinin, dini inancının olması ya da olmaması hakkı gibi. O halde bu salt bir politik taktik sorunu değil.

Şimdi bu koşulların sağlanıp sağlanmadığını soruyorsunuz bana. Sanmıyorum, çünkü bunun için çalışmadık, bu yönde daha çok çalışmalıydık.

Bu devrim için yaşamsal önem mi taşıyor? diye sorarsanız şöyle yanıtlarım: Devrimimizin çok büyük politik ve ideolojik gücü olması anlamında yaşamsal önem

taşımıyor. Ama bu ortama ulaşamazsak devrimimizin kusursuz bir eser olduğu savını ileri süremeyiz. Çünkü kişilerin —belli dini inançları dolayısıyla— bizimle diğerleriyle aynı toplumsal görevleri yerine getirdikleri halde aynı haklara sahip olmadıkları koşullar varolduğu sürece, devrimci eserimiz henüz tamamlanmamış demektir.

Betto: Elbette, ama bunun için önce partinin «İnanç özelliği» saf dışı edilmeli.

Castro: Soru sorma biçiminizin belli bir esası, bir temeli olduğunu anlıyorum ama partinin «inanç özelliği» üzerine söylediğinizi yine de onaylayamam. Ama bizim felsefemizde bir inanç formülü yoktur. Bu konuda ne düşündüğümü söyleyeyim. Daha önce açıkladığım gibi, bütün bunlar bir gereklilikten, olayların tarihsel konumundan kaynaklanıyor, niyetimiz bunu bir örnek olarak ortaya koymak değil. Aslında ben de devrimci erdemlere sahip kişilerin dini inançlarından bağımsız olarak diğerleriyle eşit, devrime sıkı sıkıya bağlı olmalarını yeğliyorum.

Bu nedenle sizi temin ederim, böyle bir tutum ne inançlı olabilir, ne de sizin dediğiniz gibi, inançsızlığı bir felsefe ya da Tanrıtanımazlığı bir din gibi uygulayan bir din türü temsil etmelidir. Bunu gerçekten böyle düşünmedik.

Benim de katıldığım öyküyü betimledim size. Koşullara uygun olarak bu ölçütler başkalarının değil benim ölçütlerimdi. Bu katılığın baş sorumluluğunu üstleniyor ve yadsımıyorum. Hayır, bu koşullarda böylesi doğru, tam bir yalınlık istemeliyiz. Bunu istemeliyiz, çünkü Birleşik Devletler bize karşı ve bizi tehdit ediyor. Bu nedenle en ufak bir çatlağı olmayan çok bağdaşık bir partiye gereksinmemiz var. Çok güçlü bir parti gerek bize, çünkü bizi bölmeye çalışan çok güçlü bir düşmanla karşı karşıyayız. Dini, devrimimize karşı ideoloji olarak kullanmaya çalışan bir düşmanımız var, bunları öneren bendim.

Bunu ben başlattım, bugün de sorumluluğunu üstleniyorum, çünkü bu durumu nedeniyle savundum, şim-

di de ölçütlerimi, bakış açılarımı, tarihsel nedenleri ve bu konuda belli ilerlemeler sağlamak için koşullar yaratmaya katkıda bulunmamız gerekliliğini ortaya koyduğum gibi: Devrimin yengisinden bu yana 26 yıl geçti. Biz de özeleştiriye girmeliyiz. Kuba'daki kiliselerde - özellikle de Katolik kilise. Geçmişte parti üyelerinin seçiminde bizi katılığa zorlayan durumların izlerini ve gölgelerini silecek koşullar yaratmaya çalışmadık.

Hıristiyanların Ayrımı

Betto: Kuba'nın bir iç sorununa değinmek istiyorum: Devrimci sürece katılmak isteyen bir Hıristiyanın mesleki etkinliklerinde, okulda ve üniversitede ayrıma uğradığı ve bir «yoldan çıkan» olarak görüldüğü konusunda benimle aynı düşüncede misiniz?

Castro: İlke olarak ayrımcılığın hiç bir türünü onaylamıyorum. Bunu çok açık itiraf ediyorum. Hıristiyanlarla ilgili ince bir ayrımcılık var mı diye sorarsanız, yanıtım, Evet. Dürüst olmam gerekirse, bu henüz yenemediğimiz bir şey. Bu bir karar sonucu oluşmadı, amaçlı ya da sistemli de değil. Ama var ve bu dönemi aşmamız gerektiğini düşünüyorum. Emperyalizmin bizi hâlâ tehdit ettiği ve kilisede bir araya gelen çok kişinin eski burjuvazi üyeleri, büyük toprak sahipleri ve ayrıcalıklı sınıflar olduğu bir durumda güven temellerini yaratmak zorunlu. Bunlar dini karşı devrimci bir ideolojiye dönüştürdüler.

Orada buluşanlara, emperyalistlere ve uşaklarına bizimle işbirliği yapmaları için rica etmeyeceğiz. Ama dini karşıdevrimci bir araç olarak kullanmalarına ülkemizdeki bütün devrimciler arasında varolan bir kardeşlik ve güvenle son verecek koşulları yaratmak zorunlu.

Ne düşündüğümü söylüyorum size: Ayrımcılığın her türüne karşıyım. Bunu gelecek kurultayda değiştirip değiştiremeyeceğimiz sorusuna gelince, bunun henüz olası olmadığını görüyorum; bu bütün üyelere anlatıl-

malı ve birlikte tartışılmalı. Burada yukarıdan aşağıya bildirim yöntemini uygulamıyoruz: Bu böyledir ve bu kadar! Bu sorunu Politbüronun bir oturumunda ya da merkez komitenin bir toplantısında da karara bağlayamayız. Çünkü gerekli koşullar ve bilinç var olmadıkça bunu başlatınam ya da insanlara: Hıristiyanların parti üyesi olmalarına izin vereceğiz, demem olası değil. Parti üyelerine önce anlayacakları bir açıklama yapılmalı. Bu bağlamda siz Hıristiyanlar bize yardım da edebilirsiniz. Siz bize burada yaptığınız konuşmalarla yardım edebilirsiniz. Yarıküremizin birçok ilerici papazı da yardım edebilir, kilisenin - birçok ülkedeki yoksullar için verdikleri savaşım örneğinde olduğu gibi, Latin Amerika'nın yoksullarının yanında yer alan bölümü de yardım edebilir. Sizin ülkenizde, Nicaragua'da, El Salvador'da ve başka ülkelerde olanlar, sanıyorum Kuba kiliselerinin de bu yönde çalışmalarına yardımcı olabilir. Böyle sorunların çözülmesi için sizin ve benim düşündüklerimiz yetmez. Bunu siz, ben, üyelerimiz, kadrolar, Merkez Komitemiz, Kuba halkı ve Kuba kiliseleri daha geniş, daha çok, tekrar tekrar düşünmeli. Ama çalışmayı sürdürmemiz gerektiğine inanıyorum. Konuşmalarımız, sizin ve benim izlenimlerimizi birbirimize aktarmamız bana bu yönde çok anlamlı bir çaba olarak görünüyor.

Betto: Evet, Kuba'da işlerin yukarıdan aşağıya doğru yürümediğini biliyorum. Size bu soruyu sorarken de bu nedenle, genel sekretere değil, parti üyesine sorduğuma dikkatinizi çektim.

Castro: Çok doğru, ve ben parti üyesi olarak, devrimci olarak ve aynı zamanda partinin başkanı ve genel sekreteri olarak yanıtladım.

Ses alıcısını kapattığımda saat 22.00'ye bir kaç dakika var. Komutan daha Arjantin elçisinin evinde bir akşam yemeğinde bulunmak zorunda. Gitmeden önce bana değerli bir armağan veriyor: 26 Temmuz Hareketinin ilk afişinin bir eşlemini; Fidel'in yüzü ve ön planda bir tüfek namlusu olan bir resim. Orijinali 1959 yılından.

Afişin üstüne sunu olarak şunları yazıyor: Henüz başarılmadı. Ama herhangi biri beni dindar bir insan yaparsa o Frei Betto olacaktır. Devrimin ilk yıllarından bu resmi ona adıyorum. Kardeşçe, Fidel Castro.

Hıristiyan Öğrencilerle Karşılaşma

25 Mayıs Cumartesi öğleden sonra bir genç Hıristiyanlar topluluğunun toplantısına katılıyorum. Havana'daki manastırımızda yer alan üniversite derneği «Hıristiyan Öğrenci Hareketi»nin yaklaşık 40 aktif üyesiyle yapılıyor toplantı. Yapılan, Isa'nın Nazareth Sinagogunda peygamber Jesaja'nın bir paragrafını nasıl yorumladığını anlatan Lukas'tan bir metinin yorumlanması (Lukas, 1, 16-19):

Böylece büyüdüğü Nazareth'e de geldi ve alışkın gibi, Sabbat'ta sinagoga gitti. Kutsal kitaptan okumak için ayağa kalktığında peygamber Jesaja'nın kitabını verdiler. Kitabı açtı ve şu yeri buldu: «Efendinin tini bende, çünkü efendi yoksullara iyi haber getirmem için yolladı beni; mahkumlara bırakılacaklarını, körlere gözlerinin ışığını müjdeleyeyim diye; yenilmişleri özgür kılayım ve efendinin Bağış Yılı'nı ilan edeyim diye.»

Her elli yılla bir gelen «Bağış Yılı» Yahudilerin bütün borçlarını eşitlemek ya da yok saymak, kölelerini özgür bırakmak zorunda oldukları yıldı. Tanrının adaleti ve merhametinin bir imgesiydi.

Toplantının yöneticisi bu metnin bugün Kuba gerçeğindeki yaşam için ne anlama geldiğini çözümlemek amacıyla gençlerin gruplara ayrılmasını öneriyor. Ben

de grupların birine katılıyor ve orada söylenenleri not ediyorum.

«Kuba'da, çok bencil bir bakış açısı nedeniyle toplumsal kurtuluşu engelleyen Hıristiyanlar var. Bunlar, dünyada ve Latin Amerika'da olan bitenin hesabını kendi içlerinde vermiyorlar. Kurtuluşun ciddiyetini kavrayamıyorlar. İsa'nın müjdelediği kurtuluşun salt tinin kurtuluşu olduğunu düşünüp, bu arada görevlerinin salt tini değil, insanın bütününü kurtarmak olduğunu unutuyorlar. Hıristiyanın sorumluluğu hem inanca hem de topluma karşıdır. Tanrı bütün insanlar için gelmişti, yoksullar ve varsıllar için. Ama Tanrı insanların mallarını paylaşmalarını istemişti. Yoksullara tam bir kurtuluş, insan olarak gelişmelerini müjdelemişti.»

Grup yöneticisinin yorumu böylece sona eriyor ve bunu uzun bir suskunluk izliyor. Beni çevreleyen 6 genç şok olmuş gibiler. Yakınımıza oturan diğer gruplardan bunun böyle olmadığını farkediyorum.

«İsterseniz gruptan ayrılırım, siz de rahatça konuşabilirsiniz» diyorum şakayla.

Bir genç sessizliği bozuyor.

«İsa kurtuluşu müjdelemeye geldi. Peki niçin peygamber kendi ülkesinde dinlenmedi?»

Kimse yanıtlamıyor, ancak herkes bu sorunun ardında Kubalı çok sayıda Hıristiyanın okul ve iş arkadaşlarınca «yoldan sapanlar» diye adlandırılmaktan —sanki inanç kendi içinde ideolojik bir sapmaymış gibi— duydukları belli bir huzursuzluğun olduğunu anlamış görünüyor.

Ben de küçük bir katkıda bulunuyorum: «Evet, İsa bize bütünsel kurtuluşu getirmeye geldi. Onun için gövdenin ve tinin arasında bir ayırım yoktu, birey toplumdan ayrı olarak düşünülemezdi. Sayrıları sağalttığımda Tanrının tuttuğu tarafın yaşamdan yana olduğunu açıkça belirtirdi. Tanrı sayrılık istemez, yoksulluktan hoşnut olmaz. Bu nedenle bizim inancımız kendi içinde değişimcidir. Hepimizin babası olan tek bir Tanrının varlığına inanıyorsak, hepimiz kardeşiz ve bu nedenle aramızda ne ırksal ne de toplumsal bir ayrım ol-

ması savunulamaz. Eşitlik için savaşmak Tanrının istediği kardeşlik için savaşmak anlamına gelir. İnsanları hâlâ ayıran engellerle savaşmaktan vazgeçersek Tanrının babalığını yadsımış oluruz.»

Bir başka genç söz alıyor: «Bugün Kuba'da bir sosyalist toplum var, bu sosyalist toplumla karşılaşmamızın ilk günleri pek olumlu geçmemişti. Ama çok sayıda Hıristiyan kindarlığı ve ayrımcılığı yenip inanmayanlarla bir diyalog başlatmayı başardılar. Bu diyalog, ülkemizde hiç kimsenin açlıktan ölmediği gerçeği üzerine kuruludur. Gerçi kimileri 'Libreta' dan (gıda maddelerinin akılcı bölünüşümü) yakınıyorlar ama demir blokaj sırasında bile kimse aç kalmadı. Sağlık sorunlarımızı çözmek için kuyruklara girmek zorunda değiliz, polikliniklerimiz ve sayrılarevimiz var. Doktora ödeyecek parası olanların yeğlendiği diğer ülkelerdeki gibi değil. Bu ülkelerde, varolduğu söylenen demokrasiye karşın, eşitsizlikler var ve çok insan yoksulluk içinde yaşıyor. Burada bizim toplumumuzda yok bunlar. Ama çoğu Hıristiyan unutuyor bunu. Bugün Latin Amerika büyük bir dış borçlanma sorunuyla karşı karşıya. Okuduğumuz metinde İsa Yahudilerin her 50 yılda bir kutladıkları, bütün borçların silinip eşitliğin sağlandığı Kutlama Yılından söz ediyor. Fidel, Excelsior dergisiyle yaptığı bir söyleşide dış borçların ödenemez olduğunu bir kez daha söyleyerek İsa'nın dediklerini yineledi. Bu söyleşide yeni bir Kutlama Yılı istedi. Böyle bir istemi adil biçimde formüle eden insan bir Marxçıdır. Kimi zaman biz Kubalılar yakınınakla geçiriyoruz yaşamımızı; dertlerimizin —başka ulusların dertleriyle karşılaştırıldığında— önemsiz şeyler olduğunu göremiyoruz.»

Aynı düşüncelerin bir kez daha ele alındığı plenum'a katılıyorum ve genç bir Protestanın «Kilisenin kültürel yenilenmesi» üzerine kısa bir konuşmasını dinliyorum. Daha sonra Brezilya'daki durumdan biraz söz etmemi istiyorlar. Joelmir Beting'in komutana sunduğu verilerden birkaçını yineliyorum ve başka bilgiler ekliyorum. Az sonra telefona çağırılıyorum. Devrim Sarayı

sekreterliği arıyor. Söyleşinin 3. bölümüne başlayabileceğimi söylüyorlar.

Kuba Lideri'nin çalışma odasına ayak bastığımda saat neredeyse 20.00.

«Bu söyleşi exerzitielerden de kötü» diyor Fidel keyifle ve şakayla. «Farkı, Cizvitlerin exerzitielerin de salt dinlemek zorunda olmanız, burada ise dinleyen benim komutan» Masa da yerlerimizi alıyoruz.

Kuzey Amerikalı Piskoposların Kuba Ziyareti

Betto: Bugün konuşmalarımızın 3. bölümüne başlıyoruz komutan. Şimdi bir an için Kuba Devrimi için verdiğiniz savaşın öyküsünü bir tarafa bırakalım ve Kuba'da kilise, hükümet ve devlet arasındaki ilişkilerin iç durumuna bir göz atalım! İki sorum var: Bu yılın ocak ayında Kuzey Amerikalı piskoposlarla burada, Kuba'da karşılaşmanız nasıl geçti? Şu anda Kuba Piskoposlar Konferansı ile ilişkiler nasıl biçimleniyor?

Castro: Kuzey Amerikalı piskoposlarla karşılaşmanın iyi geçtiğini düşünüyorum. Piskoposlar ülkemize bir gezi planlamışlardı, biz de adanın çeşitli yerlerine ulaşabilmeleri için olası olan her yardımı sunduk. Böylece Santiago de Cuba'ya geldiler, Kubalı piskoposların örgütlediği bir izlenceleri vardı. Bir günü, hükümetin hazırlayacağı bir izlence için boş bırakmak üzere anlaşmıştık. Böylece şu anda restore edilmekte olan ve Unesco tarafından «insanlığın kültür anıtı» olarak ilan edilen Havana'daki eski kenti ziyaret ettiler. Sonra, kentte çok kısa süre önce açılmış olan yeni bir sayılarevini gördüler. Sonra kent sınırında 4500 öğrencilik bir meslek okulu ile bir köy okuluna gittiler. 600 dolayında bu tür köy okulumuz var, ilk kurulan okullardan birine gitmişlerdi. Bu şu anlama geliyor: Okul gençliğiyle geniş kapsamlı ilişkiler oldu.

Öğleden sonra çok sayıda üniversite öğrencisi ile bir araya gelecektik. Bu arada bütün Kubalı piskoposların ve toplumsal çalışmalar yapan birkaç rahibenin davet

edildiği bir kabul planlanmış olduğundan buluşmamıza ara verdik, kabule gittik ve daha sonra konuşmayı sürdürdük.

Betto : Ne zamandan beri Kubalı piskoposlarla görüşmemiştiniz? (31).

Castro: Jesse Jackson Kuba'yı ziyaret ettiğinde, Protestan kiliseler Martin Luther King için, Katolik kilisenin de katıldığı, bir anma töreni düzenlemişlerdi, son kez o zaman bir kaç piskoposla karşılaşmıştım. Jesse Jackson yapacağı konuşmayı dinlemem için beni davet etmişti. Bir kaç da söz söylemem rica edildi. Bu öneriyi sevinerek kabul ettim ve bu olanağı çeşitli kilise liderlerini, aralarında bulundukları kadar, Katolik kilisenin birkaç liderini de selamlamak için değerlendirdim.

ABD'de Katolik kilisenin tutumunu tanıyordum. Oradaki piskoposluk topluluğu olağanüstüdür, zamanımızın bir dizi sorunuyla ilgili bizim görüşümüze göre doğru ve cesur tavırlar takınır. Örnek olarak barışa olan bağlılığını ve silahlanma yarışma karşı çıkmasını verebilirim. Ayrıca atom silahlarının özellikle kentlere ve sivil halka karşı kullanılmasına karşı belli törel tezler oluşturmuştur. Hâlâ milyonlarca Kuzey Amerikalının çektiği sefaleti de ciddi biçimde kendine sorun etmekte ve gerekli tavrı takınmaktadır. Kuzey Amerikalı piskoposlar aynı zamanda Latin Amerika'ya uygulanan saldırgan politikasına da karşı çıkmaktadırlar. Az gelişmiş ülkelerin yoksulluk ve sorunlarını kendilerine sorun ediyorlar. Üçüncü Dünya ülkelerindeki milyonlarca insanı zincire vurmuş olan büyük yoksulluğun bilincindeler. Bu sorunlar bence de temel önemlilik taşıyorlar. Onlarla bu konularda ve ilgilenecekleri başka konularda geniş kapsamlı ve açık açık söyleşmek istedim. Kuba ile ilgili olarak kilise ve hükümet arasındaki ilişkinin nasıl biçimlendiğini, bu konuda neler düşündüğümüzü

31) Fidel Castro, 8 Eylül 1985'de, Kuba'nın koruyucu azizesi «Özgeci Bakire Meryem» gününde ilk kez Kubalı Piskoposlar Birliği'nin delegeleriyle buluşmuştur. Bu dostça görüşme, hükümet temsilcileri ve piskoposlar arasında doğrudan dialog sürecini başlatmıştır.

öğrenmek istediler; çünkü amaçları kilise ve devrim arasında daha büyük bir yakınlaşmaya ve daha iyi bir anlaşmaya katkıda bulunmaktı. Bunun üzerine anlaşmazlığın nedenlerini size betimlediğim gibi onlara da anlattım. Son derece açık olarak politik devrimci olayların gelişimine ilişkin belli tarihsel çözümlemeler de sundum ve bunları Katolik kilisesinin tarihsel gelişimiyle karşılaştırdım. Benim görüşümce, kilisenin öğretileri ile devrim arasında bir çok ortak nokta var, dedim onlara.

Betto Hangi noktalar örneğin?

Castro: Önce kritik noktaları ele aldım ve onlara şöyle dedim :Şimdiye dek dogmatik olduk, ama siz de dogmatik değil misiniz, hatta belli anlarda bizden daha da dogmatiksiniz. Tarih boyunca hiç bir kurum Katolik kilisesinin olduğu kadar dogmatik olmadı. Şöyle devam ettim, devrimler hemen hiç esnek olmadılar, ama tarih boyunca da başka hiçbir kurum Katolik kilisesinden daha katı ve daha uyumsuz olmamıştır. Yüzyıllar boyunca kilisenin katılığı, inatçılığı ve hoşgörüsüzlüğü öyle büyük bir ölçüye ulaştı ki, kilise ile uyum sağlamayan görüşleri savundukları için çok sayıda insanı ateşe atan kurumlar yarattı. Onlara bir Torquemada'nın yaptıklarını, kilise ile aynı düşünceyi paylaşmadıkları için diri diri yakılan bilim adamlarını ve düşünürleri anımsattım.

Betto : Torquemada Dominikan'dı. - Benim gibi. Ama tesellim, Giordano Bruno ile, Thomas de Campanella ile Savonorola ile ve Bartolome de las Casas gibi kurtuluş için savaşmış olan diğer Dominikan'larla da kardeş olmam (32).

Castro: Campanella Dominikan olduğu için siz de ütopik komünist olmayacaksınız umarım.

Betto Hayır, bir ütopist olmayacağımı umuyorum... Yine de sanıyorum komünizmde ütopik çok şey

32) Bkz. Bartolomé de las Casas'ın, fetihçilerin vahşetlerini suçlamak için İspanya Sarayına yolladığı rapor: Bartolomé de las Casas, Kurzgefasster Bericht von der Verwüstung der Westindischen Länder. Nacrdruck der Ausgabe von 1790, H. M. Enzensberger tarafından Frankfurt'da 1960'da yayınlanmıştır.

var. Tanrıbilimsel olarak bu ütopyaya Tanrının krallığı diyoruz. Çünkü: Çelişkiler ortadan kaldırılıp devlet yok olduğunda insan yaşamındaki bir başka tinsel nitelikler katmanına ulaşacağız.

Castro: Tamamen aynı düşüncedeyim. Devrimin çok büyük şeyler yapacağına ilişkin düşleri ve umutları olduğu doğru. Devrimci düşüncenin içinde belli bir yüzde oranında ütopya olduğundan bunların tümüne ulaşamaması olası. Ayrıca ben Hıristiyanlığın içinde de ütopya unsurları olduğunu düşünüyorum - sosyalizm ve komünizmde olduğu gibi. Ancak ülkemizde son 26 yılın gelişimine dayanarak kendi deneyimlerimden söyleyebilirim ki, bizim Kuba'da gerçekleştirdiklerimiz düşlediklerimizin de ötesinde, ütopikten de öte, sub-ütopik bir döneme eriştik. Bu şu demek: Düşlerimizde ütopyanın gerisinde kaldık, işlerimizde ise artış ütopyayı. - Torquemada'nın sizinle aynı mezhepten olduğunu bilmiyordum. Ama saygı duyulmaya değer bir çok isimden de söz ediyorsunuz bu beni çok sevindiriyor.

Piskoposlarla yaptığımız konuşmanın ortamı ne polemiğe açık, ne de eleştirel oldu. Daha çok tarihsel deneyler ve olaylar üzerine bir düşünce akışıydı. Onlara, aramızda çok ortak nokta olduğunu bizim Tanrının hemen hemen bütün emirlerinin altını imzalayabileceğimizi göstermek istedim. Bu emirler bizimkilerle çok yakın akraba çünkü. Kilise «Çalmayacaksın» diyorsa, biz de bu ilkeyi aynı inatla uyguluyoruz. Devrimimizin belirtilerinden biri hırsızlığın, haydutluğun, savurganlığın ve yolsuzluğun kökünü kazımış olmamızdır. Kilise «Çevrendeki insanı kendin kadar sevmelisin!» diyorsa, bunun, bizim, sosyalizmin ve komünizmin çekirdeğini oluşturan insancıl dayanışma tinini öğütlememizden hiç bir farkı yok; ya da yine bizim çok benzer bir hedefimiz olan kardeşlik tininden. Kilise «Yalan söylemeyeceksin» diyorsa, yalan bizim en katı, en şiddetli mahkum ettiğimiz, eleştirdiğimiz ve reddettiğimiz şeylerden biri. Kilise, «Çevrendeki insanın karısını elde etmek isteme» diyorsa, bizim, devrimcilerin kendi aralarındaki davranış biçimlerine getirdiğimiz törel temel

unsurlardan biri, yoldaşın —ya da sizin dediğiniz gibi— çevrendekinin karısına ve ailesine saygı duymaktır. Örneğin, kilise özveri ve yetingenlik ruhunu savunuyor, ya da alçak gönüllülüğü yüceltiyorsa, biz de aynı değeri yüceltiyoruz, devrimcinin görevi özveriye olduğu gibi azla yetinen ve savurgan olmayan bir yaşama hazır olmaktır, dediğimizde tamamen aynı şeye değer veriyoruz.

Betto: Küçük Therese'nin Çocuk İsa üzerine çok sevdiğim bir tanımı vardır, şöyle: Alçakgönüllülük gerçeğe bağlılık olmaktır. Şunu da eklemek isterim, bence siz bir başka önemli emri de yerine getiriyorsunuz: «Onun kutsal adını şerefsizlendirmemelisin!» Çünkü Tanrının adı Reagan tarafından ve diğer bir çok kapitalist yönetimce gereksiz ve önemsiz bir biçimde kullanılıyor. Bu durumda ben, insanca ilkeler ve ideolojik nedenlendirmeler adına uygulanan adil bir politikayı, sıkça Tanrı adına uygulanan sömürgeci, emperyalist ve faşist bir politikaya yeğliyorum.

Beni rahatlatan, sahte Tanrılar yaratmanın dinsel bir nesne oluşu ve bu var olanın İncilden kaynaklanan güdülenmişbilinç olmasıdır. Bu şu demek: Bir çok insan, Jesus Chirstus'la hiç bir ilgisi olmayan Tanrılara inanıyor. Yeterince sık sorarım kendime, benim inandığım, Tanrıyla, Latin Amerikalı tarım işçilerinin, küçük çiftçilerin, endüstri işçilerinin inandıkları Tanrıyla, Reagan'ın Tanrısının, ya da Pinochet gibi Şilili katil Generallerin Tanrısının ne benzerliği var diye. Benzerlikler yok burada; değişik tasarımlar bunlar, ve bunlardan biri tam bir putperestlik. İnsanın hangi tasarımların sahte Tanrı yaratıcısı olmadığını bulmasını sağlayan dinsel ölçütse çevrendekini sevmek ve özellikle yoksulları sevmek ölçütüdür.

Castro: Bence çok açık örnekler verdiniz. Ama bütün bunlarda salt büyük dozda putperestlik değil ikiyüzlülük de var diyebiliriz. Çünkü, size aşağıladığımız şeylerden birinin - yalan olduğunu söylemiştim; biz asla yalana başvurmadık ne halka, ne de başka birine karşı; yalan söyleyen, kendini onursuzlaştırır, küçül-

tür, satar ve törelsizleştirir. Buna karşın ABD politikasında salt Reagan'ın değil, hemen bütün memurların, her gün ve sistemli bir biçimde düşünülmüş ve bilinçli yalanlara başvurduklarını gözlemliyorum. Evet, Pinochet gibi belli beylerin olaylarından söz ettiniz. Pinochet, binlerce katledilmiş, işkence edilmiş ve kayıp insanın ölümünü vicdanında taşıyan, sözde dindar bir adam. Korkunç bir baskı, ezilme altındaki halka olağandışı özveriler yüklüyor. Şili bugün Latin Amerika'nın işsizlik oranı en yüksek ülkesi, ki bu Şili'deki de şimdiye dek olan en yüksek oran.

Belki de bizler, emperyalizmin çıkarlarının ve zenginliğin hizmetinde bir politikanın milyonlarca insana yüklediği acıları düşleyebilecek durumda bile değiliz. İkinci Dünya Savaşının bütününde atılan bomba sayısından çok bomba atılan Vietnam Savaşı milyonlarca insanın yaşamına maloldu. Bunun bir Hıristiyanlık örneği olmadığından kimse kuşku duymuyor. Ama savaşta da yalanlarla operasyon yapıldı; salt Tonkin Körfezindeki felaketi anımsamak yeterli. Savaşın başlama nedenleri olarak sunulan bütün özürler önceden hazırlanmış, tasarlanmıştı.

Birleşik Devletler Hükümetinin Güney Amerika, El Salvador ve Nicaragua ile ilgili bütün açıklamalarında hep aynı şey gözlemleniyor 26 yıldır hakkında yalanlar üretilen ve yayılan Kuba'dan hiç söz etmiyorum. Olan şu, bu insanlarda «sahte azizliğe» derin bir eğilim var ve bütün bu cinayetlerini işleyebilmek için çok sık Tanrının adını anıyorlar.

Misyonerler ya da Enternasyonalciler

Betto: İzin verirseniz, Komutan, siz Marxçı-Lenincilerin yadsıdığı Tanrıyı ben de yadsıyorum: Sermayenin Tanrısını, sömürünün Tanrısını, İspanya ve Portekiz'in adına Latin Amerika'yı misyonerle evangelize ettikleri, Kızılderililerin toplu katliamı dahil olmak üzere, Tanrıyı; kilisenin yücelttiği ve kutsadığı burjuva dev-

letiyle düğümlenmesine izin veren Tanrıyı; bugün Pinochet'ninki gibi askeri diktatörlükleri yasal kılan Tanrıyı. Sizin yadsıdığınız ve zamanında Marx'ın suçladığı Tanrıyı, biz de yadsıyoruz. Bu İncilin Tanrısı değil, İsa'nın Tanrısı değil. Tanrının isteğini kimin gerçekten yerine getirdiğini anlatan İncil ölçütleri Matthausevangelium'um 25. bölümünde bulunabilir: Açtım ve sen bana yemek verdin; susuzdum ve sen bana içecek verdin. Bugün buna şunu ekleyebiliriz: Eğitimim yoktu ve sen bana okullar verdin; hastaydım, sen bana sağlık verdin; evsizdim, sen bana ev verdin. Ve sonra İsa şöyle tamamlıyor: Bunu en aza sahip olanlardan birine yaptığın her seferinde, bunu bana yapmış olacaksın.

Buraya bir Kubalı Hıristiyan öğrenciler topluluğunun toplantısından çıkıp geldim. Benden bir kaç söz söylememi istediler, aralarından birisi de, bir çok insanın Tanrıtanımaz olduğu bir toplumda Hıristiyan olmak üzerine ne düşündüğümü sordu. Ona şöyle dedim: Benim için Tanrıtanımazlık sorunu Marxizm sorunu değildir; öncelikle biz Hıristiyanlar arasındaki bir sorundur. Tanrıtanımazlık var çünkü biz Hıristiyanlar —tarihsel bakıldığında— inancımızın sınavını veremedik. Olay burada başlıyor. Dinin yeryüzündeki sömürüyü, gökyüzündeki ödüllendirilme avuntusuyla haklı çıkardığı ters çevirmeyi çözümlersek, bu altüst ediş böylece Tanrıtanımazcılığın temel taşlarını oluşturuyor.

Dinsel bakış açısından, sosyalist toplum halkın yaşama koşullarını yaratarak, biz inanan insanların tarihte Tanrının tasarımı dediğimiz şeyin aynını yapıyor.

Castro: Bana çok ilginç şeyler anlattınız. Kuzey Amerikalı piskoposlarla konuşmalarımda —ki bunlar ilerde yine düşünce alışverişi yapma isteği yaratarak sonuçlandı— tamamen Hıristiyan dini şart ve ilkelerinde herkese ilişkin olan, bize çocuklukta ve gençlikte öğretilen bu noktalardan yola çıktım. Kilise oburluğu eleştirmişti örneğin; sosyalizm ve Marxizm-Leninizm de oburluğu eleştiriyor, hemen hemen aynı biçimde. En katı eleştirdiğimiz şeylerden biri kilisece de eleştirilen

bencillik. Cimrilik eleştirinin, aynı ölçütleri koyduğumuz, bir başka hedefi

Hatta piskoposların dikkatini, örneğin Amazon bölgesine gidip Kızılderili topluluklarla birlikte yaşayan, cüzzamlılarla ya da dünyanın bir çok yerinde sayrılarla çalışan kendi misyonerlerinin üstüne çektim. Bu işler için bizim enternasyonalcilerimiz var, uluslararası misyonlar yerine getiren binlerce Kubalı. Piskoposlara en güç koşullar altında köylü aileleriyle birlikte yaşamak için Nicaragua'ya giden öğretmenlerimiz örneğini verdim. Erkek ve kadın öğretmenler ilginç olan şu, Nicaragua'ya gitmiş olanların yaklaşık %50'si kadın, çoğununda ailesi ve çocukları var. Dağlarda en kuytu yerlere ve kırsal bölgelere gitmek için iki yıllığına ayrıldılar onlardan. Halkla aynı koşullar altında birlikte yaşamak, basit barakalarda, o insanların yediğiyle beslenmek için. Aynı evde aile, karı-koca, çocuklar, kadın ya da erkek öğretmen ve hayvanların yaşadığını biliyorum. Öğretmenlerimizin sağlığından, beslenmesinden endişe duyduğumuz anlar oldu ve bu nedenle bir miktar besin maddesi yolladık onlara. Ama bu yararsızdı, çünkü tek bir öğretmen bile eline geçen çukulatayı, birazcık konsantre sütü ya da süt tozunu kendi kullanmadı, hemen gereksinme içindeki çocuklarla paylaştı. Kuba'da, Nicaragua'da ders vermek için gönüllüler aradığımızda 29.000 öğretmen başvurdu. Bunlardan bir kaçı Nicaragua'da karşıdevrimciler tarafından öldürüldüğünde, 100.000 kişi yazdırdı adını listelere.

Kendime soruyorum: Bugün hangi Latin Amerikalı toplum böyle koşullar altında çalışmak için 100.000 öğretmeni etken kılabilir. Soruyorum, acaba 500 kişiyi harekete geçirebilirler miydi, ya da hiç düşünmeden bu koşullar altında gönüllü çalışacak 100 kişiyi. 10 milyon nüfuslu bu küçük ülke Nicaragua'da ders vermeye hazır 100.000'den fazla erkeğe ve kadına sahip. Angola, Mozambik, Habeşiştan gibi Afrika ülkelerinde ve Güney Yemen gibi Asya ülkelerinde de profesörlerimiz ve öğretmenlerimiz var; Dünyanın en uzak yerlerinde, Asya'da, Afrika'da hizmet veren yaklaşık 1500 doktorumuz

var. Yurttaşlarımızdan binlercesi sayısız uluslararası görev üstleniyorlar.

Piskoposlara kilisenin misyonerleri, bizimse Enternasyonalcilerimizin olduğunu anımsattım. Sizin değer verdiğiniz özveri tini ve diğer törel değerler, bizim vurguladığımız, değer verdiğimiz ve halkımızı bu yönde bilinçlendirmeye çalıştığımız değerlerin aynısı. Size bir şey daha söylemiştim: Kilise bu ilkeleri taban olarak alsa, bir devlet kursa, bizim devletimiz gibi bir devlet kurardı.

Betto: Evet, ama umarım kilise, sağcıların Hıristiyanlığından sonra, solcuların Hıristiyanlığını kurmak niyetinde değildir yeniden.

Castro: Piskoposlara bir devlet kurma düşüncesini doğrudan vermedim ama onlara - Hıristiyanlık emirlerine uygun olarak örgütlerlerse, bizimkine çok benzer bir devlet olabileceğini söyledim. Şöyle dedim: «Hıristiyan ilkeleri üzerine kurulmuş bir devlette şans oyunlarına izin vermezdiniz, bunları bütün gücünüzle önlerdiniz mutlaka; biz burada şans oyunlarına son verdik. Sokaklarda dilencilerin olmasına izin vermezdiniz; burası Latin Amerika'nın dilencisiz tek devleti. Ülkenizde terkedilmiş çocuklara göz yummazdınız; bizde terkedilmiş bir tek çocuk bile yok. Bir çocuğun açlık çekmesine izin vermezdiniz; bu ülkede bir tek çocuk açlık çekmiyor. Ülkenizde yardımsız ve desteksiz yaşlılar olmazdı; ülkemizde bütün yaşlılar bu yardımı ve desteği alıyorlar. İşsizlerle dolu bir ülke düşüncesini yasaklardınız kendinize; bizde işsiz yok. Uyuşturuculara göz yummazdınız; biz uyuşturucuları yok ettik. Fahişeliğe, kadını yaşayabilmek için vücudunu satmaya zorlayan bu korkunç düzene izin vermezdiniz, burada fahişeliğe son verildi, ayrımcılık yok edildi, kadınlara iş olanakları ve insanca yaşama koşulları yaratıldı, bu yaratılan toplumsal koşullar onları toplum üyesi yaptı.» Biz yolsuzlukla, hırsızlıkla ve güveni kötüye kullanmayla savaştık. O halde savaştığımız her şey, çözdüğümüz bütün bu sorunlar kilisenin Hıristiyanlık emirlerine göre bir devlet kuracak olduğunda çözmek isteyeceği sorunların aynı.

Betto: Tek sorun şu, bankalarımız olmaya devam ederdi ve kilisenin bankası olması düşüncesi hoşuma gitmiyor benim.

Castro: Banka, kilisenin bankası olmaz, kilisenin kurduğu devletin bankası olurdu. Devlete ait olacaktı, aslında kiliseye değil.

Konuşmalarımız bu çerçeve içinde geçti. Bütün soruların üstünde ayrıntılı bir biçimde durduk. Doğal olarak piskoposlar pratik düzeyde kilisenin sorunları ve kaygılarıyla ilgilendiler ve kiliseye nasıl yardım edebileceklerini, para v.b. bir kaç şeyi nasıl sağlayabileceklerini sordular.

Onlara genel olarak çeşitli Katolik kiliselerin yenilenmesinde ve bakımında birlikte çalıştığımızı açıkladım, çünkü kiliseler burada kültür anıtları olarak görülüyor, ancak bu işbirliğini diğer dini yapı eserlerinde de uygulamaya karşı olmadığımızı da söyledim. Öncelikle devlet ve kilise arasında daha iyi ilişkiler olmasıyla ilgilendiler. Onlara dün size açıkladıklarıma benzer bir şey söyledim: İlk zamanlar, şimdi çözülmüş olan kimi sorunlar vardı. Ancak ilişkilerimizin düzenlenmesinde ileri adım atmak için çok uğraşmadık, yanyana varolabilmekle yetindik. Bu konuda ileri adım atmakta her iki tarafta sorumluluk taşıyor.

Kubalı Rahibeler

Size Kubalı piskoposlarla bir buluşma düzenleme niyetimden söz etmiştim. Amerikalı piskoposları kabul ettiğimde onlarla kısa süre içinde buluşmak istediğimi söyledim. Son anlarda çok işim olduğundan ve bu konuya daha çok zaman ayırmak istediğimden bu buluşma henüz gerçekleşmedi. Belki de bir tek buluşma yeterli olmayacaktır. Ayrıca Katolik piskoposlarla buluşursam, diğer kiliselerle de bir araya gelmem uygun olacaktır. Resmi kabule gelen rahibelere de buluşma düşüncesini önerdim, çünkü belli toplumsal hizmetler veren rahibelerle çok sık ilişki kuruyoruz. Burada sayrılarevinde ve

yurtlarda çalışan mezhep birlikleri var. Bir de rahibelerin sürekli hizmet vermiş olduğu cüzzam istasyonumuz var. Ne mutlu ki bu arada ülkemizde hemen hemen cüzzamın kökü kazındı. Başka sağlık kuruluşlarında çalışan rahibeler var. Bunlardan biri Havana'da doğuştan hasta özürlü çocuklarla çalışıyor örneğin. Orada komünistlerle rahibeler aynı hastanede omuz omuza çalışıyorlar.

Rahibelerin çalışmalarını gerçekten çok övgüye değer buluyorum. Bunu salt size söylemiyorum, her yerde söylüyorum. Kimi zaman karşılaştırmalar yapıyorum. Rahibelerin yönetiminin bizimkinden daha etkili ve ekonomik olduğu yurtlar var. Acaba bizim yeterince gerektiği kadar çok çalışmaya hazır insanımız yok mu? Hayır, Merhamet Rahibeleri gibi, birinci sınıf ve güç bir iş başaran, binlerce hemşire, doktor, hastabakıcı ve sayrılarevi çalışanlarını yok saymak haksızlık olur. Merhamet Rabibeleri ve diğer mezhep birliklerinden olan rahibeler büyük sevgiyle çalışıyorlar, aynı zamanda parayı kullanmada çok tutumlular, onların yönettiği kuruluşlar çok ekonomik işliyor. Bunun üstünde özellikle durmamın nedeni, bu kuruluşları severek desteklememizdir.

Kamu sağlığı kuruluşları devletin parasıyla çalışıyorlar. Rahibelerin yönettiği yaşlılar yurtlarının da bir bölümü devlet kasasınca destekleniyor, geri kalan yaşlıların katkılarıyla finanse ediliyor. Bu yaşlılar emekli olup, emekli maaşlarının bir bölümünü yurda yatırıyorlar. Devrimin yengisinden bu yana rahibelerin sahiplendiği bütün yurtlar devlet tarafından olabilecek her türlü desteği alıyorlar, hiçbir şeyden yoksun kalmıyorlar. Ben kişisel olarak birlikte çalıştığım yoldaş kadroya sayrıevlerini ve yurtları ziyaret etmelerini, sorunları öğrenmelerini ve güçlükleri yok etmelerini rica ettim. Sistemli olarak rahibelerin çalıştığı bütün yurtları ziyaret eden bir bayan yoldaşım var. Rahibelerin bütün istekleri, yıl boyunca almaya uğraşmış oldukları inşaat malzemesi olsun, ulaşım aracı, ya da başka araçlar olsun, hemen karşılanmak zorunda. Buna karşın söz konusu olan ki-

lise dışından birinin ya da bir devlet kurumunu yöneten ve istekte bulunan yoldaş da olduğunda, isterse parti üyesi olsun, istemi mutlaka önceden araştırır ve gerekliliği üzerine tartışırım. Ancak bu kuruluşlardan birinin yönetici rahibesinin isteğinin gerekliliğini hiç bir zaman denetlemedim. Neden mi? Çünkü onlar hiç bir zaman gerçekten gereksindiklerinden fazlasını istemiyorlar; hatta çoğu zaman gereğinden de azını istiyorlar, çok ekonomik çalışıyorlar. Ulusal Meclis toplantısının bir oturumunda yurtlardan söz ederken gider karşılaştırmaları yaptım ve rahibelerin komünistlere örnek olması gerektiğini söyledim. Bu televizyon aracılığıyla bütün ülkeye yayıldı. Rahibelerin tutumunu komünistlere örnek olarak verdim, çünkü bizim bütün savaşçı komünistler için arzuladığımız özellikleri içlerinde barındırdıklarına inanıyorum. Ayrıca bir de deneyleri var, bu da bir yaşlılar yurdunun ekonomik yönetimine eklenen faktörlerden biri - orada çalışanların hepsi rahibedir anlamına gelmesin bu. Çok sayıda «dünyevi» işçi, mutfak görevlileri, inşaatlarda çalışanlar ve çeşitli yerlerde yardım edenler de var.

Devrimin başlangıcında alınan ve anında uygulamaya giren önlemlerden biri de belli bir işyerinde birden fazla iş yapmanın kaldırılmasıydı. Daha önce bir iş yerine belli bir iş için alınan insanlara daha sonra başka işler de yaptırılıyordu. Örneğin biri duvarları temizlemek için işe alındığında, yük taşıma ve diğer işlerde de kullanılıyordu. Bu alışkanlığa son verildi. İşsizliğin belirleyici bir etkisi olmuş olabilir, işçi örgütleri örgütlenmeyi işsiz sayısının azaltılacağı biçimde ele almak için baskı yapmış olabilir.

Buna karşılık rahibeler çok çeşitli hizmetler vermeyi sürdürdüler, bu konuda model oldular. Bir yurt yöneticisi olan rahibe Fara'yı tanıyorum. Yönetici işlevi dışında, gerekli eğitimi görmüş olduğu, hastabakıcılık yapıyor, buna ek olarak da ders veriyor. Yurtta bir şey onarılacak ya da bir sistem yenilenecek olduğunda bunu da yapıyor, ister banyoda ister yaşlıların odalarında olsun. Sonra yurdun otomobilini de kullanıyor. Ekibinden

bu işle görevlendirilmiş bayan yoldaşın bu kuruluşu ziyaret ettiğinde öğrendim bunu, rahibeler kamyon kirasının sürekli yarattığı giderler nedeniyle, çöpleri taşımak için bir kamyon istemişlerdi. Bayan yoldaşa «Bu isteği denetle lütfen, çünkü yurttaki yaşlıların sayısı bir kamyon satın almaya değmez belki, kiralamaktan daha pahalıya gelebilir» dedim. Bu belki de bir rahibenin isteğini ilk kez denetleyişimizdi. Yoldaş yurda gitti ve durumu denetledi. Rahibelerin sorunu salt çöplerin taşınması değil, inşaat malzemesinin taşınması gibi diğer gerekliliklerdi. Araba da salt bu yurt için değil ikinci bir yurt için de kullanılacaktı. Böylece kamyonu verdik. Rahibe Fara hemen karar aldı «Sürücü belgesi alacağım.» Bununla ne demek istiyordu? Gerçekten kamyon kullanmak için gerekli sürücü belgesine ulaşmak isteğini. Anlıyor musunuz? Rahibeler bu çalışma görüşünü yurdun diğer çalışanlarına da aşılıyorlar, böylece daha az çalışana gereksinimleri oluyor ve daha ekonomik çalışıyorlar.

O gün yaptığımız konuşmalarm ardından rahibelerle daha ayrıntılı konuşabilmek için bir buluşma istiyordum. Çalışma alanlarıyla ilgili ilginç bilgiler verdiler bana. Böylece dikkatimi ortak birimleri olan bir kaç kuruluşta evli çiftlerin birbirlerinden ayrıldığına çektiler - eşlerden biri bir binada, diğeri başka binada. «Bunca yıl birlikte yaşamış insanlar nasıl ayırılabilir» diye sordular bana. Yurdun genişletilmesini ve evli çiftlerin birarada kalabilecekleri tek odalar yapılmasını önerdiler. Devrimden bu yana son yıllarda modern tasarılara dayanarak inşa edilen yurtlarda —kimileri yaşlılar yurdundan çok turistik otel gibi— düşünülebilecek her türlü olanak var, daha eski yurtlarda olası değil bu. Rahibeler yurtlara başvuruların arttığını da anlattılar bana. Bunun nedeni ortalama yaşama süresinin uzaması. Bugün ülkemizde insanlar 20 ya da 30 yıl öncesinden çok daha uzun yaşıyorlar, bu nedenle de yaşlıların sayısı artıyor. Bugüne dek çok sayıda okul, sayrılarevi, çocuk yuvası inşa etmiş olsak da, bugünkü isteme oranla yeterli sayıda yaşlılar yurdu inşa etmedik. Bunun bi-

lincine vardığımız için var olan kuruluşların genişletilmesini tasarlıyoruz. Kişinin mutlaka bir yurtta kalmasının gerekmediği durumlar da var, evinde ailesiyle birlikte yaşayabilir. Sorun çocuklarının gündüzleri çalışmak zorunda olmalarında, böylece gün boyu yalnız ve onlar için yemek pişirecek ya da diğer sorunlarında yardımcı olacak birinin olmayışı. Salt gün boyu kalıp uzmanca bakılacak bir yere gereksinim duyan insanlar var. Seçenek arayışı içindeyiz, çünkü geleneksel türde bir yurt çok pahalıya geliyor. Rahibelerle konuşmalarımda en çok ilgimi çeken bu alandaki deneylerini olabildiğince ayrıntılı öğrenmek ve bizim için yararlı ve sonuç verici olabilecek hangi biçimleri, yöntemleri ve çalışma türlerini geliştirmiş olduklarını öğrenmek.

Karşı Devrimci Tutuklular

Betto: Kuzey Amerikalı piskoposlarla karşılaşmanızın nasıl geçtiğini anlattınız. Kubalı piskoposlarla aranızda gerçekleşecek olan buluşmayla neyi amaçlıyorsunuz?

Castro: Salt piskoposlarla buluşmayacağım, unutuldukları izlenimini uyandırmamak için protestan kilisesi temsilcileriyle ve yurtlardaki rahibelerle de buluşacağım. Bu üç buluşma demek. Son haftalarda bu buluşmaları gerçekleştirmenin olası olmadığını söylemiştim. Katılacaklar bu buluşmanın gerçekleşeceğini biliyorlar ve bu olasılıktan çok hoşnutlar. Genel ilgi uyandıran sorunlar üzerine ciddi ve derinlikli tartışmak niyetindeyiz.

Şunu da eklemeliyim, Kuzey Amerikalı piskoposlar edindikleri bilgilere göre yaşlılık ya da sağlık sorunları olduğunu söyledikleri kimi karşıdevrimci tutukluların durumlarıyla çok yakından ilgilendiler. Piskoposlar yanlarmda listeler getirdiler, ben de onlara hepsinin gerçekten sağlık sorunu olup olmadığını denetleyeceğime söz verdim. Piskoposlara kimi karşıdevrimcilerin hangi nedenle cezalarını sonuna dek çekmeye zorunlu

olduklarını açıkladım. Bunları özgür bırakmak ve Birleşik Devletlerin eline teslim etmek, Kuba'ya karşı eylemler, sabotajlar ve cinayetler işleyen, ya da aynını Nicaragua ya da başka ülkelerde yapabilecek olan kişilerin sayısını arttırmak anlamına gelecektir. Kimi zaman bu karşıdevrimcilerden kimilerini Nicaragua ve El Salvador'da kullanıyorlar. Orada da korkunç şeyler yaptılar. Karşıdevrimci suçlar işlemiş olanları salt intikam amacıyla değil, devrimi savunmak gerekliliği nedeniyle hapiste tutuyoruz. Yeni baştan Birleşik Devletlerin Kuba'ya karşı eylemlerinde maşa olsunlar diye bu kişileri özgür bırakamayız. Bu konuda sorumluluğu biz taşıyoruz. Ama söz konusu olanlar ciddi sağlık sorunları olan ve bizim görüşümüzce artık Kuba Devrimine ya da başka ülkelere karşı şiddet eylemlerinde kullanılamayacak olanlarınsa durumlarını inceleyeceğiz.

Piskoposlarla Batista zamanından kimi tutuklular, işkence yapan, suç işleyen, bu nedenlerle mahkum edilen ve daha yıllarca hapishanede kalmak zorunda olan eski askerler hakkında da konuştum. Onlara şöyle dedim: «Görüyor musunuz, bu insanlarla ilgilenen yok; daha çok Birleşik Devletlerin örgütlediği ve şimdi sorumluluk duyduğu karşıdevrimciler için endişeleniliyor.» Onları, bu tutuklu eski askerlerin durumlarını inceleyip, en yaşlıları ve ciddi sağlık sorunları olanları hakkında bir öneri sunacağımıza söz verdim. Tabii salıverildikten sonra Birleşik Devletlere kabul edilirlerse. Kuzey Amerika kilisesi delegasyonunun ilgilendiği adamlar arasında çok sayıda Batista yanlısı olduğunu anında anlamıştım.

Bize bir liste verildi, bu listeyi sözü geçen ölçütlere uygunluğu açısından denetledik. Aynı biçimde eski askerlerin durumunu da inceledik. Bir süre önce uzlaşmaya hazır olduğumuz bütün durumlarla ilgili bir bildiri gönderdik. Toplam 72 ya da 73 kişi söz konusu. Piskoposlar bu kişiler ve yakınları için Birleşik Devletler vizesi sağlar sağlamaz onları salıvermeye hazırız. Batista yönetiminde asker ya da yüksek rütbeli olan, insanlara işkence etmiş ya da öldürmüş olan bir kaç tu-

tuklunun sorunu, halkın geçen 26 yıla karşın bu gerçeği unutmamasıdır. Salıverildikten sonra, kurbanlarının çocuklarının, ana babalarının, kardeş ya da diğer akrabalarının yaşadığı yerlerde ortaya çıkarlarsa sorunlar oluşabilir. Bunların cezaları çok ağır, kimileri oldukça yaşlı ve ardlarında yıllarca hapis hayatı var. Ancak devrimci önlemler asla bir intikam duygusunca yönlendirilmiş değildi, önemli olan salt halkımıza üzüntü ve acı çektiren olayları cezasız bırakmamak ve elbette devrimi düşmanlarına karşı savunmaktı. Ne yazık ki bunlardan çoğu cezalandırılamadan kaçtı ve Birleşik Devletlerce kucaklandı.

Bu nedenle piskoposlara şunu önerdik: «Uzlaşmaya hazır olduğumuz durumlar için vize almaya çalışsanız daha iyi olur. Onlara burada bir çözüm bulmamız güç olacak.» Kısa süre önce Birleşik Devletlerdeki Kuba Temsilciliğinin yöneticisi bizi ziyaret eden piskoposlarla ilişki kurdu ve vardığımız kararı bildirdi. Bu kesinlikle onları tatmin etmiştir. Artık iş Kuzey Amerika kilisesinin vizeleri sağlamasına kaldı.

Latin Amerika'daki Hıristiyanlar

Betto: Bir başka konuya gelelim. İlk kez Sandinist Devrimin tam 1. yıldönümü günü 19 Temmuz 1980'de şu andaki Nicaragua başbakanı yardımcısı Sergio Ramirez'in evinde karşılaştık sizinle Komutan. Bu buluşmayı ortak dostumuz rahip Miguel D'Escoto örgütlemişti. O gece yaklaşık iki saat Latin Amerika'da din ve kilise hakkında konuşma fırsatı bulduğumuzu anımsıyorum; Kuba'daki devrim ve din üzerine ilginç bilgiler vermiştiniz bana.

O zaman size şu soruyu sormuştum: Kuba hükümeti kiliseye karşı nasıl bir tutum takınmayı düşünüyor? Bence üç olasılık vardı. Birincisi: Kiliseye ve dine son vermek. Ancak tarih bunun salt olanaksız değil, aynı zamanda emperyalizmin, Hıristiyanlık ve sosyalizm

arasında ilkesel bir uyuşmazlık olduğuna ilişkin kampanyasını desteklemeye yaradığını gösterdi.

İkincisi; kiliseyi ve Hıristiyanları olan bitenden soyutlamak. Böyle bir tutumun emperyalist politikanın, sosyalist ülkelerde olan biteni teşhir direğine bağlamasının yanı sıra, sosyalist ülkelerde yaşayan dindar insanları gizil karşı devrimciler olarak göstereceğini söylemiştim.

Üçüncü olasılık ise Hıristiyanların da adil ve kardeşçe bir toplumun kurulması sürecinde yer almalarına açılmaktı.

Geçtiğimiz yıllar boyunca bir kaç kez daha karşılaştık. Beni din ve kilise konuları üzerine bir dizi konuşmaya davet ettiniz, çünkü Kuba hükümeti de bu konuya daha derin eğilmek istiyordu. Davetinize bir karşı öneri getirme cesaretini gösterdim: Kuba kilisesiyle ilişki kurma olanağım da olursa daveti kabul edecektim.

1983 Şubatı'nda Kuba piskoposlar toplantısına katılma olanağını buldum. Bu olanağı kullanarak piskoposlara: «Kilise tarafından yetkilendirilmiş değilim, buna karşın olanaklar çerçevesinde Kuba gerçeğinde kilise ve devlet arasındaki yakınlaşma sürecine katkıda bulunmaya hazırım» dedim.

Evet, kiliseye olan sevgimi ve bağlılığını biliyorsunuz artık. Politikaya bir eğilim duyduğumu itiraf etmeliyim size, ama dini görevimi de biliyorum. Dini nedenlerle buradayım ve dini nedenlerden ötürü bu işte katkım olsun istiyorum.

Size sormak istediğim şu: Sizler —Kuba hükümeti ve sosyalizm— etken bir kilise ve katılımcı bir Hıristiyan topluluğuna sahip olmayı ne ölçüde istiyorsunuz? Emperyalizm propagandası sosyalizmin her türlü dini dışavuruma karşı radikal olduğunu sıkça iddia ediyor. Şimdi size soruyorum: Bu konuyu nasıl görüyorsunuz?

Castro: Evet, Nicaragua'da Sandinist Devrimin 1. yıldönümü nedeniyle bulunduğumuz Sergio Ramirez'in evindeki karşılaşmamızdan söz ediyorsunuz. Davet edilmiş ve programının çok sıkışık olmasına karşın kabul

etmiştim daveti. Sabahın ilk saatlerinde —gecenin sözü bile edilemezdi— bu konular üzerinde sohbet ettiğimiz Sergio Ramirez'in yanına getirildim. 1971'de Allende yönetiminde bu ülkeyi ziyaret ettiğimde daha o zaman, Şili'de sosyalizmden yana Hıristiyanlarla buluşmalarımdan ayrıntılı olarak söz etmiştim - anımsayacaksınız. Çok kişiydiler, 200 kadar; hatta kimileri başka ülkelerden gelmişti - Papazlar ve Hıristiyanlarla buluşmamız benim için hoş ve son derece ilginçti. Kısa süre önce de Sandinist yazar ve ozan Peder Cardenal'le ilişki kurmuştum.

Betto Kuba hakkında olağanüstü bir kitabı var(33).

Castro: Onunla Şili'ye gitmeden tam bir gün önce karşılaştım. Akşam buluştuk, iki saat boyunca otomobille dolaştık, Nicaragua'daki durum ve başka şeyler üzerine sohbet ettik. Bu adamın bir kaç hafta içinde konuştuklarımızı büyük özenle ve bu denli güzel yayınlamayı başarmasından çok etkilendim. Şili'de de görüşmek istiyorduk, ancak bu gerçekleşemedi. Buna karşılık Şili'de sosyalizmden yana Hıristiyanlarla bir araya geldim ama o günden de bu yana onüç yıl geçti.

Daha sonra Jamaica'yı ziyaret ettim. Orada da çeşitli mezhep üyeleriyle, çeşitli Hıristiyan topluluklarının temsilcileriyle görüştüm. Bu 1977 Ekim'inde oldu. Uzun ve ciddi bir konuşmayla, Hıristiyanlar ve Marxçılar arasında bir antlaşma oluşmasına ilişkin tezlerimden bir kaçını sundum. «Bu antlaşma bir taktik mi» diye soruldu, «Hayır» diye yanıtladım. Halklarımız için gerekli olan toplumsal değişiklikleri uygulamaya geçireceğimiz stratejik bir antlaşma» Daha önce Şili'de de söz etmiştim bundan.

Dünya Kiliseler Meclisi'nin önemli temsilcileriyle de ilişkilerim oldu. Bunların hepsi Üçüncü Dünya sorunlarıyla ayrımcılığa, ırkçılığa karşı savaşla ve tamamen

33) Bkz. E. Cardenal, Kuba Günlüğü. Bir gezi raporu, Gütersloh 1983. (**Kubanisches Tagebuch. Bericht von einer Reise**, Gütersloh 1983).

aynı düşünceyi paylaştığımız bir dizi başka sorunla yakından ilgileniyorlardı.

Bu düşüncelerin gelişmesinde, Latin Amerika kilisesinde oluşan bir hareketin büyük etkisi oldu. Bu arada kilise de işçilerin, küçük çiftçilerin, tarım işçilerinin ve yoksulların sorunlarına eğilmişti ve ülkelerimizde adaletin gerekliliği üzerine öğütler vermeye ve bunun için savaşmaya başlamıştı. Böylece bir hareket oluştu, ancak sonradan çeşitli biçimler aldı. Bunlar Şili'de sosyalizmden yana olan Hıristiyanlardı. Bu hareket Kuba devriminin yengisinin ardından yani son 25 yılda Latin Amerika'nın çeşitli yerlerinde oluştu. Katolik kilisede olsun, diğer Latin Amerika kiliselerinde olsun, halkın toplumsal sorunlarının büyüklüğüne ve yaşadığı koşulların korkunçluğuna ilişkin bir bilinç oluştuğunun farkındayız. Böylece birçok Hıristiyan yoksullardan yana kavga vermeye karar verdiler. Bu, Nicaraguali Hıristiyanların Somoza'ya karşı verilen kavgadaki önemli katkılarında ve bu ülkedeki yeniliklere ve toplumsal adalete ağırlıklarını koymalarında da görülüyor.

Sandinist Devrimin yengisinden yıllar önce rahip Ernesto Cardenal'i tanıdığımı söylemiştim. Ne düşündüğünü biliyor, yazarlığına ve ozanlığına ama öncelikle devrimciliğine hayranlık duyuyordum. Daha sonra kardeşi Fernando Cardenal'i ve Miguel D'Escoto'yu da tanıdım. Böylece ardarda halkla bütünleşen, halk için savaşan bir dizi önemli kişilikle ve rahiple tanıştım; emperyalizmin çok yönlü baskısı üzerine kararlı olarak devrimden yana geçmişlerdi, çünkü bu kendi işleriydi ve sözkonusu olan çok derin bilinçlenme sorunuydu. Bu nedenle Nicaragua'da bulunduğum süre içinde bir grup dini liderle buluştum.

Betto Ben de oradaydım.

Castro: Size o zamanda dediğim gibi, bu buluşmanın özelliği Şili'dekinden ya da Jamaica'dakinden farklıydı. Çok kısa sürdü, zaman sorunları ayrıntılarıyla tartışmaya yetmedi. Ama yine de bu buluşmada bir grup Maryknoll-rahibesiyle tanışma olanağını buldum: Nicaragua'da çalışan üç Kuzey Amerikalı rahibe. Olağandı-

şı iyiliklerinden, coşkularından ve soyluluklarından çok etkilenmiştim. İnsanlara karşı çok ilgili ve naziktiler.

Nicaragua'da bile kilise içinde halk için, yoksullar için ve toplumsal adalet için oluşan eylem dikkate değer boyutlara ulaşmıştı. Daha o zaman devrimciler El Salvador'da - çok güç koşullar altında olsa da - sayısız Hıristiyanın desteğiyle ülkenin onlarca yıldır çekmek zorunda kaldığı suçlara ve diktatörlüğe bir son vermek için savaşıyorlardı. Bütün işlenen suçları gözler önüne serip bu nedenle yaşamını da yitiren San Salvador başpiskoposu Monsenyör Romero'nun soylu ve cesur tutumu özellikle saygıya değer.

Daha sonra o korkunç haberi aldım, aralarında o zaman benimle söyleşen üç rahibenin de bulunduğu dört Maryknoll rahibesi El Salvador'da barbarca öldürülmüşlerdi. Olayın nasıl meydana geldiği ve suçluların kimliği ortaya çıktı: Baskıcı rejimin ajanları ABD' nin de desteğiyle dört rahibeye hakaretler etmiş ve öldürmüşlerdi. Başpiskopos Romero'yu acımasızca ve haince öldürenlerin aynı, CIA ve emperyalizmle işbirliği yapan ajanlar olduğu gibi.

Latin Amerika ve Karibiklerden dini liderlerle buluşmalarım son derece dostça geçti. Onlar benim ne düşündüğümü anladılar ve ben de onların yaptığı işleri son derece takdir ettim. Sizinle ilk kez karşılaştığımız ve bana Brezilya'da kilisenin başardığı işleri anlattığınız zamandı. Siz benim ne düşündüğümü bilmekteydiniz. Hiç bir zaman ülkemden dini silip atmak niyetinde olmadığımı da biliyordunuz. Bu konuda uzun uzun konuştum sizinle. Bunu yaparken nedenlerim salt politik değildi. Unutmayın, bizler devrimciyiz, bu da politikacı demektir, hem de sözcüğün en yüksek ve en yalın anlamıyla. Politik gerçeklerden haberi olmayan birinin devrimci bir program geliştirmeye hakkı yoktur, çünkü böyle ne halkını yengiye ulaştırabilir ne de programını gerçekleştirebilir. Dine gelince, —politikadan önce— törel unsuru ve ilkeleri düşünüyorum; hiçbirimiz sosyalizm ve komünizm gibi derinlemesine toplumsal bir değişimi, insanın özel yaşamına karışan ya da

kendi görüş ya da dini inancına sahip olma hakkını elinden alan bir hareket olarak görmüyoruz ve bunu istemiyoruz. Bizce bu bir insanın en iç çekirdeğine ilişkindir ve bu nedenle 1975'deki sosyalist anayasamızda da bu hakları tanıdık. Bu bizim için salt politik bir sorun değil, daha geniş bir konudur, ilkeler ve insanın istediği dini seçme hakkına gösterilen bir saygı sorunudur. Bu ilke sosyalizmin ve komünizmin yapısında olduğu gibi dini inançlar konusundaki devrimci tezlerinde de yer almaktadır. Bu bir bütün olarak, hep birlikte devrimin ve sosyalizmin önemli ilkelerinden olan insan yaşamına ve kişisel onura saygı, insanın çalışma, erinç, sağlık, eğitim ve kültür hakkı ile aynı düzeyde yer almaktadır.

Kilise ve Devlet İlişkisi

Ancak ülkemizde kilisenin diğer Latin Amerika ülkelerinde olduğu gibi bir etkisi ve bildirim çizgisi yok, çünkü —size daha önce de açıkladığım gibi— bizde kilise bugün çoğu göç etmiş olan varsıl azınlığın kilisesiydi. Yine de ülkemizde ne bir tek kiliseyi kapattık ne de bu insanların devrime karşı militanca bir tavır takınmalarına karşın, kurumlarına karşı herhangi bir girişimde bulunduk. Çoğu ABD'ye gittiler. Bir kaç rahipte aynı militan tavrı takındı; ABD'ye göç ettiler ve eylemler başlattılar. Hatta paralı askerlerin Domuzlar Körfezini vahşice istila etmelerini, Kuba'nın abluka altına alınmasını ve emperyalizmin ülkemize karşı düzenlediği diğer saldırıları kutsadılar - ki bunlar benim görüşümce Hıristiyan ilkelerine bütünüyle ters düşmektedir. Yine de hiç bir zaman kiliseye karşı herhangi bir önleme başvurmadık. Burada uygulamada bulunan çok az katolik kaldı. Çoğunluk, emperyalist zenginlik ve emperyalist ideolojinin çekiciliğinden etkilenip ülkeyi terketti; kalanlar sayıca fazla değillerdi ve politik bir güç oluşturmuyorlardı. Salt politik değil, özellikle katı ilkesel nedenlerle, bize dini inanç görüşlerine ve kurum-

larına saygı göstermemizi öneren devrimci ölçüleri koruduk. Yine söylediğim gibi, başlangıç güçlüklerini kısmen Kuba'daki papalık elçisinin tutumu aracılığıyla oldukça kısa zamanda yara almadan yendik. Böylece azınlığın değil salt devrim ve kilisenin birlikte var olmalarının, karşılıklı saygının belirlediği bir durum oluştu, bundan ileri bir adım atılmaksızın. Bunlar dün de belirttiğim düşünceler. Buna karşılık diğer Protestan kiliselerle olan iilşkiler bütün bu yıllar boyunca son derece iyi ve çelişkisizdi. Salt sosyalizmde ya da Kuba Devriminde değil, her yerde sorun yaratan kimi kilise dışı tarikatların durumlarından söz etmiştim. Ancak Kuba ve Birleşik Devletler arasındaki ilişkiler gözlendiğinde, bu tarikatların davranışı bu ülkenin çok işine yarıyordu. Bizi tehdit eden çok güçlü bir ülke olarak, burada bir tarikatın: «Yurdunu savunmak için kimse silaha el atmasın, kimse bayrağa saygı göstermesin, ulusal marşı söylemesin» diye öğüt vermesi işine geliyordu. Bu nesnel olarak devrimin bütünlüğüne, güvenliğine ve amaçlarına zarar veriyor ve emperyalizmin çıkarlarına yarıyordu. Bu tarikatlardan kimilerinin çok yerde sorun yarattıklarını biliyorum, salt Birleşik Devletler gibi güçlü bir ülkede sorun olmadılar. En iyisi orada kalıp «Yıldız Savaşları»na karşı savaşsınlar. Böylece dünyaya büyük yararları dokunabilir.

Sözünü ettiğimiz bir açılımın olasılığı Şili ve Jamaica'da açıkladığım tasarıların içinde de düşünce olarak vardı. Ama o zaman daha pek ilerlenilmemişti. Ama buluşma olduğunda karşılıklı olarak Hıristiyanlık ve devrim ilişkilerindeki niyetlerimize inanmak için bütün koşullar vardı. Böylece buluşmamız dostça ve uyumlu bir ortamda gerçekleşti. Sonra siz buradaki düzenli çalışmanıza başladınız. Ancak buluşmamızın ardından günlük yaşam, kavgaları ve çatışmalarıyla neredeyse beni yiyip bitirdiğinden herşeyin ayrımına varamadım. Daha sonra yeniden ülkemizde iş başında olduğunuzu duydum. Ancak kısa süre önce yeniden karşılaştık. Ama itiraf ediyorum ki, konuşmamızdaki direnmenizi ve inadınızı beğeniyorum ve beni coşkulandırıyor. Bu konular

üzerinde daha da düşündüm ve bu yönde bir kaç konuyu inceledim bile. Şu andaki düşünce alışverişini ve uygun gördüğünüz söyleşiyi yapmaya karar verdiğimiz son buluşmamızda bu bütünü biraz daha derinleştirebildim.

Bu tinle devam edelim isterim. Kuba'lı piskoposlarla gerçekleşecek buluşmalar Kuzey Amerikalı piskoposlarla olan buluşmamla doğrudan ilişkili değil. Onlara sorunlar hakkında neler düşündüğümüzü anlattım ve Kuba ruhbanlarıyla görüşme niyetimi bildirdim. Onlara bu sürecin kurduğumuz bütün bu ilişkiler aracılığıyla işleyişe girdiğini anlattım. Öncelikle, kilisenin ve özellikle çok sayıda Hıristiyanın —aralarında değerli rahip ve piskoposlar da vardı— adalete bağımlılıklarıyla yeni durumlar yarattığını gözlemlediğimiz için bu düşünceleri edindik. Kiliseden çok sayıda kadın ve erkek, söylemem gerekir ki, adil bir tavır aldılar ve sömürüye, haksızlığa, bağımlılığa karşı, kurtuluş adına kavga verdiler. Bu ana olgudur ve bu bizi kendi ölçütlerimiz içinde buluşmamızda da dışa vurulduğu gibi, düşünme yolunda etkiledi. Bu süreç onbeş ya da tam olarak onüç yıl önce işlemeye başlamıştı. Ancak şimdi somut adımlar atılması gereken bir noktaya geldik, bu adımlarda gerçekte atıldı zaten. Böylece gerçekler, izlenceler ve yine yeni gerçekler gelişmeyi öyle bir yere getirdiler ki, bugün bir adım daha atmak için belirleyici bir anda bir araya gelebiliyoruz.

Size, söz konusu olanın salt bir ilke ya da törel sorunu olmadığını söylemiştim, sorun bir bakıma bir estetik sorunu da. Hangi anlamda estetik? Bence devrim kusursuzlaştırılmak isteyen bir yapıttır. kısaca: Devrim bir sanat yapıtıdır.

Betto Bu çok güzel bir tanım!

Castro: Bu durumda, bir devrimde bir grup yurttaş, —kaç kişi olursa olsun, iki milyon, ya da bir milyon, beşyüz ya da salt on milyonda yüz bin, ya da yurttaşların yüzde biri de olsa— dini nedenlerle yanlış anlaşılmış ya da bir biçimde dini ayrımcılığın olguları olarak görülüyorsa kendilerini işimizden hoşnut olamayız;

daha dün partide yer almaları ile ilgili olarak söz etmiştik bundan. Böyle bir ayrımcılık ayrıncılığın diğer ince biçimleriyle el ele gidebilir: İnsan toplumsal çevresinde anlaşılmadığını bilmeye görsün, acı çekmeye başlar, bu da daha sonra tam tersine güvensizliğin karmaşık biçimlerinde yansır. Bunun nedeninin tarihte yattığını açıkladım size. Devrim, kendini yok etmek isteyen, olağanüstü güçlü rakibe karşı yaşamak için savaşmaya kararlıydı, bu savaş milyonlarca Kubalının yaşamı pahasına da olsa. Başlangıçta, kilise hiyerarşisi, karşı devrim ve emperyalizmin özdeşleşmesi, güvensizliğin kaynağı budur, bu güvensizlikte ayrıncılığa yol açmaktadır - örneğin parti üyeliği ya da başka önemli politik etkinlikler sonunda, eğer belli bir dini inançla, bir vatanseverin ya da savaşçı bir devrimcinin asal görevleri arasında çelişki olabileceğini düşünürseniz.

Bana burada yüzbin Hıristiyanın —Kuba'daki tam sayılarını bilmiyorum— şu sorunu var, ama bunlar salt becerili yurtseverler değil, aynı zamanda becerili devrimcilerdir, yüce gönüllü ve bağlıdırlar, görevlerini yerine getiren insanlardır, denildiğinde, bu benim için bir hoşnutsuzluk nedenidir. Bunların sayısının ellibin ya da onbin olduğu, ya da salt bir kişi olduğu söylendiğinde devrimin sanat eseri henüz kusursuzlaştırılamamış demektir. Bu bir yurttaşın, salt kadın olduğu için kendini alçaltılmış duyumsaması gibi bir şeydir. Latin Amerika'da hangi ülke kadınlarm haksızlığa uğramasına karşı verilen kavgada Kuba'dan daha başarılı oldu? Eskiden Kuba'da ırk ayrımı vardı. Bugün ten rengi nedeniyle hor görülen tek bir insan bile olsaydı, bu bizim için çok büyük bir kaygı kaynağı olurdu ve devrim olarak adlandırdığımız sanat yapıtı, kusursuz olmazdı.

Bu yaratıcı tasarılara, ölçütlere ve ilkelere birde politik düşünceler ekleniyor. Çünkü Kuba'daki sosyalist devrim gibi, kendini eşitlikle belirleyen bir devrimde, herhangi biri dini nedenlerle ayrıncılığa uğrarsa bu salt sosyalizmin ve devrimin karşıtlarının işine yarar. Latin Amerika ve Karibiklerin halklarmı sömüren, yağmalayan, boyunduruk altına alan, saldıran, rahatsız

eden, tehdit eden ve kendi ayrıcalıklarından vazgeçmektense, bu halkları yok etmeyi yeğleyenlerin yararına olur.

Anlattığım düşüncelerim düşündüklerimizin tabanını açıkça ortaya koyuyor ve sözcüğün tam anlamıyla ilkesel olduğu gibi politik nedenlerle bu konuya gösterdiğimiz büyük ilgiyi açıklıyor sanırım. Kendimizi bu kısıtlamalardan kurtaramadığımız sürece devrimin eseri kimi alanlarda eksik kalmaktadır.

Latin Amerika'daki Hıristiyanlar ve Solcular

Betto: Çok iyi komutan.

Size başka bir soru sormak istiyorum. Bildiğiniz gibi bunu yeterince sık belirttiniz - Papa XXIII. Johannes'in topladığı II. Vatikanum'dan ve papazlar meclisinin Latin Amerika'daki karşılığı, Latin Amerika Episkopat'ının 1968'de Medellin'de toplanmasından sonra kıtamız kilisesinde değişmeler başladı. Kilise, öncelikle Brezilya gibi yıllardır askeri diktatörlüklerce yönetilen ülkelerde, yoksullara yanaştı. Aslında yoksullar adına karar verenin kilise olmadığını söylerim hep. Halk hareketinin ve sendika hareketinin baskı altında tutulması nedeniyle kiliseyi seçen, yani kilise de örgütlenmeyi ve konuşmayı, bilinçlendirme çalışması yapmayı ve uygulamaya geçmeyi sürdürebilecekleri bir yer arıyan yoksullar oldu daha çok. Bu deyişimle bir sözcük oyunu yapmıyorum, salt Brezilya'da en az iki piskopostan dinlediklerimi yineliyorum. Yoksulların kiliseye girdikleri ölçüde, katolik papazlar ve piskoposlarda Hıristiyanlığa döndüler. Bugün Latin Amerika'da sayısız kilise anacemaatları var. Salt Brezilya'da üç milyon kişiyi barındıran bunların çoğunluğu işçi, tarım işçisi ve toplum dışına itilmiş insanlar yaklaşık 100.000 anacemaat var. Bütün kıtada bu kilise anacemaat olgusunun nedeni ne?

Castro: Kaç milyon kişi demiştiniz?

Betto Yaklaşık üç milyon kişinin katıldığı yüzbin grup.

Bu olgunun nedeni nedir? Şu anda Şili'de, Bolivya'da, Peru'da, Ekvator'da, Guatemala'da ve Nicaragua'da cemaatlar var; kurtuluş sürecinde önemli bir rol oynuyorlar. Meksiko ve El Salvardor'da da cemaatlar var, gerilladan arıtılmış bölgelerde bile. Bu nasıl açıklanabilir?

Latin Amerika'da bir köylüye, bir işçiye ya da bir hizmetçi kıza: Dünya görüşün nedir? diye sorsak, verecekleri yanıt kesinlikle dinsel bir dile bürünürdü. Latin Amerika'daki ezilen halkın en önemli görüşü dini bir görüş açısıdır ve bence Latin Amerika'daki solcuların en büyük yanlışlıklarından biri —özellikle Marxçı-Leninci gelenekten yana solcuların— kitlelerle çalışmalarında Tanrıtanımazcılığı yaymaya çalışmalarıdır.

Sorun insanın düşündüğünü saklaması değil, önemli olan halkın bu dini görüşüne enaz da olsa duyarlılık göstermek. İşlenilen bu yanlış, önerilen politika ile kitlelerin omuz omuza gelmelerini önledi. Bir işçiye veya köylüye sosyalizm için savaşmanın gerekliliği bilincini aşılamak kolay değildir. Ama şöyle dersek anlarlar: «Bir tek Tanrıya, Babaya inanıyoruz. Eğer bu gerçekse hepimiz kardeş gibi yaşamak zorundayız. Ancak yaşamakta olduğumuz toplumda Tanrının istediği kardeşlik yok; ırk ayrımcılığı ve sınıfların eşitsizliğiyle, ekonomik çelişkiler ve az sayıda çok varsılın yanısıra çok yoksul insanların çoğunlukta olması gerçeğiyle inkâr ediliyor bu. Bu durumda bizim görevimiz, inancımızdan yola çıkarak, bu kardeşliğe gönül vermek ve bütün insanların toplumsal eşitliğini, adaletini, özgürlüğünü ve onurluluğunu, yaptıkları işten, renklerinden ve görüşlerinden bağımsız olarak, önleyen bütün koşullara karşı savaşmaktır.» - Son yıllarda kilisenin çalışmalarının bu denli gelişmesinin nedeni budur. Bu tür cemaatlerden yayılan ve Guatemala'da, Peru'da, Brezilya'da, El Salvador'da ve bütün diğer ülkelerdeki insanların kurtuluş savaşında yüreklendirecek bir ışık olan inancın yansıma-

sı din bilginlerinin sistemleştirdiği ve Kurtuluşun Tanrıbilimi olarak bilinen şeydir.

Sizin anacemaatleri nasıl gördüğünüzü bilmek isterdim. Tam şu sıralarda Reagan ve Santa Fe belgesi tarafından tehlikeli bir yıkıcı unsuru olarak görülen Kurtuluşun Tanrıbilimine karşı polemik bir kampanya yürütülmekte. Siz Kurtuluşun Tanrıbilimine ilişkin ne düşünüyorsunuz?

Castro: Anlattıklarınız bir hayli uzun ve çok ilginçti, sonunda da bana bu soruyu sordunuz. Sorunuzu yanıtlamak için anlattıklarınızın kimi noktalarına geri dönmeliyim.

Din sorununa karşı takınılan tavrı ve Latin Amerika'daki Tanrıtanımazlık propagandasını solcuların özellikle de Marxçı-Leninci politik hareketinin bir hatası olarak görüyorsunuz. Bütün sol hareketlerin ya da Latin Amerika'nın bütün sol partilerin din sorununa nasıl tavır aldıklarını bilecek durumda olduğumu sanmıyorum. Bu eylemlerle, konuşma konularımız ve çözümlemelerimiz hep başka konular etrafına dönüyor, örneğin kitlelerin ekonomik durumu ve sefaletleri gibi. Sonuçta konuşulanlar hep politik sorunlar ve bu partilerin delegeleriyle ve temsilcileriyle 26 yıldır sürdürdüğümüz sayısız konuşmalarda söz ettiğimiz noktaya değinip değinmediğimizi gerçekten anımsamıyorum. Bu nedenle onların ne düşündüğünü söyleyemeyeceğim. Ama sizde bir Latin Amerika ülkesinde yaşıyorsunuz, sık sık gezilere çıkıyorsunuz, bu konuda mutlaka benden çok bilginiz vardır.

Benim düşünceme göre politik ve devrimci hareketlerin çözümlemeleri belli bir anda varolan koşullardan yola çıkarak yapılmalıdır. Bunlardan yola çıkarak stratejilerini, taktiklerini ve tutumlarını belirlemeliler, doktrinleri önemli olup uygulanmaları gerekse de, salt öğretilerini temel alarak davranamazlar. Çünkü politik düşüncenin uygulanışında strateji ve taktikler somut değilse, bu politik düşünce ne kadar iyi olursa olsun, bir ütopyaya dönüşür salt nesnel olarak gerçekleştirilemeyeceğinden değil, herşeyden önce öznel olarak ta uygulanamaz olduğundan.

Politik-devrimci düşünce ile kilise arasındaki çelişkileri çok iyi anlıyorum. Kuba'daki eski Kızılderililerden biri, bir Siboney, olsaydım ve bir gün kanca tüfekleri, yük hayvanları, kılıçları, kraliyet sancakları ve haçlarıyla bir dizi insan gelip köye saldırarak istediklerini öldürüp istediklerini esir alsalardı ne düşünürdüm o zaman? İspanyolların aralarında Kristof Kolomb da olmak üzere - Avrupa'ya dönerken yaptıkları ilk şeylerden biri, buradan yerlilerle dolu bir kafes alıp götürmeleriydi. Bu, burada yaşayan Kızılderililerin temel haklarının açıkça yaralanmasıydı. Yerlilerden kimse izin istememişti, onları yengi ganimeti olarak Avrupa'ya götürmek için. Bir kurt, bir aslan, bir fil ya da bir maymun nasıl yakalanırsa öyle yakalanmış ve esir alınmışlardı, aynen böyle. Ancak sanıyorum insan hakları son zamanlarda insanların bilincinde biraz değerlendi, bunların beyaz, Kızılderili, asyalı, zenci ya da melez olmasına bakılmaksızın. Bugün aynı koşullar altında bir Meksikolu Kızılderiliye bu konuda ne düşündüğünü sorsanız, ülkesini işgal edenler ve bunların dini inançları hakkındaki yanıtı pek saygılı olmayacaktır. «İnançsızları» egemenlikleri altına almak için kılıç ve haçla geldiler, onları köleleştirmek ve sömürmek için, oysa onlar da Tanrının yarattıkları olarak görülmek zorunda idi. Kıtayı böyle işgal ettiler. Bize kendi dinlerini ve batı uygarlığını zorla, kanla kabul ettirmek için mesih rolü oynadılar. Bir gerçeği sahiplenmiş olanın, bu gerçeği halklara öldürme ve köleleştirme yoluyla yaymaya hakkı yoktur.

Gelişmiş uluslarca işgal edilmiş halkların karşı karşıya kaldıkları daha nesnel gerçek özgürlüklerini yitirmiş olmaları, kötüye kullanıldıkları, sömürülmeleri, hapse atılmaları ve kısmen yok edilmeleri gerçeğiydi. Ancak daha o zaman bu duyulmamış kıyımlara karşı çıkan rahiplerin olduğu da mutlaka belirtilmeli, örneği Bartolome de Las Casas gibi.

Betto: Burada yaşıyordu ve o da Sen Donimik rahibiydi.

Castro: Mezhep onunla gurur duyabilir, en sayılan örneklerden biriydi, çünkü işgalin ardından gelen kıyımları mahkum etti ve karşı çıktı.

Sömürgecilik yüzyıllarca sürdü; dünya, kıtaların bütünü Avrupa'nm büyük güçleri arasında paylaştırıldı: Asya, Afrika ve Amerika işgal edildi, yüzyıllarca işgal altında tutulup sömürüldü. Bize dinlerini de getirdiler, bu bir biçimde işgalcilerin, köle tüccarlarının ve sömürücülerin diniydi. Fetihçilerin yaptıkları ve gerçekleriyle, dinlerinin içeriği arasındaki çelişkilere karşın bu din asıl içeriği, insanca yanı, soylu ve dayanışmacı çekirdeği yüzünden sonunda eski Roma'da da olduğu gibi, kölelerin dini oldu. İspanyolların üçyüz yıl boyunca terketmediği kıtanın bu bölümünde - Kuba'da yaklaşık dörtyüz yıl kaldılar, çünkü biz ilk fethedilen ve en son kurtarılan ülkeydik fetihçilerin dini çok yayıldı.

Asya'da bu böyle olmamıştı, çünkü orada başka derin kökleri olan dinler ve direnebilen eski kültürler vardı. Orada ilk yaşayanların dinleri Hinduizm, Budizm ve çok zengin içerikli başka dinlerdi. Hıristiyanlık başka dinlerle ve başka felsefelerle karşı karşıya buldu kendini; etkisi daha az, daha az evrensel oldu ve egemenliği ele geçirmeyi başaramadı. Bunun sonucu olarak Arap Dünyası'nda ve Ortadoğu'da Müslümanlık, haçlı seferlerine ve bunları izleyen fetihlere ve batı Avrupalıların egemenliğine karşın, kendini kabul ettirdi. Güneydoğu Asya ülkelerinde ya da Hindistan'da ülkelerin Avrupa kolonileri olmasma karşın Hinduizm ve Budizm ağır basıyordu. Batı Hint ülkelerinde ve Asya'nın Çin gibi diğer bölümlerinde de yerli dinler -Avrupa egemenliğine karşı— söz sahibiydiler.

Soylularm ve feodal beylerin toprakların ve insanların sahibi olduğu Avrupa'daki feodal devirde, kilise kuşkusuz sömürü sistemiyle sıkı sıkıya bağlıydı, zavallı tinleri avutsa da kilisenin toplumsal sistemi ve öğretisi arasında çelişki vardı. Çarlıkta da egemen olanlar (soylular, feodal beyler, büyük toprak sahipleri) ile kilise arasmda sıkı bir anlaşma vardı. Bu tartışılmaz tarihsel gerçek yüzyıllar boyunca olageldi.

Afrika'nın tamamı silah zoruyla fethedildi, bir ülke dışında: Habeşistan. Kimi ülkelerde daha uzun süre kaldı fetihçiler, kimilerinde daha kısa. Kültürel eriyiş daha az oldu ve Afrika'da Hıristiyanlık yengi kazanamadı. Kuzey Afrika'da Müslümanlık, geri kalan bölümde de animistik dinler kendilerini kabul ettirdiler. Yüzyıllar boyunca Avrupalılar Afrika'da öncelikle Hıristiyanlığı yayma değil, köle üretimine adadılar kendilerini. Bilmem ki, kimse söyleyebilir mi, Avrupalıların Afrika'da kaç milyon özgür insanı esir alıp, köleleştirip, mal gibi satmak için Latin Amerika'ya, Karibiklere, Kuzey Amerika'ya gönderdiklerini. 100 milyon kişiydiler belki. Bu konuda incelemeler vardır mutlaka. En azından 50 milyonunun canlı olarak vardıkları hesaplanıyor, çünkü tahminen çoğunluk yakalanırken ya da Atlantiği geçerken ölmüş.

Betto: Brezilya'ya 4 milyon kişi canlı olarak ayak bastı.

Castro: Düşünün, kaç kişi doğdukları yerden çok uzakta, ailelerinden ayırılmış, herşeyden koparılıp alınmış olarak ölmek zorunda kaldı! Bu korku sistemi yaklaşık 4 yüzyıl sürdü. Batı Avrupa'nın teknik, ekonomik ve askeri egemenliği, bugün Üçüncü Dünya ülkelerini oluşturan halklar üzerinde yüzyıllarca egemen oldu.

Kızılderililer bir çok ülkede yok edildiler. Kuba'da tümü yok edildi, diğer ülkelerde bunu tam olarak başaramadılar, çünkü ya yerlilerin sayısı çok fazlaydı ya da iş gücü olarak daha iyi korunuyorlardı. Afrikalılar fark gözetilmeksizin yüzyıllarca köle edildiler. Birleşik Devletlerin bağımsızlığını kazanmasından sonra bile kölelik sürdü, vazgeçilmez insan haklarının, törenlerle açıklanmasına, bunların «Yaratıcı tarafından sunulmuş» ve «çürütülemez gerçekler» olarak görülmesine karşın. Bağımsızlıktan sonra milyonlarca Afrikalı zenci ve bunların nesli yaklaşık yüz yıl daha köle olarak yaşadılar. Bu onlara kapitalizmin ve köleciliğin yaratıcıları tarafından sunulan tek gerçek ve tek haktı. Burada, bizim ülkemizde bağımsızlıktan sonra Kızılderililer Avrupalı Hıristiyanlar ve onların ardılları tarafından yok edil-

diler. Bu insanların çoğu kendilerini dindar sayıyorlardı. Yerlileri avlayan, kafa derilerini yüzen, bütün bunları bu insanların varlıklarına ve topraklarına sahip olmak için yapanlar da kendilerini Hıristiyan sayıyorlardı. Bu tartışılmaz bir tarihsel gerçek. Arjantin'de de Rosas zamanında Hıristiyanlar Birleşik Devletlerden örnek alarak Kızılderililerin bölgelerine zorla girip onları yok ettiler. Çoğu yerde Kızılderililerin yok edilmesi en alışılmış davranış biçimiydi.

Aynı biçimde Avrupa'da da feodal beyler, soylular ve kilise hiyerarşileri vardı; yüzyıllar boyunca sıkı bir birlik içinde uşaklarının ve köylülerin sömürülmesini sağladılar. Çarlık Rusyası'nda geçen yüzyılın sonuna dek aynı şey olageldi.

Tarihsel bakıldığında kilisenin hep fetihçilerin, ezenlerin ve sömürenlerin yanında olduğunu inkâr edemezsiniz. Bugünkü bilinç düzeyimize göre korkunç bir şey olan kölelik hiç bir zaman tartışılmaz ve kesin olarak mahkum edilmedi. Bu uzun süre boyunca zencilerin ya da Kızılderililerin köleleştirilmesi hiç lanetlenmedi, yerli halkın yokedilmesinin ve bu halklara karşı yapılan bütün acımasızlıkların, topraklarının varsıllıklarının, kültürlerinin, hatta yaşamlarının ellerinden alınmasının da lanetlenmediği gibi. Hiç bir kilise bu sistemi mahkum etmedi, yüz yıllar boyunca hiç olmadı bu.

Bu durumda, bütün gayretiyle dünya haksızlıklarına karşı mücadele veren devrimci düşüncenin içinde dine karşı bir tin barındırmasında yadırganacak bir şey yok. Fransız Burjuva Devriminde olduğu gibi Rus Devriminde de görülen, devrimci harekete özgü böyle bir düşüncenin gerçek ve tarihsel bir açıklaması var. Bu düşünce ilk kez liberalizmde gün ışığına çıktı. Jean-Jaques Rousseau'nun ve Fransız ansiklopedicilerinin felsefeleri dine karşı bir tin ortaya koyuyorlardı. Bu karşıtlık bu tarihsel köklerin üzerinde salt sosyalizmde değil, daha sonra Marksizm-Leninizmde de gösterdi kendini. Kapitalizm şimdiye dek hiç mahkum edilmedi. Gelecekte, yüz ya da 200 yıl sonra, kapitalizm artık var olmadığında, birinin kalkıp acımasızca: «Kiliseler yüzyıl-

lar boyunca ne kapitalist sistemi ne de emperyalizmi mahkum etmemiş» demeyeceğini kim bilebilir bizim bugün kilise yüzyıllar boyunca ne köleliği, ne Kızılderililerin yok edilmesini ne de sömürgeci sistemi mahkum etmemiş, dediğimiz gibi.

Şu anda devrimciler aynı acımasızlıkta olan sömürü sisteminin egemenliğine karşı savaşıyorlar. Sizin sorunuzda yanlışlar olarak tanımladığınız şeylerin açıklaması da burada yatıyor. Bunlar gerçekten yanılgı olabilir, çünkü sorun bir düşüncenin ya da toplumsal devrimci bir programın nasıl uygulamaya konulacağıdır. Şimdi bana, Latin Amerika'nın güncel koşullarında, aynı adalet arzusunu içlerinde taşıyan herkesi, aynı kavgada birleştirmek için gücümüzü bilinç oluşturma yönünde yoğunlaştıracağım yerde, halkın çoğunluğunu oluşturmaları nedeniyle sistemin asıl kurbanları olan Hıristiyanlarla aramızdaki felsefî farklılıkları vurgulamamızın yanlış olduğunu söylerseniz, işte o zaman size hak verebilirim. Latin Amerika'daki Hıristiyanların —ya da bunların bir bölümünün— bilinçlenmesini gözlediğimizde, haklısınız da. Bu gerçekten ve somut koşullardan yola çıktığımızda, devrimci hareketin bu soruna özen göstermesini ve kesinlikle halkın, özellikle işçilerin, köylülerin ve orta sınıfın dini duygularını yaralayacak ve salt sömürü sistemini desteklemeye yarayacak doktriner demeçlerden kaçınmasını istemek kesinlikle doğru ve haklı bir istektir.

Şunu da söyleyebilirim, yeni gerçekler ışığında bu soruna yaklaşımda ve solcuların davranış biçimlerinde bir değişme olmalı. Bu konuda sizinle tamamen aynı düşüncedeyim. Bundan hiç kuşkum yok.

Ancak, inancın, egemenliğin ve baskının aracı olarak kötüye kullanıldığı uzun bir tarihsel dönem boyunca, bu sistemi değiştirmek isteyen insanların dini inançlarla anlaşmazlığa düşmeleri de kaçınılmazdı.

Bence sizin Kurtuluşun Tanrıbilimi, ya da kurtuluş kilisesi diye adlandırdığınız şeyin tarihsel önemi, bunların Hıristiyanların politik görüşlerine derin etki yapmasında yatıyor. Daha da ileri gideceğim: Bunun taşıdığı

önem, bugünün Hıristiyanlarının dünün Hıristiyanları ile, İsa'nın verdiği görevi üstlenen Birinci yüzyılın Hıristiyanlarıyla tekrar bir araya gelmeleridir.

Kurtuluşun Tanrıbilimi

Kurtuluşun kilisesi ya da Kurtuluşun tanrıbilimini, Hıristiyanlığın kökleriyle, tarihinin en güzel, en çekici, en kahramanca ve en onurlu dönemleriyle buluşması olarak tanımlayabilirim. Bu öyle büyük bir güçle ilerliyor ki, Latin Amerika solunu, buna dönemimizin en esaslı olaylarından biri olarak bakmaya zorluyor. Bunu böyle söyleyebiliriz, çünkü Kurtuluşun Tanrıbilimi halklarımızın sömürücülerinin, fetihçilerinin, ezenlerinin, zorla işgal edenlerinin yağmacılarının, yani bizi bilgisizlik, hastalık ve sefalet içinde tutanların, kitlelerin yolunu şaşırtmak, onları yanıltmak, yabancılaştırmak ve böylece sömürüyü sürdürmek için güvendikleri belki de en önemli silahlarını ellerinden alıyor.

Söz ettiğim bu uzun tarihsel dönem boyunca merkantilist ve Hıristiyan batı, bir Kızılderilide, bir zencide ya da bir Asyalıda tin bulunup bulunmadığını bile tartıştı. Bu insanlara, her türlü korku, sömürü ve canilikle geçen yüzyıllar boyunca verilen tek şey, tinlerinin olduğunun tanınması oldu. Ama yine de bununla, kölelik hakkı, sömürülme, yağmalanma ve ölme hakkı dışında hiç bir hak tanınmadı. İnsanın vazgeçilmeyecek haklarını bildiren Fransız Burjuva Devrimi de, Birleşik Amerika'da ve başka yerlerde olduğu gibi bu hakları Kızılderiliye, zenciye, Asyalıya ve meleze tanımadı. Bunlar salt beyazların vazgeçilmez haklarıydı. Özgürlük, dokunulmazlık, ve yaşama hakları, ki bunlara sağlık, eğitim, kültür ile uygun ve özgürce seçilmiş bir iş yerini de ekleyebiliriz - büyük burjuva devrimi bu hakları salt beyaz Avrupalılara tanıdı. Tarih, bu hakların hiçbirinin Üçüncü Dünya halkları için düşünülmemiş olduğunun acı ve çürütülemez tanığıdır. Ve Latin Amerikamız da Üçüncü Dünyada yer alıyor. Gerçeği söy-

yelim: Berbat bir asgari ücretten geçinen, ya da kıtanın bütün kentlerinin kenarlarındaki gecekondu bölgelerinde yaşayan, on ya da yüz milyon yoksul köylüye ve işçiye şimdiye dek verilen tek şey bir tinlerinin olduğunun tanınması oldu. Ancak bu noktadan yola çıkarsak, bir tinlerinin olduğunu tanımayı ciddiye alırsak, sanıyorum sizin gibi Hıristiyanların takındığı tavır aynı hakları herkes için ilan etmek ve istemek olmalıdır. Benim görüşümce bu tutumlar çok yüce bir tarihi yaşanmışlığı kurmaktadırlar.

Betto: Komutan, tin ve gövde bir bütündür: İnsan.

Papa XXIII. Johannes

Castro: Ancak yoksulların ve varsılların, karaların ve beyazların, topraksız toprak işçilerinin ve büyük toprak sahiplerinin tinde eşit olduklarının kabul edilmesi, bütün insanların aynen beyazlar ve zenginler gibi bir tine ve bir gövdeye sahip olduklarının kabul edilmesi, bunun sonucunda da diğerleri ile aynı haklara sahip olmaları demektir.

Sizin başlattığınız kavgayı ben en azından böyle yorumluyorum ve bu nedenle de imparatorluğun ve hükümetinin, kuramcılarının, sözcülerinin Kurtuluşun Tanrıbilimine karşı inatla savaşmaları ve onu yıkıcı ve tehlikeli olarak suçlamaları yadırganmamalı, çünkü onların sorunu bizlerin bir tini bile olmadığına ilişkin ilkelerinin uygulamasını sürdürebilmek. Çünkü bir tinimiz ve bir gövdemiz olduğunu onaylarlarsa, zorunlu olarak yaşama, beslenme, sağlığın korunması, eğitim, konut, iş yeri ve onurlu bir yaşam haklarımızı da tanımalılar, işçilerinin karılarının ve kızlarının fahişelik yapmak zorunda kalmama haklarını, ya da bir ailenin şans oyunlarından, uyuşturuculardan, hırsızlıktan ya da sefalet bölgelerinde dilenerek yaşayabilmelerinin dışında başka bir yaşam biçimi oluşturma haklarını tanımak zorunda kalırlardı.

Bir kuramın ya da bir dini tutumun Hıristiyanlık

tarihindeki en olumlu noktalarla kenetlenmesinin emperyalizmin çıkarlarına son derece ters düşmesi çok mantıklı. Santa Fe belgesini hazırlayan beylerin, emperyalizmin kuramcılarının bir tinimiz olduğunu kuramsal olarak kabullendiklerinden kuşkum yok. Ama aslına bakılırsa zencilerin, Kızılderililerin, melezlerin ya da Üçüncü Dünya ülkelerinin her hangibir yurttaşının bu tine sahip olduğuna inanmıyorlar. Asıl sorunda burada ve bu nedenle ölçüsüz muhalefetlerini çok iyi anlıyorum, Latin Amerika Kilisesi'nin önemli bir bölümünün tanıdığı yoksullar için bu seçimin tarihsel önemini olumlu olarak değerlendirebileceğime inandığım gibi.

Yoksulların zorla kiliseye girdiklerini çok güzel anlattınız. Kitleleri kiliseye getirenin onların acıları ve anlatılmaz trajedileri olduğunu düşünüyorum. Onların acı çığlıkları kiliseye ulaştı, özellikle sürüye en yakın çobanlar onların, acılarını, çektiklerini ve çığlıklarını duyabildiler. Yankıları yayıldı: Piskoposlara, kardinallere hatta bir papaya, XXIII. Johannes'e dek. Üçüncü Dünya ülkeleri ve Üçüncü Dünya ülkelerinin devrimcileri, ülkelerimizdeki bütün insanların, Marxçı-Leninciler de dahil olmak üzere, saygı ve sempati ile anımsadıkları, XXIII. Johannes'in belirleyici demeçlerinin etkisini duyumsadılar.

Birçok rahip ve piskoposun Üçüncü Dünya ve Latin Amerika'daki yoksullar yararına olan eğilim ve tutumlarının itici gücünün temel taşı XXIII. Johannes'in vaazlerinin olduğuna kesinlikle inanıyorum.

Betto: XXIII. Johannes papalığa yükselen bir köylü çocuğuydu.

Castro: Herhalde bu özelliğin düşünme biçiminde büyük etkisi olmuştur. Latin Amerika'daki kilise hareketinden, kilisenin halka yakınlaşmasından, XXIII. Johannes'in adını anmadan söz edemeyiz. O zamanlar biz bile bu değişimin farkına varmamıştık. Siz, Frei Betto, 1968'den bu yana olanları anlattınız. Biz, XXIII. Johannes'in düşüncesinin katolik kilisenin gelişiminde ve bu hareketin ortaya çıkmasındaki etkisini olaylar aracı-

lığıyla kavradık. Bu nedenle etkileşimin karşılıklı olduğunu iddia ediyorum: Yoksullar kiliseye giriyor ve kiliseyi etkiliyorlar, kilise de bu acılara tepki ya da yankı olarak yoksulların dünyasına daha derinlemesine eğiliyor. Sizi temin ederimki kıtanın bu yarısında kilise hiç bir zaman, çok sayıda rahip ve piskoposun yoksulların sorunlarıyla özdeşleşmeye başladıkları anda ulaştığı saygınlık ve yetkeye sahip olmadı.

Betto: Günümüzde Avrupa'da bir çok kişi Kurtuluşun Tanrıbiliminin kilisenin Marxçı-Leninci etki alanına girmesi olduğuna inanıyor. Kilisenin içinde de böyle düşünen insanlar var.

Komutan, ben kendimi Kurtuluşun Tanrıbilimiyle öylesine özdeşleştiriyorum ki, neredeyse bu Tanrıbilim sayesinde bugün Hıristiyanlık inancım daha da derinlik kazandı diyebilirim.

Avrupa kilisesi Avrupa toplumu gibi yüzyıllarca dünyanın merkezi oldu. Kilise, dünyanın geri kalan bölümüne salt kilise modeli değil Tanrıbilimini de ihraç etmeye alışmıştı. Ben Tanrıbilime güveniyorum. O Hıristiyan toplumun inancından büyüyen, gelişen yansımadır. Bu anlamda her Hıristiyan Tanrıbilim yapar, her Hıristiyan meslekten Tanrıbilimci olmasa bile, Tanrıbilimciler, Tanrıbilimi için gerekli bilimsel temellere ve bilgilere sahip olanlardır. Ama aynı zamanda cemaatlerle de ilişkileri vardır. Bu da çıkarımlarını hem uygulama hem de sistemleştirme olanağını sağlar Hıristiyan halktan kaynaklanan bir yansımadır bu.

Avrupa'nın ürettiği, liberal Tanrıbilimin değerini biliyoruz. Ama her Tanrıbilim gibi bu da Avrupa gerçeğinin özgün sorunlarını yansıtıyor. Peki Avrupa gerçeğinde bu yüzyılın en önemli olayları nelerdi? İki büyük savaştı bunlar. Bu olaylar Avrupa kültüründe insanın değeri, yaşamın anlamı v.b. hakkında korku dolu sorular yarattı. Heidegger'in ya da Sartre'ın felsefelerine, Fellini ya da Bunuel'in filmlerine, Picasso'nun resimlerine, Camus'nün, Thomas Mann'ın ya da James Joyce'un yazılı eserlerine bir göz atalım! Hepsinin bu rahatsız edici soruya bir yanıt aradığını göreceğiz: İn-

sanın değeri nedir? Avrupa Tanrıbilimi bu varoluşçu felsefede gerçekle olan ilişkisi için gerekli köprüyü bulmuştur.

Peki Latin Amerika'nın bu yüzyıldaki en önemli gerçeği neydi? Bir savaş mıydı? Hayır! Bölgesel savaşlarımız oldu gerçi ama hiç biri kıtanın bütününe yayılmadı. Latin Amerika'nın bu günkü tarihi gerçeği ya da en önemli sorunu sefalete düşmüş insanların acımasız gerçeğidir. Bizim sorunumuz insan oğlunun felsefi bir sorunu değildir. Bizim korku dolu sorumuz şudur: Bu denli beklenilmeyen teknolojik gelişmelere ulaşan bir dünyada, burada, Latin Amerika'da birarada ve çoğunlukta olmak üzere insan diyemiyeceğimiz insanlar neden var? Latin Amerika'nın yarısından fazlası, hayvanlardan daha kötü yaşama koşullarına sahip olmakla, insanlık dışı bir durumda. Brezilya'daki evcil hayvanların yaşama koşulları Brezilya halkının çoğunluğun yaşama koşullarından belirgin olarak daha iyi. Bu durumu yeterince inceleyebilmek için Tanrıbilimin felsefe ile işbirliği yapması yeterli olmuyor. Önemli olan böyle bir durumun nedenlerini öğrenmek gerekliliği, bu nedenle de sosyal bilimlerle işbirliğine girmekten vazgeçilemez. Sosyal bilimler içinde artık Marxizmin katkısını da kimse göz ardı edemez.

Kurtuluşun Tanrıbilimi bu halk için adalete ve gerçeğe ulaşma gereksinmelerinden yola çıkarak bilimsel olarak konuştuğu anda da, kilisenin bir bölümünden şiddetli tepki görüyor. Bu da, Brezilyalı Tanrıbilimci Leonardo Boff gibi kimi arkadaşlarımızın, bu kilisenin Tanrıbilimcisi olarak en temel haklarını kullandıkları için ceza görmelerine yol açıyor: İnancın ışığı altında halkının gerçeğini ve tarihini yansıttığı için.

Her gün dünyada olup biteni izleyen sizden bu sorun hakkındaki düşüncenizi öğrenmek isterim. Kurtuluşun Tanrıbilimine yapılan saldırıların sizdeki etkisi ve yankısı nedir. Buna nasıl tepki gösteriyorsunuz? Bu sizde bir insan, ya da bir politikacı olarak belli bir ilgi ya da herhangi bir kişisel tepki uyandırıyor mu? Bu konuda bir şeyler duymak isterim.

Castro: Söylediklerıniz ve bana sorduğunuz soru son derece zor ve duyarlı. Yine açıklamalarınızın bazı noktalarına değinmek zorundayım, ve hemen kilisenin araç haline getirilmesi düşüncesinden başlamak istiyorum.

Bu konuda bir kez daha konuşmuştuk, ancak bu söyleşi çerçevesinde değildi bu. O zaman size şöyle demiştim: İş bitiriciliğe, iş çevirmeye çalışan insanlar hiç bir yerde saygıya değer değillerdir ve bu yolla başarı da kazanmamışlardır hiç. Bu tür insanlar rüzgarın ve dalgaların oradan oraya sürüklediği küçücük gemiler gibidir. İş bitiricilik oportünizmle eş anlamlıdır. Tutunacak yeri ve kökleri yoktur. Benim başkalarını kullanan biri olduğumu bilseydiniz bana saygı duymazdınız herhalde. Aynı şekilde hiç bir devrimci, kullanılabilecek insanlar olduğunuzu farketseydi, size, ya da sizin gibi düşünen insanlara saygı duymazdı. Bana göre; saygı, dostluk, ciddi çözümlemeler, anlayış, bütün bunlar salt gerçekten inanılır insanlar arasında vardır. Bu kadar derin bir inancınız ve inançlı oluşunuz, olmasaydı, düşünceleriniz bize hiç etki etmezdi. Bende size karşı derin saygı uyandıran en önemli şeyin derin dini inancınız olduğunu itiraf ederim. Kilisedeki aynı sorunlarla uğraşan insanların bu konuda size benzer olduklarından kuşkum yok. Eğer biz devrimciler sizlerin gerçekten güvenilir, inanılır olduğunuz düşüncesinden yola çıkmasaydık, şimdiye dek söylenenlerden ne tartıştığımız tasarımların, ne de bir birlik düşüncesinin ya da Nicaragua'daki gibi Hıristiyanlar ve Marxçılar arasındaki bir bütünleşmenin hiç birinin anlamı olmazdı.

Gerçek bir Marxçı sahte bir Hıristiyana güvenemezdi, gerçek bir Hıristiyanın sahte bir Marxçıya güvenemeyeceği gibi. Sağlam ve sürekli bir ilişkinin temelini salt bu inanç belirleyebilir.

Neyse ,bu konuyla fazla uğraşmıyoruz, çünkü bir halk deyişi şöyle der: «Yalancıyı ortaya çıkarmak kötürümü ortaya çıkarmaktan kolaydır». Bir Hıristiyan

ya da bir devrimci nasıl inanç taslayamazsa, yalanı da saklayamaz. Bu nedenle, sizde ve bizde varolan bu denli güçlü inançlardan kaygı duyanların bu denli basit bir kanıtlamanın ardına gizlenmelerini anlıyorum.

Avrupa'dan, liberal Tanrıbilimden, tarihsel gerçeklerden ve büyük Avrupalı düşünürlerin düşüncelerinde rol oynayan önemli olaylardan söz ederken size kulak verdiğimde, bu sorular üzerine çok düşündüğünüzü saptıyorum. Bizim durumumuzla Avrupa gerçeği arasındaki ayrımı açıklarken kıtanın bu bölümündeki kitle sefaletinden temel olgu ve belirleyici bir gerçek olarak söz etmeniz beni çok etkiledi. Üstelik bu salt son 40 ya da 50 yılda böyle değildi, her yıl ve her gün yeni baştan doğrulanıyor bu durum. Latin Amerika nüfusu henüz 100 milyonken, 1930'daki ekonomik kıriz Latin Amerika'nın en güç ekonomik ve toplumsal trajedisiyse, bugünkü bunalım çok daha ağırlıktadır, çünkü bugün Latin Amerika'nın nüfusu 400 milyonu aşmıştır ve gerek doğal kaynaklar, gerek yaşamı sürdürecek kaynaklar daha da azalmıştır.

Bu konuda belli kuramlar olmasına karşın insanların bir zamanlar nasıl yaşadıklarını bilmiyorum. Avlanarak, balık tutarak, meyva toplayarak yaşadıkları söyleniyor, o zamanlar, henüz çok sayıda vahşi hayvan, ırmaklarda ve göllerde çok sayıda balık yaşarken. Toprak bu denli kirlenmemişti, ateş başında ısınabilmek için yeterince odun vardı, insanların beslenebildiği kökler ve doğal meyveler vardı. Bu doğal kaynaklar giderek azaldı, kirlenme arttı, ya da varlıklarının başında kıskançlıkla nöbet tutan mal sahipleri türedi, bu arada insan sayısı sonsuz derecede çoğaldı.

Bugün insan avlanarak ya da birşeyler toplayarak yaşayamaz, toprağı yoğun biçimde işleyerek, balık üreterek, gerekli teknik donatımla balıkçılık yaparak ve endüstri yoluyla yaşamak zorunda. Bugün insan gerekli eğitimi olmadan ve tıbbi gereksinmeleri karşılanmadan yaşayamaz. O zamanlar doğanın seçimine göre salt en iyi fiziksel yapıya ve en çok dirence sahip olanlar yaşamda kalabiliyorlardı. Bugün insan topraktan en

çok verimi elde etmek zorunda, bunun içinde onu çevreleyen doğadan alamayacağı araçlara gereksinimi var. Kitle sefaletinin ortaya çıkması dünyanın bu bölümündeki milyonlarca insan için besin maddelerinin son derece azalmasının sonucudur. Bu nedenle, «insan diyemeyeceğimiz insanlardan» söz ettiğinizde size bütünüyle katılıyorum.

Joelmir Beting'le konuşmamızda, bize, Brezilya'da 135 milyon nüfusun salt 32 milyonunun Belçikalılara yakın tüketimde bulunduklarını anlatmıştı. Diğer 30 milyon bunun altında yer alıyor. 40 milyon en alt geçinme düzeyinde ve 30 milyon kişi de bu varolmanın en alt düzeyinin de altında yaşıyor. Yoksul mahallelerde yaşayan, işsiz, okula gidemeyen ve varoluşlarını güvenceye almak için hiçbir şeyleri olmayan bütün bu insanlar hangi sınıflamaya giriyor? Kuşkusuz hepsi «insan diyemeyeceğimiz insan» sınıflamasına giriyor. Latin Amerika ülkelerinin çoğunda halkın yarısından çoğu «insan diyemeyeceğimiz insan» sınıflamasına giriyor, bunun yanısıra belki %15 ya da %20'si de Belçikalıların düzeyinde yaşıyorlar, gerekli olanaklar ve tüketim maddeleriyle. Bu durumda kıtanın bu yarısında yaşayanların 250-300 milyon kadarının, ya da halkın 3/4'ünün az ya da çok «insan diyemeyeceğimiz insan» sınıflamasına sokulmaları gerektiğini söylemek zorundayız.

Söylediğinize tamamen katılıyorum. Bu durumun nedenleri üzerine yaptığınız açıklamaları da büyük ilgiyle izledim. Bu nedenleri açıklamayı sürdürmek kuşkusuz çok uzun sürecektir, ancak tarih, sömürgecilik ve kölelikle ilgili her şey gibi, bunları da içinde saklamaktadır. Bu kıtadan yağmalanan varsıllıklar Avrupa ve Birleşik Devletlerdeki büyük endüstri güçlerinin gelişmesini finanse etmeye yaradı.

Bu aynı zamanda az gelişmenin, yeni sömürgeciliğin, eşit koşullar altında kurulmayan ticaret ilişkilerinin yol açtığı çeşitli yağmalama biçimlerinin, kayırıcı bir politikanın, düşürülmüş fiyatların, dünyanın bu yarısının doğal ve insan kaynaklarının acımasızca sömü-

rülmesinin, aşırı yüksek faiz taleplerinin, para politikasının ve Üçüncü Dünya ülkelerini bağımlılık, az gelişmişlik ve yoksulluk içinde tutan geniş kapsamlı bir sömürü yöntemleri deposunun da temelidir. Bu Latin Amerika'da daha da belirginleşiyor, çünkü bizim toplumsal, politik, eğitim ve kültürel gelişmemiz daha yüksek düzeyde, bize burada bol bol propagandaları yapılan batının tüketim toplumlarına ilişkin daha çok bilgiye sahibiz. Bu nedenle, Afrika ve Asya gibi Üçüncü Dünyanın başka bölgelerine oranla eşitsizlik ve yoksulluk konularında daha güçlü bir bilince sahibiz; böylece politik ve toplumsal açıdan bakıldığında durumun gizil tehlikesi ve patlayabilirlik özelliği büyüyor. Marxizmin toplumsal bilimlerin gelişmesine önemli bir katkıda bulunduğu gözleminizi çok ilginç buluyor ve katılıyorum. Bu sorunlarla dini nedenlerden ötürü ilgilenenler, açıklamalar ararken ve incelemelerde bulunurken bir biçimde Marxizmi bir çözümleme aracı olarak kullanıyorlar, en azından her incelemenin bilimsel bir temeli ve yöntemi olmak zorunda olduğundan. Marxizmden salt Tanrıbilimsel, metafizik ya da felsefi sorunların açıklanmasında değil, ekonomik, toplumsal ve politik olguların açıklanmasında da yararlanıyorlar. Bu, bir sayrılığın tanılanmasında, Birleşik Devletler'de mi, Fransa'da mı, Sovyetler Birliği'nde mi, Japonya'da mı ya da diğer herhangi bir ülkede mi yapıldığına bakılmaksızın, bilimsel bir aracın ya da donanımın kullanılması gibi bir şey. Bilimsel bir araç, bir ilaç, tıbbi bir donanım ya da bir endüstri yapısı bir makine kendiliğinden bir ideolojiyle bezenmez. Ancak bir bilimsel yorumlama belli bir politik ideoloji'ye neden olabilir; ama bununla dini bir inançtan söz etmiyorum.

Bugün kim Marxizmi bir araç olarak kullanıyor? Bütün Kurtuluş Tanrıbilimcileri mi, yoksa salt bir kaçı mı? Kurtuluş Tanrıbilimcilerinin Marxizmin çözümleme yöntemini ya da araçlarını toplumsal incelemeler için bir bilim olarak ne ölçüde kullandıklarını saptayacak durumda değilim. Ancak bildiğim bütün bilim adamlarınca kullanıldığı. Örneğin, çok sayıda bilimsel

incelemeler ve eserler okuyorum salt toplumsal sorularda değil, biyoloji, astronomi, yaşam, botanik ve mineraller üzerine incelemeler. Bütün bu kişiler, dini görüşlerinden bağımsız bir bilimsel çözümlemeye başvuruyorlar. Evrim teorisinin yadsındığı bir dönem oldu, bir dizi bilim adamı bu kuramı gerekli buldukları için çok katı eleştirildi. Bundan önce dünyanın yuvarlak olduğu, kendi çevresinde ve güneşin çevresinde döndüğü kuramı yadsmdı. İnsanların bilimsel ilerlemeleri söz konusu olduğunda, bilimsel gerçeklerin çok kesin biçimde yadsınmasına ilişkin çok sayıda örnek sayılabilir. Bugün her bilim adamı, Katolik olsun, Evangelist, Müslüman, Hinduist, Budist olsun, Kuzey Amerikalı, Japon, Çinli ya da herhangi bir diğer ülkeden olsun, dini inancından tamamen bağımsız olarak belli bir problemi çözümlemek için bilime başvuruyor. Bilim adamları salt bu yüzden bu kadar ilerlediler, salt bu nedenle genetik yasalarını bulmayı başardılar ya da şu sıralarda inanılmaz bir şeyi, hücre yapılarını değiştirmeyi ve yapay yeni hücreler yaratmayı gerçekleştirmek üzereler. Hatta genetik yasalarını bulan bir rahipti. Mendel Benediktin olup olmadığından emin değilim. Diğerleri araştırmayı sürdürdüler ve mustasyonu —değişimi— ve bunun nedenlerini buldular; yine başkaları hücreleri, hücre çekirdeklerini, kromozomlarını araştırdılar ve DNA'yı buldular. Bu arada bir hücrenin genetik kodunu da keşfettiler. Sonunda bu genlerin kimilerine müdahale edip bir hücreden diğerine taşımayı başardılar bile.

Aynı şey, matematiksel hesaplamaları ve fiziksel incelemeleri temel alarak atomların inanılmaz enerjisini deneyenlerde de görüldü. Burada, uzayı araştıran ve fethini olası kılanlardan, ya da modern ilaç bilgisini geliştiren ve hatta doğada varolmayan moleküller oluşturmayı başaranlardan da söz edilmeli. Bunlar laboratuarlarda üretiliyordu, öyleki 30 yıl boyunca sünger kültürleriyle oluşturulan bir antibiotik bugün sentetik olarak yapılabiliyor, yani doğal biçimde oluşturulanlardan daha kusursuz ve etkili olan ilaçlar yapan modern bir ilaç bilimi.

Bu uzun açıklamalarla söylemek istediğim herhangi bir toplumsal sorunun çözümü için bilime başvurmanın gerekliliğidir; bunun için çok sayıda bilim adamı hiç bir yönüyle Marxçı modelden sapmayan yöntemler kullandılar. Bu yöntemleri doğa nesnelerini ya da kimyasal ve fiziksel olguları açıklamada uyguladılar, ancak felsefi ya da Tanrıbilimsel sorunların açıklamasında uygulamadılar. Bugün bilim adamları evrim kuramını ve astronomların bulduğu bütün yasaları, yer çekiminden, saman yolunun devinimini açıklayan yasalara kadar bütün fiziksel yasaları kullanıyorlar. Bu konularda çalışan bilim adamları arasında dünyaca tanınmış çok sayıda Protestan, Katolik, Müslüman, Yahudi, Hindu, Budist ya da başka dinlere inananlar var; hatta ateisler, inançsızlar ve bilinemezciler de var aralarında. Bu durumda araştırmalarda bilime başvurulması salt uğraşı Tanrıbilimcilik olanlara özgü değil, insan bilgisinin bütün alanlarında çalışan bütün araştırmacıların bir özelliği. Bu durumda itiraz olmaksızın bu bilimsel yöntemlerin dini inançla çelişkide olmadığını iddia edebilirim.

Size bu söyleşiye hazırlanmak için daha çok zamanımın olmasını istediğimi söylemiştim, çünkü o zaman Kurtuluş Tanrıbilimcileri ve Kurtuluşun Tanrıbilimine ilişkin daha yoğun enformasyon ve bilgi toplar, Leonardo Boff ve Gustavo Gutierrez'e ilişkin daha çok şey bilirdim. Elime onlar hakkında bir kaynakça geçti ve böylece Boff'un, Gutierrez'in ve diğerlerinin en önemli eserlerini toparlamayı başardım. Çok işim olmasına karşın bu konuda bilgilenmek ve ne düşündüklerini ayrıntılı olarak öğrenmek istiyorum.

Öyle olduki, ne sizin yakın zamanda Kuba'ya dönme olanağınız vardı, ne de benim çok zamanım. Yine de belli bir düşüncem ve bilgim var, çünkü her gün sabah ilk iş olarak kalın bir deste uluslararası telex okuyorum. İçindekiler listesinden ilginç politik, ekonomik, bilimsel ve tıbbi bilgileri düzenliyorum, şu sıralarda Kurtuluşun Tanrıbilimi ve bunun oluşturduğu sorun ve tartışmalarla ilgili bilgileri de okuyorum. Yine

de bu konularda düşünce ileri sürmek kolay değil benim için. Devrimci hareketle ilgili ya da genel olarak politik konulardaki sorulara karşı daha kolay bir tavır alabilirim, çünkü bunlar benim eylemlerimin devindiği alana giriyor, bu konularda düşüncemi söylemekte kendimi özgür duyumsuyorum ve buna hakkım olduğunu düşünüyorum. Ancak söz konusu olan bu tür sorular, kilise ve kilisenin iç politikasıyla ilgili şeyler olduğunda çok dikkatli olma gereğini duyuyorum. Tavır almaktan ve böylece bir dini akım içinde tartışmalara ya da bölünmelere neden olmaktan, ya da tartışmaya açık sorulardan birinden yana olmaktan kaçınıyorum. Sizin için ve birçok Hıristiyan ve Katolik için bu oldukça kolay. Uluslararası telexlerde Avrupa, Latin Amerika ve dünyanın diğer bölümlerinden çeşitli açıklamalar okuyorum. Bu sorunun özel durumunu gözden kaçırmayıp, değerlendirmeler yapmaktan ya da karışmaktan kaçınıyoruz. Ancak bu gerçeklere ve açıklamalara ilişkin kendi değerlendirmelerimizi yapmıyoruz anlamına gelmiyor. Ancak şöyle düşünüyorum: Kilise çok eski bir kurum neredeyse 2000 yaşında.

Betto Var olan en eski kurum.

Castro: Budistler ve Hinduistler daha eski sanıyorum.

Betto Evet ama, kurum olarak değil.

Castro: Doğru, kurum olarak, olabilir. Kilise en eski kurum olabilir, çok güç sınavlardan geçti: Ortodoks kilisesi gibi başka kiliselerde oluşan ayrılmalar ve bölünmeler. Ya da daha sonra, reformasyon döneminde başka kiliseler de oluştu.

Katolik kilisenin inşa edildiği Petrus Kayası çok güçlü ve dirençli bir kaya kuşkusuz. Kurum tarih boyunca dünyanın gerçeklerine uyum gösterme becerisinin yanı sıra, deneyim ve bilgeliğini de kanıtladı. Galile'nin mahkum edildiği andan, atom çağına, uzay yolculuklarına, gezegen kuramlarına, evrim yasalarına ve yararlarından söz ettiğim çağdaş biyolojinin keşfine dek bir çok meydan okumaya göğüs germek zorunda kaldı. Ama Tanrıbilimcilerin çabaları ve yeni Tanrıbilimsel

ölçütler varoldu hep; ayrı biçimde kurumun bütün önemli politik, ekonomik ve toplumsal değişimlere olduğu gibi dünyada olan büyük bilimsel buluşlara uyum sağlaması için akıllı önlemler alındı.

Kilise ve Doğum Kontrolü

Bence günümüzde kilise yine önemli ölçüde uyum gerektiren zorlu meydan okumalarla karşı karşıya. Kilisenin kurum olarak bir dizi sorun karşısında takındığı tavıra tamamen katıldığını söyleyemem. Bir örnek vereyim: Denetimsiz nüfus artışı sorununa çok ciddi olarak eğilmek gerektiğine inanıyorum. Bugün kilisenin bu sorunla daha yakından ilgilendiğini ve bu konudaki tutumunun benim okula gittiğim günlere oranla değiştiğini biliyorum. O zamandan bugüne dek belli tasarımlarda dikkate değer değişiklikler oldu. Bununla Katolik kilisenin ilkelerinden ya da Tanrıbilimsel tasarımlarından sapan görüşler ya da ölçüler olsun demek istemiyorum, gerekli gördüğüm kilisenin zamanımızın en önemli sorunlarına daha gerçekçi bir biçimde eğilmesi. Bu sorunlara, kimi ülkelerde düşünce ayrılıklarına ve çok ciddi politik çatışmalara yol açan, doğum denetiminin kaçınılmazlığı sorununa nasıl yaklaşıldığı da giriyor.

Bir Afrikalı kardinalle, Roma'da bulunan Benin başpiskoposuyla bir kez bu konuda konuşmuştum, ona şöyle dedim: «Görüyor musunuz, Katolik kilisesinin Çin'de ve Hindistan'da çok büyük bir etkisi olmaması iyi olmuş». Çünkü bu ülkelerde —birinin nüfusu 1 milyarın üstünde, diğerinin yaklaşık 700 milyon, ancak ikisinin de kaynakları buna oranla sınırlı— doğum denetimine çok ciddi olarak eğilinmek zorunda. Bunlar yaşamsal önemi öyle büyük sorunlar ki, dini inançlarla çelişkiye neden olmamalılar; kilise karmaşık sorunları çözmek ve Katoliklerin inançları ve gerçekleri arasındaki ürkütücü çelişkilerden kaçınmak zorunda.

Betto: Küçük bir düzeltme, komutan. Bugün kilise sorumluluk yüklenmiş bir ana-baba modeli içinde doğum

denetimini ilke olarak kabul etmektedir. Bu şu anlama geliyor: Sahip olmak istedikleri ve yaşamlarını kapsamlı olarak gerçekleştirme görevini üstlendikleri çocuk sayısını ana-baba kararlaştırıyor. Kilisedeki tartışma doğum denetiminin yöntemleri üzerine. Yine de çok önemli ve haklı bulduğum bir politik endişe var. Bunun amacı, doğum denetimini kapsamlı bir tartışmaya girmeden gereğinden çok kolaylaştırmamak; çünkü bu denetimde egemen olmak isteyenler Dünya Bankası ve Sağlık Merkezlerinde yoksul kadınları kısırlaştıran Kuzey Amerika politikasıdır. Başı ağrıyan ya da bir gebelik sorunu olan bir kadın bu merkezlere gittiğinde hemen kısırlaştırılıyor. Bu karmaşa nedeniyle çok dikkatli olmak zorundayız.

Castro: Emperyalizmin ülkemizdeki egemenliğini ayakta tutmak için uyguladığı girişim ve yöntemlerini asla onaylamayacağımı biliyorsunuz. Zaten zorunlu kısırlaştırılmayı bir insana yapılabilecek en acımasız yaralama olarak görüyorum. Bunu kesinlikle onaylamıyorum. Burada çözümler de getirmiyorum, sadece çağımızın çok önemli bir sorununa değiniyorum. Bu ölçütlerin, bu sorumluluk yüklenmiş ana-baba kavramının ne zaman getirildiğini bilmiyorum. Ne zaman oldu bu?

Betto: 1965'deki II. Vatikan toplantısının ardından tartışma ivme kazandı.

Castro: Peki bu kavram ne zaman belirlendi?

Betto VI. Paul'un görevi döneminde «insan yaşamı» adlı yazısında.

Castro: Hangi yılda?

Betto : Bunu tam olarak anımsayamıyorum, çünkü VI. Paul'un dönemi 15 yıl sürdü.

Castro: 10 yıldan fazla mı oldu?

Betto Evet, yaklaşık.

Castro: O zaman Benin Kardinaliyle konuştuğumda bu kavram vardı?

Betto Ne zaman olmuştu bu konuşma?

Castro: 10 yıldan çok oldu. Bu konudaki endişelerimi belirttiğimde, bu sorumluluk yüklenmiş ana-baba modelinden hiç söz etmedi bana. Üçüncü Dünya Ülkele-

ri'nde gözlemlediğim bir dizi gerçek sorundan söz ettim ve nüfus artışını denetleme gerekliliği ile kilisenin doğum denetim araçlarına karşı takındığı geleneksel tutum arasındaki doğabilecek vicdan çatışmalarından ve ergeç bir çok ülkede tehlikeli sonuçlarının görüleceğinden söz ettim. Gelişmekte olan hiç bir ülke yılda %2 ya da %3 oranında bir nüfus artışını kaldıramaz. Bu sürdükçe yüzyıllar boyunca birikmiş olan yoksulluk ve acıdan asla kurtulamaz. İçlerinde bu kadar çok politik, ekonomik, toplumsal ve hatta törel görünüşler barındıran bu sorunlarla ilgili gerçekçi, amaca uygun ve akılcı bir tavır almalıdır kilise bence.

Bu bağlamda, Üçüncü Dünya Ülkeleri'ndeki besin maddesi eksikliğinden yıldan yıla ölen çocukların sayısıda göz önüne alınmalı. Binlercesi ilk yaşlarında, 1 ya da 5 yaş arası, 5 ya da 15 yaş arasında ölüyorlar. Bu yaşı, geçirenlerden milyonlarcası yetersiz beslenme sonucu fiziksel ya da tinsel sakatlıklarla büyüyorlar. Bu gerçek insanlık dışı, korkunç ve yürekler acısıdır. Cehennemi bundan daha kötü düşlemeye gerek yok. Okula gitme olanağı ya da onlara bunu öğretebilecek kimseleri olmayan çok büyük insan kitlelerinin kullanılmayan törel bilgileri edinip karı koca olarak bir manastırdaymış gibi disiplin içinde cinsel perhiz yapmalarını bekleyemeyiz yüzyıllarca. Bu gerçekçi değildir. Tanrıbilim, din ve kilise bu sorunu görmezden gelemez sanıyorum. Eğer kilisenin teknik, bilimsel ve toplumsal olarak bütün insanların beslenme, eğitim, sağlık ve yaşam güvencesi sorunlarını nasıl çözmek istediğine ilişkin politik bir kuramı yoksa, en azından bir Hıristiyan ailesinin bu koşullar altında bu soruna nasıl yaklaşacağına ilişkin akılcı ve törel tasarıları olmalı.

Eskiden tanıdığım ölçütler daha akılcı ve kullanışlı anlamda değişmiş olsalar da, ki bu kuşkusuz ülkelerimiz için büyük değer ve önem taşımaktadır, yine de bu konularda bugünde düşünce ayrılıkları var. Bununla sözünü ettiğim aslında dini ya da Tanrıbilimsel sorunlar değil, politik ve toplumsal alanda bütün Üçüncü Dünya Ülkeleri'nde ve özellikle Katolik kilisesinin çok büyük

bir etki alanına sahip olduğu Latin Amerika ülkelerinde inanılmaz boyutlarda etkileri olan sorunlardır.

Kilise bu sorunlar üzerinde düşünür, bir kez olsun Latin Amerika ve Üçüncü Dünya Ülkeleri'nin ekonomik ve toplumsal sorunları üzerine kapsamlı ve ciddi kafa yorarsa bunu saygıyla selamlayacağım. Büyük ekonomik bunalım ve Üçüncü Dünya Ülkeleri'nin borçları, ülkelerimize uluslararası ekonomik ilişkilerin utanmaz, bencil ve adaletsiz sisteminin getirdiği sömürü ve yağma, korkunç bir trajedi ortaya koyuyor. Kilisenin ülkelerimize acı çektiren bu sorunlara yapıcı ve dayanışmacı bir tutumla eğilmesi beni sevindirecektir. Dünya barışı ve erincine olağanüstü değerli bir katkı olacaktır bu. Halklarımızın elinden alınan doğal kaynaklar askeri harcamalarda kullanılmaktadır.

Kilisenin kucağında bölünmeleri kışkırtmak istemiyoruz bunu isteyemeyiz de. İstediğimiz, şu anda, ya da yakın süreç içinde nüfus artış oranı aynı kaldıkça, dünya Katoliklerinin çoğunluğunun ama aynı zamanda en yoksulların çoğunluğunun yaşadığı ve yaşayacağı Üçüncü Dünya Ülkeleri'nin ve bütün insanlığın —ama özellikle Latin Amerika halklarının— haklı isteklerine arka çıkan bir kilise. Kilisenin dışından reformlar gerçekleştirmek ve düzeltmek niyetinde olmayı doğru bulmuyorum. Dışardan kilisenin içinde bölünmelere neden olmak niyeti de en az bunun kadar yanlış bence. Buna karşılık, insanlığın en köktenci uğraşlarıyla birleşen bir kiliseyle dayanışmaya girmek hem onlar, hem de bizim için politik olarak daha doğru olur. Bu tür sorunların akılcı bir biçimde çözülebileceğine ilişkin umudum olduğunu da söylebilirim size.

Betto: Hıristiyanlığa yakışır ve demokratik bir biçimde, diye eklemek istiyorum ben de.

Castro: Akılcı düşüncenin böyle bir anlayışı içerdiğine inanıyorum; çünkü biçim demokratik değilse, bütünüyle akılcı da olamaz.

Papa kalkıpta bize, partilerimizi nasıl örgütlememiz gerektiğini, demokratik merkeziyetçiliği uygulayıp uygulamayacağımızı, ya da Marxizm-Leninizmin nasıl yo-

rumlanması gerektiğini söyleseydi, bu çok yadırgatıcı olurdu benim için. Siz isteseydiniz yapabilirdiniz belki bunu, ben de gerçekten anladığım konularda konuşabilirim.

Bu durumda umut, kilisenin özgün sorunlarının akılcı bir biçimde çözülmesinde yatıyor. Bundan da öte, kilisenin şu sırada ülkelerimize gözdağı veren ciddi ve dramatik meydan okumaları kavramasında ve ülkelerimizi desteklemesinde umudumuz. Bütün söylediklerimizden kesinlikle ortaya çıktığı gibi; kilisenin yoksullardan yana bir tavır almasından kesinlikle hoşnut olduğumuzu anlamak için çok zeki olmaya gerek yok. Bu aynı zamanda, daha önce, kilise yüzyıllar boyunca feodalizme, sömürgeciliğe, köleliğe, insanların yok edilmesine ve sömürülmesine bütün bu büyük tarihsel haksızlıklara karşı bir tutum almadı derken yaptığım tarihsel çözümlemeyle ilgili bir sonuç. Kilisenin, günümüzdeki ağır toplumsal sorunlara adaletli bir tavırla eğilmesini ve geçen yüzyılların aldırınazlığının yinelenmemesini kimse benden çok isteyemez. Latin Amerika yoksullarına yaklaşan ve sorunlarını kendi sorunlarıymış gibi kabul eden rahip ve piskoposları ne denli bir hayranlık ve hoşnutlukla izlediğimi söylemiştim size. Kurtuluşun Tanrıbilimcileri kilisenin yoksullara ve halka yanaşmasının öncüleriydi kuşkusuz. Ermiş olarak nitelendirebileceğimiz bu tür insanların bu yönde gösterdikleri gayretleri sempatiyle izlediğimi söylememe gerek yok.

Bu nedenlerle de, ne kimi Kurtuluş Tanrıbilimcilerine karşı alınan önlemleri değerlendirmek, ne de bu soruna karışmak istemiyorum; ancak ortaya koydukları işleri ayrıntılı olarak inceleyeceğim.

Geçtiğimiz günlerde materyal toplamaya çalıştım. Bu konuda elimde olanlar salt Boff ve Gutierrez'in bütün eserleri değil. Papa'nın son Latin Amerika gezisinde yaptığı konuşmaların kopyalarını da büyük ilgiyle aradım ve elime geçirdim, öncelikle de Guyana'da Ecuador yerlilerinin anacemaatlerinde ve Peru'nun yoksul mahallelerinde yaptığı konuşmaları.

Konuşmalarının metinlerini politikacı ve devrimci

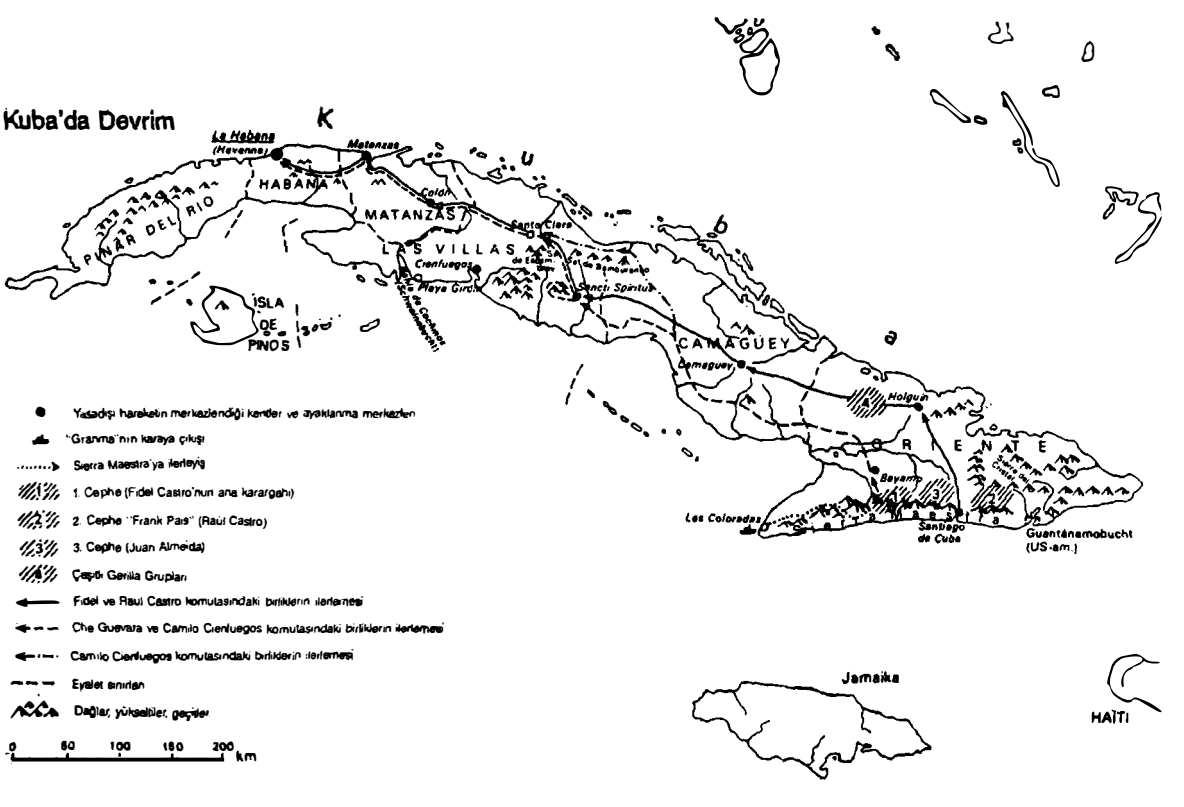
olarak büyük özenle okudum, özellikle de, köylülerin toprağa gereksinimleri olduğunu, bütün insanların günde üç kez yiyecek şeyleri olması gerektiğini, bütün aile reislerinin bir işe ve bütün çocukların esenliğe gereksinimleri olduğunu söylediği bölümleri. Alınan notlardan birine göre Lima'nın yoksul mahallelerinde yaşayanlardan biri derin bir inançla komşularının duygularını anlatmak için Papa'ya yanaşmıştı. Papa'dan destek istemiş ve hepsinin işsiz olduğundan, çocuklarının aç ve sayrılı olduğundan, ilaçsız olduklarından ve karılarının verem olduğundan yakınmıştı.

Papa'nın Latin Amerika ülkelerine yaptığı gezi sırasında, Roma, Paris, Londra, Amsterdam ve Madrit gibi görkemli kentlerden anlaşılabileceği gibi varsıl ve gelişmiş Avrupa'nın tüketim toplumlarının sahip olduğu maddi varlıkların bolluğu ve savurganlığıyla sizin de söz ettiğiniz ve Papa'nın, milyonlarca insanın yaşamak için en temel gereksinimlere bile sahip olmadığı Latin Amerika kentleri ve köylerinde gördüğü korkunç yoksulluk ve kitlesel sefalet arasındaki bu ayrımı anladığından kuşkum yok. Açıklamaları beni ilgilendiriyordu, metinleri buldurttum, çünkü kilisenin başının bu sorunlara ilişkin ne düşündüğünü bilmek istiyordum. Bu açıklamaların büyük önemi görmemezlikten gelinemez. Ve açık yüreklikle söylüyorum, Papa'nın bu kapıldığı kaygılardan hoşnutum.

Bütün materyali okumaya karar verdim, böylece gelecekte politik düzeyde bu konular üzerine daha kapsamlı konuşabilirim. Bu konuda yapay bir yargıya varmak istemiyorum; ve bu konuda konuştuğumda da elbetteki politik bir görüş açısından hareket ediyorum, Tanrıbilimsel boyutuna karışmak isteğinde değilim.

Saat 23'e doğru çalışmaya son veriyoruz. Komutan yerleştirildiğimiz evde bizimle yemek yeme çağrısını kabul ediyor. Yemekte annemin pişirdiği domuz kaburgalı ve domuz butlu mısır lapası ve benim hazırladığım «Bobo de Camarao» var. Yemekte başka dostlar da yer almakta, yaklaşık 15 kişi, Kubalı, Brezilyalı, Arjantinli ve Şilili. Konuşma zorlanmadan yürüyor, konuşulan özel-

likle Kuba mutfağının ve Minas Gerais'in özgün yemek zevkleri. İçecek seçiminde Fidel küçük ayaklı 'kupasıyla' benim getirdiğim «Velho Barreioro»yu yeğliyor. Dona Stella «Kocayı Beklemek» adlı bir tatlı hazırlamış, nefis bir şey, çok övülüyor, Komutan tarifini istiyor, Dona Stella ertesi gün ona bu tatlıdan bir tepsi gönderiyor.

Kuba'da Devrim
La Habana (Havanna)
Matanzas
HABANA
PINAR DEL RIO
MATANZAS
Colón
Santa Clara
LAS VILLAS
Cienfuegos
Bahía de Cochinos
Bahía de Buenavista
Sancti Spíritus
ISLA DE PINOS
CAMAGUEY
Camaguey
Holguin
ORIENTE
Bayamo
Las Colorados
Santiago de Cuba
Guantánamobucht (US-am.)
Jamaika
HAITI
Yasadışı hareketin merkezlendiği kentler ve ayaklanma merkezleri
"Granma"nın karaya çıkışı
Sierra Maestra'ya ilerleyiş
1. Cephe (Fidel Castro'nun ana karargahı)
2. Cephe "Frank País" (Raúl Castro)
3. Cephe (Juan Almeida)
Çeşitli Gerilla Grupları
Fidel ve Raúl Castro komutasındaki birliklerin ilerlemesi
Che Guevara ve Camilo Cienfuegos komutasındaki birliklerin ilerlemesi
Camilo Cienfuegos komutasındaki birliklerin ilerlemesi
Eyalet sınırları
Dağlar, yükseltiler, geçitler
0 50 100 150 200 km

26 Mayıs 1985 Pazar günü söyleşinin dördüncü ve son bölümü. Fidel'in çalışma odasına saat 19'a doğru ayak basıyorum, güneş henüz yüksekte Havana'da. Kuba lideri bana Belén Cizvit Koleji mezuniyet albümünden bir fotokopi küçük bir anı, veriyor. 18 yaşındaki sakalsız Fidel'in fotoğrafının yanında bir çerçeve:

FİDEL CASTRO RUZ
(1942 - 1945)

Kültürle ilgili anabilim dallarında olağanüstü başarı göstermiştir. Eksiksiz bir atlet olup, kolej bayrağını yüreklilikle ve gururla savunmuştur. Herkesin hayranlığını ve sevgisini kazanmayı başarmıştır. Şimdi hukuk kariyerine başlayacaktır, yaşam kitabını parlak sayfalarla dolduracağından hiç kuşkumuz yok. Fidel'in hamuru iyi mayalanmış, ustasız kalmayacak. Ustanın iyi bir şey üretmesi için gereken her şey var Fidel'de.

— Son çalışma aşamamızın ilk sorusunu soruyorum.

Papa'nın Ziyareti

Betto: Komutan, bugün Havana'nın bu sevimli ve çok güneşli öğlen sonrası dine ilişkin söyleşilerimizin dördüncü bölümüne başlıyoruz. Dünkü söyleşimizin sonuna doğru Papa II. Johannes Paul'un son Güney Ame-

rika gezisi sırasında yaptığı konuşmalara ilişkin daha ayrıntılı ve tam bilgi sahibi olmak istediğinizden söz etmiştiniz. Son aylarda uluslararası basında siz ve Papa II. Johannes Paul arasında bir buluşma olasılığı üzerinde kurgular yapıldı. İtalya kilisesinin yeni sağcılarının resmi yayın organı Trenta Giorno dergisi bile bu varsayımla ilgili bir söyleşi yaptı ve kapak sayfasında sizi Papanın önünde gösteren bir fotomontaj yayınladı.

Önce şunu soruyorum: Gerçekten Papayı Kuba'ya davet etmeniz biçiminde somut bir girişim var mı? Ve ikinci olarak da, bir buluşma gerçekleşecek olursa, Papaya ne söylemek isterdiniz?

Castro: Evet, uzunca süredir Papanın Kuba'yı ziyaret etme olasılığından sözediliyor. Papa II. Johannes Paul'un bugüne dek çok sayıda ülkeye giden, çok etkin ve olağandışı hareketli bir adam olduğunu herkes biliyor. Papanın bu hareketliliği, çeşitli ülkelere gezileri ve kitlelerle kurduğu ilişki sanıyorum yeni ve alışılmamış bir şey. Papanın çift koltuğu var: Kilisenin başı ve Vatikan devletinin başı. Yani etkenliği bir biçimde salt dini değil politik bir karaktere de sahip.

Politikacı olarak söylemek istediğim, politik aksiyon becerisini, yani dünyayı dolaşma ve halklarla ilişki kurma becerisini büyük ilgiyle izliyorum. Politik bir bakış açısından bu belirgin olarak Papanın bir niteliği. Papanın, dini bakış açısından ve kilisenin bakış açısından çeşitli halklarla kurduğu ilişkilerin ve etkinliklerinin de çok değerli olduğunu düşünebiliyorum. Ama bu konuda daha çok şey söylemek istemediğimi söylemiştim size.

Kendimi bu katı politik bakış biçimiyle sınırlıyorum. Bu durumda da Papa'nın etkinlikleriyle, hareketliliğiyle ve kitlelerle olan ilişkisiyle olağanüstü bir politikacı olduğunu kabullenmek zorundayım. Biz devrimciler de tamamen aynı şeyi yapıyoruz, kitlelerle bir araya geliyoruz, onlarla konuşuyor ve bir mesaj iletiyoruz. Ancak bir Katolik kilisesi başkanı için yeni bir biçem bu.

Kuba'ya bir Papa ziyareti olasılığından bu bağlam-

da söz edildi, ama görünürde henüz daha somut bir şey yok. Papanın Meksiko'ya ziyarete geldiği zamanki durumu anımsıyorum...

Betto 1979 başında Puebla'daki piskoposlar konferansı nedeniyle.

Castro: Evet, sanıyorum o zamandı. Roma'ya dönerken uçağı bir yere uğramak zorundaydı. Uçağının Kuba'ya inmesini rica ettik, ama aynı zamanda Miami'ye göç etmiş Kuba asıllılar Miami'ye inmesini rica ettiler. Papa Bahamaları yeğledi, ancak orada son derece az sayıda Katolik vardır sanıyorum, çünkü eski İngiliz sömürgesi olarak Bahamalardaki kilise daha çok Protestan olmalı.

O zaman bizimle bir ilişki olanağı vardı. O zamanki kararından hoşnut kalmadığımızı çok açık olarak itiraf ediyorum, çünkü Kuba ulusu olarak biz kendimizi görüyoruz. Çünkü Kuba burası, Miami'de ise Kuba ulusundan vazgeçen ve çoğunluk olarak da Amerikan vatandaşlığına geçenler yaşıyor. Miami'ye yapılan bir ziyaretin, Kuba'ya yapılan bir ziyaret olmadığını, ABD'ye, ve Kuzey Amerikalılar gibi duyumsayan ve düşünen insanlara yapılan bir ziyaret olduğunu düşündük —ve bu bana son derece mantıklı geliyor— bunların hepsi Batista zamanında korkunç suçlar işlemiş, işkence yapmış ve sonra kaçmayı başarmış insanlardır. Orada, ülkemizi yağmalayan, sömüren ve sonra da sırt çeviren bütün dolandırıcılar yaşıyor. Orada yaşayanların hepsi polis, dolandırıcı ya da hırsız değil, ama kaçmayı başaran bütün polisler, dolandırıcılar ve hırsızlar orada bulunuyor.

Orta sınıftan büyük bir kesim de orada, doktorlar, öğretmenler, yöneticiler, mühendisler ve kimi uzman işçiler, bunlar Birleşik Devletlerde elde edebilecekleri —gerçek ya da asılsız— maddi avantajları yeğlemiş olanlar. Söz konusu olanın bölüşümü bizdekinden daha kötü olsa da elbetteki bizden çok daha büyük bir varsıllığa sahip, dünyanın en varsıl ve gelişmiş ülkesi olduğu gözden kaçırılmamalı. Biz daha az varsılız ama buna

karşılık varsıllık burada çok daha iyi paylaşılmış durumda. Bu bağlamda büyük önem taşıyan bir dizi toplumsal görüş var: Bizde yurttaş evinde güven içinde yaşıyor, evden çıkarılma güvensizliği yok; bu toplumdan alacağı yardımdan emin olabilir, örneğin emeklilik ya da benzer şeyler; çocuklarının eğitimi ve ailesinin sağlığı konusunda da kendini güven içinde duyumsayabilir. Bunlar hep Miami'de henüz sağlanmamış şeyler, Miami'de çoğu insan ne kadar kazanacakları ya da nasıl ikinci elden ucuz bir araba alabilecekleri konusunda kaygılanıyorlar. Bu nedenlerle Birleşik Devletlere gitmeye karar veren insanlar vardı. Hatta Birleşik Devletler kimi anneleri, analık-babalık haklarını ellerinden alacağımızı anlatarak, aldattıklarını anlatmıştım size. Aileler böylece yanlış yola yöneltilip çocuklarını Birleşik Devletlere yollayıp ardından kendileri de göç ettiler. Ne yazık ki bugün bu oğulların ve kızların çoğu suç işlemiş, fahişe, ya hapishanede ya da kumarla ve uyuşturucularla yaşamaktalar.

Biz burada kumara karşı ilk önlemleri aldığımızda da bu işten yaşayan çoğu kişi candan karşılandıkları Birleşik Devletlere gitmişlerdi, kadın sömürüsü ve genelevlerden ya da uyuşturucu ticaretinden yaşayanların da gittiği gibi. Bütün bunlar Kuba'da tamamen önünü aldığımız etkinlikler. Aynı dürüstlükle şunu da söylemeliyim, Birleşik Devletlere dikkate değer sayıda lumpen de göç etti, bunlar çalışmayan, çalışmak istemeyen ve sonunda parazit gibi yaşayan insanlardı. Onlar da rejim karşıtı olarak gittiler... Rejim karşıtı değildiler oysa, bu iyi ödüllendirilen tanımı kullanıyorlardı - aslında çalışmaya her şeyden daha çok değer veren bir devrimin karşıtlarıydılar. Ancak çalışma yaşamın belirleyici bir temel koşuluna dönüşünce, orada parazit olarak yaşamak için ABD'ye gittiler. Kimileri CIA'ye katıldı, diğerleri çok çeşitli hizmetlerde kullanıldılar. Hepsini aynı kefeye koyamayız elbette, ama Kuba ulusunu onlar temsil etmiyor. Bu ulusu oluşturanlar burada kalanlar, savaşanlar ve yüreklice ölenler, yurtlarını savunan ve gelişmesi için olduğu gibi yüzyıllar boyunca birikmiş

olan özdeksel ve toplumsal sorunlarının çözümü için çalışanlardır.

Açık söylemek gerekirse, Papanın o zaman ülkemize kısaca da olsa uğramamasından hoşlanmadık. Bu, bizi gelmesi konusunda direnmemizi ya da Papanın Kuba'yı ziyaret etme çağrımızı yinelemek için pek yüreklendirmiyor.

Ancak bunlar geçmiş şeyler, bugün durumlar çok başka. Papaya kısa süre önce yöneltilen sorulardan ve yanıtlardan halkımızla ilişki kurmak için belli bir ilgi duyduğu anlaşılabiliyor.

Bu konuda ne mi düşünüyoruz? Papanın temsil ettiği şey ve Kuba'nın temsil ettiği şey böyle bir ziyaretin doğaçlama yapılmasını olanaksız kılıyor. Bunun, herhangi başka bir ülkeye olduğu gibi alışılmış bir ziyaret olabileceğine inanmıyorum, çünkü Kuba toplumsal adalet için ve emperyalizme karşı savaşan bir devleti simgeliyor. Kuba devrimci, sosyalist bir ülke ve bu bağlamda özel durumu nedeniyle diğer Latin Amerika ülkelerinden çok değişik.

Ama Papanın ülkemizi ziyaret etmekle ilgilenmesinin bizi onurlandırdığını da söyleyebilirim size, buna kuşku yok. Bunun ötesinde bunu yürekli bir davranış olarak görüyoruz, çünkü sanmayın ki her devlet başkanı ya da her politikacı Kuba'yı ziyaret etmeye cesaret edebilir, çünkü hep Birleşik Amerika'nın bu konuda ne düşüneceğini hesaplamak zorundalar. Ekonomik ve politik ambargolardan korkuyorlar, ABD'yi kızdırmaktan korkuyorlar, çünkü onun yardımına gereksinimleri var ya da Dünya Bankasının kredilerine ya da Interamerika Gelişme Bankasına ya da Dünya Para Fonuna v.b. Bir çok insanın, Kuba'daki etkinlikleri sempati ile izlemelerine karşın, buraya gelmek gibi neredeyse kahramanca bir kararı vermeden önce bütün bu çıkarları düşünmeye zorunlu kılındıklarını biliyoruz. Böylece Kuba'ya yapılacak bir ziyaret bir bağımsızlık bildirisi haline giriyor. Kuşkusuz Vatikan'ı büyük ölçüde bağımsız bir kurum ya da bir devlet olarak görüyoruz. Yine de ülkemizi ziyaret etme yürekliliğinin değerini biliyoruz. Bu zi-

yaretin, hem kilise ve temsil ettikleri, hem de bizim ülkemiz ve temsil ettikleri adına daha yararlı olması için, daha uygun koşullarda gerçekleşmesi gerektiğini düşündük. Papanın ziyaretinin kilise, Kuba ve Üçüncü Dünya ülkelerinin hepsi için yararlı ve olumlu olacağına kesinlikle inanıyorum. Bir çok açıdan bütün ülkeler için yararlı olacaktır, ancak yapılması gereken, buluşma için koşulların uygunluğunu denetlemek.

Şu anda Vatikan'la oldukça iyi diplomatik ilişkilerimiz var. Bir papalık elçisinin devrimin ilk yıllarında kiliseyle aramızda oluşan güçlükleri çözmeye nasıl yardım ettiğini anlatmıştım size. Üçüncü Dünya ülkelerinin sorunlarıyla ilgili, ekonomik ve toplumsal açılardan önemli belgelerimizden çoğu düzenli olarak Üçüncü Dünya ülkeleri hükümetlerine, devlet başkanlarına ve sanayileşmiş ülkelerin devlet başkanlarına gönderiliyor bir kaç ayrılık dışında, çünkü Güney Afrika'nın ırkçı yönetimine ya da Şili'de Pinochet'ye belgeler göndermenin anlamı yok. Diğer hükümetlere gönderiliyorlar, Bağlantısız Ülkelerin altıncı zirve toplantısının ardından yapılan Birleşmiş Milletler toplantısında yaptığım konuşmalarla ilgili belgeler, 1983'de Delhi'de sunulan uluslararası ekonomik bunalım ve bunun Üçüncü Dünya ülkelerine etkisi üzerine savunma bildirisi, dış borçları ve Latin Amerika ile Üçüncü Dünya ülkelerinin ekonomik ve toplumsal trajedisini çözümlediğim belgeler. Tabii her seferinde Vatikan'a da gönderiliyorum bunları, Papanın açıklamalarını daha yakından incelememden bu yana da daha büyük bir ilgiyle. Bu durumda bence —sanıyorum ölçütler konusunda Vatikan'la uzlaşmaya varacağız— eğer buluşmanın hem kilise, hem de ülkemiz adına yararlı ve verimli olması için gerekli koşullar sağlanırsa, Papanın ziyareti olası olacaktır. Bir Papa ziyareti salt protokol işi olmayacaktır elbette. Papanın Kuba'daki Katolikler ve kilise hakkında ilgilendiği bütün soruları tartışacağız kuşkusuz. Bunun ilgilendiği konulardan biri olduğundan eminim, devrimci halkımızla ilişkiye girmek ve onu tanımak istediğine de inandığım gibi.

Bizim ilgi alanımızın odağını oluşturan Latin Amerika'nın Asya'nın ve Afrika'nın az gelişmiş ülkeler için büyük önem taşıyan sorunları, kapitalist endüstrileşmiş ülkelerce sömürülen ve yağmalanan zavallı dünyamızın sorunlarını ve milyonlarca insana zararı dokunan sorunları tartışmak isteriz. Ülkemizde Papayla bir buluşmanın bütün insanlık için belirleyici önem taşıyan silahlanma yarışı ve barışla ilgili sorunlarla da ilgili olduğu çok açık. Bizim için bir çok bağıntı rol oynuyor: Gelişmekte olan bir Üçüncü Dünya ülkesiyiz ama aynı zamanda devrimci ve bunun dışında da sosyalist bir ülkeyiz.

Betto Ve ablukaya alınmış bir ülke.

Castro: Bu dört bağıntıdan ikisi çok benzer, çünkü devrimci bir ülke ile sosyalist bir ülke ortak düşünceler uyandırıyor kafada. Ayrıca —bununla başka bakış açılarına değinmek istemiyorum— Kuba'nın kararlı biçimde, bağımsızlığı, kurtuluşu için ve ablukaya ve bu doğrultuda bazı başka gerçeklere rağmen ayakta kalabilmek için savaşan bir ülke olduğunu da eklemek gerek. Bütün sorunlar, ama özellikle barış sorunları dikkate alındığında Papayla aramızda yararlı, verimli, ilginç ve ciddi bir diyaloğun olabileceğine inanıyorum; Vatikan'a Kutsal Koltuğa, Katolik kilisesine duyduğumuz saygı da beni buna inandırıyor. Çünkü onları hiç bir zaman küçük görmedik. Bu koşullar altında Papanın ülkemizi ziyareti çok anlamlı olurdu. Vatikan'ın ölçütlerinin neler olabileceğine ilişkin çözümlemeler ve düşünceler de geliştiriyorum. Onlar da bu konuda düşünmüş olmalılar ve kendi görüşlerini uygun bir zamanda ortaya koyacaklardır.

Şimdiye kadar kesinlikle somut bir şey olmadı ve değindiğim koşullar altında bir değişimin çok yararlı olacağına ilişkin inancımı yalnızca yineleyebilirim. Barış konusunun odak noktası olduğunu düşünüyorum, salt bizim için önemli olduğundan değil, barış arayışı dünya için kaçınılmazdır. Sanıyorum kilise için de öyle, çünkü eğer bir kez daha bir dünya savaşı felaketi olursa, kilisenin sürüsünü, sürünün de çobanlarını yitirmesi

çok olası. Bu salt bir kilise için değil, insanlığın termonükleer bir savaştan sağ çıkıp çıkamayacağının bugünden tartışıldığı bir dünyanın bütün kiliseleri için büyük önem taşıyor. Bu felaketi önlemekte şu ya da bu şekilde hepimiz katkıda bulunabiliriz. Kilisenin çok büyük etkide bulunabileceğine inanıyorum. Bilgilerimiz, öğrendiklerimiz, deneyimlerimiz, tasarımlarımız ve görüşlerimizle biz de karınca kararınca aynı amaca katkıda bulunmak istiyoruz.

Bununla sorunuzun her iki noktasını da yanıtlamış olduğumu sanıyorum. Tabii her ne kadar ben bütün bu konularla ilgilendiğini sanıyorsam da, Papanın ne konuda tartışmak isteyeceğinin de öğrenilmesi gerek. Bu belki de özel bir biçimde kapsamlı bir devrim geçirmiş bir ülkede —Üçüncü Dünyanın bir çok başka ülkesinde de olabileceği gibi— devlet ve kilise arasındaki ilişkiler sorunudur.

İsa'nın Varlığı

Betto: Bir başka insan hakkındaki düşüncenizi öğrenmek isterim, Papadan çok daha önemli ve evrensel bir insan, hakkında Papadan çok tartışılan ve daha çok sevilen bir insan. İsa'nın kişiliğini nasıl görüyorsunuz?

Castro: Yetiştirilmemin, din ve kiliseyle olan ilişkilerimin öyküsünü anlatmıştım size. Kendimi bildiğimden bu yana İsa adı evde ve okulda, çocukluğumda ve gençliğimde en iyi bildiğim adlardan biriydi. Yine söylediğim gibi, devrimci yaşamım boyunca dini bir inanç geliştirmeyi başaramadım, çünkü bütün gücümü ve dikkatimi, kendi inandıklarıma dayanarak ulaştığım politik bir inanç kazanmaya adamıştım. Kendi gücümle dini bir düşünce kazanmam olası değildi. Ancak politik ve devrimci bir görüş elde ettim. Bu politik ve devrimci alanda hiç bir zaman benim temsil ettiğim düşüncelerle, bu bana çok bildik kişiliğin temsil ettiği düşünceler arasında belirleyici bir çelişkiye rastlamadım. İlgim sürekli öğretinin ve İsa'nın düşüncelerinin devrimci açı-

larına yöneliyordu. Bu yıllar boyunca birden çok kez Hıristiyan ve devrimci düşünce arasmdaki uyumluluğunu kanıtlamak olanağını buldum. Sık sık çok çeşitli örnekler verdim; kimi zaman İsa'nın «Bir devenin iğne deliğinden geçmesi, bir varsılın cennete girmesinden kolaydır» tümcesini alıntı olarak kullandım. Kimi insanların, mezhep üyelerinin de, İsa'nın bizim bildiğimiz küçük dikiş iğnesinden söz etmediğini, çünkü bunun bir deve için olanaksız olacağını, ancak iğnenin başka bir anlamı olduğunu ve bunun sonucunda da tümcenin çok değişik yorumlanması gerektiğini, söylediklerini duydum.

Betto: Kimi İncil araştırmacıları da, iğne gibi dar sokak köşeleri olan Kudüs'ün ya da Beyrut'un sokak köşelerini, develerin çok zor döndüğünü söylüyorlar. Ancak bir varsılın cennete gitmesinin güçlüğünü kimse yadsımıyor...

Tanrıbilimsel bakış açısından bu İsa'nın zenginleri aşağıladığı anlamına gelmiyor komutan, yoksulları seçtiğini gösteriyor. Tanrı İsa'nm gövdesinde insan olmaya karar vermişti, hem de toplumsal eşitsizlikle belirlenmiş bir toplumda. Roma'da hükmeden bir ailede, ya da bir toprak sahibinin Yahudi ailesinde, ya da orta kesimden bir çocuk olarak doğabilirdi. Ama o, egemenliği zamanında İsa'nın doğduğu imparator Tiberius Caesar'ın onuruna kurulan, kendi döneminin Brezilya kenti olan, Tiberias kentinin kurulmasında kesinlikle çalışmış olan bir el emekçisinin oğlu olarak, yoksullar arasında doğmayı seçti. Tiberias, İsa'nın yaşamının ve etkinliklerinin büyük bölümünü çevresinde geçirdiği Genezaretli gölünün kıyısındadır. İlginç olan, İncilin yazdığına göre İsa bir kez olsun bu kente gitmemişti.

İsa'nın hiç ikirciksiz olarak yoksulların yanında yer aldığını görüyoruz. Herkese seslendi, varsıllara ve yoksullara, ancak özgün bir toplumsal yerden: Yoksulların toplumsal köşesinden. Bunun sonucu olarak da söyledikleri tarafsız değil; herkes için geçerli değil, soyut değil, zamanın ezilenlerinin çıkarlarının bir aynasıydı. Bir varsılın İsa'nm yanında yer alabilmesi için önce yok-

sulların yanında yer alması gerekiyordu. Bütün İncilde tek bir örnek bulamazsınız ki, İsa'nın yakınları arasında bir varsıl bulunsun da, İsa ona bu yakınlaşmadan önce yoksulların safında yer alması gerektiğine ilişkin koşulu koşmamış olsun.

Üç örnek veriyorum. Birincisi: Bütün emirleri yerine getirdiğinden aziz olan varsıl genç. Yine de İsa şöyle dedi ona: «Bir şeyin daha eksik, git, bütün varlığını sat, parayı yoksullara ver, sonra gel ve izle beni» Bugün çok sayıda rahibin şöyle diyeceğini sanıyorum: «Bütün emirleri yerine getirirsen yanımıza gel ve kal, zamanla düzelteceksin kendini» İsa bizden bir parça daha köktenciydi. Bu gençten şunu istemişti: «Önce yoksullara karşı olan görevini üstlen ve sonra gel.»

İkinci örnek, İsa'yı evine davet eden varsıl adamın öyküsü. İsa'nın ön yargıları yoktu ve Zachaus'un evine gitti - orada İran çömlek sanatını ya da adamın sahip olduğu Mısır heykelciklerini övmek için değil, ona şunu söylemek için: «Zachaus, sen bir hırsızsın ve yoksulları soydun.» Ve İsa ile barış içinde kalmak isteyen Zachaus şöyle dedi: «Hemen bu gün mallarımın yarısını yoksullara dağıtacağım ve soyduklarıma dört katını vereceğim». Adaletin uygulanması İsa'yı izlemenin birinci koşulu o halde.

Üçüncü örnek, Tanrının gelişini hazırlayan vaftizci Johannes'in vaazı; vaazı adaletin uygulanmasını içeriyordu ve dine dönmek isteyenler neye inanmaları gerektiğini değil, ne yapmaları gerektiğini soruyorlar. Johannes yanıtlıyor: «İki mantosu olan birini hiç mantosu olmayana verecek; bir tabak yiyeceği olan yarısını açlık çekene verecek.» Bu anlamda İsa'nın vaazının genel geçerliliği çok özgün anlamda bir genel geçerlilik: Yoksullara ait bir toplumsal ve politik noktadan çıkan bir seçim.

Castro: Anlattıklarınızı çok büyük bir ilgiyle dinledim ve bu dinlediklerimin içeriğinin güçlü olduğunu görüyorum. Ama izin verirseniz, matematiksel bir itirazım var: Bir varsıl asla çaldığının dört katını geri veremez, çünkü bir varsılın sahip olduğu her şey çalıntıdır - ken-

di çalmadıysa anası, babası ya da dedeleri çalmıştır. O halde geri ödemeyi dört katına çıkarmak olanaksızdır, tabii bu sözünü yerine getirmek için dört katını daha çalmazsa.

Betto: Bununla ilk yüzyıllardan aziz Ambrosius'un bir tümcesini yineliyorsunuz.

Castro: Onunla aynı düşüncede olduğuma sevindim. Ama ne düşündüğüme gelince. Belki İncilin kötü bir çevirisiydi, belki de iğne deliğinin İspanyolca karşılığının ne olduğunu düşünmeyen çevirmenlerin suçuydu. İncildeki bir çok terimin çevreyle, alışkılarla ve oluştuğu toplumla bağlantılı olduğunu anlıyorum, ama bu durumda nasıl açıklanabileceğini bilmiyorum. Din ve dil konusunda yetkin biri bunu belli bir nedenle öyle yorumlamış olmalı ki, bizim dilimizde herkesin tanıdığı iğne deliği çıksın ortaya; İspanyol dilinin konuşulduğu ülkelerde, görünüşlerine ilişkin bir düşünceleri olsa da, develer tanınmaz bile.

İncil bilimcilerinin belirttiğiniz yorumu bir bakıma memnun etti beni. İsa'nın istediği herşeye uyuyor bu. Söylediğiniz gibi. İsa öğretisini yaymak için varsılları değil, 12 yoksul ve sıradan balıkçıyı seçti, yani zamanının işçilerini, proleterlerini seçti, ya da en fazla kendi çabalarıyla küçük kayıklarla balık tutan alçakgönüllü insanları. Bir kaç kez İsa'nın mucizelerine değinmiş ve şöyle demişimdir: İsa, insanlara yiyecek vermek için ekmekleri ve balıkları çoğalttı. Bu, bizim devrim ve sosyalizmle yapmak istediğimizin aynı: halkı beslemek için balıkları ve ekmekleri çoğaltmak; okulları, öğretmenleri, sayrıevleri ve doktorları çoğaltmak; fabrikaları, ekili alanları, iş merkezlerini ve endüstri verimliliği, tarım ekonomisini, araştırma merkezlerini ve bilimsel incelemeleri arttırmak. Kimi zaman üç kişiyi işe alıp, birine bütün gün çalıştığı için akşamları bir dinar ödeyen zenginin öyküsünü anlatırım; diğerine yarım gün çalıştığı halde yine 1 dinar, üçüncüsüne yarım öğleden sonra çalıştığı halde yine 1 dinar ödüyordu. Bu öyküde, bu tür bir paylaşımı kabul etmeyen insanlara bir eleştiri var. Bence burada, bizim sosyalizmde ulaştığımız-

dan da öte çok kesin komünist bir uygulama var; çünkü sosyalizmde paylaşım yetenek ve işe göre yapılır, oysa komünizmin uygulaması herkese gereksinmesi kadardır. O gün çalışmış olan üç kişiden her birine bir dinar ödenmesi gereksinmelere göre bir paylaşım demektir, yani bu durumda söz konusu olan uygulama klasik bir komünist çözümlemedir.

İsa'nın vaazlerinin başka bölümlerinin de, örneğin dağ vaazı gibi, siz bu bölümü de yoksullardan yana bir tavır olarak yorumlayacağınıza inanıyorum. İsa, «ne mutlu adalete acıkmış ve susamışlara, çünkü doyurulacaklar; ne mutlu acı çekenlere, çünkü teselli edilecekler; ne mutlu alçaltılmışlara, çünkü toprak onların olacak; ne mutlu yoksullara, çünkü cennet onlarındır» dediyse, bu açık olarak İsa'nın cenneti varsıllara değil yoksullara değer gördüğü demektir. Bu vaazde bir çeviri ya da yanlış yorumlama olduğunu sanmıyorum. Marx bu dağ vaazini imzalayabilirdi sanıyorum.

Betto : Aziz Lukas'ın yorumunda yoksullar üstün tutulmakla kalmaz, varsıllar da lanetlenir.

Castro: Bu vaazın bir yorumunda böyle olup olmadığını bilmiyorum. Lukas'da öyle olduğunu söylediniz. Ben varsılların lanetlendiğine ilişkin bir şey anımsamıyorum.

Betto : Siz en çok bilinen, Aziz Matthaus'un yorumunu biliyorsunuz.

Castro: Belki de bu yorum, bizleri tutucu bir tinle yetiştirmek için zamanımıza en uygun olandı. Bir varsılın yapısını anlatan; dayanışma eksikliği, duyarsızlık, bencillik ve varsılların diğer bütün alanlardaki günahları gibi bir çok şey düşünülürse bir varsılın Tanrı katına erişebilmesini düşünebilmenin bile zor olduğunu anlatan çok belirleyici birşey söylediniz. Bence bir varsılın, iyi bir Hıristiyan olmak ve cennete gitme hakkını kazanmak için ne yapması gerektiği çok açık biçimde gösteriliyor. İsa'nın vaazinde açıkça bir çok kez belirtiliyor bu.

Hıristiyanların ilk yüzyıllarda din uğruna ölmelerini anlatan —kimileri din adamı olmayanlarca, diğerleri din adamlarınca yazılmış— sayısız tarih ve edebiyat kitabı okuduğumuz da dikkate alınmalı. Bu öyküleri herkes bilir ve hâlâ çok iyi anımsıyorum, benim okul zamanımda, ilk yüzyılların şehitleri kilisenin çok gurur duyduğu şeylerden biriydi. Hıristiyanlığın o zamanlar mağaralarda yaşayan ve acımasız cezalara çarptırılan kölelerin, ezilenlerin ve yoksulların dini olduğuna hiç kuşku yok - bu salt bir yorum sorunu da değil. Sirklere götürülüp orada aslanlara ya da başka vahşi hayvanlara parçalatılıyorlardı, yüzyıllar boyunca kıyımın ve ezilmenin düşünülebilecek her türünü çektiler. Hıristiyanlık, Roma İmparatorluğunca devrimci olarak görülen ve bu nedenle acımasız takiplerin hedefi olan bir öğretiydi. Sonradan bunu hep komünistlerin tarihiyle karşılaştırdım: Komünizm politik ve devrimci bir öğreti olarak ortaya çıktığından bu yana temsilcileri aynı biçimde acımasız izlemelere, işkencelere ve suçlamalara kurban oldular. Tarihsel olarak bakıldığında, komünist hareketin de adaletsiz bir toplumsal sistemin değiştirilmesi için verdiği kavgada saflarında çok sayıda şehit taşıdığı bir gerçek. Komünistler her yerde, aynı ilk Hıristiyanlar gibi, korkunç karalanmaların sınırsız baskının hedefi oldular.

Geçen yüz yılın sonunda Fransız işçiler ülkelerine sosyalizmi getirmeyi denediklerinde Paris Komününde tarihsel olarak neler olduğunu biliyoruz. Bu olaydan sonra Alman İmparatorluğu'nun da desteğiyle burjuvazi ve ezen sınıflar tarafından işkence edilen, öldürülen binlerce komünist ve bu insanların kahramanlıkları üzerine kesin veriler içeren sayısız eser var.

Tarih bundan başka: İç savaşın ardından İspanya'da, Nazi Almanya'sında ve Nazi işgali sırasında bütün Avrupa ülkelerinde kaç komünistin, sosyalistin, savaşçının ve sol eylemcinin vurulduğuna da tanık. Üstün ırk dedikleri adaletsiz ve alçak bir savunma ve her tür-

lü akılcılıktan uzak haksız suçlamalar ve nefret duygularına dayanarak - bence bunlar salt utanılacak tarihsel önyargılardan kaynaklanıyordu milyonlarca Yahudiyi öldürmediler salt, komünistlikle uzaktan yakından ilgili herkese işkence ettiler ve öldürdüler. Nazilerin eline düşen bir komünistin yaşamda kaldığı çok enderdi. Çoğunluk kahramanca savaştı ve öldü. Sovyetler Birliği'nde naziler milyonlarca insanı öldürdüler, yaşlıları, kadınları ve çocukları bile, salt sosyalist bir ülkenin yurttaşları olmaları nedeniyle. Ancak Avrupa'da komünistleri öldürenler salt naziler değildi: Güney Afrika'da, Güney Kore'de, Vietnam'da, Şili'de, Arjantin'de, Paraguay'da, Guatemala'da, El Salvador'da, Sudan'da, Endonezya'da, devrimden önce Kuba'da, hüküm sürmekte olan sömürücü sınıfların son 150 yıl boyunca ayrıcalıklarını yitirmekten korktukları, aynı ilk yüzyıllarda Hıristiyanlara yaptıkları gibi, düzinelerce ülkedeki komünistleri ve solcu kadın ve erkekleri kapitalist baskı her yerde işkence yaptı ve öldürdü. Bu nedenle inanıyorum ki, Romalı köle ve ezilenlerin, aynı zamanda politik düşünceleri olan, dini düşüncelerinin izlenmesi günümüzde politik düşüncelerini öncelikle işçilere ve köylülere ileten ve komünist olarak tanımlanan insanların sistemli ve ürküntülü bir biçimde izlenmesiyle karşılaştırılabilir. Gericilerin komünist adından daha çok nefret ettiği bir ad varsa, o da —bir başka dönemde— Hıristiyan adıydı.

Betto: Ben de bir dostumu yitirdim. Frei Tilo, Brezilya'da gördüğü acımasız işkencelerin sonucu sürgünde ölen bir Dominikan rahibiydi. Bugün işkence kurbanlarının imgesi olmuştur. İşkenceciler tinine işlemiştiler, Fransa'daki sürgün yaşamında her yerde onları görüyordu, uzun ve acılar dolu bir dönemden sonra kendini asana dek. Hiç bir çıkar yolu yoktu ve gördüğü işkence hakkında hiç konuşmazdı. İşkenceciler ona : «Hayır, seni öldürmeyeceğiz; suskunluğunun bedelini yaşamın boyunca ödeyeceksin» demişlerdi.

Orta Amerika ve Güney Amerika'nın askeri cuntalara karşı savaşıp ölen insanları üzerine bir şehitler an-

tolojisi oluşturduğunu da bildirmek isterim size. Bunlar bizim halk azizlerimiz. Hatta Brezilya'da adı rastlantı sonucu Santo Diaz (Kutsal gün) olan bir işçi bir grev sırasında öldürülmüştü. Bugün bir çok kilisede resmi var.

Castro: İşkencelerin kurbanı olan ve büyük yüreklilikle bütün bu acılara direnen Dominikan rahibinin öyküsünü daha önce anlatmıştınız bana. Aslına bakarsak bu olaylar salt Avrupa, Latin Amerika ve Üçüncü Dünya ülkelerinde olmuyor, ABD'de bile oluyor. Komünistlerin izlendiği, işlerine ve sayısız etkinliklerine son verildiği «Mc Carthy»ciliği unutamayız. Bu insanlar hapse atıldı, ezildi, iftiraya uğradı ve bir kaç kez elektrikli sandalyeye bile mahkum edildiler. Öte yandan 1 Mayıs'm Chicago'da isteklerini savunmak için bir grev örgütleyen işçilerin öldürülmesi sonucu oluştuğunu da unutmamalıyız. Daha kısa süre önce insanlık Rosenberg çiftinin vahşice öldürülmesini dokunaklı bir biçimde anımsadı.

Günümüz devrimcilerinin karşı karşıya oldukları tepkilerle ilk Hıristiyanlarınki arasında bu anlamda hep büyük bir benzerlik gördüm. O zamanın ezenlerinin davranış biçimi ile bugünkü ezenlerin davranış biçimi arasında hiç bir değişiklik göremiyorum. Farklı olan toplumların gelişim düzeyleri, biri kölecilik toplumu, diğeri kapitalist toplum. O zaman çok etkili olan vaazlerle bugün bizimkilerin arasında bir çelişki bulamıyorum. Hatta bu düşüncelere ve vaazlara büyük sempati duyuyorum; zamanımızın komünistlerinin davranışlarıyla benzerlikler gördüğüm bu Hıristiyanların davranışlarına ve tarihine hayranlık duyuyorum. Bunu hep böyle gördüm ve bundan sonra da böyle göreceğim. Sizin çabalarınızı ve çalışmanızı, mücadelelerinizi, konferanslarınızı ve Amerika'daki bir çok başka mezhep üyesinin uğraşını gözledikçe inancım daha da güçleniyor.

Betto : Bir kez, yoksullardan uzaklaşan İsa'dan da uzaklaşır demiştiniz. Bilmiyorum, bu tümcenin salt çok tanınmış bir tümce olmayıp, aynı zamanda Kurtuluşun Tanrıbiliminin temeli sayılabileceğinin bilincinde misi-

niz. Ve bunu söyleyerek Papa II. Johannes Paul'un Enzyklikası Laboren Exercens'den bir cümlesiyle de aynı şeyi söylemiş oluyorsunuz. Bu bildiri insan emeğini anlatır ve Papa burda kilisenin İsa'ya olan bağlılığını yoksulların sorunlarını iş edinmesiyle ortaya koyacağını bir kez daha söyler.

Castro: Bunu 25, belki 26 yıl önce, devrimin ilk yıllarında, sözünü ettiğim güçlükler ortaya çıktığında söylemiştim, çünkü ayrıcalıklı sınıflar kiliseyi devrime karşı kullanmak istiyorlardı. Konuşmalarda belgelenen bu sorunlara ve Hıristiyanlığın iletisine birden çok kez değindim. Yeri geldiğinde de, bugün yineleyebileceğim ve onaylayacağım bir tümce söyledim. Bu tümce gerçekten biraz önce söylediğiniz tümceydi: Yoksullara ihanet eden, İsa'ya ihanet eder.

Din Halkın Afyonu mu?

Betto: Komutan, başka bir soru sormak istiyorum size.

Geçmişte, Komünist Partinin bünyesinde, Marx'ın *Hegel'ci Hukuk Felsefesine Eleştiri* adlı eserinden alman «Din halkın afyonudur» tümcesini kullananlar oldu. Bu küçük tümce, her türlü diyalektiğin ötesinde, katı, mutlak, metafiziksel bir dogma haline geldi.

1980 Ekim'inde tarihte ilk kez olmak üzere iktidarda olan bir devrimci parti, Sandinist Kurtuluş Cephesi, mutlak bir ilke gibi kullanılan bu savı eleştiren din üzerine bir belge yayınladı. Bu belge tam olarak şöyle: «Kimi yazarlar, dinin insanı yabancılaştıran bir mekanizma olduğunu ve bir sınıfın diğer bir sınıfça sömürülmesini haklı çıkarmaya yaradığını savundular. Çeşitli dönemlerde, politik egemenliğin kuramsal temeli olarak dinin kullanıldığı gerçeği göz önüne alındığında bu savın kuşkusuz tarihsel değeri var. Misyonerlerin ülkemizde Kızılderililerin boyunduruk altına alınma ve sömürgeleştirme sürecinde oynadıkları rolü anımsamak yeterli. Sandinistler deneylerine dayanarak, Hıristiyan-

ların inançlarından güç alarak, halkın gereksinmelerine ve geçmişine eğilebilecek durumda olduklarını ve dini inançlarının onları devrimci kararlılığa yönelteceğinin güvencesini vermektedirler. Deneyimimiz insanın aynı anda Hıristiyan ve kararlı devrimci olabileceğini ve bu iki şey arasında çözülemez bir çelişki olmadığını gösteriyor.»

Komutan, siz dinin halkın afyonu olduğuna inanıyor musunuz?

Castro : Dün size sosyalizmin, sosyalist hareketin ve bilimsel sosyalizmle, Marxizm-Leninizmin düşüncelerinin oluştuğu tarihsel koşulları ayrıntılarıyla anlattım. O zamanın sınıflı toplumunda, acımasızca ve insanlık dışı bir sömürü toplumunda -kilisenin ve dinin yüzyıllarca egemenlik, sömürü ve baskı araçları olarak kullanıldığı bir toplumda— kiliseye ve dine karşı katı ama haklı eleştiriler getiren bir eğilimin nasıl ortaya çıktığını da açıklamıştım size. Kendinizi bu durumun bilincine varan ve değiştirmek isteyen bir devrimcinin yerine koyun. Karşı tarafta da burjuva kurumlarının, toprak sahiplerinin, soyluların, kentlilerin, varsılların, büyük iş adamlarının ve kilisenin kendisinin olduğunu düşünün bunların hepsi toplumsal değişimleri önlemek için birleşmişlerdir. Dinin egemenlik aracı olarak kullanıldığı göz önüne alındığında devrimcilerin kiliseye karşı ve dine karşı bile tepki göstermeleri son derece mantıklı. Sanıyorum bu, bu tümcenin böyle bir durumda oluştuğunu açıklıyor.

Ancak Marx işçi enternasyonalini oluşturduğunda bunların arasında çok sayıda Hıristiyan vardı. Paris Komününde savaşan ve ölenler arasında da Hıristiyanlar vardı. Hıristiyanları toplumsal devrimi gerçekleştirmenin tarihi görevinden soyutlayan tek bir tümcesi yoktur Marx'ın. Daha da ileri gidip, Lenin'in kurduğu Rus İşçi Partisinin izlencesi hakkında yapılan bütün tartışmaları anımsarsak, bunlarda da Hıristiyanları partiden soyutlayan tek tümce bulamayız. Üyeliğin temel koşulu parti izlencesinin kabul edilmesidir. - Yani tümce bu durumda tarihi bir değer taşımaktadır ve belli bir dönem için mutlak olarak haklıdır.

Şu anda da bu tümcenin bir gerçeğin belirtilmesi sayılacağı durumlar olabilir hâlâ. Katolik ya da diğer bir kilise hiyerarşisinin emperyalizmle, yeni sömürgecilikle, halklarm ve insanların sömürülmesiyle ve baskıyla sıkı işbirliğinde olduğu herhangi bir ülkede, birinin dinin halkın afyonu olduğunu yinelemesi şaşırtmamalı bizi. Aynı şekilde Nicaragualıları da çok iyi anlayabileceğimiz gibi, bunlar —deneyimlerine ve Nicaragualı din adamlarının tavırlarını açıklamalarına dayanarak— Hıristiyanların, Hıristiyan olarak ve devrimci olarak oynadıkları rolleri arasında bir çelişki olmaksızın, inançlarını temel alarak devrimci bir tutum takınabileceklerine ilişkin, bence çok doğru bir sonuca vardılar. Sözü geçen tümce asla bir dogma ya da mutlak bir gerçek özelliği görmemeli kendinde. Bu, belli tarihi koşullara bağlı bir gerçektir. Çıkarılan bu sonucun mutlak diyalektik ve Marxçı olduğuna inanıyorum.

Benim düşünceme göre kendi içinde din politik açıdan bakıldığında ne afyon ne de mucize yaratan bir ilaçtır. Ezenleri ve sömürenleri savunmaya ya da ezilenleri ve sömürülenleri savunmaya yardım ettiği ölçüde, afyon ya da ilaç olabilir. Bu dinin insanın politik, toplumsal ve özdeksel sorunlarına nasıl yaklaştığına bağlı, çünkü insan —Tanrıbilimlerden ya da dini inançlardan bağımsız olarak— bu dünyaya getirilmiş ve burada yaşamak zorundadır.

Katı bir politik açıdan bakıldığında —politikadan biraz anladığımı sanıyorum— Hıristiyanlıktan vazgeçmeden Marxçı olunabileceğini ve Marxçı komünistlerle birlik içinde dünyanın değiştirilmesine çalışılabileceğine inanıyorum. Her iki durumda da belirleyici olan, katılımcıların insanın insan tarafından sömürülmesini önlemeye ve toplumsal varsıllığın adil bir biçimde paylaştırılması için, eşitlik için, kardeşlik için ve bütün insanların onuru için savaşmaya hazır ciddi devrimciler olmalarıdır. Yani ilerici politik, ekonomik ve toplumsal bir bilincin taşıyıcıları olmalılar, bu Hıristiyanlarda dinsel bir düşünceden kaynaklanıyor olsa da.

Betto: Komutan, sevgi bir devrimci gereklilik midir?

Castro : Elbette, sözcüğün en geniş anlamıyla. Toplumsal kavramlarla söylersek: Dayanışma ve kardeşlik tini sevgiden başka nedir ki? Son yüzyılların ilk büyük toplumsal devrimine, Fransız Devrimine baktığımızda, üç kavramın koşul olarak yüceltildiğini görüyoruz: Özgürlük, eşitlik ve kardeşlik. Özgürlük salt çok göreceli olarak gerçekleştirildi. Bu burjuvazinin ve beyazların özgürlüğü anlamına geliyordu, zenci kölelerin değil. Hatta Fransız devrimcileri, düşüncelerini dünyaya yaydıktan sonra özgürlük isteyen kölelerin ayaklanmasını bastırmak için ordularını Haiti'ye yolladılar. Daha önce gerçekleşen Birleşik Devletlerin bağımsızlığının ardından da zenciler köle olarak kalmayı sürdürdüler, Kızılderililerin yok edilmesi ve diğer vahşilikler sürdü. Böylece Fransız Devrimi burjuvazinin ve beyazların özgürleştirilmesiyle sınırlı kaldı, sınıflı bir toplumda özgürlük üzerine ne kadar felsefe yapılırsa yapılsın ve ne kadar nedenler öne sürülürse sürülsün, bu devrim bir eşitlik sağlamadı. New York'taki bir mültimilyoner ile bir dilenci, ya da bir milyonerle bir işsiz arasındaki sözde eşitlik salt metafizik bir eşitlikten başka birşey değildir. Kuzey Amerikalı mültimilyonerle, dilenci, zenci, işsiz ve terkedilmiş çocuk arasında herhangi bir türden kardeşlik olduğuna inanmıyorum. Bu salt bir kurgu. Ve gerçekten inanıyorum ki —insanlık tarihinde ilk kez— gerçek özgürlük, eşitlik ve kardeşlik kavramları tam anlamlarıyla salt sosyalizmde var olabilirler. Kilisenin söz ettiği çevrendekini sev emri, sosyalizmin olası kıldığı eşitlikte, kardeşlikte ve insanca dayanışmada çok somut bir biçimde, ayrıca da uluslararası bir tinle gerçekleşiyor. Başka ülkelerde öğretmen, doktor, mühendis, teknisyen ya da uzman işçi olarak çalışan Kubalılar (Binlercesi, en güç koşullarda ve kimi zaman yaşamlarını yitirme pahasına buna hazır —ilkelerine bağlılıklarının bir kanıtı ve büyük ölçüde dayanışmanın göstergesi—) saygı ve sevginin prati-

ğe uygulanmasının belirtisidir. Bana öyle geliyor ki sosyalist devrim bu kavramı en geniş açılımına ulaştırdı, komünist toplum daha da ileri götürecek; çünkü sosyalizm henüz tam eşitliğe erişmedi —dün ücretler söz konusu olduğunda da konuşmuştum bu konuda—, ama kapitalizmden çok daha fazla olanak sağlamakta. Örneğin burada Kuba'da salt aileleri gerekli kaynaklara sahip olan çocuklar okula gidebiliyorlardı. Bugün, ülkenin en ücra köşelerinde bile, ülkenin en iyi okullarına gitme fırsatını bulamayacak tek bir çocuk yok. Yeterli öğretmeni olmayan, ya da en iyi eğitim kurumlarına devam etme, üniversiteye gitme ve böylece yeteneğinin izin verdiği ölçüde ilerleme olanağı olmayan tek bir çocuk yok. Bu gerçek ve nesnel bir olanak, kuramsal ya da metafiziksel değil. Toplumumuzda gerçek olanak eşitliğini gerçekleştirmeyi başardık. Ancak iş için ödenen ücrette tam eşitliğin olduğunu iddia edemeyiz, çünkü kimileri vücutça diğerlerinden daha güçlü, diğerleri daha yetenekli ya da akıl becerileri daha yüksek. Sosyalist emek ücreti formülü: Herkese yaptığı işin niteliğine göre; komünist formül değil henüz. Bu nedenle Marx *Gotha Programının Kritiği*'nde, bu formülün burjuva hukukunun dar sınırlarını henüz aşmadığını ve tam eşitliğin ancak komünist toplumda gerçekleşeceğini söylemiştir.

Betto: Sosyalist ve komünist toplumda insanın tinsel gelişimi de aranıyor mu?

Castro: Elbette, insanın en geniş anlamıyla özdeksel ve tinsel gelişimine ulaşmak için çalışıyoruz. Eğitim ve kültürden söz ederken bunu demek istiyorum. Dini anlamda tinsel gelişmeyi de ekleyebilirsiniz buna. İnsanın bu özgürlüğe ve bu olanağa sahip olması gerektiği bizim bir temel ilkemizdir. Toplumumuzun gerçekten kardeşçe bir toplum olduğuna inanıyorum. İnsanı belli toplumsal ilişkilerin doğurduğu sömürüden, ezilmeden ve köleleştirmeden kurtarırken ona salt özgürlüğü değil, onuru, töreli yani toplam olarak gerçekten insan olmak için gerekli koşulları sağladık. Haykıran eşitsizliklerin varolduğu ve gerçekten insanca bir ya-

şam için gerekli koşulların bile güvencesinin sağlanmadığı sınıflı bir toplumda özgürlükten söz edemem. Latin Amerika'nın yoksul mahallelerinde yaşayan birine, ABD'de bir zenciye ya da bugünkü kapitalist toplumlardan bir yoksula sorun bunu. Bunlar benim en derin inançlarım. «Çevrendekini Sev»i dayanışma olarak görüyor ve anlıyorum.

Sınıf Nefreti

Betto: Komutan, Hıristiyanlara sorun olan iki kavram var: Birincisi, Marxçı sınıf nefreti kavramı, ikincisi sınıf savaşı kavramı. Bu konuda bir şeyler söylemenizi rica ediyorum.

Castro: Toplumsal sınıfların varolması, insanların ilkel komünist toplumdan sonra başka insanların emeklerini sömürmek için varsıllık, toprak ve üretim araçları yığmaya başladıkları zamandan bu yana tarihsel bir gerçektir. İlkel komünizm zamanında herkes herşeye ortakken henüz var olmayan toplumsal sınıflar insan toplumunun gelişmesi sonucu ortaya çıkmıştır. Bunu, Yunanistan ve Roma'daki gibi, tarihsel ün kazanmış ve yanılgı sonucu demokrasi prototipleri olarak tanımlanmış toplumlarda sınıfların birbirinden ayrılması izlemiştir. Halkın politik sorunları tartışmak üzere pazar yerinde toplandığı Atina Demokrasisinden söz etmemizi anımsıyorum. Buna hayranlık duyuyorduk: Ne olağanüstü, ne kadar örnek ve doğrudan bir demokrasi varmış Yunanistan'da! Ancak bu tür bir toplum hakkındaki bilgileri derinleştirmek için yapılan tarihi incelemeler pazar yerinde çok önemsiz bir yurttaş azınlığının toplandığını ortaya çıkardı. Zaten daha hoparlör ve mikrofonun bulunmadığı bir zamanda nasıl bütün yurttaşların pazar yerinde toplanabildiklerini sorardım kendime hep!

Ben daha çocukken evimizde Fransızca, Latince, biraz Yunanca, Almanca ve İngilizce dillerini bilen çok bilge bir muhasebeci vardı. Onu bir bilgin olarak görür-

dük. Bana çok iyi davranırdı, dinlencelerimde söyleşirdik, bana Yunanistan'ın ve Roma'nın büyük hatipleri Demosthenes ve Çicero hakkında öyküler anlatırdı. Demosthenes'in konuşma zorluğu çektiğini ve yarı kekeme olduğunu ondan mı duymuştum emin değilim. Ama kararlı ve disiplinliydi Demosthenes, dilinin altına bir çakıl taşı yerleştirmiş ve böylece sorununu yenmişti. Muhasebeci bana antik dönem politikacıları hakkında da öyküler anlatırdı, edebiyat ilgimi çekiyordu, hatta Demosthenes'in konuşmalarını içeren bir kitap geçirmiştim elime. Anlaşılan bu konuşma metinlerinin kimileri İskenderiye Kütüphanesi yangınından kurtulmuş, barbarların yayılmalarına ve bütün diğer tarihi darbelere direnmiş ve sonra birisi tarafından saklanmış ve işlenmişlerdi. Elimde Demosthenes'in, Çicero'nun ve antik dönemin diğer hatip ve yazarlarının konuşma metinleri vardı. Sanıyorum bu muhasebeci —Alvarez adında Asturia'lı bir İspanyoldu— bir şekilde bu sorunlara ilgimi uyandırmıştı. Bu tarihi kişiliklerin kimi kitaplarını okuduğumda henüz çok genç olduğumu anımsıyorum.

Bugün daha dikkatli baktığımda bu konuşma sanatını artık beğenmediğimi itiraf etmek zorundayım, abartılı, tumturaklı olduklarını ve fazla sözcük oyununa başvurduklarını düşünüyorum. Daha sonra başka konuşmacıların eserlerini okudum. Konu beni öylesine ilgilendiriyordu ki, tarihte herhangi bir kitabını okumadığım konuşmacı sayısı çok az olmalı. Bu okumanın sonucunda daha sonra büyük ve ünlü konuşmacıların yaptıklarının tam tersini yaptım. Castelar'la ilişkimi anımsıyorum örneğin. Ne güzeldir Castelar'ın parlamento konuşmaları! Ama bence Castelar bugün bütün parlamentolarda tam bir başarısızlık örneği olurdu.

Demosthenes ve Çicero'da bugün bu toplumu açıklamanın somut göreviyle karşı karşıya gelselerdi güçlük çekerlerdi kuşkusuz. O zamanlar Atina Demokrasisine hayrandım, hatta Roma'ya da Kapitol'uyla, senatörleriyle ve model alınan bütün Roma kurumlarının kişilikleriyle tutkunuydum. Daha sonra Yunanistan'da karar-

lar almak için pazar yerinde toplananların küçük bir aristokrat grubu olduğunu ve aralarında her türlü hakkı elinden alınmış önemli sayıda bir yurttaş kitlesi olduğunu —sanıyorum Metök deniliyordu bunlara— kavradım, daha alçak bir basamakta da çok sayıda köle bulunuyordu. Bana bugünkü kapitalist demokrasiyi anımsatan Atina Demokrasisi buydu işte. Roma da bir modeldi. Bugün Kuzey Amerika İmparatorluğu bana Roma'yı anımsatıyor. Herşeyde benzerlik var, Kapitol'e dek: Amerikalılar Roma Kapitol'ünü kopya ettiler. Senatörleri de var, tartışmalar yapan güçlü beyler. Hatta bazen Sezar'larını bile öldürüyorlar. Dünyanın her yerinde askeri üsleri, filoları ve çıkarma birlikleri var.

Betto: Ve Philadelphia'da bir odun yığınını ateşe veren Neron'ları var(34).

Castro: Evet, kısa süre önce polisin yaptığından söz ediyorsunuz. Bunlara, yaptıklarının yetkelilerce desteklendiğini hesaba katan mini-Neron'lar diyebiliriz.

Dünyanın her yerinde çok gelişmiş teknolojik donanımlı orduları, askeri üsleri, donanmaları ve birlikleri var. Müdahalelere, saldırgan savaşlara ve silahlanma yarışına neden oluyorlar, aynı anda mültimilyonerleri ve dilencileri var, zencilerin ellerinden haklarını alıyor ve dünyanın bütün gerici hükümetleriyle bağlaşıyorlar.

Ya Roma'da? Orada da sınıflar vardı: Patrisyenler, plebler ve köleler, bunların hepsi birbiriyle savaş halindeydiler. Daha sonra ortaçağda soylular, burjuvazi ve hizmetkârlar. Bunu kim yadsıyabilir? Sınıflar olduğu için savaş vardı. Burjuvazi bütün yaşamını, üretimi sağlayan ancak hakları ellerinden alınmış yurttaşlar olarak geçirmeyi kabullenmedi. Fransız Devriminden sonra burjuvalar ve proleterler vardı: Üretim araçlarının sahibi olan insanlar ve emek güçlerini satmak zorunda olan insanlar. Bundan başka da orta sınıflar vardı. Uzun bir tarihi dönem boyunca kölecilik resmi bir kurumdu. Bu

34) Söyleşinin yapıldığı dönemde Philadelphia (USA) polisi bir grup zenci çevre bilimcileri sığındıkları binadan çıkarmak için bütün bir mahalleyi ateşe vermişti.

kısa bir süre önce değişti. Kuba'da kölecilik ne zaman son buldu? Yanılmıyorsam 1886'da

Betto Brezilyada ise bundan iki yıl sonra.

Castro: Birleşik Devletlerde köleciliğe geçen yüzyılda son verildi, 60'lı yıllarda, iç savaşın başlangıcında. Ve insanların borçları nedeniyle köleleştirildiği başka ülkelerde ayakta kaldı bu kurum. - Örneğin Roma'da ve Yunanistan'da insanlar borçlarını ödeyemediklerinde köle oluyorlardı.

Ne Marx, ne de Marxizm'dir sınıflar ya da sınıf savaşını bulan, onlar yalnızca bu tarihsel gerçeği çözümleyip sınıfların var olduğunu gösterdiler. Bu savaşları ve insan toplumunun ilerlemesini yönlendiren yasaları buldular. Sınıfların ve sınıf savaşının keşfedilmesi Marxizme mal edilemez. Suçlu tarihtir, bu sorunun ana sorumluluğunu tarih taşımaktadır.

Sınıf nefretine gelince: bunu var eden Marxizm-Leninizm değildir; Marxizm-Leninizm aslında sınıf nefretini öğütlemez, salt şunu saptar: Sınıflar ve sınıf savaşı vardır ve bu savaşlarda nefret duyguları oluşturur. Gerçekte nefreti uyandıran insanın sömürülmesi, ezilmesi ve toplum dışına itilmesidir. Nesnel olarak bakıldığında nefreti uyandıran Marxizm değil toplumsal adaletsizliktir. Marxizm için önemli olan sınıf nefreti uyandırmak değil, toplumsal gerçekliği ortaya koymaktır. Marxizm, insanda sömürüldüğünün bilincine varır varmaz oluşan nefreti aydınlatmaktadır. Size kişisel deneyimimi anlattım ve hatta, o insanlara, çektiklerim yüzünden, çocuk halimle açlık çekmem yüzünden bile nefret duymadığımı söyledim. Hatta bu beni sevindiriyor bile, çünkü beni şekillendirdi ve yaşama hazırladı. Nefret duyguları taşımadığım bir gerçek.

Kuba'nın devrimci düşüncesini ve devrimimizi incelerseniz, nefret sözcüğünü asla vurgulamadığımızı görürsünüz. Saflarımızda çok değerli bir düşünür vardı: Marti. 17 yaşındayken bir belgesel yayınlamıştı, *Politik Ağır Ceza Hapishanesi Kuba.* Bunlar çektiği acıların öyküleri ve Kuba halkından esirgediği hakları İspanyol halkına tanıyan, İspanya'da özgürlüğü ve demokrasiyi

bayrak edinen ancak Kuba'da bunu yapmayan İspanya Cumhuriyetiyle mücadele yazılarının belgeleriydi. Bu belgede tamamen olağandışı tümceler vardı, örneğin: «Ne kırbaç altında, ne hakaretler karşısında ne de hapishanelerin gürültüsünde nefret etmeyi öğrenmedim; ben kimseden nefret edemem, ama sizi hiçe saymak istiyorum» Marti yaşamı boyunca bağımsızlık için, kurtuluş için savaştı ama hiç İspanyollara nefret duymayı öğütlemedi.

Marti'nin deneyi, «İspanyol ana-babam» dediği insanlara karşı nefret duyguları yaymadan kavga tininin yayılmasının nasıl olası olduğunu gösteriyor. Devrimimizin Marti'nin düşüncelerinden büyük ölçüde etkilendiğinden emin olabilirsiniz. Biz devrimci, sosyalist ve Marxçı-Leninci olarak hiç bir zaman bir nefret felsefesi yaymadık. Bu, ezenlerin sistemine herhangi bir sempati duyduğumuz, ya da ona karşı bütün gücümüzle savaşmayacağımız anlamına gelmiyor. Ancak çok anlamlı bir sınavı başardığımıza inanıyorum: Bizi her türlü saldırganlık ve hakaretle karşı karşıya bırakan zorlu bir savaşa giriştik emperyalizme karşı. Yine de söyleyebilirim ki, bir Kuzey Amerika vatandaşı bu ülkeyi ziyaret ettiğinde ona hepimiz büyük bir saygıyla ve özenle davranıyoruz. Sistemden hoşlanmasak, hatta nefret duysak da Kuzey Amerika vatandaşından nefret edemeyiz. Benim anlayışıma göre ve sanıyorum bu Marxçı devrimcilerin anlayışıyla aynı, önemli olan kişilere nefret duymak değil, haksız bir sömürü sistemine nefret duymak. Marti İspanyol sisteminden nefret ediyordu ve halkı buna karşı savaşmak için harekete geçirdi, ama İspanyollara karşı nefretten hiç söz etmedi. Bakın, çok sayıda yürekli Kubalı savaştı ve anlatılmaz vahşetler sonucu savaş meydanında öldü. Bizim yaydığımız bir sömürü ve adaletsizlik sistemini reddetme, hor görme ve nefret etmedir.

Biz insanlar arasında nefret uyandırmaya çalışmıyoruz, çünkü onlar kuşkusuz sistemin kurbanlarıdır. Biz nefret ettiğimiz sistemle ve bu sistemi temsil eden insanlarla savaşmalıyız. Bununla, Hıristiyan öğretisi

arasında kesinlikle çelişki olmadığına inanıyorum. Çünkü biri: «Suçtan, adaletsizlikten, kötüye kullanmadan ve sömürüden nefret ediyorum» dediğinde Hıristiyan öğretinin onu eleştirmesi için hiç bir neden görmüyorum. Suçları yargılamak, haksızlıkla, sömürüyle, kötüye kullanmakla ve insanlar arasındaki eşitsizliklerle savaşmak... Bunların Hıristiyanlığın iletisine ve dine karşı şeyler olduğuna inanmıyorum. Haklar için savaşmanın ya da haklı bir davayı savunmanın da dine karşı olmayacağı gibi. Gökyüzündeki meleklerin kavgalarından bi le söz eden İncil öyküleri üzerine konuştuk geçen günlerde. Dünya üzerindeki kavgaları nasıl görmemezlikten gelebiliriz?

Betto : İsa sahte dindarları acımasızca suçlamış ve Herodes'i bir fahişe olarak adlandırmıştı. İsa düşmanlarımızı sevmemiz gerektiğini söylemiş, ama düşmanımız olmaması gerektiğini söylememiştir. Bir ezene karşı, başkalarını ezmeyi sürdürme olanağını elinden almaktan daha büyük bir sevgi gösterilemez.

Castro: Yorumunuza karşı çıkmayacağımdan emin olabilirsiniz, kesinlikle böyle bu. Bizler, iyi ve kötü arasında sürekli bir savaş olduğunu düşleyerek yetiştirildik. Kötü mahkum edilmek zorundadır. Buna inandığımı söyleyemesem de, yine de bize cehennemde suçların, adaletsizliğin, kötülüğün ve savaştığımız diğer şeylerin sorumlularının cezalandırılacağı öğretildi. Bu bir nefret belirtisi olarak görülebilir mi? Ne düşündüğümü söyleyeyim size: Başkalarına karşı kişisel bir nefret duymadım hiç; düşmanları sevdiğimi söylemek istemiyorum, henüz o kadar gelişmedim, onları gerçekten sevmiyorum. Tarihi olayları ve kişinin toplumsal konumunu çözümlediğimde, kaç etmenin bir bireyin düşman safını hazırladığını ve düşman olmasının asıl nedeni olduklarını gördüm. Kalıtsal ya da başka sayrılıklarla dünyaya gelmiş bir bireyde genetiksel ve biyolojik açıklamaları bile olabilir bunun. Sanıyorum ileri derecede tin sayrısı olan çok sayıda suçlu var. Hitler sayrıydı sanırım, çünkü gerçekten sağlıklı bir insan olduğunu düşünemiyo-

rum. Milyonlarca insanı fırınlara götürenlerin tin sayrısı olmaları gerek.

Nazizme ve tiksindirici yöntemlerine duyulan nefrete katılıyorum. Hatta sorumlularının cezalandırılmaları gerektiğine, insanlığa böylesine inanılmaz bir alçaklık yaptıkları için hapsedilmeleri, hatta kurşuna dizilmeleri gerektiğine inanıyorum. Şimdiye dek sık sık belirtmişimdir: Bir insan kanı dökeni ya da karşı devrimciyi, ya da devrime ihanet eden birini cezalandırdığımızda, bunu intikam almak için yapmıyoruz, intikamın anlamı yok çünkü. Kimden intikam alınıyor? Tarihten mi, bu tür canavarları oluşturan toplumdan mı, bu bireye böylesine korkunç şeyler yaptıran sayrılıklardan mı? - Kimseden intikam almıyoruz. Geçen yıllarda çok savaştık, çok kavga verdik, ama bunda bireye karşı bir nefret duygusu olduğunu söyleyemeyiz. Ne yazık ki bu duygu, durum ve koşulların bağlantısının ürünü olarak ortaya çıkıyor ve insan davranışında önemli ölçüde bir ön belirleyici oluyor.

Lisedeki ilk felsefe derslerini anımsıyorum. Tartıştığımız ilk konulardan biri, bireyin ne ölçüde önceden bu yana belli şeyleri yapmaya zorunlu olduğu, neden olduğu acıların anlamını bilip bilmediği ve bu nedenle de yaptıklarının sorumluluğunu yüklenmesi gerekip gerekmediğiydi. Bu konuda çok tartıştık. İsa'nın zamanındaki eğilim —Cizvitlerin eğitimi buna uyuyordu— önceden belirlenmişliği kabul etmemek ve herşeyi kişisel sorumluluğa yüklemekti. Ben iki şeyin hep karıştırıldığını sanıyorum: İnsanların davranışını belirleyen önemli unsurlar var, ancak sorumluluk ve suç işleyebilme unsurları da var, ağır tin sayrılıklarının söz konusu olduğu durumlar dışında. Çünkü tin sayrısı olduklarından öldüren insanlar var, bunları bu durumdan sorumlu tutmak güç.

Ancak belli bir eğitim ya da ideoloji alan insanlar da var. Böylece önceden belirlenmiş davranışlara yöneliyorlar. Bu bizim için —ya da en azından benim için— bir bireyin bütün sorumluluğu üstlendiği karşıdevrimci ya da gerici davranış biçiminde, ya da yaptık-

larından sorumlu oldukları düşünülenler de söz konusudur. Bir sabotajcının, bir hainin ya da bir katilin mahkum edilmesi gerektiğinde bunu nefretten değil toplumu savunmak ve halk için ifade ettiği adalet, erinç ve özdeksel varlıklarıyla devrimin ayakta kalmasını sağlamak gerekliliğinden yaptık. Bu sorunu böyle görüyorum. Marti'nin konuşmalarını ve bütün öyküsünü incelersek —büyük, parlak ve soylu bir savaşçıydı— asla nefretten söz etmediğini göreceğiz. Hiç bir zaman bizi ezen İspanyollardan nefret etmeliyiz, demedi. Sözleri şunlardı: Bütün güçlerimizle yeneceğiz onları, ama İspanyollardan nefret etmemeliyiz. Savaş onlara karşı değil, sisteme karşıdır. Politik düşüncemizin çekirdeği burada sanıyorum. Marx da kimseden nefret etmedi, ve sanırım Lenin Çardan bile nefret etmedi. Nefret ettiği çarlığın egemenlik sistemi, toprak sahiplerinin ve burjuvaların sömürmesiydi. Engels de sistemden nefret etti. Ama hepsi insanlara karşı değil sisteme karşı nefreti yaydı. Sınıf savaşının ve sınıf nefretinin ölçütleri ve temelleri bunlardı. Sözü edilen sınıf nefreti, bir kaç insanın bir kaç insana karşı olan nefreti değil, bir sisteme karşı duyulan nefrettir ve bu ikisinin arasında fark vardır.

Kuba Demokrasisi

Betto: Komutan, Hıristiyan çevresinin kimi bölümlerinde Kuba Devriminin, eğitim ve sağlık konularında olduğu gibi toplumsal ve ekonomik başarılarına hayranlık duyuluyor. Ama Kuba'da, Birleşik Devletlerden ya da Batı Avrupadan tanıdığımız gibi halkın seçimlere katılıp ve hükümeti değiştirdiği bir demokrasinin olmadığını da söylüyorlar. Bu konuda ne diyeceksiniz? Kuba'da demokrasi var mı yok mu?

Castro: Bakın Frei Betto, bu konuda çok uzun konuşabilirdik ama sanıyorum söyleşimiz yeterince uzadı ve ne sizin zamanınızı ne de okuyucunun sabrını kötüye kullanmaya hakkım var. - Gerçekte sözcüğün tam

anlamıyla, demokrasi denilen şeyin inanılmaz dev bir aldatma olduğunu düşünüyorum. Kısa süre önce bir gazeteci sormuştu...

Betto Hangi ülkeden bir gazeteci?

Castro: Kuzey Amerika'dan. Aslında iki kişiydiler, çeşitli makaleler ve bir kitap yayınlamak isteyen bir parlamenter ve bir üniversite profesörü. «Sizi acımasız bir diktatör olarak gören insanlar var» dediler. Bundan çok daha ileri şeyler dediler... Bunu yanıtlayabilmek için mantığa tutunmalıydım. Önce, bir diktatörün ne olduğunu sordum onlara. Kendim yanıtladım: «Salt kişisel kararlar veren ve kararnamelerle devleti yöneten kişidir.» Ve ekledim «Reagan diktatörlükle suçlanabilir» Saygı kuralları içinde sürdürdüm: «Hatta Papa da diktatör olmakla suçlanabilir, çünkü kararnamelerle yönetiyor, elçilerin, kardinallerin ve piskoposların belirlenmesine karar veriyor. Bunların hepsi salt kişisel kararlar, ama Papayı diktatör olarak adlandıran olmadı hiç.» Kilisenin iç işlerine getirilen eleştirileri duydum ama kimsenin, Papa diktatördür, dediğini duymadım.

Kuba'nın durumunu da anlattım size, ne bakanları, ne elçileri, en küçük görevlileri bile ben belirlemiyorum. Tek yönlü ya da tamamen kişisel kararlar vermiyorum, ülkeyi kararnamelerle de yönetmiyorum. Hareketimizin başlamasından bu yana bütün ilkesel sorunları tartıştığımız kolektif bir yönetimimiz olduğunu söylemiştim. Şöyle sürdürmüştüm konuşmamı: «Benim hakkım, merkez komitede, polit büroda, yürütme komitesinde ve Ulusal Meclisde konuşmak ve neden-sonuç ilişkilerini sunmak. Başka haklar istemiyorum.» Parti ve halk üzerinde, erke ve saygınlığa sahip olduğumu yadsımadım, ülkemizde sözü dinlenilen birçok başka yoldaş gibi. Onları dinleyen ilk kişi de benim. «Görüşlerini dikkate almak için başkalarını gerçekten severek dinlerim» dedim. Bütün bunları açıkladıktan sonra sormayı sürdürdüm: «Nedir peki acımasızlık? Yaşamları boyunca adaletsizliğe, caniliğe, sömürüye, eşitsizliğe, açlığa, sefalete, yoksulluğa olduğu gibi çocukların ve sayrıların yaşamlarını yitirmelerine karşı çalışmış ve bütün

işçilere iş bulmayı ve bütün ailelerin geçimini sağlamayı başarmış insanlar acımasız olabilirler mi? Şunu da dedim: «Nedir acımasız olan? Gerçekten acımasız olan, bu kadar sefaletin ve felaketin sorumlusu kapitalist sistemdir. Acımasız olan bencillik ve kapitalist sömürüdür». Acımasız olan milyonlarca insanın ölümüne neden olan emperyalizmdir. Birinci Dünya Savaşında kaç insan öldü? Bilmiyorum, 14 mü, 18 mi, 20 milyon mu? Ya İkinci Dünya Savaşında kaç insan öldü? Elli milyonun üstünde! Peki bu ölülere ve bu felaketlere kim neden oldu? Ölülerin dışında, kötürümler, körler ve sakatlar var, sayıları milyonlarca. Ya kaç kişi yetim kaldı? Ne kadar ürün yok edildi, ne kadar insan emeği yerle bir edildi? Bunların suçlusu kim? Pazarların ve sömürgelerin paylaşımı savaşında olan kapitalizmdir. Milyonlarca ölünün sorumlusu kapitalist sistemdir.

Gerçekten acımasız olan kim o halde: Barış için, savaşanlar, sefalete, büyük yoksulluğa ve sömürüye son vermek isteyenler, yani sisteme karşı çalışanlar mı, yoksa sistemi destekleyenler ve ayakta tutanlar mı? Yankeeler Vietnam'da milyonlarca insan öldürdüler ve daha önce de söylediğim gibi, bağımsızlığı için savaşan bu küçük ülkeye İkinci Dünya Savaşının bütününde atılan bomba sayısından daha çok bomba attılar. Gerçekten acımasız değil mi bu? Böyle bir sistem demokratik olarak tanımlanabilir mi?

Size Reagan'ın Kuzey Amerikalıların salt yarısı tarafından seçildiğini de söylemiştim, %30'la oluşan sözde demokrasi tarafından. Romalı hükümdarlarm hiç bir zaman sahip olmadıkları haklarla iktidarı elinde tutuyor, çünkü Neron gibi bir deli Roma'yı ateşe verebilmişti ama - Neron'un Roma'yı ateşe verdiğini ve bunu lir çalarak izlediğini söyleyen Sueton'un anlattığının gerçek mi uydurma mı olduğunu, savın tarihsel bir gerçek mi, yoksa tarih yazanın bir uydurması mı olduğunu bilmiyorum. İmparatorların, savaşçıların birbirlerini öldürdükleri ve Hıristiyanların aslanlara parçalattırıldığı sirk gösterilerine katıldıkları gerçek görünüyor. Ama bugünkü imparatorlarm daha da çok güçleri var.

Reagan bir atom roketi ateşleyebilir, bu, Roma'da Neron'un yaptığından çok daha korkunç bir şey. Bir atom roketiyle, Katolikler, Budistler, Müslümanlar, Hindular, Çin'de Konfüçyüs'e inananlar ile Deng Xiaoping ve Mao Tsetung'un yandaşları yok edilebilirler. Varsıllar ve yoksullar, dilenciler ve mültimilyonerler, gençler ve yaşlılar, çocuklar ve yetişkinler, erkekler ve kadınlar, köylüler ve toprak ağaları, işçiler ve memurlar, aydınlar ve serbest meslek sahipleri, hepsi bu atom roketiyle yok edilebilirler. Dünya atom ateşiyle yanarken, Reagan'ın lir çalacak zamanı olacağını sanmıyorum; çünkü bilim adamları, radyoaktif ışınlara dirençli olan kimi böcekler dışında bir kaç saat ya da dakika içinde dünya üzerinde yaşamın yok olacağını saptadılar. Reagan'ın bu dünyadan bir Hamamböceği Dünyası yapma gücü var. Gizli nükleer kodlarla dolu küçücük bir çantaya sahip ve atom savaşını başlatabileceğini biliyor. Bugünkü hükümdarlar bu biçimiyle önceki çağların hükümdarlarından daha çok güce sahip. Dışardan bakıldığında acımasız bir şey yok bunda, onun için demokrasiden söz ediyorlar. Bütün bu ülkeler demokrasiyi savunan bir sürü konuşmalar yapıyorlar. İngiltere, Federal Almanya, İtalya, İspanya vs., hepsi Nato üyesi. - En büyük özelliği işsizlik olan bir demokrasi: İspanya'da 3 ınilyon işsiz, Fransa'da 3 milyon işsiz, İngiltere'de 3 milyon işsiz ve Batı Almanya'da 2,5 milyon işsiz.

Ayrıntılara girmeyi sürdürmek istemiyorum, ilerlemeler olduğunu kabul etmekle sınırlıyorum. Bugünkü Avrupa, Ortaçağın ve fetihlerin Avrupası değil, farklı dini inançları olanları diri diri yakan, sömürgelerin Avrupası değil. Bugün Avrupa yenisömürgeciliğin ve emperyalist sistemin Avrupası. İlerlemeler olduğunu kabul etsem de, yine de Avrupalıların bu denli gururlu olmalarının kaynağını bilmiyorum. Bunun nedeni, kendi başlattıkları son dünya savaşlarının faşizminden ve katliamlarından kendilerini kurtardıktan bu yana eriştikleri ilerlemeler mi? Gerçi Avrupalıların dünyaya yaydıkları kölecilik, sömürücülük ve acımasızlık yüzyıllarını hiç net ve kararlı bir biçimde eleştirdiklerini

görmedim, duymadım. İsterseniz Avrupalıların gelişmelerinin Üçüncü Dünya ülkelerince finanse edilmesinden başlayalım. Ve onların hâlâ daha dünyayı büyük bir sömürü altında tuttuklarını görüyorum. Bütün bunlar eski sömürgelerinden zorla aldıkları altın sayesinde, buna ek olarak yaşamları pahasına, Marx'ın dediği gibi, dört bir yana kan fışkırtan, kandan oluşan, kurdukları bu kapitalist sistem erkeklerin, kadınların ve çocukların kanları ve terleri karşılığında kuruldu.

Gerçekten bilmiyorum, nasıl böyle gurur duyabiliyorlar ve bizden; dünün kölelerinden, sömürgeleştirilmişlerinden, sömürülenlerinden, dün bu topraklarda yok edilenlerin yaşamda kalanlarından, ki bu toprakları Birleşik Devletlerin büyük Çokuluslu Şirketleri ve diğer emperyalist güçler zorla ele geçirdiler ve biz hep bu topraklarda yaşayanlardan kendilerini daha demokrat sayabiliyorlar. Biz Kuba'da savaştık ve kendimizi bütün bunlardan kurtardık. Salt kendimizin yararlanmadığı, başka ülkelerle de bölüştüğümüz varsıllıklarımızın ve emeğimizin ürününün efendisiyiz. Biz artık dünün köleleri, sömürgeleştirilmişleri ve yenisömürgeleştirilmişleri, sömürülenleri, okuma yazma bilmeyenleri, sayrıları ve dilencileri değiliz. Gerçek toplumsal bir devrimle bütün halkı birleştirdik: İşçiler, köylüler, esnaf ve aydınlar, öğrenciler, gençler ve yaşlılar, erkekler ve kadınlar. Yaşamımızı halkın çıkarlarına adadığımız için yurttaşlarımızın büyük çoğunluğunun kararlı desteğine ve güvenine her zaman inanıyoruz.

Kendilerini övmekten büyük zevk alan batı yönetimlerinin halkın çoğunluğunun desteğine sahip oldukları söylenemez. Belki seçimlerin ardından gelen bir kaç gün! Reagan örneğin: İlk seçildiğinde seçmenlerin yaklaşık %50'si oy kullandı, 3 aday olduğundan da bütün Kuzey Amerikalı seçmen oylarının yüzde 30'undan azını aldı. Seçim yengisine böyle ulaştı. Kuzey Amerikalıların yarısı seçime inanmadıkları için oy bile vermediler. İkinci kez seçildiğinde ise Birleşik Devletlerde seçme hakkı olanların oylarının %30'undan fazlasını almadı.

Diğerleri seçmenlerin %50'sinin üstünde bir çoğun-

luk tarafından seçiliyorlar, ama genel olarak bu destek 1 ya da 2 yıldan fazla sürmüyor ve sonra azalmaya başlıyor. İngiltere başbakanı, Fransa devlet başkanı, İtalya, Batı Almanya, İspanya başbakanları için böyle bu. Seçimlerden bir kaç ay sonra, salt bir azınlığın desteğiyle sürdürmeye başlıyorlar yönetimlerini. Yine de model olarak görülüyorlar.

Kuba'da Seçimler

Her 4 yılda bir seçim! 4 yıl önce Reagan'dan yana oy verenler, o günden bu yana Birleşik Devletler politikasına müdahale edemediler, bunun nedeni salt Reagan'ın savaş bütçesini kendi yapması, yıldızlar savaşını hazırlaması, her türlü roket ve silah üretmesi, her tür karışıklığa neden olması, ülkelere müdahale etmesi ve istençlerini yok sayarak o ülkeleri ele geçirmesi kimseye danışma gereği duymadan donanmalarını her yere yollaması. Bütünüyle kişisel kararlarla —önceden seçmenlerinin düşüncesini almak zorunda olmadan— dünyayı savaşa sürükleyebilir. Sizi temin ederim, bu ülkede önemli kararlar asla kişisel olarak alınmıyor, çünkü sorunların tartışıldığı ve incelendiği kolektif bir yönetimimiz var. Seçimlerimize seçmenlerin %95'inden fazlası katılıyor. Adayları taban, yani seçim bölgelerinin delegeleri belirliyor. Büyük kentlerde her seçim bölgesinde yaklaşık 1500 yurttaş toplanıyor, diğer kentlerde 1000, kırsal kesimde ya da özel seçim bölgelerinde 1000'den az. Yurttaşlar, komşuları tarafından önerilen bir delegeyi seçiyorlar. Ülkede yaklaşık 11.000 semt var, yani 910 yurttaşa bir delege düşüyor. Bu delegeleri parti değil, her bölgede en az iki ve en fazla sekiz aday belirleyebilen Komşular Meclisi belirliyor. Oyların yüzde ellibirini alan seçiliyor, bu çoğunluk sağlanmazsa ikinci bir seçim turuna gidiliyor. Delegeler ise Kuba'nın devlet organlarını seçiyorlar: Komün Meclisi ve Bölge Meclisi delegelerini olduğu gibi Ulusal Meclis(35) milletve-

35) Politik örgütlenmeyle ilgili bkz. M. Franzbach diagramı. Kuba, Materialien zur Landeskunde, Frankfurt 1986, 68.

killerini de seçiyorlar. Ulusal Meclis üyelerinin yarısından çoğu, tabanın adayı olarak belirlenen ve seçilen milletvekilleridir. Örneğin; ben Ulusal Meclis üyesiyim, aday gösterildim ve Santiago de Cuba Yönetim bölgesinin taban delegeleri tarafından seçildim, yani devrimci kavgamızın başladığı yerde.

Taban delegeleri halkın köleleridir, çünkü fazla mesai yaparak çalışmak zorundadırlar ve asıl meslekleri̇nden kazandıklarının dışında bir şey kazanmazlar. Altı ayda bir seçmenlerine hesap vermek zorundadırlar. Her an seçmenleri tarafından görevden alınabilirler. Bunun için halkın çoğunluğu gerekir. Devrim halkın çoğunluğu tarafından desteklenmeseydi, devrimci güç ayakta kalamazdı.

Seçim sistemimizin bütünü halkın çoğunluğuna dayanıyor. Devrimci tasarılarımız, halk için savaşan ve çalışan ve devrimi ilerletme görevini üstlenenlerin sürekli olarak halkın büyük çoğunluğunun desteğini alacağı varsayımından kaynaklanıyor, çünkü, başkaları ne derse desin, gönül borcu duyacak ya da gösterilen gayretlerin değerini halktan daha çok bilecek kimse yoktur. Başka ülkelerde halk, seçilmeye değer olmayan bir sürü insana oy veriyorsa da, halkla özdeşleşen bir devrimde, halk sürekli olarak kendi gerçek çıkarlarını savunan güce kesin desteğini verir. Size söylediğim gibi, Kuba'da yurttaş gerçekten: «Devlet benim!» diyebilir, çünkü sorumlu olan, yetke, ordu, silahı olan ve gücü olan odur. Bu nedenle, devrimciler ne yanlış yapmış olursa olsun —bunu çabuk ve zamanında düzelttikleri sürece— böyle bir devrimin arkasında halkın çoğunluğunun olmaması olanaksızdır. Yani kısaca dürüst erkekler ve dürüst kadınlar ve gerçek bir devrim olmalı.

Bu yüzden size, bu devrim hakkında konuşulan herşeyin inanılmaz ve büyük bir yalan olduğunu söylüyorum, çünkü eşitlik ve kardeşlik olmaksızın, demokrasi ve özgürlük olamaz. Bunun dışında herşey kurgudur, metafiziktir, sözde demokratik hakların çoğunun olduğu gibi, örneğin basın özgürlüğü hakkı gibi. Gerçekte olan ise salt iletişim araçlarına sahip olma özgürlüğü-

dür. Birleşik Devletlerin en tanınmış gazeteleri Washington Post ya da New York Times'da gerçek bir rejim karşıtı yazamaz. Dönüşümlü olarak Birleşik Devletleri yöneten, bütün kuruluşları ellerinde tutan ve tekelleştiren iki partiyi çözümleyin, içlerinde bir tek komünist bulamazsınız. Radyoda ya da televizyonda konuşan bir komünist de bulamazsınız, çünkü kapitalist sistemden gerçekten uzaklaşanlara iletişim araçlarına giriş yolları kapalıdır. Bu, sistemin içinde yer alan ve aynı düşünceyi paylaşanlar için var olan bir özgürlüktür. Halkın politik görüşleri de dahil olmak üzere, kamuoyunu oluşturanlar bunlardır. Ve buna rağmen demokrat olarak tanımlarlar kendilerini.

Biz burada bir parça daha dürüstüz, burada iletişim araçlarının özel mülkiyeti yok. Öğrencilerin, işçilerin, köylülerin, kadınların parti ve devlet gibi kitle örgütlerinin haber yayma için kendi organları var. Demokrasimizi seçim sistemimizle, ama öncelikle, halkın geniş ölçüde ve sürekli katılımıyla, eleştiri ve kolektif yönetimin öz eleştirisiyle geliştiriyoruz. Benim bir büyükelçi bile atamadığımı —önerilere düşüncelerimi belirtebilsem de— ya da bir görevli bile belirlemediğimi bilmenizi isterim; çünkü orunlar ve sorumluluklar için, kapasite ve değer ölçütlerinin üzerine oturtulmuş olarak işleyen bir öneriler sistemimiz var. Devletin orta dereceli bir memurunu görevlendirmek için kesinlikle kişisel karar vermiyorum —bunu yapamam çünkü ve bunu yapmayı istemiyorum. İşleyişiyle sistemimizi dünyayı yağmalayan ve bizi utanmazca sömüren, Nato ülkeleri de dahil olmak üzere gelişmiş ülkelerin kapitalist ya da emperyalist sisteminden bin kez daha demokratik görüyorum. Bizim sistemimiz çok daha adaletli ve demokratik. Bu konuda söyleyebileceğim bu kadar, eğer birini kırdıysam üzgünüm, ama beni açık ve dürüstçe konuşmakla görevlendirmiştiniz.

Betto İyi bu Komutan, bunlar Hıristiyan erdemleri.

Castro: Harika bu, tamamen katılıyorum ve imzalıyorum bunları.

Betto Başka bir soru: Kuba devrim ihraç ediyor mu?

Castro: Bu konuda öyle çok konuştum ki, Frei Betto. Ama bir kez daha toparlayacağım. Bir devrimi sağlayan koşulları ihraç etmek olanaksızdır. 360 milyon dolarlık bir dış borcu nasıl ihraç edebilir insan? Değeri %30 ile %50 arasında arttırılmış bir dolar nasıl ihraç edilebilir? 10 milyon doların üstünde faiz borcu nasıl ihraç edilebilir? Uluslararası Para Fonu'nun (IMF) önlemleri nasıl ihraç edilebilir? Korumacılık, damping, eşitlik ticaret, Üçüncü Dünya ülkelerinde hâlâ hükmeden sefalet ve yoksulluk nasıl ihraç edilebilir? Devrimleri belirleyenler de bu unsurlardır. Bunlar gerçekten ihraç edilemezler, hele devrimci bir ülke tarafından hiç ihraç edilemezler. Latin Amerika'daki ve Üçüncü Dünya ülkelerindeki darbelerin belirleyici unsurları Birleşik Devletler, Reagan, Uluslararası Para Fonu ve Uluslararası ekonomik ilişkilerin adaletsiz sistemidir. Bence devrimin ihracından söz etmek çok kolay, yapay ve idealist oluyor. İnsan düşünceleri, ölçütleri ve görüşleri geliştirip dünyaya yayabilir. Dünyada var olan bütün düşünceler bir yerlerde geliştirilmiş ve sonra diğer yerlere yayılmışlardır.

Demokrasiden söz etmiştiniz. Bu burjuva demokrasisi kavramı Avrupa'da Fransız ansiklopedistleriyle oluşmuş ve sonra dünyaya yayılmıştır. Bunlar Aztekelerin, İnkaların ya da Kuba'daki Siboneylerin düşünceleri değildi. Hıristiyanlık da Azteklerin, İnkaların ya da Siboneylerin dini değildi, bugün ise yarıküremizdeki çok sayıda insanın dini oldu. Konuştuğumuz dil bile bizim dilimiz değildi. Hemen hemen bütün yerlilerin dillerinin zenginliğinin yitmesinden yakınmakta son derece haklıyız. Sömürgeciliğin getirdiği az sayıda yararlardan biri, bize ortak bir dil vermesi oldu, bununla Meksiko'dan Patagonya'ya dek birbirimizle anlaşabiliyoruz. Brezilyalılar, Kubalılar, Arjantililer ve Venezuellalılar bile anlayabiliyorlar birbirlerini. İspanyolca yerli mi

sanki, ya da Karibik adalarında konuşulan Portekizce, İngilizce? Hayır, bu diller de aynı dünyaya yayılan felsefi, politik, dini ve edebi düşünceler gibi ihraç edilmişlerdir. Salt düşünceler de değildir ihraç edilen, dünyanın öte ucundan gelen kahveye kadar böyle bu, ya da kakao, domates, mısır, ve bir zehir, tütün gibi —buradan dünyaya yayılan ürünlere kadar. Latin Amerika'daki atlar, bugün beslenmede önemli bir unsur oluşturan inekler ve domuzlar gibi başka kıtalardan geldiler.— Düşüncelerin yayıldığını kabul ediyorum, bu tarihsel bir gerçek ve bunu kimse inkâr edemez. Ama yabancı ülkelerin düşüncelerinin propagandasından söz etmek çocukça ve gülünç. Gericilerin bu düşüncelerden çok korktuklarına eminim. Eğer bu kadar korkmasalardı, bu kadar çok antisosyalist, antimarxcı ve antikomünist kampanya düzenlemezlerdi. Düşünceler yayılabilir ama devrimler ihraç edilemez. Düşünceleri yaratan krizlerdir, ama krizleri yaratan düşünceler değildir. Oyleyse, devrim ihracından söz etmek bilgisizmiş gibi davranmaktır.

Sempati ve dayanışma belirtilebilir, bir devrim politik ve törel olarak desteklenebilir. Hatta Kuba'nın devrimin yengisinden sonra yaşadığı gibi ekonomik yardımda da bulunabilir. Ancak Kuba'ya devrimi birileri mi ihraç etti? Hiç kimse! Devrimi gerçekleştirmek için yurtdışından bize kimse, bir centavo bile göndermedi, devrimin son döneminde Latin Amerika'nın yeni kurulmuş bir demorasisince gönderilen birkaç tüfekten başka silah da gönderen olmadı. Biz savaşı tek başımıza yaptık, bu da savaşın salt özerk biçimde yapılabileceğini kanıtlıyor, ihraç etmek olası değil. Devrimci düşüncelerin yaygınlaşması ve geliştirilmesi olgusu olabilir. Devrimci düşünceler bunalımların anaları değil, kızlarıdır. En azından biz böyle temellendirdik. Onun için birisi bu devrimin ihracı tezinden söz ettiğinde gülüyoruz.

Betto : Komutan, bu kitabın ilk bölümü Joelmir Beting'le dış borçlar sorunu üzerinde yaptığınız söyleşiye ayrıldı. Şimdi sizden bu sorunun çözümü için önerilerinizi kısaca sıralamanızı rica ediyorum.

Castro : Joelmir Beting'le düşünce ve görüş alışverişi yaptığımız konuşmalarda siz de vardınız. Brezilya'nın en iyi gazeteci ve ekonomi araştırmacılarından biri olduğunu bildiğim için davet ettim Joelmir'i. Aslında, sorun hakkında gerekli bilgilere sahip değilsem görüşlerimi bildirmeyi sevmem. Bu konularda çok dikkatliyimdir. Burada verdiğim sayılar en konservativ olanlar. Birden çok değişik sayı olduğunda en düşük olanından yola çıkarım çünkü. Bunlar da yeterli zaten, çünkü inanılmaz bir felaketle karşı karşıya olduğumuzu ortaya koyuyorlar.

Joelmir, Brezilya'daki demokratik açılımdan sonra buraya gelebildi —sanıyorum bu onun için sorun değildi artık— ve ekonomik sorunlar üzerine söyleştik. Bu konuşmalarda Brezilya'ya büyük önem verdik. Kıtanın bu yarısmdaki ağırlığı epeyce: Üretimi, doğal kaynakları, ekonomik gelişmesi ve bir dizi başka durumu nedeniyle. Başka söyleşilerde de belirttiğim gibi, Brezilya hakkında çok bilgim yoktu. Ama Brezilya'da askerlerin, Şili'de, Arjantin'de ya da Uruguay'daki askerlerle aynı tutum içinde olmadığını çoktan anlamıştım. Bunlar vatanlarını gerçekten sattılar: Gümrük duvarlarını kaldırdılar, Şikago okullarının öğretilerini uyguladılar, ülkeyi harabeye çevirdiler ve ayrıca olağanüstü borçlandılar. Brezilyalı askerler, kapılarını büyük Çokuluslu Şirketlerin yatırımlarına açtılarsa da, kendi endüstrilerini yabancı rekabetten korumaya çalıştılar. Joelmir bana Brezilya'da uygulanan ve borçlanmaya neden olan gelişme tasarılarını anlattı. Belli bir dönemde enerji sektörü gibi değişik alanlarda büyük yatırımlar yapılmış. Bu yatırımların çoğu devlet girişimciliğiyle olmuş; bana söylediğine göre, yanlış anlamadıysam büyük yatırımların %70'i böyleymiş. Dış borçlarm büyük bölümü,

büyük barajlar kurulması ve enerji sisteminin dağıtımı sonucu doğmuş. Bundan başka, petrol fiyatlarının varil başına ortalama 80 dolar artmasının da borçlanmayı etkilediğini söyledi. Brezilya'nın askeri yönetimleri Pentagon'un ve belli Kuzey Amerika uzmanlarının kuramlarını aynen almışlar. Son olarak da inanılmaz borçlar doğuran bir dizi yatırımı özendiren unsurlardan söz etti. Belli bir dönemde %20'si gayri safi milli hasıladan alman, geri kalan %10'un, %5'i dış krediler, %5'i yeni para basımından sağlanarak, gayri safi hasılanın %30' unun yatırımlara ayrıldığını söyledi. Enflasyonun ve sayısız başka sorunun nedenlerinin bu mekanizmalar olduğunu açıkladı.

Sonra bu süreci etkileyen uluslararası unsurları, öncelikle de dış satım fiyatlarının düşüşünü, eşitsiz ticaret koşullarını, korumacı önlemleri ve dampingi, analiz ettik. Bu sorunlara, Kubalı ya da Brezilyalı insanlar olarak değil, olası çözümleri aramak için durumlarını öğrenmek isteyen Üçüncü Dünya insanları olarak inceledik. Bu bizim için çok ilginçti. Bildiğiniz gibi hükümetin en önemli üyelerini, Joelmir'le birlikte bu sorunları hepimizin ayrıntılı olarak tartıştığımız bir konferansa çağırdım.

Söz konusu olan Latin Amerika'nın bugününü belirleyici bir sorun. Gerçekten trajik ve dramatik bir durumla karşı karşıya olduğumuzu söylemek istiyorum. Daha önce de söylediğim gibi, bu kriz 1930'dakinden daha kötü. 1930'da dış satımdan kazandığımız herşeye karşın daha yüksekti ve alım gücü bugünkünden fazlaydı. Nüfus bugünkü sayının sadece dörtte biriydi. Günümüzde sorunlar çoğaldı, büyük kentleri düşünün bir.

Meksikolu ekologların verdikleri bilgilere göre Meksiko City 18 milyon nüfusuyla inanılmaz sorunlarla karşı karşıya. Verilerine göre, kentte 2 milyon işsiz, ½ milyon suçlu ve gün be gün kırsal kesimden kente göç eden 600-700 kişi var. Ormanlar yok oluyor, hava her gün daha çok kirleniyor; arabalardan otobüslerden ve fabrikalardan günde yaklaşık 500 ton kimyevi artık havaya karışıyor. 2200 metre yükseklikte zaten bir hayli az

oksijen var. 14 ½ yıl içinde başkentte 34 milyona çıkacak nüfus ve soluyacakları oksijen olmayacak. Mexico City'nin 18 milyon nüfusunun altı milyonu tuvalet gereksinimlerini açık havada gideriyorlar. Bu, kokusu yazları kuzey ve kuzey doğu rüzgarlarıyla kente dağılan, gözleri ve nefes yollarını tahriş eden 20.000 ton insan pisliği oluşturuyor. Bu konuda ayrıntılı incelemeler hazırlandı. Aynı sorunlar her yerde var: Sao Paulo'da, Rio de Janeiro'da, Bogotà'da ve Caracas'ta. Bu önlenemez Sayrılıklı Büyüme sürüyor. 30'lu yıllarda bu sorun yoktu, o zaman 360 milyar doların üstünde borcumuz da yoktu. Amacı, bir kaç değişiklik yaparak devrimleri önlemek olan «İlerleme için birlik» nedeniyle Kennedy 10 ya da 15 yıllık bir dönem için 20 milyar dolarlık bir yatırım programı önermişti. Şimdiyse o zamanki nüfusun iki katına ve o zamanki toplumsal sorunların 3 ve da 4 katına sahibiz ve her yıl daha büyük tutarlar ödemek zorundayız. Gelecek on yıl içinde yılda salt ödemek zorunda olduğumuz faiz tutarı 40 milyar dolar, anaparanın yurtdışına kaçırılmasından 10 milyar doların üstünde kaybımız oldu: Toplam 50 milyar dolar ediyor. Fiyatlarımızın düşmesine neden olan, doların değerlenmesinin ve eşitsiz ticaret olgusunu da buna eklersek —bu bize 1984 yılında 20 milyar doların üstünde kayıp getirdi— bu az gelişmiş kıtanın yatırım ve kredilerden 10 milyar dolar kazanırken, yaklaşık 400 milyon nüfusu ve ardarda yığılan çok sayıda sorunlarıyla endüstrileşmiş varsıl devletlere yaklaşık 70 milyar dolar ödediğini görürüz. Sonuç olarak 60 milyar dolar yitiriyoruz.

Bu durum böyle kalamaz: Nesnel, politik ve törel olarak dayanılır gibi değil. Bu nedenle borçların kesinlikle ödenemez olduğunu savunuyor ve bunu matametiksel olarak kanıtlıyoruz. Ben borçların, anaparası ve faizleriyle toptan silinmesinden yanayım. Buna karar verirken tarihsel nedenleri de hesaba katıyorum, törel unsurlar da büyük rol oynuyor, çünkü Üçüncü Dünya ülkelerine yüzyıllar boyunca yapılanlar törel açıdan haklı çıkarılamaz. Bizi talan ettiler ve bunu hâlâ sür-

dürüyorlar. Bizim borçlandığımızdan toplam olarak çok daha fazlasını zorla elimizden alan endüstrileşmiş dünyanın ilerlemesini finanse etmek için yüzbinlerce insan maden ocaklarında öldü burada. Törel bir boyutu var o halde. Salt ekonomik alanı gözlediğimde, borçların ödenmesinin matematik olarak olanaksızlığını görüyorum. Politik bir açıdan da olanaksız bu, çünkü ordu ve polis halkın üstüne yürümek zorunda kalacaktır. Bu borçların ödenmesi için ne kadar kan dökülecek! Büyük sömürücülere borçlarını ödemek için halkı öldürmek kanını akıtmak da törel olarak kabullenilemez bir şey.

Bu borçlara nasıl girildi? Kimin işine yaradılar? Bu paranın büyük bölümü endüstri devletlerine geri aktı, silahlara yatırıldı ya da boşa harcandı, yanlış kullanıldı ya da çalındı —her ne kadar belli gelişme süreçleri ya da altyapı için de bir miktar para harcanmış olsa da. Salt borçların silinmesi için değil, borçların ve eşitsiz ticareti, korumacılık politikası, dampingi, yüksek faiz oranları, para hareketlerinin her türlü ve Latin Amerikalı politikacıların çok iyi bildiği diğer şeyleriyle birlikte uluslararası ekonomik ilişkilerin adaletsiz sistemini saf dışı etmek için savaşmanın zamanı geldi. Yaklaşık 10 yıl önce Birleşmiş Milletlerce oybirliğiyle kabul edilen Yenidünya Ekonomik Düzeni için savaş verilmek zorunda. Bizim savunduğumuz tez bu.

Hesaplar ödeme yapamayacağımızı kanıtlıyor. Çok insanla konuştuk bunu, hepsi bunların ödenemez olduğunu onayladılar. Bundan emin olmayan kimseyi tanımıyorum. Nasıl yaklaşmalıyız bu soruna? Kimileri faizler de dahil olmak üzere 10 yıllık bir moratoryuma gidilmesinden yanalar. Bunu nasıl sağlayacağımızı biçim olarak, diplomatça ya da dostça ya da kibarca, o kadar önemli değil. Eğer faizler dahil 10 yıllık bir moratoryumu gerçekten sağlarsak, bu borçların silinmesi ile aynı anlama gelir. Borçlanma tutarı daha astronomik, ödenmesi daha da olanaksız olur. Borçların silinmesini bu yolla sağlayabiliriz. Ancak bunun için birliğe gereksinmemiz var. Bu çok önemli, sınıf kavgasından ve diğer sorunlardan söz ettik sizinle. Bu savaşı kazanmak

için ülkelerin kendi içlerinde ve aralarındaki birliğin gerekliliğini vurguluyoruz.

Söz konusu olan genel bir ilke elbette, somut durumlarda bunun nasıl uygulanabileceğini incelemek gerek. - Şili'yi bunların arasına katmıyorum, çünkü orada iç birlik sağlanması olası değildir. Kimi ülkeler iç birliğin ilkesini uygulamaya geçirecek durumda değiller. Ama bu durumlarda da muhalefet partileri ve çeşitli güçler, borçları silmek hedefi için savaşabilirler. Pinochet rejiminin borçların silinmesi durumunda bile kendini kurtarabileceğine inanmıyorum, bu hareket için çok dışlanmış durumda ve çok büyük nefret topladı; Pinochet rejimi, ayakta kalamayacak kadar büyük ölçüde bu sorunun yükünü taşıyor. Gelecekteki bir demokrasi sürecinde Şili halkının Pinochet'nin neden olduğu bu ölçüyü aşmış borçları ödemek zorunda kalması olasılığı kesinlikle olamaz. Ama kural olarak bu savaşı kazanmak için ülkelerin birliğini öneriyoruz. Latin Amerika ve Üçüncü Dünya ülkelerinin aralarındaki birliğin genelde en belirleyici sorun olduğuna inanıyorum, çünkü aynı sorun bütün ülkeleri aynı ölçüde etkiliyor.

Birlik için formüller önerme aşamasındayız: Gerekli güçleri toplamak ve bu mücadeleyi sürdürmek için iç birlik kesinlikle şart. Ancak, ekonomik sorunlara doğru yaklaşmak ve hatta ülkenin ilerlemesi ve kıtamızdaki çok derin toplumsal sefaleti ortadan kaldırılması için gerekli kaynakları sağlamak adına özveri isteyebilmek için de bir birlik gerekli. Özveri gelişme adına istenmelidir, az gelişme adına değil, ülke içinde yatırımlar adına, zaten ödenemez olan borçları silmek adına değil. Bütün Latin Amerika ve Üçüncü Dünya ülkeleri dış borçların silinmesi ve Yenidünya Ekonomik Düzeni'nin getirilmesi için verilen bu kavga adına birleşmelidirler. Dış borçlar silinmeksizin Yenidünya Ekonomik Düzeninin getirilmesi, sorunun asıl nedenleri çözülmeksizin başvurulan bir avuntudan öteye gitmez.

Bununla borçlu olduğumuz bankaların ya da uluslararası finans sisteminin iflasını savunmuyoruz. Öne-

rimizin önemli bir bölümü, borçlu olduğumuz varsıl ve güçlü devletlerin bankalarına olan borçların sorumluluğunu üstlenmeleri ve bugün yılda 1 bilyon doları aşan askeri harcamalarının yaklaşık %12'sini buna ayırmalarından oluşuyor. Bu %12'lik önemsiz tutarla dış borçlanma sorunu çözülebilir.

Bu savaşı kazanacağımıza inanıyorum —en azından yaşamda kalabilmek için başarmalıyız— ve Yenidünya Ekonomik Düzeni'ni kabul ettireceğiz. Belki o zaman borç sorununu çözmek ve yeni ekonomik düzeni gerçekleştirmek için askeri harcamalar %30 oranında azaltılmak zorunda kalınacak. Zengin ve güçlü ülkelere bu durumda bile yeteri kadar silahlara yatırabilecekleri ve bunlarla ne yazık ki hâlâ daha dünya nüfusunu birden çok kez yok edebilecekleri 700 milyar dolarları kalıyor.

Borçlu olduğumuz ülkelerin vergi yükümlülerine yeni vergiler yüklemeksizin ya da bu ülkelerin banka müşterilerinin zarar etmelerine neden olmaksızın ekonomik sorunları çözmenin bir yolu bu. Başka yararları da var: Bu yolla dünyayı şu anda tehdit eden büyük ekonomik kriz önlenebilir; çünkü Üçüncü Dünya ülkeleri dış borçların silinmesinin ve yeni ve adaletli uluslararası ekonomik ilişkilerin kurulmasının ardından 300 milyarlık bir ek alım gücüne kavuşacaktır. Bu, endüstrileşmiş devletlerinde finans sorunları olmayan, ama işsizlik sorunuyla karşı karşıya olan emek pazarını canlandıracaktır. Bizim önerimiz işsiz sayısını azaltacak, gelişmiş kapitalist ülkelerin endüstri potansiyelini büyütecek, dışsatım için üretim yapan dışsatımcıların ve endüstri kollarının kârını arttıracağı gibi, iç tüketime yönelik üretim yapan endüstri kollarının kârını da arttıracaktır insanlara iş olanağı sağlandıkça iç tüketim de artacaktır. Yabancı yatırımcıların kârları bile artacak, bankalar ve dünya finans sistemi iflasa gitmeyecektir.

Bu sorunu bütün yönleriyle inceledim; sayısız hesaplar yaptım, başka bir çözüm görmüyorum. Böyle bir çözüme gidilmezse ekonomik kriz büyüyecek, endüstri-

leşmiş dünya krizlerinden kurtulamayacak ve Latin Amerika'da şu ya da bu biçimde devrimci karakter taşıyabilecek denetlenemez toplumsal patlamalar olacaktır. Arjantin'de, Uruguay'da, Brezilya'da ve bir çok başka ülkede yaşanmakta olan demokratik açılım süreçleri anında sona erecektir. Askerlerin ve sivillerin karışacağı bu tür devrimci toplumsal süreçlerin sonucunu kimse bilemez, çünkü borçlanma sorunu bir biçimde çözülmek zorunda. Herhangi biri durumu değiştirmekte ebe olmak zorunda. Doğum kaçınılmaz; bu ne yorumlara bağımlı ne de salt teknik formüllerle, sadece gerçek önlemlerle çözülebilir.

Birisi, benim devrimci olarak hangi çözümü yeğleyeceğimi sormuştu. Krize uyum sağlayan bir çözümü yeğlediğimi söylemiştim, olabildiğince az yaralı bir doğum. Kritik noktaya yanaşmakta olduğumuz bir dönemde bu zincirleme tepkinin, bir atom reaktöründe olduğu gibi, denetim altında oluşmasını yeğliyorum. Denetlenemeyecek bir patlama istemiyorum. Şu anda bu krizden kurtulmak, Yenidünya Ekonomik Düzeni'nin kurulması ve gerçek bir gelişme için gerekli koşulların yaratılması bir, iki, üç, dört ya da beş devrimden daha önemli. Böylece gelecekte, toplumsal sorunları çözecek araçlar hazır olacak, kısa ve orta dönemde bakıldığında kaçınılmaz olan derinlikli toplumsal değişiklikler getirme bağımsızlığına kavuşulacaktır. Her ülke kendisinin uygun gördüğü yöntemleri kararlaştırmalıdır. Bu krizi atlatmak için uygulanması gereken iç önlemlere karışmak istemiyoruz. Önerdiğimiz bir birlik stratejisidir. Bu yıkıcılık olarak görülebilecek şeyin tam tersi, yıkıcılık şudur: Birleşik Devletler ve Reagan yönetiminin hızlandırarak desteklediği bencil ve anlamsız ekonomi politikalarıyla, Uluslararası Para Fonuyla, kurbanları biz olduğumuz, yapılan yağmalamadır. Bunlar zincirleme tepki ve olası örgütsüz bir patlama doğuracaktır. Ben bunun karşısına düzenli bir zincirleme tepkinin amaca uygunluğunu koyuyorum. Borçlanma sorunu zamanımızın anahtar sorunudur ve bu durumu anlayan, ilgili verileri dikkate almayan ve sorunun ciddi bir çözümü için

hiç bir şey yapılmadığını farketmeyen biri kendini politikacı sanmamalıdır.

Biz çok sakiniz, çünkü aldığımız tutum düşünülmüş bilinçli ve yapıcı. Şimdi olacakları bekleyeceğiz. Şu anda seçim politik liderlerin. Eğer en zeki ve en akılcı yolu onaylarlarsa, ileri adım atmaya başlanabilir - benim yeğlediğim bu. Karşıt durumda düşünemeyeceğimiz sonuçlar doğurabilecek patlamalar olacaktır. Sorun şu ya da bu biçimde çözülecektir. Kimse Latin Amerika toplumlarında denetlenemez bir toplumsal çatışmanın sonuçlarının ne olacağını bilebilecek durumda değil. Bu konuda size bunları söyleyebilirim. Bilmiyorum başka bir sorunuz var mı?

Brezilya ile İlişkiler

Betto: Değerli zamanınızı çok aldım komutan, ama izin verirseniz iki soru daha soracağım size. Birinci soru: Kuba yönetimi Brezilya yönetimiyle ilişkide olmak istiyor mu?

Castro: Bakın, Brezilya ile ilişkileri biz kesmedik. Bu askeri darbenin hemen ardından oldu. Kuba ve Brezilya'nın ekonomik, politik ve toplumsal sistemleri arasındaki farklara rağmen, ortak çok şeyimiz olduğunu biliyoruz. Aslında diğer Latin Amerika ülkeleriyle olan ilişkilerimiz Birleşik Devletlerin politikası, etkisi ve baskısı sonucu belirlenmişti. Şunu söylemek istiyorum: Birleşik Devletler şu ya da bu şekilde bütün Latin Amerika ülkelerini —Meksiko dışında— bizimle ilişkilerini kesmeye zorladılar. Bu sınavı başarmış ve bir başımıza, kıtanın bu bölümünde yalıtılmış durumda direnmiş olmaktan gurur duyabiliriz. Halkımızın birliği, tutarlılığı ve yürekliliği üzerine benzersiz bir ders verdiğimize inanıyorum. Sınavı başardık ve daha da ileri gittik, sağlam ekonomik ve toplumsal ilkelere dayanarak gelişmeyi sürdürdük. Diğer Latin Amerika ülkeleri kendileri için aynı şeyi söyleyemezler.

Sosyalist ülkelerle olan ilişkilerimizde, Yeni Uluslararası Ekonomik Düzen olarak tanımlayabileceğimiz şeyi başardık. Üçüncü Dünya ülkelerinin, endüstrileşmiş dünyayla olan ilişkilerini bizim sosyalist ülkelerle kurduğumuz ilişkiler gibi kurmalarını öneriyoruz: Uzun vadeli krediler, düşük faiz oranları, borçları 10, 15 ya da 20 yıl faizsiz dönüştürüm, bunun dışında ürünlerimiz için adil fiyatlar. Böylece büyük olasılıkla ekonomik ve toplumsal seçeneklere ulaşabiliriz.

Siz bazı şeylere değinmiştiniz, söyleşimizde de konuşmuştuk bu konuda. Sağlık alanında bütün Üçüncü Dünya ülkeleri içinde tartışmasız lideriz, hatta bir çok endüstrileşmiş ülkeden de ileriyiz. Aynı şekilde eğitim alanında da gelişmekte olan ülkelerden ilerdeyiz, bu konuda da birkaç endüstrileşmiş ülkeyi aşıyoruz, bunların arasında Birleşik Devletler de var. Birleşik Devletlerde okuma yazma bilmeyenlerin sayısı 26 milyon, 47 milyon kişi ise okumak ve yazmakta güçlük çekiyor. Birleşik Devletler eğitim alanında dünyada 48. sırada. Sağlık alanında aynıyız, ortalama ölüm yaşı beklentilerimiz de aynı. Çocuk ölümünde Birleşik Devletlerin 3 basamak ardmdayız. Bizde 1000 çocuktan onbeşi bir yaşından önce ölüyor. Birleşik Devletlerde bu sayı 12. Bu alanda da daha iyi olacağız, bundan eminim, kişi başına Birleşik Devletlerle aynı zenginlik, aynı verimlilik ve aynı gayrı safi gelir düşmemesine karşın. Üçüncü Dünya ülkeleriyle çok ortak noktamız var, Brezilya ile de. Normal olarak Latin Amerika yönetimleri Birleşik Devletlerin egemenliğine girmeye ve emirlerine boyun eğmeye alışmışlardır. Ancak Asya'da ve Afrika'da, toplumsal düzenleri bizimkilerden çok farklı olan ve Kuba ile çok iyi ilişkilere sahip çok ülke var. Örneğin Pakistan ve Endonezya politik ve ideolojik sistemlerdeki farklılıklara karşın Kuba ile normal ilişkilerini koruyorlar. Brezilya ve Kuba arasında toplumsal ya da politik sistem farklılığı sorunu düzenlenmiş ilişkilere engel olmayabilirdi, çünkü bu iki ülkenin çok sayıda ortak çıkarı var.

Brezilya'nın geleceğinin herşeyden önce Üçüncü Dünya ülkeleriyle olan ilişkilerinde yattığına inanıyorum. Gerçekçi bakıldığında Kuba ile ilişkilerin dondurulmuş olması ve bu mesafeli tutum Brezilya'nın ulusal çıkarlarına aykırı düşüyor. Gerçi Kuba'nın ne Brezilya kadar hammaddesi ne de toprağı var, ama bir çok alanda deneyimli ve Üçüncü Dünya ülkelerinin çıkarlarını savunma kavgasında uluslararası konumda etken bir ülke - bunlar azımsanmaması gereken unsurlar.

Brezilya'daki yönetime sempati duyduğumuzu söyleyemem, her ne kadar bu karşılıklı ilişkiler için aşılamaz bir engel olmasa da. Şu anda demokratik bir açılım söz konusu ve ortak çıkarlarımız artmış durumda, çünkü çok büyük bir krizin eşiğindeyiz ve bir çözüm bulmak yolunda birlikte mücadele etmek zorundayız. Brezilya ile ve güçlüklerini aşma çabasıyla dayanışma içinde olacağız. Sanıyorum, Brezilya'nın diğer Latin Amerika ülkeleriyle birliğe gereksinimi var, Latin Amerika'nın ise Brezilya ile. Brezilya'nın borcu 100 milyar doların üstünde ve bunu ödeyemiyor. Neler söylendiği hiç önemli değil, bu borçları ödeyemeyecek. Yılda salt 12 milyar dolar faiz ödemesi gerek. Brezilya'nın dış borcunu dolar dolar ödemek için, saniyede bir dolar ödense bile yaklaşık 3.343 yıl gerek. 10 yılda ödenmesi gereken faizi ödemek içinse 3.858 yıl. Yüz kişi aynı tutarı günde 24 saat saymaya kalksa, yine 38 ½ yıl gerek. Brezilya Latin Amerika'nın en büyük ülkesi - 8.512.000 kilometre kare yüzölçümüyle dünyanın en büyük ülkelerinden biri - kilometre kare başına 12.218 dolar borçlu, ya da hektar başına 122 dolar 18 cent. 10 yıl içinde salt faiz olarak kilometre kare başına 14.098 dolar, ya da hektar başına 140 dolar 98 cent ödemek zorunda. Faizler ve doların değeri düşürülse bile Brezilya gibi gelişmekte olan bir ülke bu yüke dayanamaz, diğer Latin Amerika ülkelerinin ellerinde de 260 milyar dolarlık borçlarını ödeyecek hiç bir şeyleri yok. Brezilya'da bu yılın ticaret bilançosunun geçen yılkinden düşük olacağı herkesçe biliniyor. 1984 yılında 12 milyar olan fazlalık bu yıl 10 milyarın altında olacak. Aynı şey Brezilya'nın ardında

en fazla borcu olan Arjantin ve Meksiko'da da söz konusu.

Salt faizler ödensin diye bir halktan büyük özveriler istenemez. Taancredo net bir biçimde ve yürekli-likle halktan özveri istemeyeceğini ve gelişimi durduracak geri adım attıracak politik önlemler almayacağını belirtti. Aynı şey hepsi tarafından yinelendi. Arjantin devlet başkanı, Uruguay devlet başkanı ve Brezilya'nın şimdiki devlet başkanı tarafından da. Bir çıkar yol bulma gerekliliğinin arttığını açıkça görüyorum ve en akılcı, en iyi sonuç verecek, en adil ve en törel çıkar yolun bizimki olduğunu düşünüyorum: Üçüncü Dünya ülkelerinin borçlarmm toptan silinmesi. Bu silinme nasıl gerçekleşebilir? Herhalde faizlerin, 1, 2, 3, 5, 10 yıllık faizlerin ödenmemesi ya da uzun ve sabırlı görüşmeler yapıp faizleri ödeyebilmek için kredi istenmesiyle. Bu, ya borçlanılan ülkelerle yapılan bir anlaşma ya da borçluların yüklenmeleriyle gerçekleşebilir. Latin Amerika ülkeleri şimdi ne yapacaklarına ilişkin bir düşünce birliğine varabilirler, ya da —ki bu daha olası— bir ülke, ya da bir grup ülke başka çıkar yol olmadığından ödemelerin tek yönlü durdurulmasına karar verirler, diğerleri de sonunda onlara katılacaklardır.

Ancak salt borçların silinmesi Üçüncü Dünya ülkelerinin sorunlarını çözmeyecektir. Şu anda isteyenler biz değiliz ki, biz verenleriz, para istemek için avuçlarımızı açan biz değiliz, tersine biz kendi ellerimizle ceplerimizden para çıkarıyoruz, endüstrileşmiş ülkelere ödemek için. Bu gerçekten önceciliği ele geçirmemiz gereken ve ivedi olarak birleşme gerekliliğini hissettiğimiz bir dünem. Bu birlikten yola çıkarak —bana stratejik olarak böylesi doğru geliyor— salt borç sorununa çözüm getirmek için değil, korumacılık, damping, eşitsiz ticaret ilişkileri sorunlarını da çözmek, Yeni Uluslararası ekonomi düzenini gerçekleştirmek için çalışmalıyız. Bunu görmeyen politik liderler tarih karşısında sorumludurlar. Sorunu anlayacaklarını, doğru önlemleri alacaklarını ve çözümler için savaşacaklarını umuyorum. Bu

ölüm kalım savaşında Golgatha'ya (*) yürürken, somut, gerçek ve kesin çözümler için karar almalıyız.

Demek istediğim, biz uzun süredir bu tepeye tırmanıyoruz ve üstelik salt Golgatha acılarını çekmiyor, Sisyphus'un da acılarını çekiyoruz. Sisyphus, bir taşı sürekli olarak dağın tepesine itmek zorundaydı; tam zirveya erişirken taş her seferinde yeniden aşağıya yuvarlanıyordu. Golgatha, Sisyphus'un acılarına yeğlenir yine de. Golgatha'yı aşarsak, yeniden dirilişi de yaşayabiliriz.

Bu soruna gerçekten bir çözüm bulmak istiyoruz. Ancak olacakları biliyorum: Emperyalizm ve endüstrileşmiş ülkeler bunu önlemeyi ve bizi bölmeyi deneyecekler; öyle ki herkes kendi başına büyük Golgatha'sını çeksin ve taşı yukarıya yuvarlarken büyük acılar çeksin, ama hiç bir zaman zirveye ulaşamasın diye. Elbette günün birinde soracaktır halklar: Bu daha ne kadar zaman böyle sürecek? diye. Ve bir çıkar yol arayacaklardır. Ama ben yine de bağımlılık ve az gelişmişlik sorunlarının iç ve dış birlik yoluyla düzenli, gerçek ve kesin olarak çözülmesini yeğliyorum.

Bu nedenle de Brezilya ile aramızda çok sayıda ortak çıkar olduğunu düşünüyorum. Ancak diplomatik ilişkilerin yeniden kurulmasını zorlamayacağız. Biçimci ilişkilere gelince, Brezilyalılara da Uruguaylılara ve diğerlerine söylediğimizin aynını söyledik: Doğrudan ekonomik çıkarlarına en uygun olan şeyi yapsınlar. Borçları konusunda görüşmeler yaptıklarını biliyoruz ve en büyük alacaklıları olan Yankeelerin, bu ülkelerin bizimle olabilecek ilişkilerini düşündüklerinde deliye döndüklerini de biliyoruz. Kuba yüzünden güçlüklerle karşılaşmalarını istemiyoruz. Bizim bu sorunumuz yok, Birleşik Devletler bize daha büyük güçlükler çıkarmayı başaramadı. Bu ülkelerin ilişkileri yeniden kurmak için uygun bir zaman seçmelerini korkusuz ve baskısız bekleyebiliriz. Politikamızın ne denli ciddi olduğunu ve çı-

(*) Ç. n.: Golgatha: Acı çekilen yer, ya da büyük acılar, İsa'nın çarmıha gerildiği Kudüs'teki tepenin adı.

kar gözetmediğini böylece kanıtladığımızı sanıyorum. Beklemek bize zarar vermez. Kuba ile olan ilişkilerini demokratik süreçler ve acil ekonomik sorunlar için en avantajlı olacak biçimde onlar düzenlemeliler. Bizim durumumuz bu.

Ertesto Che Guevara

Betto: Son durumu, Brezilya gençliğinden yola çıkarak soruyorum. Brezilya'nın 133 milyon nüfusunun 80 milyonu 25 yaşın altında. Bu gençler yoldaşlarınızdan ve kardeşlerinizden ikisine, Camilo Cienfuegos'a ve Ernesto Che Guevara'ya büyük hayranlık duyuyorlar. Bu devrimciler hakkındaki kişisel izlenimlerinizi rica ediyorum.

Castro: Bunu toparlamak güç, ama bir kaç sözlükle, Che'nin büyük özgün bir kişilik, politik ve törel bütünlüğe sahip bir insan olduğunu söyleyebilirim.

Betto Onu tanıdığınızda kaç yaşındaydınız?

Castro: Che'yi 1955'de, hapishaneden çıkıp Meksiko'ya gittiğimde tanıdım. Daha önce Meksiko'daki yoldaşlarımızla ilişki kurmuştu. CIA ve Birleşik Devletlerin Arbenz yönetiminin devrilmesine karışmasının dramını yaşadığı ve işlenen suçları gördüğü Guatemala'dan gelmişti. Sanıyorum, bir elçilik aracılığıyla başarmıştı ülkeyi terketmeyi. Tıp öğrenimini kısa süre önce tamamlamış ve Bolivya'da ve diğer ülkelerde dolaşmak için Arjantin'den 1 ya da 2 kez ayrılmıştı. Hatta Kuba'da Arjantinli bir arkadaşı yaşamaktaydı, Granado, bizimle bilimsel araştırmalarda çalışıyor. Che'nin bir yolculuğunda o da vardı, Amazon bölgesinde bir cüzzam istasyonunda, bir çift misyoner neredeyse. O zaman doktor olmuştu ikisi de.

Betto Sizden genç miydi?

Castro: Che 1928 doğumluydu sanıyorum, benden 2 yaş küçük belki. Marxizm-Leninizmle çok uğraşmış kendi kendine öğrenmişti ve inanmıştı. Yaşamdan ve bir çok yerde gördüklerinden bilgilenmişti ve böylece

Che karşılaştığımızda eğitilmiş bir devrimciydi. Çok zekiydi ve büyük kuramsal becerilere sahipti. Devrimci düşüncelerini yazıya dökmeden bu denli genç ölmesi gerçekten çok yazık. Çok iyi yazardı, gerçekçi ve anlamlı bir biçimi vardı, Hemingway gibi, az ama en uygun sözcüklerle. Sonra olağanüstü insani özellikleri de vardı: Arkadaşlık, kendi çıkarını gözetmeme ve kişisel yüreklilik. Tanıştığımızda bütün bunları bilmiyorduk elbette, ama bu Guatemala'da olanları anlatan Arjantinli —bu yüzden Che diyorlardı ona— anında çok sempatik gelmişti bize. Onun da sık sık anlatmış olduğu gibi, biraz söyleştik ve hemen hareketimize katılması konusunda anlaştık.

Betto: Ona Che adını siz mi taktınız, yoksa önceden de bu ad altında tanınıyor muydu?

Castro: Ona Che diyenler, diğer bütün Arjantinlilere de dedikleri gibi, Kubalılardı. Ama Che bu kadar ün ve saygınlık kazandığında ismi kendi kullanımına aldı. Yoldaşlar ona Che demiştiler, ben de onu bu ad altında tanıdım.

Hareketimize doktor olarak katıldı, savaşçı olarak değil. Elbette gerilla savaşı için gerekli eğitimi almıştı ve bazı kuralları biliyordu, disiplinliydi, iyi bir nişancıydı. Ateş etmekten hoşlanıyordu, bu spor gibiydi onun için. Hemen hemen her hafta Popocatepetl'a tırmanmayı deniyordu ama zirveye ulaşmayı hiç başaramadı. Astımı vardı, bu da bedensel çabalarını daha da değerli kılıyordu.

Betto O da sizin gibi iyi bir ahçı mıydı?

Castro: Ben ondan daha iyi bir ahçıyım sanıyorum. Daha iyi bir devrimciyim demiyorum, ama yemek pişirmeyi Che'den iyi beceririm.

Betto Meksiko'da iyi et yemekleri yaparmış.

Castro: Elbette, kızartmaları Arjantin usulü yapardı. Açık havada, ya da devrimci etkinliklerimiz yüzünden birlikte atıldığımız Meksiko hapishanelerinde yapardı bu kızartmayı. Ama pilav, fasulye ya da en değişik şekillerde spagetti pişirmek benim işimdi. O da yemek pişirmekten anlardı ama usta bendim. Burada meslek

gururumu savunmak zorundayım, siz de yapardınız bunu, ya da gerçek bir yemek pişirme bilimcisi olan anneniz de.

Che insanî, aydın ve daha sonra savaşta askeri nitelikler de koydu ortaya. Yürekliydi ve lider nitelikleri vardı. Kimi zaman delice yürekliydi ve bu onu belli bir denetim altında tutmama kimi operasyonları yapmasını engellememe zorluyordu beni. Hatta kısmen yasaklamak zorunda kaldım, çünkü çatışmalar başladığında inanılmaz derecede heyecanlıydı. Diğer zamanlarda çok dayanıklı ve dirençliydi. Onun değerini ve yeteneklerini farkettiğimde, kadromun diğer üyelerine uyguladığım yöntemi uyguladım: Deneyim kazandıkları ölçüde stratejik operasyonlarla görevlendiriliyorlardı; taktik görevleri yeni savaşçılara bırakıyorlardı.

Yani; yeni savaşçılar, tehlikesiz olmasa da, belli basit operasyonlarla görevlendiriliyorlardı, böylece küçük birlikleri emir altmda tutmakta deney kazanıyorlardı. Daha deneyliler, daha stratejik görevler için geride tutuluyorlardı.

Che, herşeyden önce yüksek tinsel bir bütünlüğe sahipti. Tutarlı düşüncelere sahip bir kişi, yorulmak bilmez bir işçi olarak kanıtlamıştı kendini, görevlerini disiplinle ve amaca yönelik yerine getiriyordu ve en önemlisi, bütün bunları kendisi örnek alarak yaşıyordu. Her konuda hep en öndeydi, öğrettiği kurallara kesin olarak uyuyordu ve yoldaşlar arasında büyük saygınlığa ve etkiye sahipti. Che, Latin Amerika'nın bu neslinin en önemli kişiliklerinden biridir ve kim bilir, yaşasaydı, daha neler gerçekleştirecekti.

Daha Meksiko'da hareketimize katıldığında, ona Kuba Devrimi yengiye ulaştıktan sonra ülkesi için ya da Latin Amerika için savaşmasına izin vereceğime ilişkin söz aldı benden. Burada çok önemli sorumluluklar yüklendiği bütün yıllar boyunca bu hep gündemde kaldı. Ve sonunda ona engel olmamaya, geriye dönmesini engellememeye ve hatta görev bildiği şeyde ona yardımcı olmaya ilişkin sözümüzü tuttuk. O anda bu seçiminin bize belki de zarar verebileceğini düşünmedik.

Ona verdiğimiz söze bağlı kaldık ve yerine getirdik. «Şimdi devrimci bir görevi yerine getirmek için gitmeliyim» dediğinde, «Tamam, sözümüzü tutacağız» diye yanıtladım. Yani bu bizim de kesin onayımızla oldu. Bundan sonra, Che'nin Kuba yönetimiyle düşünce ayrılıklarına ilişkin yürütülen bütün kurgular alçakça yalanlardı.

Che'nin kendi kişiliği ve ölçütleri vardı, çeşitli konuları aramızda kardeşçe tartışırdık, ama her seferinde düşünce birliğine, bütün konularda ortak bir görüşe varırdık, örnek gösterilecek ilişkilerimiz vardı, çünkü Che son derece disiplinli bir insandı. Kuba'yı terkettiğinde uzun süre Che ile aramızda sorunlar çıktığına ve bu nedenle ortadan kaybolduğuna ilişkin söylentiler dolaştı. Gerçekte ise Che Afrika'da, Zaire'de, çok önemli Afrikalı lider Lumumba'nın ölümünden sonra, Lumumba yanlılarını desteklemek isteyen bir grup Kubalı enternasyonalistle birlikte savaşıyordu. Aylar boyunca orada kalmıştı Che. Yardım edebildiği kadar etmeye çalışıyordu, çünkü diğer Afrikalı ülkelere büyük sempati ve dayanışma duygusu besliyordu. Daha önceki savaşlarına ek olarak bir dizi deney kazanmaktaydı. Bu uluslararası misyonun ardından Tanzanya'da bir süre geçirdi, daha sonra ise, Güney Amerika'da asgari koşulların oluşmasını beklerken, yine Kuba'da bir süre kaldı.

Gitmeden önce bana o ünlü veda mektubunu yazmıştı[36]. Aylar boyunca, çok basit bir nedenle, Afrika'dan dönmesini beklediğim için, kamuoyuna açıklamadım bu mektubu. Kuba'ya döndü ve bizim de onayımızla, Sierra Maestra savaşçılarından bir grup gönüllü topladı; sıkı bir eğitimin ardından onlarla Güney Amerika'ya gitti. Düşü salt Bolivya'da değil, diğer ülkelerde de, hatta kendi ülkesinde de savaşmaktı. Bu nedenle o yeri seçmişti. O dönemde Kuba'ya karşı çok sayıda kampanya ve entrika yürütülüyordu, ama biz hepsine dayandık ve mektubu açıklamadık. Bunu, ancak Che'nin Boliv-

36) Mektubun basılan metni için bkz. M. Franzbach: **Kuba, Materialien zur Landeskunde**, Frankfurt 1986, 82-84.

ya'da seçtiği bölgede olduğu kesinlik kazanınca yaptık.

Özet olarak şunu söylemek istiyorum, eğer Che Katolik olsaydı ve kiliseye bağlı olsaydı, erdemleri onu bir aziz yapmaya yeterdi.

Camilo Cienfuegos

Başka bir yoldaş hakkında da bir şeyler öğrenmek istemiştiniz, Camilo hakkında. Camilo halktan biriydi, tipik bir Kubalı, zeki, güdülenmiş, yürekli; daha çok genç yaşlarda başlamıştı devrimci görevine. Batista'ya karşı verilen kavganın ilk yılında üniversite öğrencileriyle ilişki kurmuş ve bir kaç gösteriye katılmıştı, bu gösteriler sırasında yaralanmıştı. Daha sonra Meksiko'da hareketi hazırlarken bizimle ilişki kurdu, hareketimize katıldı ve savaşçı olarak geri döndü. Çıkartmada yaşamda kalanlardan biriydi ve daha ilk çarpışmada yürekliliği ve önceciliği ile kendini gösterdi. Yengi kazandığımız ilk çarpışma 17 Ocak 1957'de, 22 kişiyle, askerler ve tayfalardan oluşan bir birliğe saldırdığımızda oldu. Ölene ya da ağır yaralana dek cesurca direndiler bize karşı. Yaralılara yardım ettik, ilaçlarımızı verdik ve baktık onlara. Camilo çarpışmada gerçekten büyük bir asker olarak gösterdi kendini. Kişilik olarak Che'den çok farklıydı; bir eylem adamıydı, daha az aydın, daha neşeli, daha rahat. Ancak çok zeki ve çok politize idi. Che kadar katı erdemli olmasa da, yine de başkalarına kendi örneğiyle ders veriyordu.

Şef olarak birçok çarpışmada önceciliği, yetenekleri ve yürekliliği ile göstermişti kendini. Savaşın bitiş döneminde ona stratejik bir görev verdik: Las Villas Bölgesi'nin ele geçirilmesi. Camilo'nun çok özel bir karizması vardı. Her ne kadar her türlü meydan okumaya karşı çıkacak durumda olsa da, denetimini yitirmezdi. Che, kendinin ölüme belirlendiğini daha güçlü duyumsamış olabilir, onun kendine özgü belli bir kaderciliği vardı. Camilo, hiç bir görevden korkmamasına ve düş-

manına hiç şans tanımamasına karşın farklıydı Che'den bu konuda. Doğuştan mükemmel bir gerillaydı. Küçük bir gerilla grubuyla Sierra Maestra'ya ilk çıkan o olmuştu. Devrimin ilk aylarında Camilo hepimiz gibi davrandı: Hiç bir güvenlik olmaksızın her arabaya bindi, herhangi bir uçakla ya da helikopterle uçtu. Camilo benimle birlikte, Hurbert Matos'un bize ihanet ettiği Camagüey'e gelmişti(37). Matos emperyalizmden yana geçmiş ve gerici güçlerle sarmaş dolaş olmuştu. Daha sonra, halkın yardımı sayesinde silahlı çatışma olmaksızın bastırdığımız karşı devrimci bir hareket düzenledi. Cadde boyunca Camagüey kışlası yönüne yürümüştüm, silahsız, halkın eşliğinde, komplocuların silahlarını ellerinden almak için. Camilo bana hiç bir şey söylemeden, beni rizikolardan korumak amacıyla —çünkü ben komplocuların bütün cesaretlerini yitirip tek bir el ateş etmeyeceklerinden emindim— kendisine eşlik edenlerle önden Hubert Matos'un da bulunduğu alaya ulaşmış, liderlerin silahlarını ellerinden almış ve komutayı ele geçirmişti. Ben vardığımda Camilo oradaydı. Camilo orduyu komuta ettiğinden, daha sonra —Hubert Matos'un ihaneti sonucu oluşan durum yüzünden— bir kez daha Camagüey'e gitti. Küçük bir uçakla uçmuştu ve yaz sonuna doğru bir öğleden sonra, burada sürekli kötü hava koşullarının olduğu bir dönemde geri geldi. Daha iyi uçaklar için bile tehlikeli olabilecek hava koşullarında uçardı.

Betto Hangi yılda?

Castro: Devrimin ilk yılında, 1959 Ekim'inde.

Betto Kaç yaşındaydı o zaman?

Castro: Benden gençti. Öldüğünde 27 yaşındaydı. Bugün başka uçaklarımız, radarımız, etkin bir örgüt ağımız, uçaklarımız için güvenlik önlemlerimiz var; bu-

---

37) 3 Haziran 1959'daki ilk tarım reformu Anti-Batista Birliğini bölmüştür. Binlerce büyük toprak sahibi Miami'ye kaçmış ve 26 Temmuz Hareketinin Hubert Matos v.b. liderliğindeki sağ kanadı, antikomünist önyargıları Fidel Castro'ya karşı harekete geçirmiştir. Camagüey eyaleti komutanı Matos, 1959 Ekiminde bir suikast planladığı sırada tutuklanmıştır.

lutların hareketleri önceden kestirilebiliyor ve bütün uçuşlara yerden eşlik edilebiliyor. —Camilo bu küçük uçakla hava kararırken adanın kuzeyine döndü. Ertesi gün yeniden havalandığı biliniyordu, ama hiç bir zaman geri dönmedi. Devrimin ilk yıllarında hepimiz bu uçaklarla ya da helikopterlerle kazalar geçirdik. Ben, Raul ve bir çok başka lider daha.

Camilo'nun ortadan kaybolduğunu duyduğumuzda bütün halkla birlikte büyük bir şaşkınlık, ölçüsüz bir acıya ve derin bir kedere kapıldık. Ben kendim uçakla Kuba'yı çevreleyen bütün küçük adaları aradım. Yerde, suda ve havada aradık onu, hiç bir zaman ortaya çıkmadı. Daha sonra devrime karşı alçakça yalanlar ve entriklar dolaştı, Camilo'yu rekabet ve kıskançlık yüzünden öldürdüğümüzü söylüyorlardı. Halk gerçeği biliyor; asla aldatılamadı ve bizi çok iyi tanıyor, tinsel görüşümüzü, ölçütlerimizi, yaşamımızı ve ilkelerimizi biliyor.

Che'nin kiliseye ait olsaydı, ne olacağını söylemiştim size. Camilo hakkında da ,öldüğünde, geldiği alt kesimden, halkın sonsuz potansiyelini ortaya koyduğu kısa süren devrimci yaşamındaki güçlü etkinliklerinden söz ederek söylediklerimi yineliyebilirim size. Halka bir teselli ve yüreklendirme mesajı olarak şöyle demiştim: «Halkta çok Camilo'lar var». Bu devrimin tarihinin ve bu 26 yılın halkta çok Camilo'lar olduğunu kanıtladığına inanıyorum. Arjantin halkında birçok Che'ler olduğu gibi bütün Latin Amerika'da binlerce Che ve Camilo'lar var.

Hareketimizde, 2 Aralık 1956'da Kuba topraklarına çıkan 82 kişiden, ilk gerilemelerin ardından yaklaşık 14, 15 ya da 16 kişiyi yeniden bir araya getirebilmiştik, aralarında Camilo ve Che de dahil olmak üzere olağanüstü değerli liderler vardı. Soylu ve haklı bir dava için yüz ya da bin kişinin bir araya geldiği yerde, aralarında çok sayıda Che ve Camilo'ların olacağından emin olabilirsiniz.

Betto : Bu söyleşiyi bitirmeden önce yüce gönüllülüğünüz için teşekkür etmek istiyorum size. Bütün diğer

görevlerinize karşı değerli zamanınızın bu kadar çok saatini verdiniz bana. Size şunu söylemek istiyorum, sözlerinizin, görüşlerinizin, düşüncelerinizin ve deneyiminizin, özellikle Hıristiyan okuyucularda, salt politik umutlarını yüreklendireceğine değil, Hıristiyan yaşamları için güç vereceğine de inanıyorum. Teşekkür ederim komutan.

Castro: Çok teşekkür ederim.

Bu söyleşiyi bitirdiğimizde gün ağarmakta. Henüz kullanılmamış, ama kesinlikle büyük, uluslararası ve tarihi önem taşıyan materyalin elimde olması gerçeği, kendimi çok küçük duyumsamama neden oluyor, sanki ellerimde, benim gücümü aşan bir ağırlık taşıyormuşum gibi. Fidel'e kardeşçe bir hayranlık ve Tanrıya sessiz bir şükür duası sarmalıyor benliğimi.

İÇİNDEKİLER

BİR BULUŞMAYA GİDEN YOLLAR 5

BİR GÖRÜŞMENİN ZAMAN DİZİNİ 15

SÖYLEŞİ : 23-26 MAYIS 65

Birinci Bölüm 23 Mayıs 67

İkinci Bölüm 24 Mayıs 145

Üçüncü Bölüm 25 Mayıs 212

Dördüncü Bölüm 26 Mayıs 267

"Bu söyleşiyi bitirdiğimizde gün ağarmakta. Henüz kullanılmamış, ama kesinlikle büyük, uluslararası ve tarihi önem taşıyan materyalin elimde olması gerçeği, kendimi çok küçük duyumsamama neden oluyor, sanki ellerimde, benim gücümü aşan bir ağırlık taşıyormuşum gibi. Fidel'e kardeşçe bir hayranlık ve Tanrıya sessiz bir şükür duası sarmalıyor benliğimi."

KAVRAM